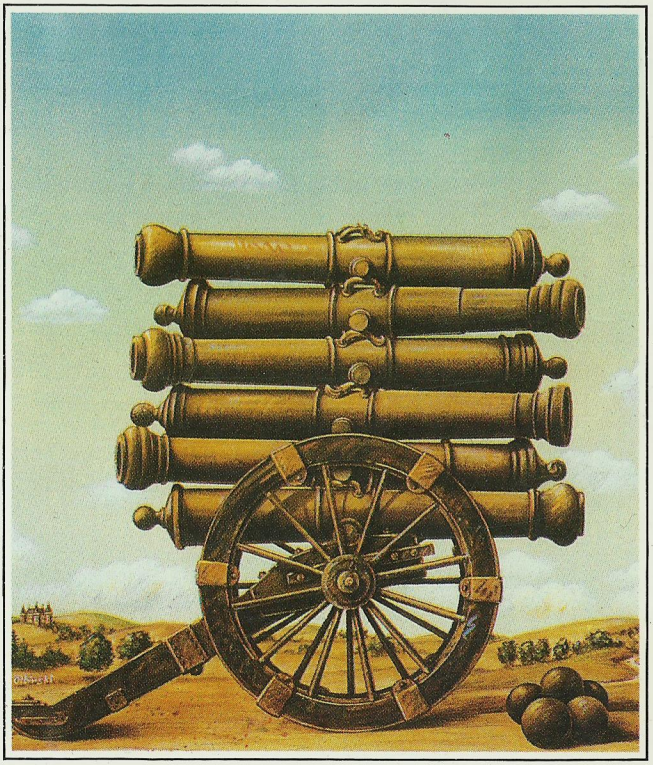
Carlos Fuentes

SEFER

Türkçesi
ÜLKER İNCE

Carlos Fuentes
SEFER

1987 CERVANTES ÖDÜLÜ

ROMAN

Türkçesi
ÜLKER İNCE

CAN YAYINLARI LTD. ŞTİ.
Bâbıâli Caddesi No. 19 Kat 2, 34410 Cağaloğlu, İstanbul
Telefon: 528 61 13 Fax: 513 51 88

Özgün adı
La Campaña
(Alfred Mac Adam'ın İspanyolcadan
İngilizceye yaptığı çeviriden Türkçeye çevrilmiştir.)

ISBN 975-510-488-7
© Carlos Fuentes, 1990 / Akcalı-Tuna Ag. /
Can Yayınları Ltd. Şti. (1992)

İÇİNDEKİLER

1. Río de la Plata 9
2. Pampa 34
3. El Dorado 69
4. Yukarı Peru 93
5. Kralların Kenti 115
6. And Ordusu 141
7. Soytarı Evi 168
8. Veracruz 192
9. Erkek Kardeş 230

Pek çok savaşçıdan daha yürekli olan,
oğlum CARLOS'*a*
en içten sevgilerimle

RIO DE LA PLATA

1

1810 yılının 24 Mayıs gecesi, arkadaşım Baltasar Bustos, Río de la Plata Genel Valiliği Yüksek Mahkeme Başkanının karısı, Cabra Markizinin yatak odasına girdi, onun yeni doğmuş bebeğini aldı, o bebeğin yerine de, kısa bir süre önce halkın önünde kırbaçlanmış bir fahişenin çocuğu olan Zenci bir bebek bıraktı.

Bu öykücük üç arkadaş –Xavier Dorrego, Baltasar Bustos ve ben Manuel Varela– ile bir kentin, yani üçümüzün eğitim görme kavgası verdiğimiz kentin; zenginliklerini göstermeyecek kadar utangaç olan kaçakçıların barınağı olan Buenos Aires'in öyküsünün bir parçası. Bu kentte yaşayan bizlerin kendimiz için şimdilerde kullandığımız deyimle biz *porteño*'ların[1] sayısının kırk bin olmasına karşın Buenos Aires sıkıcı bir yer, yapıları alçak, kiliseleri süssüz. Kent yalancı bir alçakgönüllülük maskesinin, iğrenç bir yapmacıklığın ardına gizlenmiş durumda. Varlıklılar manastıra para yardımında bulunuyor, manastırlar da onların kaçak mallarını saklıyor. Bizim gibi düşünceleri kitapları seven insanların da işine yarıyor bu: Çünkü kutsal kapların, kilise kıyafetlerinin taşındığı sandıklar gümrüklerde açılmıyor, papaz arkadaşlarımız da bize Voltaire'in, Rousau'nun, Diderot'nun yasak kitaplarını göndermek için bunları kullanıyor... Varlıklı bir işadamının oğlu olan Dorrego, kitapları satın alıyor; ben yetimhanenin basımevinde çalışıyor, onları gizlice yeniden basıyorum; babası büyük bir toprak sahibi olan, köy kökenli Baltasar Bustos'sa kitapları eyleme dönüştü-

1. İs. Buenos Aires'li. (Çev.)

rüyor. Avukatları küçümseyen, onları sonu gelmez davaların, nefretlerin, kinlerin baş suçlusu sayan bir rejimde avukat olmak istiyor. Onlar aslında halkın sözcülüğünü yapacak, halka bağımsızlığını kazandıracak *kreol*[1] avukatları bizim eğiteceğimizden korkuyor. Baltasar'ın asıl sorunu şu: Üniversitesi olmayan Buenos Aires'te okumak ve (öteki iki arkadaşı Dorrego ile ben Varela gibi) kaçak kitaplara, özel kitaplıklara bel bağlamak zorunda kalmak. Yetkililerin gözü üzerimizde. Son genel vali Buenos Aires'te 'ayartmacılığın' yayılmasının önlenmesi gerektiğini söylediği zaman haklıydı; bu kötü alışkanlık, diye bağırmıştı, ortalıkta kol geziyor.

Ayartmacılık! Nedir bu, nereden geliyor, nerede son bulacak? Biz üçümüzü nelerin ayarttığı ortada: Düşünceler. Malcos Kahvesinde kadeh kaldıran, iyimserlikle dolup taşan, kendisi daha önce baştan çıkmış, Buenos Aires'in çamurlu, bataklı ırmağının kıyısında yenilenen toplumsal antlaşma, siyasal cennet hayaliyle şimdi bizi de ayartan genç Baltasar Bustos'u bütün bu olaylar olup bittikten sonra hep anımsayacağım. Arkadaşımızın ateşli ruhu herkese elindeki işini bıraktırmıştı, hatta ırmak suyunu içilebilir duruma getirmek için toprak testilere doldurun oğlanlara, ellerinde yarı kesilmiş tavuklar, horozlar, hindilerle aşçılara bile. Baltasar Bustos, kralda somutlaşan Tanrısal bir plana göre değil insan yasalarıyla yönetilen Arjantin yurttaşlarının onuruna kadeh kaldırıyor, yeni biçilmiş arpa, saman yüklenmiş, ahırlara gitmekte olan arabalar bile onu dinlemek için duruyor. İnsanların özgür doğduğunu, ama her yerde zincire vurulduğunu söylüyor, *kreol*'ler, İspanyollar, keşişler, rahibelerle, hükümlüler, tutsaklar, Kızılderililer, Zencilerle, düzenli ordunun askerleriyle dolu kenti tam anlamıyla etkiliyor sesi... Piçlerini kilisenin kapısında bırakıp gitmiş cimri bir Cenevrelinin ayartıcılığına kapılmış!

Baltasar insanları ayartıyor mu? Yoksa hazirandan eylüle kadar arkası kesilmeyen sislerle kuşatılmış olduğu için yazın boğuculuğunu ancak üzerinden atmış olan kentin sokaklarındaki –gerçek ya da düşsel– dinleyicileri mi onu ayartıyor? Konuş-

1. İspanyol Amerika'sında doğan Avrupalı. (Çev.)

ma yapmak, insanlara söylediğin sözleri duyurabilmek, insanları ayartmak ve ayartılmak için Buenos Aires'te en iyi ay mayıstır. Genç olmak, kozmopolit düşünceleri, kitapları olan Arjantin *porteño*'su olmak düşüncesi bizi ayartıyor. Bizi ayartan yalnızca bu değil; ülkeye, ülkenin coğrafyasına, tarihine duyulan yeni bir inanç düşüncesi de bizi baştan çıkarıyor. Kaçakçılıkla zengin olup İspanya'ya kaçan İspanyollardan olmamak gerçeği biz üçümüzü baştan çıkarıyor; ekmeğin fiyatını yükseltmek için tahıl istif eden varlıklılardan olmamak bizi baştan çıkarıyor.

Acaba birbirimizi mi ayartıyoruz, gerçekten bilmiyorum. İnce yapılı, esmer tenliyim, kara bir bıyıkla örttüğüm kalın bir üst dudağım var, bıyığımın telleri diken diken, bana bile saldırgan görünüyor, sanki yüzüme acımasızca saldırıyor. Günde üç kez yanaklarımı tıraş ederek, bu kıl saldırısına karşı kendimi koruyor, onca karalığın arasına kondurulmuş, (aslında değil, ama) neredeyse açık renk gözlerimdeki ateşli öfkeye uzun uzun bakmak için aynayı kullanıyorum. Sakin hareketlerle, neredeyse din adamlarına özgü bir duruş biçimiyle o yabansı görünümümü dengelemeye çalışıyorum. Xavier Dorrego bana oranla çirkin, kızıl saçlı, saçları çok kısa, neredeyse kazınmış gibi; bu da ona kendisiyle ilgisi olmayan bir adam görüntüsü veriyor: Bir kıyıcı, bir tefeci, titizce hesaplar tutan türünden biri. Hiç sönmeyen bir alevin içerden aydınlattığı bir yumurta gibi yarı saydam, opalsi derisinin güzelliği geri kalan yerlerinin ayıbını örtüyor.

Baltasar'sa...

Bu mayıs günlerinde alandaki saat çalıyor ve biz üçümüz saatlerin bizi ne kadar büyülediğini itiraf ediyoruz. Saatlere hayranız, onları toplayıp biriktiriyoruz, böylece zamana ya da hiç değilse zamanın gizine sahip olduğumuz duygusuna kapılıyoruz, zamanı geriye doğru işler ya da gelecekle buluşmamıza bizi hızla taşırken düşlemek oluyor bu da, sonunda ikisinin de anlamlı olabilmesi için bu düşünce eriyip yerini bütün zamanı yalnızca anımsadığımız değil, geleceği özlediğimiz kadar özlediğimiz geçmişi 'şimdi' olarak görmeye bırakıyor. Nerede? Ancak burada, bugün, diyoruz birbirimize, sessizce, babasının parası

sayesinde Dorrego'nun biriktirdiği değerli şeylere, cam bir kubbesi olan araba biçiminde, yüzük biçiminde saatlere, enfiye kutusu saatine hayranlıkla bakarken. ...Benim de babamdan kalan, babamın hangi nedenleyse satmadığı kendi hazinem var. Atlı bir saat: Bütün makinelerin, işaretlerin üstünde büyük acı saatlerinin, İsa'nın ölümünün anısı haç yükseliyor.

Ben dinsel saatime bakıp kendimden geçerken Dorrego, "Yurttaşlar," diye haykırıyor. "Unutmayın, biz artık yurttaşız." Bizi de bu ayarttı, birbirimize de bağladı: Bizim çetenin adı 'Yurttaşlar'.

Ya Baltasar?

Baltasar, babasının malikânesinde eğitim görmüştü, kralın papazlıktan attığı, ama bir saplantı haline gelmiş özel görevlerini bizlerin arasında yerine getirebilmek, bizlere Amerika'nın bir bitki örtüsünün, kendine özgü hayvanlarının bulunduğunu, Amerika'nın dağlarının, ırmaklarının bulunduğunu, hepsinden önemlisi de bizim bir tarihimizin –İspanyol değil Arjantin, Şili, Meksika tarihinin– olduğunu öğretmek için sivil giysiler giyerek geri dönen Cizvit eğitmenlerden biri tarafından.

Baltasar'ın babası Don José Antonio Bustos, İngiliz istilasına karşı kralın yanında yer almıştı, şimdi de İspanya'daki Bonapart'a karşıydı. Bu sayede de hukuk öğrencisi olan oğluna gözden düşmüş iki genel valinin, Sobremonte ile Liniers'in mahkeme önüne suçlu olarak çıkarıldıkları duruşmalar sırasında Yüksek Mahkemede iş bulmuştu. 1806, 1807 İngiliz istilası sırasında İngiliz istilacıların önünden kaçan, kamu hazinesini de alarak saklanan, Buenos Aires'in savunmasını *kreol* milislere bırakan Sobremonte görevini ihmal etmek, limanın savunulmasına gereken önemi vermemekle suçlanıyordu. O askerler İngilizleri geri püskürtmüş, mayıs ayının devrim günlerinde en yüksek noktasına ulaşacak bir dalga gibi kabaran bir saygınlık kazanmışlardı. Şu iki mahkemenin tuhaflığı Liniers'in İngilizleri yenilgiye uğratan milislerin önderi olması. Ama olaylar birden bağımsızlık yönünde gelişme gösterince Liniers cesaretini kaybetmiş, kuşkuya düşmüş (dendiğine göre Fransız metresi Madam Pernichon dışında) bütün herkesten kopmuş, İngilizlere karşı

verilen savaşın kahramanıyken bağımsızlık savaşı sırasında bir hiç olmuştu.

Dostum Baltasar, genç mahkeme kâtibi, bir zamanların kahramanına yöneltilen suçlamaları dinlerken o yeni ruhla, olayların hızıyla bir an için kendisinin şanlı şerefli bir konuma yükseldiğini düşündü. Daha sonra, ne olacağı belli olmayan, uzun dostluğumuzun bir noktasında bana gönderdiği bir belgeye bütün bunları yazmıştı. "Liniers duruşmalara katılmadığı için onu, yarı pudralanmış peruğuyla burada otururken gözümün önüne getirmek zorundayım, bugün güçlüyken yarın güçsüz olan adamı. Anlaşılan birinin çıkıp itiraz etmesi kahramanın bütün onurunu elinden alarak onu mahkûm etmeye yetiyor. Biliyor musun, Varela, Liniers'in gözlerinde bir an yanıp sönen bir ateş görüyorum. Bunu görüyor ve acaba Malcos'lu biz üç arkadaş bu olayların üstesinden gelebilecek yetenekte miyiz, diye düşünüyorum. Bugünler yoğun yaşıyorum, ama ne yazık ki aceleci ruhlarımızın hızla tüketeceği, sonu belirsiz bir zafer yaşamaya yazgılıyız gibi geliyor bana. Üç ad yazıyorum. Onun adı, Xavier Dorrego. Seninki, Manuel Varela. Benimki, Baltasar Bustos. Adlarımızın geçmişine gidebilirim. Ama onlara kesin bir yazgı biçemem. Liniers'in yazgısını, bir gün bir kahraman ertesi gün bir vatan haini olan adamı düşününce, böyle bir yazgı sapmasından sakınmak istiyorum. Gene de kendime beni rahatsız eden bir soru soruyorum. Bir yazgımızın olduğunu, ama buna egemen olamayacağımızı bilmek dışında ne umabiliriz? Düşünülebilecek en acı yazgı değil mi bu?"

Arkadaşımdan bu notları alıyor, genel valilerin duruşmalarında mahkeme kâtibi olarak arkadaşımın övgüye değer bir sabırla işini yaptığını düşünüyordum.

Bilmediğim şey Baltasar'ın eylemleri hayli sırasıyla, titizlikle anlatıyor olduğuydu.

Mahkeme oturumlarına, kuru, yaşlı, suratsız bir adam olan Cabra Markisi başkanlık ediyordu. Kâtip Baltasar'ın yüzüne bir kez olsun bakmamıştı, ama Baltasar mahkeme başkanına çok dikkat ediyordu, düşüncelerini okumaya çalıştı, hiçbir hareketini gözden kaçırmadı. Hepsinden önemlisi, ileride göreceğimiz gibi, Baltasar onu kıskandı.

O günkü oturum bittikten sonra yazmaya, sanki kâğıtları düzeltiyormuş gibi yapmaya devam etti. Salondan çıkması istendiği zaman çok işi varmış gibi yaparak özür diledi, bir yan kapıdan çıktı, sanki bu binada yolunu herkesten daha iyi biliyormuş izlenimini verecek tarzda davrandı. Ana kapılar kilitliydi; koridorlardan geçip arkada bir kapıdan çıkmak zorundaydı.

Sarı tokalı, yüksek ökçeli ayakkabılarından çıkan gürültünün ritmine ayak uydurmuş, belgeleri beyaz poplin gömleğinin üzerine bastırmış olarak ve gizlice yediği kurabiyenin koyu bej pamuklu pantolonunun kucağına birikmiş kırıntılarını redingotunun kuyruklarının arasından saçarak yürüdü. Binadan dışarı çıkmak yerine şu anda boş olan kitaplığa girdi, rafların arasına saklandı ve sabırla ışıkların sönmesini bekledi. Babası ona bir gizden söz etmişti: Kilise papazlarının yapıtlarını içeren kalın ciltlerin arkasında gizli bir geçit varmış, Yüksek Mahkeme başkanları hiç görünmeden, durdurulmadan oradan geçerek kendi özel odalarına giderlermiş.

Yarım saat daha bekledikten sonra Aziz Thomas'ın *Summa Theologica*'sının 4. cildini parmağıyla itti. Kitap rafı ağır ağır, sessizce açıldı –Baltasar görüyordu ki menteşeler her zamanki gibi çok iyi yağlanmış durumdaydı. Geçit, şeftali ağaçlarıyla gölgelenmiş bir iç avluya açılıyordu. Ama gri, tozlu bir asma, çevik bir adamın iç avludan balkona tırmanmasına izin veriyordu. Sanki bu sarmaşık genç adamı yukarıya gelmeye, mayıs ayının gelişini, Río de le Plata yazının o dayanılmaz, nemli –insanın giysilerini yapış yapış, berbat bir ikinci-deri durumuna getiren– sıcağının sona erişini kutlamak için yukarıya çağırır gibiydi neredeyse.

Gene de şu anda Plata'dan biraz soğukça denebilecek serin bir rüzgâr esti, sanki meydana gelen olayların hızıyla kendisi gençleşmiş olan devrimci kentin ateşli coşkusunu yatıştırmak istermiş gibiydi. Mayısın on üçünde bir İngiliz (hep İngilizler!) gemisi haberi getirmişti: Fransızlar Seville'i işgal etti; Napolyon İspanya'nın yalnızca siyasal değil ekonomik denetimini de eline geçirdi. Artık İspanya diye bir şey kalmadı. Kral VII. Fernando diye biri yoktu artık. İspanya'nın Yeni Dünyadaki sömür-

geleri ne yapacaktı? Arjantin Genel Valiliğinin elinde bir tek güç vardı, İngiliz işgallerini geri püskürtüp genel valilik saçmalığını geri getirmek için yalandan oluşturulmuş milisler: Irmaklılar, Ovalılar, Soylular –Mayısın yirmisinde Genel Vali Hidalgo de Cisneros'a, "Siz artık hiçbir şeyi temsil etmiyorsunuz," diyerek ona verdikleri desteği geri çeken alayların adları buydu işte. Daha sonra Soylular alayının komutanı olan Cornelio de Saavedra'nın çevresinde toplanıp yönetimi ona verdiler. Saavedra'nın destekçisi, ateşli bir Jakoben ve hatip olan Juan José Castelli 21 Mayısta, halkın 'cehennem ordusu' adını taktığı kukuletalı, tepeden tırnağa silâhlı altı yüz kişiyle Plaza Mayor'a gelip genel valiyi belediye binasında açık bir toplantı yapmaya zorladı ve Baltasar Bustos da Castelli'nin konuşmasını çılgınca alkışladı...

O gece arkadaşımız Malcos Kahvesinde, "Baş döndürücü bir üslubu var, hareketleri atak, ruhu korkusuz," gözlemlerinde bulundu. "Söylemek istediği şey çok açık. İspanya'da artık egemen güç kalmadı. Böylece egemenlik yeniden halka döndü. Bize. Castelli bir *kreol*'de yeniden vücut bulmuş bir Rousseau!"

"Hayır," diyerek onun o coşkusunu yarıda bölmek cesaretini gösterdim. "Bu düşünce bir Cizvit Tanrıbilimcisi olan Francisco Suarez tarafından iki yüzyıl önce ortaya atılmıştı. Her yeni düşüncenin arkasında eski bir düşünce bulursun, bize acı gelecek, ama bu düşünce Katolik ve İspanyol kökenli bile olabilir."

Bunu söylerken gülümsedim; arkadaşımın aydınlanmış duyarlılığını incitmek istemedim. Ama o gece onun siyasal olmaktan çok felsefi olan heyecanını hiçbir şey azaltamazdı.

"Saavedra Belediye Meclisi için tam yetki istiyor. Castelli genel seçim istiyor. Ne yapacağız?"

Üçüncü arkadaşımız Xavier Dorrego, "Senin istediğin ne?" diyerek araya girdi.

"Eşitlik," dedi Baltasar.

Âdeti olduğu üzere, "Özgürlüksüz mü?" diyerek karşı çıktı Dorrego.

"Evet, çünkü eşitsizlik sorununu ortadan kaldırmadan özgürlük ister duruma düşebiliriz. Böyle bir şey olursa da devrim başarısızlığa uğrar. Öyleyse, her şeyden önce eşitlik!"

Baltasar Bustos, Yüksek Mahkeme sarayının ikamete ayrılmış kanadına bitişik iç avlunun ortasında, başkan ile karısının odalarının önündeki balkona tırmanan asmanın önünde bir an için durduğunda kendi cümlesini yinelemekteydi. Hizmetçi bölümünün kapısı açıldı ve bir çift siyah el, canlı bir çıkın, uyuyan, ama soluyan, ılık bir şey uzattı.

"Neden her şeyi bunca karışık bir hale getiriyorsunuz, anlamıyorum, genç efendim," dedi, Zenci kadının sesi. "Servis kapısından içeri girip almak çok daha kolay olurdu..." Kadın hıçkırdı, Baltasar kucağında çocukla asmaya doğru yürüdü. Yapmak istediği şey iriyarı, aşırı kilolu birinin yapacağı bir şey değildi, gözü miyop birinin hiç değil. O sarmaşık genç bir gövde için yukarıya tırmanıp mayısın serinliğini kutlamak için bir çağrı olabilir, ama bu benim arkadaşım Baltasar Bustos'un gövdesi yirmi dört yaşında, oturmakla, deli gibi okumakla geçen, hareketten bile bile yoksun bırakılmış, pampada yaşayan babasıyla kızkardeşlerinin yaşamı olmakta devam eden, bir zamanlar kendisinin de yaşamı olan köy yaşamından övünçle uzak tutulmuş bir yaşam biçiminin ürünüydü. Kısacası Bustos, ülkenin, sömürgenin, kilisenin ve İspanya'nın barbar göreneklerinin karşısavı olan kozmopolit, uygar, kafası çalışan, başkaldıran bir beden geliştirmişti. Yapmakta olduğu şeyin, geceyarısından hemen sonra, kucağında bir çıkınla bir sarmaşığa tırmanmanın kendi gövdesine göre bir iş olmadığını alaycı bir biçimde kabul ediyordu. Bir başka deyişle kendisini kentli ve uygar buluyordu, ama romantik bulması güçtü.

Daha ayağını sarmaşığın ilk çıkıntısına ancak basmıştı ki şunu anladı: Daha önce buralarda yaptığı araştırmaları fark eden olmadıysa kendisinin şu anda giriştiği böylesine gözüpeklik isteyen bir işin yapılabileceğini akıllarına bile getirmedikleri için olmamıştır; hiç kimsenin aklına bir tırmanan var mı acaba diye sarmaşığa bakmak gelmezdi. Duvar sarmaşığı kendi kendine yetişir, bakım falan istemezdi. Çimenliklere göz kulak olmak, şeftali ağaçlarını budamak isterdi. Ama susuzluğa ve toza

terk edilmiş sarmaşığa bakmak kimsenin aklına gelmiyordu herhalde ki 24 Mayıs 1810 tarihinde Baltasar Bustos'un ne yaptığını tam olarak görebilsin: Kucağında Zenci bir bebekle Buenos Aires Yüksek Mahkemesi Başkanının karısının balkonuna tırmandı, kadının yatak odasına girdi, başkan ile karısının yeni doğmuş beyaz bebeğini alıp yerine tıpkı ötekisi gibi bu dünyaya yeni gelmiş, ama hayatı mutfaklarda, dayaklarla, küfürlerle geçecek olan Zenci bebeği bıraktı.

2

Buenos Aires'te mayıs ayındaki karışıklıklar sırasında Yüksek Mahkeme Başkanının karısı, Cabra Markizi, Ofelia Salamanca'nın bir bebek dünyaya getirdiği duyurusunun yapılması unutulmuştu. Seville'in düştüğü haberini getiren İngiliz gemisi geldiği zaman üç yüzyıllık görenek, İspanyol Tacına bağlılık, tam da o Seville kentinde, Batı Hint Ticaret Bürosunda yapılan ticaret planlarına tutsaklık, bir an şaşkın şaşkın havada durdu sonra yere düşüp parça parça oldu: İspanya'da krallık yoksa Amerika'da bağımsızlık olabilir miydi?

Bebek doğduğunda ne acı ne görkem, hiçbiri olmamıştı, ama Kızılderili melezi hizmetçileri, Kızılderili ebeleriyle her türlü rahatlık içinde yaşadığı Şili Genel Valiliğinden kendisini alıp şu Buenos Aires'li kara hizmetçilerin eline teslim ettiği için kocasını suçlayan Ofelia Salamanca'nın şiddetli kederiyle karşılaşmıştı. Üstüne üstlük kadın Santiago'dan kalkıp Río de la Plata'ya kadar neredeyse iki ay süren bir yolculuk yapmıştı!

"Bütün bunlar düzeni korumayı başaramamakla, yetersizlikle suçlanan iki genel valiyi mahkeme etmek adına hem de," diyerek kocasını azarlıyordu Ofelia Salamanca.

Leocadio Cabra o Şilili güzel ve bağımsız karısının kızlık soyadını koruma isteğini kabul etti. Karısı nedenini açıklamıştı:

"Her şeyden önce, canım, kadınların kendi adlarına, yani kendi kişiliklerine sahip olma haklarını savunmaya başlamamız gerekiyor. İkincisi, senin adını kullanırsam insanlar bana Cabrona[1] demeye başlayacaklar."

Deliye dönen koca, "İliklerine kadar Şililisin!" diye bağırdı. "Kendi kendini kandırma: Salamanca babanın adı, senin değil, daha önce de büyükbabanındı. Bir erkeğin adını kullanmaktan kaçman olanaksız, sersem kaz."

O güzel Şilili *kreol*, "Benden başka Ofelia Salamanca diye biri hiç olmadı," dedi övünçle. Baltasar Bustos yatak odasının, kat kat müslimle örtülmüş bir evrenin üzerinde ilk peçe olan bulutsu pencere perdelerinin arasından ilk kez onu çıplak olarak görüyordu; bu perdelerin gerisinde hizmetçilerin kaldırmayı unuttuğu yazlık cibinlik, direkli karyolanın hiç kalkmayan kırmalı tentesi, Ofelia Salamanca'nın aynasının önünde çırılçıplak oturduğu tuvalet masasının yarı saydam örtüsü vardı; bu örtülerin arasında Baltasar Bustos'un miyop, ama kamaşmış gözlerinin önünde kum saatine, beyaz bir gitara benzeyen bir gövde duruyordu; arkası dönüktü, ama sert kalçaların, onlardan daha da sert ve ince bir belin altındaki bu ikiz meyvelerin kusursuz yuvarlaklığıyla onu şaşkınlıktan donduran bir gövde, sanki tek bir kişide yalnızca bunca çok değil böylesine benzersiz kusursuzluğun bir araya gelebileceğini gösterir gibiydi: İnce bir bel, yusyuvarlak bir kıç, yumuşak, ama gene de sert, ama bel kadar sert değil; güzel koku kadar el değmemişlik, kusursuz uyum salgılamayan tek delik yok, sarkma diye bir şey yok, aydedenin dünyadaki ikizi olan bir kız. Bir de bunun yedi hafta önce çocuk doğurduğunu düşünürseniz!

Kadın oda hizmetçisinin yardımı olmadan pudralandı, pudra Baltasar Bustos'un kadının memelerini açıkça görmesini engelledi, bu yüzden o da onun sırtına, beline ve kıçına âşık oldu. Buna profili de katabiliriz, çünkü Ofelia Salamanca pudralanırken, uzak ülkülerin kusursuz okuyucusu olan genç *porteño*[1]'nun hayran bakışları yüzünün ancak yarısını yakalayabilmişti. Baltasar onun yüz çizgilerinde romantik bir serkeşlik görmek isterdi, ama açık alnının, düz burnunun, dolgun dudaklarının, oval çenesinin, uzun kuğu boynunun klasik kusursuzluğu bu tür isteklere yer bırakmıyordu. O söylencedeki Leda'yı görmek gibiydi bu: O pirinçunu, kadını saran, onu sahip olan kuğuydu,

1. İs. Boynuzlu kadın. (Çev.)

onu hayranının gözlerinden saklıyor, onu Balta ar'ın en çok istediği şeye dönüştürüyordu: Ulaşılmaz bir ülkü, katıksız arzunun katıksız, el değmemiş gelini.

Büyük bir tutkuyla okuduğu Rousseau'dan öğrendiği şeyler kilise papazlarının öğretileriyle birleşmişti: Baltasar Bustos'un düşünsel kahramanı, ruhlarımızı kurtarabilmek için kendimizi tutkularımızın eline bırakmamız gerektiğini söyleyen Cenevreliydi; Aziz Chrysostom'sa tamamına erdirilmemiş ideal aşkı, tutkuları daha da güçlendirdiği için lânetler.

Bu Aziz, tensel amaca bir kez ulaşıldıktan sonra alışkanlığın her türlü tutkuyu sonunda tüketeceğini biliyordu. Baltasar'ın casusluk ettiği, arzulara kapılıp kendi duygularıyla çatışkıya girdiği balkon ile arzularının o yusyuvarlacık nesnesi –ne yazık ki o anda daha fazla yakın olduğu pudranın pusuyla kaplı kadın– arasındaki uzaklık, başkanın karısı Ofelia'nın erişilmez güzelliğine ancak uzaktan tanık olmak, gerçekten de tutkusunu arttırmaktan başka işe yaramıyordu.

Kadını ilk kez görüyor, balkondan gözetliyor, adalet adına girişeceği eylemin provasını yapıyor.

İkinci keresinde kadının yanında kocası da vardı, yatak odasında sabırsız sabırsız dolaşıyordu, kadınsa, perdeler açık dururken giyiniyordu, gene hizmetçisiz. Belki de gizli konuşulması gereken bir şey konuşuyorlardı, Marki, Ofelia'nın yeni doğmuş çocuğunu emzirmemesinden yakınıyor, oğlunun Buenos Aires'li bir sütninenin eline bırakılmış olmasından sızlanıyordu. Şili'yi, Şilili Kızılderilileri özlüyordu, çünkü Río de la Plata Zencilerle doluydu –neredeyse nüfusun yarısı. Şimdiki konumuna, Krallığa aşırı bağlılığı sayesinde gelmiş olan bu *kreol*, oğlumuzun Zenciler arasında büyümesini istemiyorum, diyordu. Üzülme, diyordu Ofelia Salamanca, karaderili çocuklar beyazlarla aynı okula gitmiyorlar, ne burada ne de başka bir yerde. Catamarca'da, daha geçenlerde, okuma yazma öğrendiğini gördükleri bir Zenci melezi kırbaçlamışlar.

Porselenden yapılmışa benzeyen Marki, karısına, "Şu senin kınanası yenilik ve korkunçluk –bence ikisi de aynı şey ya– açlığını dürtükleyecek bir şey istiyorsan sana şunu söyleyeyim ki, canım, daha iki ay önce, burada, şu Buenos Aires'te Zenci,

frengili, hasta bir yosmayı çocuk yapmaya cesaret ettiği için cezalandırdılar. Onu hastalığından, yosmalığından ve annelikten kurtarmak için ona halk önünde kırbaçlanma cezası verdiler." dedi.

"Bu, onun fahişeliğine de frengisine de iyi gelmiştir, hiç kuşkum yok," dedi Ofelia Salamanca soğuk ve düz bir sesle, geçen seferki mutlu görüntüyü yakalamak için her çareye başvuran Baltasar Bustos'a bu kez çok daha yakın bir yerde durarak giyinmesini tamamlarken. İkisini bir arada görünce Baltasar kadının da kocası gibi porselen renginde olduğunu fark etti.

Ofelia Salamanca'nın üzerinde Napolyon dönemine özgü bir elbise vardı, ama kadın büyük bir gayretkeşlikle modanın tersine hareket ederek göğüslerini kapamış, onun yerine bacaklarını ve poposunun kıvrımlarını ortaya çıkarmıştı. Bu ikinci görüşte Baltasar Bustos'u en çok heyecanlandıran bu değildi; tuvaletinin başka iki ögesiydi. Birincisi, saçının 'giyotinvari' kesimi, sanki o devrim baltasının çarçabuk doğramasına izin vermek için ense hizasından kesilmiş olmasıydı. Ötekiyse, sanki giyotin yapacağını zaten yapmışçasına, boynuna lüks kandan oluşan bir iplik gibi bağlanmış kırmızı, ince saten kurdeleydi.

Ofelia Salamanca kocasına alçak sesle bir şey söyledi, kocası da güldü.

"Sabırlı ol, sevgilim, şu devrimi bastıralım sevişiriz."

"E, o zaman, haydi şu genel valilerinin mahkemelerini gör de bir an önce Şili'ye dönelim."

"Bütün millet onları öldürmek isterken duruşma yapmak hiç kolay değil. Adaletin zamanı değil şimdi."

"Öyleyse sen de adaletsizlik yap. Meslek hayatında bunu ilk kez yapıyor olmayacaksın. Yap da kurtulalım şuradan."

"Burada rahatımız yerinde, sen de daha yeni doğum yaptın. İki aylık bir bebekle yolculuk yapmak mı istiyorsun?"

"Sütnineyi de götürürüz."

"O Zenci."

"Ama sütü var. Bir inekle birlikte yolculuk etmek gibi bir şey. Ayrıca bu bina beni korkutuyor. Senin işyerin olan bir binada yaşamak hiç hoşuma gitmiyor. Pek çok kişiyi hapse ya da ölüme mahkûm ediyorsun."

"Yalnızca görevimi yapıyorum."

"Bense güçsüz insanları hiç sevmem. Ancak iki şikâyetim var, Leocadio. Senin üzerinde geçmişinin çok büyük bir baskısının olması. Hem Santiago'da hiç değilse mahkeme ile evimiz aynı çatı altında değil."

"Belki de bir armağancık senin neşeni yerine getirir, sevgilim."

"Çiçek olmasın da ne olursa olsun. Çiçeklerden nefret ediyorum. Benim neyimi sevdiğini düşün."

"Bana ne yaptırmak istiyorsun?" dedi kocası sabrı tükenerek. "Yerel etkilerden uzak, yansız davranacağımı düşündükleri için beni Şili'den buraya getirdiler."

"Aman, Tanrı aşkına, ben o mavalları çok iyi bilirim. Adalet dostlar için. Yasa ise düşmanlar. Haklısın. Fark var. Bu işten sıkılıyorum artık."

"E, çiçek istemiyorsan sana ne alabilirim?"

"Oğlumun beşiğinin çevresine yirmi beş tane mum dik, her biri annesinin bir yaşı için olsun. Belki böylece hayaletleri kovarız."

"Sen yaşadığın sürece hep böyle mi yapayım?"

"Evet," dedi. "Gerçekten de her şeye uzun vadeli bakıyorsun. Yaşlandıkça daha çok korkacağım."

"Zavallı çocuk. Peki sen ölünce?"

"Mumların hepsi hemen atılacak, Leocadio, oğlum bir erkek olacak. Oğluma bak."

Baltasar bu konuşmaları ruhuna yazdı. Ama üçüncü ve son ziyaretinde beşiğin çevresinde çocuğun ana babasının olmamasına karşın yirmi beş mum vardı. İç avluda Baltasar'a Zenci bebeği veren Zenci sütninenin yerine.

Derin derin soluyan miyop gözlü Bustos pencerenin perdelerini iki yana itti, yatak odasına girdi. Çabuk hareket ediyordu, Zenci bebeği beşikteki beyaz bebeğin yanına koydu. Birkaç saniye durup onlara baktı. Onun sayesinde ikisi yazgıları açısından ikiz kardeştiler. Ama yalnızca bir anlığına. Beyaz bebeği aldı, onu yoksul çocuğun paçavralarına sardı; sonra Zenci bebeğe soylu ailenin bebeğinin giysilerini giydirdi. Kucağında beyaz bebekle balkona döndü, bebek –hangi bebek?– ağlamaya başladı-

ğında hiçbir şey göremeden parmak uçlarında yürüyordu. Ama 1810 yılı mayıs ayının yirmi dördü ile yirmi beşi arasında, geceyarısı çalan çanların sesleri, tüfek patlamaları ağlama sesini boğmuştu.

Baltasar ayağını yere basınca, son derece tatlı gözlerinin, Romalı burnunun yanısıra en güzel yanı olan, bal rengi buklelerle kaplı başını salladı. Ne yazık ki kilolu ve miyop bir adam görüntüsü veriyordu. O olağanüstü kadın nasıl ona âşık olacaktı? Kendisi, nasıl olsa ona şimdiden tapıyordu, yapmakta olduğu şeye karşın, ya da biraz karışıkça bir anlamda, yaptığı şey yüzünden: Onun oğlunu, kendisinin en korkulu rakibini kaçırdığı, ama yakasını bırakmayan tutkuya kendisini bıraktığı için; hiçbir açıklama aramıyordu, tutkunun kuyruğuna yapışıp ardına düşmediğimiz sürece bize bir daha yüzünü göstermeyeceğine, bunun yerine yüreğimizde sonsuza kadar sürecek bir boşluk bırakacağına inanıyordu.

Dallar her yanı çizdi. Bebeğin giysisi toz ve kuru yaprak içinde kaldı. Servis kapısında kara eller yeniden göründü, Baltasar Bustos ellerin ardına takıldı, elindeki yükü o ellere aktararak yalnızca şöyle dedi: "İşte öteki bebek. Bırakın kendi yazgısını yaşasın."

3

Baltasar Bustos, başkalarının suç sayabileceği bir şey yapmak, en katı biçimiyle adalet dağıtmak için gizlice geçtiği yolu yeniden izleyerek geri döndü. Bu kez servis kapısından çıkmak istemedi, çünkü Ofelia Salamanca'nın oğlunu Zenci kadının nereye götürdüğünü öğrenmekten korkuyordu. Zenci sütninenin dediği gibi gene hayatını karmakarış ediyordu. Kitaplığa döndü ve uyuyakaldı, o gece Belediye Meclisindeki tartışmanın, avukatlara, doktorlara, askerlere, kendisi gibi filozoflara karşı üst düzey *kreol* tüccarlarla İspanyol yöneticilerin birleşmelerine yol açtığından habersizdi. Meclis'te genel iradeyi temsil etmek üzere seçilmiş biri değildi, ama daha iyi bir şey yapmış, devrimci düşünceleri uygulamaya koymuştu. On dokuzuncu yüzyıl başlarının Buenos Aires'inde en heyecanlı siyasal ve felsefi tar-

tışmaların geçtiği, bizim buluşma yerimiz olan Malcos Kahvesinin masalarında sık sık açıkça söylenen (ya da karşı çıkılan) şeyleri gerçek hayatta yapmıştı.

Pastaların, sıcak çikolatanın yanında düşüncelerden de tat alan bizler üç arkadaştık — Pampalı bir toprak sahibinin oğlu, Baltasar Bustos; Buenos Aires'li bir tüccarın oğlu Xavier Dorrego ve ben, Manuel Varela, babamdan bana miras kalan basımcılık mesleğini yetimhanede sürdürüyordum. Bir liman olarak bütün zenginliği Zenci, hayvan derisi ve demir kaçakçılığına dayanan bir kentin hemşehrileri olduğumuzu biliyorduk; Zencilerle hayvan derileri, dediklerine göre, yolda kayboluyor, sonra rıhtımlarda, avlularda, fabrikalarda, pazarlarda ortaya çıkıyordu; demir Fransa'dan geliyordu, çünkü bizim sanayimiz yoktu; Meksika ve Peru'daki gibi maden bile yok. Bizde tek var olan şey sahtekârlık –deri, yün, tuzlu et, donyağı bol, ama bunlar ancak Madrid'de saptanan kotalara göre pazarlanabilir, bu yüzden dışsatım bile Buenos Aires'te yasadışı bir işe dönüşüyor. Ama burada hiç kimse büyük servetlerden söz etmez; sızlanmak, kendimizi Amerika'nın yoksul akrabası gibi göstermek önemlidir, böylece zenginliğimizin hileli kaynağını ortaya çıkarmayız. Krallık, düşüncelerin hızla dolaşıma girdiği hareketli limanlarda üniversiteleri yasaklar, bir eğitim sisteminin yokluğu gerçekte bizi dolandırıcılığa çağırır. Bu yüzden biz üçümüz kendi kendini eğitmiş insanlarız; aynı siyasal düşü paylaşıyoruz, bu düşün adı mutluluk ya da ilerleme ya da halk egemenliği ya da insan doğasına uygun yasalar.

Çok tartışıyoruz, ya olayların yoğunluğu ya da kendi kişisel konumlarımız yüzünden. Çevremizde, kahvehanenin mermer masalarında en çok konuşulan konu Napolyon'un İspanya'yı işgalinden sonra önümüzde hangi seçeneklerin bulunduğu. İki karşıt görüş var: Kimileri İspanyol kralına bağlılıklarını açıklıyorlar, kimileri artık krallık diye bir şeyin kalmadığını söylüyor. İkinciler gerçek bağımsızlıktan söz ediyor, ama 'Fernando maskesi'nin ardına gizlenerek; yani Bonaparte'ın tutukladığı VII. Fernando'ya eski bağlılıklarının ardına. Krallığa bağlı olanlar Fernando'nun kızkardeşi, IV. Carlos'un kızı olan ve kocası Portekizli IV. Juan ile birlikte Brezilya'ya sığınan Carlo-

ta'yı tutuyor. Erkek kardeşi Napolyon'un tutsağıyken o bizi yönetebilirdi.

Bustos, Varela, Dorrego —biz üçümüz bu ince, siyasal hesapların, hanedanlık komplolarının üstündeyiz. *Stoa* kadar uzun ömürlü düşüncelerden söz ediyoruz, *polis*'in kısa ömürlü kavgalarından değil. Dorrego, Voltaire yanlısı; akla inanıyor, ama aklın, kitleleri mutluluğa götürecek gücü bulunan aydın bir azınlık tarafından kullanılması gerektiği kanısında. Bustos Rousseau yanlısı: Doğal gerçeği yeniden yakalamamıza, doğanın yasalarıyla devrimi bir buğday demetini bağlar gibi birbirine bağlamamıza yardımcı olacak bir tutkuya inanıyor. Onlar on sekizinci yüzyılın iki yüzünü oluşturuyor. Biri daha var, yani ben, basımcı Manuel Varela. Bense Diderot'nun gülen maskesinden yanayım, her şeyin durmadan değiştiği, varlığımızın her anında bize, içinden birini seçmemiz için bir sürü şey sunulduğu inancındayım. Bu seçme olanağı içinde özgürlüğün payı zorunluluğun payına eşit. Uzlaşma zorunlu. Tutkulu ve dogmatik arkadaşlarımı dinlerken tatlı tatlı gülüyorum. Bu olayların anlatıcısı ben olacağım. Baltasar'ın bana ihtiyacı olacak; onda bir arkadaşın yardımını gerektiren saf bir yumuşaklık, kolay incinecek bir tutku var. Oysa Dorrego, ustası Voltaire gibi inatçı ve dogmatik, Meksika ve Şili'de bizim düşüncelerimizi paylaşan papazların bulunduğu, onların tartışma grupları oluşturdukları, devrimci gazeteler yayınladıkları haberi kadar onda küçümseme uyandıran bir şey olamaz. Voltaire'in kilise adamlarına karşı söylediği sözü benimsemiş durumda: *Ecrasez l'infâme*![1]

Yani demek istiyorum ki Malcos Kahvesi bizim üniversitemizdi, orada *La Nouvelle Héloise, Toplumsal Antlaşma, Yasaların Ruhu, Candide* artık gizli değil açıkça elden ele dolaşıyordu. Orada bu kitaplar İspanyol yöneticilerine, Arjantin tutucularına karşı çıkan gençlerce okunuyor, bütün ayrıntılarıyla tartışılıyordu.

"Belediye binasında halkın genel iradesinden söz ediyorlar!"

---

1. Fr. Rezilliği ortadan kaldırmak. (Çev.)

"İspanyolların suratlarını görecektiniz!"

"Hatta içlerinden biri İspanyol meclisinde bu tür saçmalıkların duyulmadığını söyledi!"

Baltasar Bustos arkadaşlarına karşı çıkarak Voltaire'in, Rousseau'nun, Montesquieu'nün genel düşüncelerinin iyi, hoş olduğunu, ama o düşünceleri herkesin kendi özel ve genel hayatında uygulamaya koymasının kendisine kaldığını ileri sürüyordu. Kişisel ilişkiler değişmediği sürece, diye haykırıyordu, toplumsal ilişkilerdeki genel adaletsizliği yadsımak ya da hatta hükümeti değiştirmek yeterli değildir. Önce kendi davranışlarımızı değiştirelim, önerisinde bulunuyordu Bustos; ama aynı zamanda hükümeti de değiştirelim diyordu, Dorrego ile Varela.

"Yasalar neden yalnızca bir tek ülkede geçerli de bütün ülkelerde geçerli değil?"

"Haklısın. Yasalar değişmeli. İnsan yasası evrenseldir."

"Arjantin işte bunu yapmalı —uygarlık yasalarını evrenselleştirmeliyiz. İnsan soyunun önündeki tehlikeleri göze almalıyız."

Ona biraz, seveçence güldük. Herkes Aydınlanma Çağının bütün kitaplarını Baltasar Bustos'un okuduğunu biliyordu; Aklın Don Kişot'u diyorduk ona, ama en büyük tehlikenin ne olduğunu bilmiyorduk: Kendisini felsefeleri birbirine karıştırma akıntısına kaptırdığını ya da okuduğu şeylerin geçerliğini gerçek hayatta sınamak gibi sersemce, Don Kişotça bir karar vermiş olduğunu.

"Bana bak, Baltasar, sakın sen..."

"Baltasar, bizimle birlikte siyasal bir davranışta bulun..."

"Sizinle birlikte olursam yasanın tek bir sınıfı değil de gerçekten bütün sınıfları kapsayıp kapsayamayacağını asla öğrenemem. Biz üçümüz rençber, tüccar, memur çocuğuyuz. Biz kendi özgürlüğümüzü herkesin özgürlüğüyle karıştırma tehlikesini göze alıyoruz, işin aslının gerçekten de böyle olup olmadığını bilmeksizin."

"Hükümetin değişmesi gerek."

"Yeni hükümet yasaları değiştirecektir!"

"Bütün devrimler bireysel bilinçte başlar. Bütün öteki şeyler oradan kaynaklanır."

"Yani ne öneriyorsun, Baltasar?"

Aristokrasinin yatak odasında o gece Baltasar planını uygulamaya koyarken Dorrego ile ben, Varela, anadan doğma bir asker, bir önder, ama aslında tutucu bir insan olan ve 1807 İngiliz işgalinin yenilgiyle sonuçlanmasında rol oynamış kahraman Cornelio Saavedra başkanlığında bir cunta ilan ediyorduk. Bustos'a göre Saavedra *kreol*'ler için özgürlük istiyordu, ama Zenciler, yoksullar, ezilen tabakalar için değil. Bustos'un kişisel kahramanı cuntanın öteki önderi Juan José Castelli'ydi, yasa ile gerçekliğin üst üste çakışması için büyük savaş veren hem düşünce hem eylem adamı. İşe biyoloji açısından bakarsak ikisi de artık genç değildi: Saavedra ellisinde, Castelli kırk altı yaşındaydı. Devrimin genç önderi Mariano Moreno'ydu, bu herkesin sevgilisi, baş eğmez, köktenci adam daha otuz yaşında olmasına karşın yeni doğmuş Arjantin devrimi için akla gelebilecek en büyük ekonomik istekte bulunmuştu: Río de la Plata'da yaşayan insanların refahı için serbest ticaret gerekliydi. Genç, ateşli, naif Mariano Moreno herkesin sevgisini kazanıyordu; güçlü ve ciddi adamların bile, "Mariano Moreno beni büyüledi," dediklerini duyuyorduk. Her yerde portreleri asılıydı, yüzündeki suçiçeği izlerini yok etmek için durmadan elden geçirilen portreleri. Ama Bustos pampada toprak sahibi olan babasının Moreno ile ilgili kaygılarını paylaşıyordu: Ülkenin refahı adına genç ekonomicinin savunduğu Buenos Aires Limanının ticari çıkarları adına iç bölgelerin refahının feda edileceğinden korkuyordu.

"La Rioja'nın ürünlerini kim satın alacak, aynı şeyleri Londra'dan daha ucuza almak varken? Bir panço bile almazlar, oğlum, bir çift çizme bile: İngilizler (her taşın altından çıkar bunlar!) onları da daha ucuza yapabilir," diyordu Baltasar'ın babası José Antonio.

Baltasar bal renkli buklelerden oluşan yelesini sallıyor, ekonomik ya da siyasal tartışmalara hiç kulak asmıyordu: Devrimin asıl sorunu, ona göre, pançoların fiyatı ya da İspanya ile İngiltere arasında ticaret alanındaki yarışma değil, eşitlik ve adaletti. Neden bütün uluslar ve toplumsal sınıflar için geçerli yasalar yok? Neden çalışan insanlardan alıp aylak insanlara ve-

ren yasalar var?

"İşte," —gözlük camları buharlanıyordu— "devrimin sorunu bu!"

Ama şimdi Saavedra, Castelli, Moreno, Belgrano önderliğindeki devrim cuntası bütün iktidarı askerlere, yurtsever meslek sahiplerine bıraktı. İspanyol kökenli memurlar dairelerden çıkarıldı; genel valilik ve bölge yargıçları Kanarya Adalarına –başka nereye olsun?– sürüldüler. Tarih benzersiz bir hızla yol alıyordu, ama Baltasar Bustos başı kitaplıktaki bir masanın üzerine dayanmış olarak, sokaklardaki kararlı ayaklanmadan uzakta, görevini yerine getirmenin iç rahatlığıyla uyuyordu.

Düşünü kurduğu şey artık bir gerçek olmuştu. Şiddet, açlık ve ırk ayrımına yazgılı Zenci bebek şu andan sonra soyluların yumuşak yatağında uyuyacaktı. Yazgısında aylaklık, zariflik olan bir başka beyaz çocuksa bir anda bütün ayrıcalıklarını yitirmişti, *kreol*'lerin 'lânetli soy' dediği Zencilerin katlanmak zorunda kaldıkları şiddet, açlık ve ırk ayrımı ortamında büyüyecekti.

Genç kahramanımız, biz arkadaşlarına Malcos Kahvesinde "Eşitlik bütün sınıflar için söz konusudur," açıklamasında bulundu. "Eşitlik olmadan özgürlük olmaz: Ne ticaret özgürlüğü ne de kişisel özgürlük." Baltasar Bustos, tuhaf bir günlük kokusu yayan, kendisinin *cauchemar*'ının[1] bir parçası olan, *nihil obstat*[2] ile kabul görmüş onaylı ciltlerin arasında kollarını yastık yapmış, bir akıl uykusuna dalmaya çalışıyordu. Akıl karabasanı, tıpkı Buenos Aires'te 25 Mayıs sabahı çalan çanlar, patlayan toplar gibi yankılanıyordu. Bu küçük, eşitlik kahramanı adalet adına yaptığı şeyin doğruluğunu kendi kendine haklı gösterebiliyorsa da, tutku, ruh, Aydınlanma inancının öteki yanı ona, "Baltasar Bustos," diyordu, "sevdiğini sandığın kadını onmaz derecede yaraladın. O kadının en gizli doğasına karşı bir haksızlıkta bulundun. Ofelia Salamanca bir anne, sense aşağılık bir çocuk hırsızı."

Büyük bir titremeyle uykudan uyandı, çünkü tam binanın

---

1. Fr. Karabasan. (Çev.)
2. Lat. İtirazsız. (Çev.)

yüksek, kafesli pencerelerinden içeriye mayıs ayının ışığı dolduğu sırada görmüştü bu karabasanı. Düşünde acaba neden *karabasan* yerine Fransızca *cauchemar* sözcüğünü kullandığını kendi kendine sorarak uyandı. Fransızcası daha hoş olduğu için mi? Arkasından vuran büyük aydınlık yanıt vermesini engelliyordu. Üzerinde uykuya daldığı kitabın başlığında karasinek gibi görünen harflere baktı: Yüzyılların ötesinden Aziz Chrysostom, arzuyu günah derecesinde coşturduğu için amacına ulaşmamış aşkı lânetliyordu.

4

Uzun süre –bir karabasan süresince– uyuduğunu sanıyordu, ama on dakika bile olmamıştı. Hareketinin bütün sonuçlarını hesap etmeden, her şeyden önce de Ofelia Salamanca'nın görüntüsünün kaçınılması olanaksız şeylerin olanca gücüyle kendisini ele geçireceğini hiç aklına getirmeden hayatının en gözüpek eylemini gerçekleştirmişti. Tantalus bir türlü ele geçiremediği meyveyi ve suyu nasıl düşünde gördüyse o da düşünde –düşünün tatlı yanı olarak– o kadını görmüştü. Baştan çıkarıcı bir kadın: O kadını arzu ediyordu, ona sahip olmamayı, onu böylece hep arzulamaya devam etmeyi arzu ediyordu, yapmış olduğu şeyi yapmamış olmayı arzu ediyordu, –bu arada hep düş görerek– bir gün onun karşısına dikilip, "İşte oğlunuz, madam. Bütün yaptıklarıma karşın beni sevmenizi istiyorum," demek zorunda kalmamayı arzu ediyordu.

Zamanı yoktu, çünkü akıl edip kendisine benzeyen (görünmeyen kristalli, yuvarlak gövdeli, altın parıltılı) kol saatine baktı, henüz gecenin on iki otuzu olduğunu gördü. Gene de sırtındaki parıltı gündüzün parıltısıydı. Ama mayıs değil, şubat sıcağına benziyordu. Kitaplar da kuşkulu bir biçimde çatırdamaya başladı. Kutsal kitaplardaki ürkmüş yapraklar gerisin geriye, *tout court*,[1] ölü yapraklara dönüşüyordu. Cilt kapaklarının ve kitap raflarının çatırtısı yalnızca yakında olacakların belirtileri değil, dışarıda gerçekten yanan yaprakların çatırtısıydı: Balta-

1. Fr. Çarçabuk. (Çev.)

sar Bustos koştu, kitaplığın kapısını açtı, iç avluya giden koridora seğirtti, alevler içindeki avluda kendi buklelerinin yansısını gördü. Sarmaşık yanıyordu, tüller alev alevdi, yatak odası alev alev. İç avluya toplanmış hizmetçiler avaz avaz bağırıyordu. Baltasar Bustos içgüdüsel olarak, büyük bir katılıkla, onların arasında Zenci sütnineyi arıyordu. İşte, bir anlığına, görünür gibi oldu, Baltasar'ın pek iyi göremediği, kucağındaki kundaklı bebeği sallıyordu. Ama sonra yok oldu. Baltasar Bustos onu izlemekle orada kalmak arasında bir karara varamıyordu; ikincisini yaptı, mahkeme başkanının oturduğu bölümün balkonundan çıkan alevlerin görüntüsü karşısında donup kalmıştı.

Her biri annesinin bir yaşı için dikilmiş yirmi beş mum yanıyor. Yanıcı perdeler alev alev. Beşik alev alev. Alevler bebeği sarmış. Tanınmayacak halde yanmış, yamrı yumru olmuş Zenci bebek yangında yanmış bir bebeğe benziyor yalnızca. Beyaz çocuklar da yanıp kavrulunca kapkara oluyor.

5

İki genel vali, Sobremento ile Liniers'i yargılamak için toplanmış Yüksek Mahkemeye başkanlık etmek üzere kralın atadığı Cabra Markisi, "Şimdi yapılacak şey şu," diyordu, "Madrid'deki uzak otoriteye katlanmak yerine, Arjantin hemen yakınımızdaki Buenos Aires Limanının zorba yönetimine katlanacaktır. Siz," diye ekliyordu, limanın *kreol* ve İspanyol tüccarlarından oluşan ünlü meclisle yemek üzeri sohbeti edermiş gibi, "ticaret kapılarını açmak ya da kapatmak kararını kendiniz vereceksiniz. Sömürgeleri için bu kararı Krallık vermek zorundaydı. Kapıları kaparsanız uzak bölgelerdeki şarap, şeker, tekstil üreticilerini korumuş olursunuz. Ama bu Buenos Aires'te sizlerin felâketi demektir. Kapıları açarsanız siz zenginleşirsiniz, ama iç bölgeler sıkıntı çeker, çünkü İngilizlerle yarışamazlar. İç bölgeler Buenos Aires'ten ayrılmak isteyeceklerdir, ama sizin siyasal güce olduğu kadar ekonomik güce de gereksiniminiz var, bu yüzden iç savaş çıkacak. Sonunda sizi askerler yönetecek."

Tahıl tüccarı Don Adolfo Mugica, "Askerler mi? Ama onların hepsi devrimci, nereden çıktığı belli olmayan o komplocu avukatlar, doktorlar, broşür yayıncılarının topuyla bağlaşma yapmış haldeler," dedi öfkeyle.

"Askerler 1806'da İngilizleri yenilgiye uğratarak saygınlık kazanmışlardı, şimdi de İspanyollarla savaşarak daha çok saygınlık kazanacaklar. Onların bağlaşıkları da Buenos Aires'li meslek sahipleri —önemsiz insanlar: memurlar, yoksul papazlar, daha kimbilir kimler," dedi Don Ricardo Mallea, manastırlara yaptığı büyük bağışlarla, bu bağışlara karşılık yasadışı mallarını oralarda saklamakla ünlü bir kişi.

"Bırakın İspanya'yı yensinler, daha sonra Buenos Aires'i mi –yani, sizleri mi– yoksa Buenos Aires'in liman ticaretinden korunma isteminde bulunacak iç bölgelerin tüccarlarını mı yenilgiye uğratacaklarına karar vereceklerdir," diyerek sözü bağladı başkan ve yargıç. Otoritesi herkesçe kabul edilen bir kişiydi, genel valiler bile ona saygılı davranıyorlardı. Ne de olsa yarın genel valinin kendisini yargılayacaktı. Ama bu mayıs gecesinde Buenos Aires'te genel vali diye bir şey yoktu: Yalnızca Yargıç Cabra'nın kendisi vardı. Kimin ne olduğunu saptamak için daha başka kanıt gerekmiyordu.

"Peki, siz Senyörler, ne öneriyorsunuz?"

"İç bölgelerdeki üreticilerden ve Buenos Aires tüccarlarından oluşan yeni bir sınıf, toprak sahipleri sınıfı yaratmalısınız."

"Siz ne diyorsunuz? Toprak sahipleri bizim düşmanımız, eninde sonunda onlar bilgisiz birer sığır çobanı, tam anlamıyla birer yaban," diye haykırdı Mugica, bir *frisson*'la.[1]

"Sığır çiftliklerini ve buğday üretimini arttırmak için," diyerek sözünü incelik ve kararlılıkla sürdürdü Leocadio Cabra, "size kamu topraklarını dağıtmanızı öneririm. O zaman dışsatımla zenginleşirsiniz, iç bölge de ayrılmak istemesine karşın size boyun eğmek zorunda kalacaktır. Tucumán ile La Rioja'daki sorunlar ertelenebilir, ama bu arada onların yeterli yiyeceği ve bu düşünceye alışacak zamanı olmalı. Bu bereketli toprak ürün verdikçe, baylar, herkes hoşnut olabilir... Bu ülkeyi kendi ve-

1. Fr. Ürperti. (Çev.)

rimliliğiyle hadım etmelisiniz," dedi Cabra, yüzünü birden acı bir biçimde buruşturup hiç gereği olmadığını anladığı için hemen hatasını düzelterek.

"Bilge bir kişisiniz, Senyörleri. Ah, bizi siz yönetseydiniz, dışarıdan sesleri gelen o ayaktakımı değil..."

"İtler."

"Kandırılmış ahmaklar."

Bu toplantı, ortadan kalkmış olan genel valilikle devrimci meclis arasında İspanya Krallığının, krallığın vefalı uyruklarının ortalıkta kol gezen karışıklığın övünçle dışında kalarak dimdik ayakta durduğunu gösteriyordu. Ama Río de la Plata'da, İngiliz ticaretinden de önce İngiliz görgü kurallarının yerleşmeye başladığı salona da sızmakta gecikmedi karışıklık.

Yemekten sonra erkekler purolarını, Bordeaux şaraplarını içsin, siyaset konuşabilsin diye kadınlar çekildi. Ama purolar daha bir kez bile tüttürülmemişti ki kurallar bozuldu: Bonapart modasına uygun kılıklarıyla göz kamaştırıcı kadınlar, Paris'te hiç çekinmeden açılması âdet olmuş yerleri biraz kapatmış olarak martı gibi kanat çırpa çırpa içeriye daldılar —keder sınırına yaklaşan büyük bir sarsıntının heyecanı içindeydiler, ama çıkardıkları şamata bu uzun bağımsızlık gecesinde atılan topların, çalınan çanların kopardığı büyük gürültüden aşağı kalmıyordu.

"Yanıyor, yanıyor!"

Kaskatı ve kırılgan porselensi Marki ayağa kalktı: "Karım nerede?"

"Bayılmış, Senyörleri."

"Mahkeme binası yanıyor..."

"Yani, madam, ayaktakımı binayı ateşe verdi demek istiyorsunuz."

"Bozguncular."

"Kandırılmış sersemler."

"Ne dediniz, Bay Başkan?"

"Yirmi beş mum." Bir rezalet olasılığını sezinletecek biçimde güldü. "Her biri bir yaşı için..."

6

O mayıs gecesinin karmaşası arasında Zenci sütnineyi aramak, yanan sarayın çılgına dönmüş, ağlayan hizmetçilerine onu sormak, limandaki daha az saygın mahallelere koşmak, tehditler savurmak, soyları kuşkulu kadınlarla erkeklerin *fandango* dansı yaptıkları genelevlerden, serbest aşklar sonucu doğmuş, hayvanlarla birlikte, hayvanlar gibi evsiz, okulsuz büyütülecek işçi çocuklarının arasından deli gibi geçmek benzeri, bizim olmayan görevleri üstlenmemiz için Baltasar bizden yardım istemek zorunda kalmıştı. Her yerde kutlamaların yapıldığı o gece, orası Baltasar Bustos için dünyanın en acıklı kentiydi.

Her neyse, bataklığın kıyısında yarı yıkık tek bir kulübe bile bırakmadık, kucağındaki sarışın bir bebeği sallayan bitik, hasta bir kızkardeşi avutan bir sütnine bulabileceğimiz, müşterilerin gürültüsüyle sarsılan, tek bir genelev kalmadı. Irmak boyundaki her avluya, her köşeye, her kulübeye baktık.

Bu saatte, böyle olağandışı bir günde kahve kapalıydı, kent kederli; ancak yetimhanenin basımevinde dinlenebildik, köpüksüz sıcak kakaolarımızı içerken bizi bir arada tutan şeyi yapmayı sürdürdük, yani konuştuk.

Akılcı biri olan Dorrego, Baltasar'a her iki bebeğe de doğrudan doğruya ulaşma olanağı varken neden Zenci sütninenin beşikteki bebekleri kendisinin değiştirmediğini sordu. Bu işi yaptıktan hemen sonra Baltasar bize, en yakın iki arkadaşına, bizi suçortağı yapmak için değil –Baltasar'ın böyle bir amacı yoktu– yaptığı her şeyi söylediği sırdaşları olduğumuz için anlatmıştı.

Zenci bebek, sütninenin yeğeniymiş de ondan —böyle açıklamadı bulundu arkadaşımız —çocuk doğuracak kadar utanmasız, kırbaçlanmış bir fahişenin çocuğuymuş. Baltasar son anda sütninenin elinin titreyebileceğinden, duygularına kapılabileceğinden korkmuş. Baltasar'ın kırbaçlanma olayını öğrendiği zaman adaleti kendisinin yerine getirmeye karar vermiş olduğunu düşündüğümü söyledim. Ama arkadaşım hiç de öyle olmadığını söyledi, bir aksiliğin çıkması durumunda sütninenin cezalandırılmasını, bir adaletsizliğe bir adaletsizlik daha eklemeyi

istememiş. Bu işin tek sorumlusu olmak istiyormuş.

"Artık tek sorumlu sen değilsin, çünkü suçuna bizi de ortak ettin," dedi Dorrego, arkadaşımızı kızdırmak için.

Ben ortalığı yatıştırmak için araya girdim. Baltasar'a göre, eylemlerinin felsefi tabanı bu eylemleri tekbaşına yapmasını gerektiriyormuş. Dorrego'ya sert sert baktıktan sonra özgür bir insanın sorumluluk duygusunun özgürlüğe inanmayan kişilerle işbirliği yapmasına izin vermeyeceğini ekledim, ciddi bir yüzle.

Dorrego gülümsedi. "Bir terslik çıkarsa diye neden korkuyorsun, Baltasar? Düşünsene bir, çıktı zaten. Senin Zenci bebek yandı, kömür oldu. Beyaz bebeğinse, sefalet içinde yaşayacak olmasına karşın hayatta ve tekmeler savuruyor."

Baltasar yanıt vermek zahmetine girmedi. Dorrego'nun son sözü söyleyen kişi olmaktan hoşlandığını biliyordu, bizim için bunun önemi yoktu, Dorrego'nun haklı olduğu anlamına gelmezdi. Baltasar'la ikimiz susuyor, birbirimizi her zamankinden iyi anlıyorduk. Çok gençtik, hayat birbiri ardına alınacak bitmez tükenmez ahlâksal kararlarla geçecekti.

"Bir çocuk öldü, öteki yaşıyor. Yaşasın adalet," diye haykırdı Dorrego, ardından hemen ekledi, "Kakao soğudu."

"Ben eve gidiyorum," demekten başka bir şey söylemedi Baltasar Bustos.

II

PAMPA

1

"Beni elimde bir mumla ölmüş bulursan, bil ki sonunda senin haklı olduğunu kabul etmişim. Ellerimi, papaz omuzluğuna dolanmış, göğsümün üzerinde çaprazlanmış bulursan bil ki kendi düşüncelerime sıkı sıkıya bağlıyım, seninkileri lânetliyorum. Beni kazanmaya çalış."

Baltasar'a göre bu sözler, babası José Antonio Bustos'un belirgin özelliğini göstermeye yeterdi. Onu açık ahırların, kapalı ahırların, araba ahırlarının, ambarların, işliklerin, un değirmenlerinin, sığır çobanlarının ortasında dikilmiş, kendisini uğurlarken anımsıyordu. Ya da ölümden farksız bir gece karanlığında, hayvan derisi, dört değnek ve bir ineğin kurukafasından yapılmış iskemlesinde oturur, kendisine hoş geldin derken.

Acaba bu kez onu orada, *Nasılsın oğlum, evine hoş geldin, burası her zaman senin evin, Baltasar*, derken bulacak mıydı?

Ya da onun yerine, *Hoşça kal, Baltasar, ben gittim, artık burada yokum, beni unutma, oğlum*, mu diyecekti kendisine.

Buenos Aires ile Pampa'nın arası yirmi dört fersahtı, oradan Pergamino'ya, yani posta arabasından ineceği yere kadar yirmi fersah daha vardı. Hem haberler hem de yolcular geç gelirdi. Pergamino'dan babasının arazisine, Tek Gözlü Geyik'in öteki yakasına kadar katırla gidilecek epey bir yol vardı. Ama şu anda Baltasar Bustos kendisini babasına götürecek, derin tekerlek izli yoldan geçen, battaniye, devekuşu tüyü, tuz, at yuları, kumaş yüklü arabaları seyrediyordu.

Onu ölü mü yoksa diri mi bulacaktı? Babaevine doğru yol alırken zihninde her iki önsezi de yavaş yavaş güç kazanıyordu.

Sarp, kasvetli, gizemli, uçurumsu bir dünya onu çember içine alıyor gibiydi, ağızdan haberlerin kâğıttan daha hızlı ulaştığı bir yerde, ağır işleyen ya da hiç işlemeyen postanın pek sık haberini getirmediği iki seçeneği –yaşam ve ölüm– anıştırıyordu.

Beşik gibi sallanan posta arabasında Baltasar Bustos geride bıraktığı kentte bir anlam arıyor, yalnızca açık bir çelişki görüyordu: Buenos Aires iki kez doğmuş bir kentti. İlkin Roma' dan yağmalanmış haram mallarla, altın delisi on beş bin askerle, kimileri erkek kılığına girip askeri birliklerle gizlice gemiye binmiş, hepsi de kamp ateşi yakmayı, nöbet tutmayı bilen kadınlarla gelen Pedro de Mendoza tarafından kurulmuştu. Ama sonunda kadın-erkek hepsi tahta kazıklardan yapılmış kalelerine geceleri yapılan Kızılderili saldırılarına, altın yoksunluğuna, açlık fazlalığına yenilmişlerdi: ayaklarındaki çizmeleri yediler, hatta kimileri ölüleri yediklerini söyler. Sonunda fetih yapamamış fatih Mendoza sıtmadan öldü, cesedini Río de la Plata'ya[1] attılar. Yanlış bir ad verilmiş olan bu ırmakta insanların görüp göreceği gümüş Mendoza'nın sulara gömülen yüzükleri olmuş. Orası El Dorado[2] değilmiş. Kent yüzüstü bırakılmış, yakılmış, yerle bir edilmiş. Kırk yıl sonra Pedro de Garay kenti yeniden kurmuş, ciddi ciddi, Kastilya tarzı, cetvelle çizilmiş, satranç tahtası gibi, Atlantik'e ve bir gümüş dağı olan Potosí'nin tükenmiş damarlarının açıldığı çamur renkli ırmağa bakan bir kent. El Dorado değildi. Altın için düşlenmiş, ticaret adına kazanılmış bir kentti. Bir yanında uçsuz bucaksız okyanusun sessizliği, öteki yanında aynı derecede uçsuz bucaksız olan bu iç okyanusun sessizliği uzanıyordu. Baltasar Bustos atların uzun, güçlü adımlarının etkisiyle sarsılarak bu iç denizden son hızla geçiyor, ufkun bir portresi olan pampanın ortasında kendisini düşünüyor, sanki hiç hareket etmiyormuş izlenimine kapılıyordu. Ufuk çizgisi hep vardı. Bitimsizdi. Aynı zamanda da ulaşılmaz.

İşte elindeki eşyasıyla pampanın ortasındaydı, Güney Amerika'nın ilk yenilmiş fatihlerinin terk edilmiş atlarının doğal olarak soyundan gelen, bütün gezegene yayılmış bir çete gibi ova-

1. İs. Gümüş Irmağı. (Çev.)
2. İs. Altın bölgesi. (Çev.)

ları dolduran binlerce yabanatıyla birden kuşatılmış buldu kendini. Limandaki Zenciler gibi gelişigüzel üremişler, yerden yükseklikleri hayli fazla olan bu yaban, evcilleşmemiş hayvanlar azgınca çoğalmış, artmıştı, bu canavarların ortasında sıkışıp kaldı, bir yere kımıldayamıyor, pırıl pırıl parlayan terlerinin, gerdanlarındaki köpüklerin, ekşi sidiklerinin ağır kokusunu duyuyordu; yerkürenin bütün yüzeyini kaplamış olan otuz-kırk bin sahipsiz at, onun tek adım atmasına bile izin vermiyor, Rousseau'nun kitaplarıyla tıkabasa dolu bavullarını elinden bırakmaya zorluyordu onu, bu arada kendisiyse koruyucu ermişi, Cenevreliden yardım dileniyordu: "Yeryüzünde kendimi yabancı bir gezegendeymiş gibi hissediyorum..."

Yerinden sıçrayarak uyandı; arabanın atları hiç telâşsız dörtnala, orta hızla gidiyorlardı. Buenos Aires'ten kaçan yolcularsa oldukça telâşlıydı. Cordoba'da, Rosario'da, Santa Fé'de ne kurtarabilirlerse onu kurtarmaya, Moreno'nun, Castelli'nin, Belgrano'nun söylev fırtınasıyla iyice kabaran devrim dalgası gelmeden o kalelere saklanmaya giden İspanyol tüccarlardı bunlar. Varlıklı İspanyollar gelenekçi iç bölgelerde bir devrim düşünemiyorlardı; bütün kötülükler Buenos Aires'e denizden geliyordu —bunlar da düşüncelerdi. Ama bütün iyilikler de oradan geliyordu—bu da ticaretti. Bu çelişki, doğaya dönmek, orada kendisi olmasına, doğa kendisinin ne olmasını istiyorsa o olmasına, hiç engelsiz, elverecek 'yalnızlık ve içe dönüş' olanağını bulmak için kentten, arkadaşlarından, devrimden ayrılan Baltasar'ın ruhunu tedirgin eden çelişki gibi, tutucu tüccarları çileden çıkarıyordu.

Ağaçsız pampada dörtnala gidiyor, ama ne zaman yalnız bir *ombu* ağacının yanından geçseler yolcuların aklına gelen (sık sık da söyledikleri) tek şey, "Hepimizin sonu bu ağacın dallarına asılmak," oluyordu.

Öte yandan Baltasar bu geniş ovada sınırsız bir özgürlük duygusuna kapılıyordu. Ruhu ile doğası birbirlerinin uyumlu birer yansısı, birbirlerini seven iki âşık gibiydi. Baltasar yabanatlarla ilgili düşünden uyandığı zaman tatmak istediği ve büyük bir yoğunlukla tadına vardığı duyum buydu. Arabada sızlanıp duran, gevezelik eden, doğa parçasıyla kendisi arasındaki

evliliğin gerçekleşmesini engelleyen İspanyolların varlığına hayıflanıyordu. Bütün engellere karşın ruhunun, bozulması olanaksız sessizliğinde istediği uyum gerçekleşebilsin diye Cordoba yolundaki araba izlerinin, taşların üzerinde sarsılan tekerleklerin gürültüsüyle kulaklarının sağır olmasına razı oluyordu.

Kendisiyle birlikte yolculuk eden bu tanımadığı insanlara ne düşündüğünü söyleseydi onlar ne derlerdi acaba?

Ama Baltasar çın çın öten bir sesle, "Pampaya hoş geldiniz, İspanyol hergeleleri!" diyerek onları tedirgin etmek yerine kendisi için üzülmeye başladı. Sonsuzluk demek olan Arjantin ovasıyla kendi yüzünü özdeşleştirdiği için ülküsünü bir anda gerçekleştirmek isteyecekti: Baltasar Bustos'un ruhunun ölümsüz doğayla özdeşliği. Rousseau okuru biliyordu ki ruh ancak gereksiz yüklerini üzerinden atıp kendisiyle yeniden birleştiği zaman evrenin tadına varabilir, beş duyu aracılığıyla ruhuna dolan güzelliğe sahip olabilir.

Şimdi babasının aşağılık arazisine giden yolda, bir katırın sırtında yalnızdı, Buenos Aires'ten bu yana yaptığı yolculuk sırasında aşağılık İspanyol itlerinin gürültülü varlığı yüzünden zihninde oluşturamadığı görüntüyü sonunda oluşturma olanağına kavuşmuştu. Gene de bu pampayı, pampadaki derecikleri, şeftali ağaçlarını, salt çılgın devekuşlarının yaşadığı, fersahlarca süren katı kireçli toprakları iç karartıcı, karşıt birer rastlantı olarak görmesine yol açan bu katır sırtındaki sessizlik değil de çevresindeki o gürültü, yabanatlarıyla ilgili o düş, engellenmiş de olsa, ona daha güvenli bir uyum kurma olanağı vermişti. Pampa artık Tanrının yeryüzündeki aynası değildi. Şimdi o çok istediği uyum yerine ufukta yalnızca sorun, çelişki, savunulması olanaksız seçenekler görüyordu, hepsi de onun aşırı kavrayışlı ruhuna saldırıyordu.

Küçük bir bagajla Buenos Aires'ten ayrıldı. Hasır bir bavul, bir şemsiye, en sevdiği kitaplardan üç ya da dört tanesi: *La Nouvelle Héloise, Toplumsal Antlaşma, İtiraflar, Tek Başına Yürüyen Adamın Düşleri.* Kaçırılmış bebek bagajında yoktu. Sütnine, kızkardeşiyle, Zenci bebeğin kırbaçlanmış annesiyle birlikte, ortadan yok olmuştu. Baltasar iki arkadaşıyla birlikte

onu aramıştı, ama bütün çabaları sonuçsuz kaldı. İki kadın Baltasar Bustos'a verdikleri sözü tutmuşlardı: Cabra Markisinin çocuğu, herkesin gözü önünde kırbaçlanmış, hasta ve Zenci bir fahişenin oğlunun hayatını yaşayacaktı. Baltasar için böylece adalet yerini bulacaktı. Beyaz çocuğun annesinin acılarında mı? Yaptığı işin doğruluğunu (kendisine, ağız dalaşı meraklısı arkadaşlarına karşı bilgiç savlar ileri sürmeye değil, bir şemsiye, hasır bir bavul, Cenevrelinin kitaplarıyla birlikte, bir katırın sırtında tekbaşına –doğadan başka, özgürce, sevinçle birleşmek istediği doğadan başka konuşacak kimsesi olmaksızın– yol alan) kendisine kanıtlamaya çalışırken yolun iki kıyısı kararmıştı. Adaletin amacı evrensel mutluluk değildir. Ödüllendirilen kişi mutlu olsun diye cezalandırılan kişi acı çeker. Kural budur. Ama bir ceza kuralıydı bu, tam anlamıyla özgür Cenevreli, Rousseau'ya değil, ünlü İtalyan Beccaria'ya uygun bir kural. Bu kuralın acı çeken kişiye, söz konusu durumda –yirmi dört yaşında, tekbaşına, katır sırtındaki– Baltasar Bustos'un her gün biraz daha artan bir tutku beslediği bir kadına uygulanışı daha da karışıktı.

Bu kadın, Ofelia Salamanca Baltasar'ın (ve Jean-Jacques Rousseau'nun) Doğa ve Adaletle ilgili düşüncelerinin gerektirdiğinden daha fazla bir sevgiyi, kendini düşünmezliği şu an hak etmiyor muydu? Kendi kendine bunun doğru olduğunu söylerken yolun iki kıyısındaki gölgeler ruhunu delip geçiyordu. Gerçek bir kişi, bir sevgilinin aracılığı olmadan doğayı ya da adaleti asla bulamayacaktı, hele bu kişi, belleğinin ve güçlü isteğinin her an biraz daha açık bir biçimde gösterdiği Ofelia Salamanca'ysa. Gene bebeği sütnineyle kızkardeşinin elinden alarak Cabra Markizine geri vermeyi düşünemiyordu, özellikle Zenci bebek öldüğüne göre. Yalvarmalarına karşılık onlara verilecek bir şey yoktu. Bir yanlışlık olmuştu. Her şey gene eskisi gibi olacak. Beni bağışlayın.

Onları bulamadı. Ama herhalde bu sözleri yüzüne fırlatırlardı: Hiçbir şey eskisi gibi olamaz. Biz köleler düne göre bugün daha çok köleyiz, daha yoksuluz, daha çok horlanıyoruz. Efendiler daha küstah, daha acımasız, daha duyarsız. Onlara verdiğin acıyı hak ediyorlar. Çocuk bizde kalacak. Öteki çocuğun ölmüş

olması önemli değil. Tanrı ona iyi yazgılar bahşetsin: O şimdi cennette. Pahalı bir fahişenin oğluysa artık ucuz bir orospunun oğlunun hayatını yaşayacak.

Zavallı Baltasar buna ne diyebilirdi?

Ama ben Ofelia Salamanca'ya âşığım.

Yaygaracı bir kuşun iki acı bağırtısının arasında Zenci kadınların gülüşmelerini duydu. Biz arkadaşlarının, Dorrego ile ben Varela'nın hasır bavulun deliklerinden sızan kahkahalarımızı duydu. Katır bile durdu, anırdı, taze mısır kadar beyaz, kocaman dişleriyle ona güldü. Şeytan, der sığırtmaçlar, mısır tarlalarında dolaşır.

2

Bu kez José Antonio Bustos onu çiftliğin girişinde bekliyordu. Baltasar Tanrıya şükretti, rahatladı. Babası ölü olduktan sonra kendisini mumla beklemiş, mumsuz beklemiş, tespihle ya da tespihsiz beklemiş ne önemi vardı. Sığırtmaçların sohbet etmek için yeğledikleri ölüm tahtında böyle oturmuş, hatmi çayı içer, can sıkıntısını dağıtırken veda etmişti ona. Ama şimdi babası onu böyle ayakta, işliklerin, ambarların, atların, sığırtmaçların, tavukların arasında durmuş karşılıyordu... Kalmaya geldiği sürece.

"Geleceğimi nereden biliyordun?" diye sormak geliyordu babasına içinden yolcunun.

José Antonio Bustos'un bir zamanlar pembe olan, ama rençberlikten, pampa güneşinden köseleye dönmüş etin gömük sıkıntılı, boş gözleri böyle bir soruyu engelliyordu. Gereksiz bir soruydu. José Antonio Bustos *biliyordu işte*. Katırın sırtında oturan oğul kendisini komik hissediyordu, babanın gururlu inceliğinin yanında şapşal. Genç adam kendisinin gelişini izleyen aç yüzlü, sert, güçlü sığırtmaçların alaylı bakışlarına hedef olmuştu.

Katırdan indi, katırı ipinden tutarak yolu ve dış dünyayı iç dünyadan, José Antonio Bustos ile çocuklarının topraklarından ayıran büyük giriş kapısına doğru yürüdü. Ev bir kale biçiminden inşa edilmişti: Kızılderili saldırılarını engellemek için

çevresi hendekle kuşatılmıştı, ortasında da bir gözetleme kulesi vardı. Gözetleme kulesi oradaki tek yüksek yerdi, uçsuz bucaksız, kayıtsız ve tehlikeli bir dünyaya bakıyordu. Üstü kapalı balkon bu soğuk yüzlü konut bileşiğinin hem sıcak hem de serin bir tepe noktasıydı. Baltasar orada çocukluğunun (bir çocukluğu olduğu günlerin) uzun öğle sonlarını geçirmişti, ama şimdi José Antonio yürüyüşlerini arka tarafta, kuyunun çevresinde, evin pencerelerinin orada yapmayı yeğliyordu. Oradan küçük bir yoncalığı seyre dalabiliyordu. Anımsıyordu yaşlı adam. Bakarken. Baltasar babasına doğru yürüdü.

José Antonio kendi topraklarının dışına bir adım attı, ama ayakları onu taşımadı. Dizleri büküldü, bir direğe tutundu, yüzlerindeki ifadeleri hiç değişmemiş olan sığırtmaçlar ona öylece bakıyorlardı. Baltasar babasına yardım etmek için koştu. Katır ürktü, yola doğru koşmaya başladı. Bir sığırtmaç onu durdurdu, kendi kendine güldü. Hepsinin de kendisine güldüğünü anladı, Baltasar, babasına da gülüyorlardı, sevdiklerini, saydıklarını söyledikleri adama. Baltasar on yedi yaşındayken Buenos Aires'te öğrenim görmek, çağın gerektirdiği gibi bir adam olmak, şu sığırtmaç kabalığından kendini ayırmak için bu vahşetten kaçmıştı (İspanyolcadaki *sığırtmaç*[1] sözcüğünün Fransızcadaki –yanlışlık anlamına gelen– *sakarlık*[2] sözcüğüyle benzeşmesi ne kadar da uygundu.)

José Antonio ağırlığını oğlunun üzerine verirken, yüzünün derisi kadar köseleşmiş bir gülümsemeyle, "Gördün mü bak? Ölüm ayaklardan başlıyor," dedi.

"Gelin benimle, baba," dedi Baltasar. Sonra sığırtmaçlara bağırdı: "Eşyalarımı eve getirin."

Onlara buyruk vermek, onlara tepeden bakmak hoşuna gidiyordu. Babası bunun için onu hafifçe azarladı. İyilik evde başlar. Adil olmak istiyorsan, sana hizmet eden insanlarla başla. Ama Baltasar sığırtmaçları bir Moğol güruhu olarak görüyordu. Her biri kendine özgü şiddet tarihi, kör inancı, Voltaire'in her zaman için lânetlediği aptallığıyla birer Cengiz Han'dı. Bal-

1. İs. *Gaucho*: Sığırtmaç. (Çev.)
2. Fr. *Gaucherie*: Sakarlık. (Çev.)

tasar sığırtmaçlara yer veren bir gelecek düşünemiyordu. Onun cennetsi doğa imgesini berbat ediyorlardı. Genç bir öküzü boğazlar, bir atı kementle yakalar ya da kendi soylarından bir insanı öldürürken hiçbir rahatsızlık duymazlardı. Kırlık yöreleri cesetlere boğan ürün düşmanı bir kıtlık ve kıranın elçiliğini yapıyorlardı. Baltasar'ın duyarlı noktasına dokunan başka yönleri de vardı, çünkü onlar hiçbir yere kök salmak istemeyen göçebelerdi, onun uygarlıkla özdeşleştirdiği yerleşik hayatın ayaklı olumsuzlamasıydılar.

Peki o zaman doğa ne oluyordu? Baltasar için doğa, şimdilik, kendisinin önemsiz ev ziyaretlerinden başka bir şey değildi. Köklerini selâmlamak için bir geri dönüş. Onu mutlu, özgür, varlıklı, kör inançsız bir geleceğe doğru harekete geçiren bir dürtükleme. Doğa, kendisini sömürenlerden –İspanyol piçlerinden ya da kaba sığırtmaçlardan– ancak böyle kurtarılabilirdi.

Babasının malikânesinde, yemek masasında savurgan oğulun konuşma konusu buydu. Dış görünüş olarak birbirinden çok farklı iki adam baş başa oturmuş, mum ışığında yemek yiyorlar, mum ışığı, Ofelia Salamanca'nın yeni doğmuş bebeğinin beşiğinin çevresindeki yirmi beş mumun anısıyla birlikte Baltasar'ın donuk gözlerinde parlıyor. Bir anı; aynı zamanda bir önsezi. Öbür dünyadan, "Oğul, sen haklıydın," diyen babasının cansız elindeki tek mumla ilgili bir önsezi.

Baba evindeki yemek masasında böyle değildi. Kimse haklı değildi. Baltasar gençti, ataktı, inançlıydı, son zamanlarda karşılaştığı düşüncelerden gözü kamaşmıştı. Baba kendi bedensel durumuna benziyordu; bir ineğin kurukafasının üzerinde oturuyordu, ama düşünce bakımından canlı ve etkindi; kendi toprak mülkünün girişinde, kendisine ait olanla herkese ait olanın sınırında dimdik, ama ona topraktan gelen ve ayaklarında başlayan ölüme şimdiden yenilmiş olarak duruyordu.

"Umarım öyle olur, yüreğime, beynime ulaşması zaman alır. Neler olacağını hâlâ görmek istiyorum. Sen haklı mıymışsın, değil miymişsin, görmek istiyorum, oğlum."

Baltasar babasını hayat ile ölüm, aynı zamanda akıl ile akıl dışı, bağımsızlık ile sömürgecilik, devrimcilik ile karşıdevrimcilik arasındaki sınırda bir adam olarak görüyordu. Kendi kendi-

ne acaba kendi düşüncelerini, coşkularını paylaşan tarikat kardeşi, din kardeşi bir baba ister miydi, diye sorduğu oluyordu zaman zaman. Bunu bilmiyordu işte. Sonunda güneşten değişmiş, zamanla Avrupalı teni diye bir şeyi kalmamış, şu anki halini almış babasını böylece kabul etti: Kaba bir sığırtmaç güruhunun reisi, yeni yeni gelişen bir sanayi dalında bir girişimci. Korkulu bir sanayi. Belki de karşıtlarla bir arada yaşama biçimi José Antonio Bustos'a o sert, adaletli görünümünü, Süleymanvari cana yakınlığı veriyordu. Hoşgörü isteğiyle haykıran bir ülkede ve zamanda iyilikçi bir yargıçtı. Baltasar kentlerde adalet istiyor, 24 Mayıs gecesi Buenos Aires'te yaptığı gibi adaleti yerine getirebiliyorsa, iç bölgenin barbar yörelerinde toprak sahibi ve yargıç olan babasına ne diyebilirdi? Oğul kentte boyun eğmez olmak zorundaysa belki baba da kırlık bölgede esnek olmak zorundaydı. Porselensi derili Cabra Markisi ve karısı ile José Antonio Bustos'un köselemsi, yanık derisi arasındaki farktı bu.

Yemek odasında iki pencere arasında uzanan kasvetli, yaldız çerçeveli aynada kendi yansımasına bakan, bronz rengi bukleli, tombul, miyop Baltasar Bustos kendisini ayakta kalmak için başkalarının yardımına gerek duyan, kentin dışına daha yeni çıkmış, iki arada bir derede, biçimsiz bir melez olarak gördü. Katıra gereksinimi vardı, çünkü posta arabası burada durmuyordu. Bavullarını eve taşıtmak için bile olsa sığırtmaçlara gereksinimi vardı. Uşaklara gereksinimi vardı, çünkü yatağını yapmayı bilmiyordu, düğme dikmeyi, ceketini ütülemeyi bilmiyordu; bir aşçıya da gerek vardı, çünkü bir yumurta pişirmeyi bile bilmiyordu. Düşüncelerine saldırması, ama düşmanca değil, kendisiyle konuşan Sokratesvari, sevecen bir kişi olarak saldırması için babasına gereksinimi vardı. Ama doğrusu gerçek olmakta direnen bir varlığı olmasaydı bir hayalet olmaktan öte geçemeyecek olan kızkardeşi Sabina'ya gereksinimi var mıydı, bilmiyordu.

Sabina babasına benzerdi. Tek fark, babasında soğuk bir soyluluk olan şeyin onda kederli bir sertlik biçimini almış olmasıydı. Baltasar ondan nefret ettiği zamanlar (bu da sık sık olurdu, özellikle birlikte oldukları yıllar) ona ekşi demek isterdi; sirkemsi, gelişmemiş, yaşlı kız, doğuştan yaşlı, küskün rahibe...

Ama hak duygusu onun bu düşünceyi (özellikle kardeşinden uzakta, Buenos Aires'te olduğu zamanlar) düzeltmesine, taşrada sıkışıp kalmış, erkeklerle dolu bir evde tek kadın olarak, kaba sığırtmaçların arasında yaşamaya mahkûm bir kadının kişiliği bundan başka türlü olamazdı, demesine yol açardı.

Erkeklerle masaya oturmazdı. Ona oturma diyen yoktu, oturmayan kendisiydi. Onlara hizmet etmekte inat ederdi. Böylece babayla oğulun yemeklerinde hem vardı, hem de yok. Kimi zamanlar Baltasar ona hiç dikkat etmezdi; kimi zamanlar ileri süreceği savların niteliğini Sabina'nın varlığı belirlerdi. Kızkardeşi, fırınlanmış et tabağını taşıyan eli titreyerek, kırmızı kareli kumaş süsleri olan kaba bir peçeteyle servis maşasını tutarak orada öyle dikilirken ne diyeceğini bilirdi:

"Bizi koruyan yok. Sen ve senin düşüncelerin bizi rüzgârların eline bıraktı. Eskiden bir sömürge olarak sığınacak bir yerimiz vardı. Bir koruyucumuz vardı –Krallık. Günahlarımızdan kurtaran vardı –Kilise. Sen ve senin düşüncelerin bizi dört rüzgârın eline bıraktı. Gözünü aç da iyice bir bak, kardeşim. Sizin taraf bize ne zararlar verdi!"

Yemek servislerinin arasında söylenen bu sözler Baltasar Bustos'un yediklerini sindirmesinde yardımcı olmadı. Kızkardeşinin sertliğinde babasının sakınımlılığını boş yere aradı. Gene de Sabina ile Baltasar José Antonio Bustos'un belirleyici özelliği olan denge güdüsünün ürünüydü.

Olup biten her şeye dikkat eden, kimi zaman tümdengelim, kimi zaman tümevarım yoluyla bulgulamalarda bulunmak konusunda olağandışı bir altıncı duyuyla kutsanmış olan José Antonio Bustos birbiriyle ilişkisiz görünen şeyleri ilişkilendirmek, herhangi bir sonuca varmak ya da çağrışım yapmak, önceden görmek ve harekete geçmek için karşısına çıkan en önemsiz bir bilgi parçasından, (çok ender) okuduğu bir gazeteden, (arasıra) mektuplardan, (çoğunlukla) söylenen sözler, dedikodu ya da fıkralardan, hatta kimi zaman sığırtmaç türkülerinden yararlanırdı. En önemli haber kaynağı pampada, oradan oraya dolaşırken koruduğu sığırtmaçlardı. Onlar ona herkesten daha çok haber getirirlerdi. Gençken, yaş düşüncesiyle tanışır tanışmaz bunu ülke hayatının ekonomik gerçekliğine çeşitli

biçimlerde uyguladı. Kendi toprakları üzerinde küçük bir tekstil ve metal sanayii kurdu; aynı zamanda büyükbaş hayvan besiciliğinde bir patlama olursa diye topraklarını genişletti. Dış dünyayla ticaret kapılarının açılmasından yararlanmaya ya da kapanmasının sonuçlarına katlanmaya kendini hazırlamıştı. Buenos Aires'e mal sattığı bir pazar gözüyle bakıyordu, ama malların fiyatını çok yükseltecek olan yabancı rekabetten korkuyordu.

Mahmuz, at arabası, balta, anahtar üretilen işliklerine gerekli madenin kaynağı olan Yukarı Peru ile ticarete açıktı. Buenos Aires Limanındaki İspanyol tüccarların, serbest ticaret yararına yapılan Bourbon reformlarından hız alan tüccarların sayısını çoğaltan, 1770'te ya da o dolaylardaki sözde ikinci fethin çocuğu, genç bir Basque kadınıyla evlenmişti. Altın rengi saçlı, kesinlikle miyop gözlü, genç, tombulca María Teresa Echegaray'ın pampaya gelişi o uzak taşra bölgesinin toplumsal hayatını değiştirmedi. Kızı yutan taşra hayatı oldu. Evcimen, ama kendini beğenmiş Genç Bayan Mayté gözlük takmayı kabul etmiyordu. Her şeyi –bir yumurtayı, bir yün yumağını, bir kediyi, bir dikiş iğnesini, terliklerini– eğilip yakından bakarak aramak zorundaydı, bu duruş daha sonra onun normal hali olmuştu.

José Antonio Bustos iki büklüm ve kör karısı, dik ve uzakta duran insan soydaşlarıyla konuşmayı bıraktı, onun yerine iş günlerinde karıncalarla uzun monologlar yapıyor, düş günlerinde yaklaşan, gözlerinin önünde sallanan, ona takılan, gümüşsü iniş çıkışlarıyla onu güldüren onu düş kurmaya, birşeyler uydurmaya zorlayan örümceklerle gevezelik ediyordu, kocasının dükkânlarında pançо, gömlek, daha başka sığırtmaç giysileri üretmeye giden kumaşlar gibi eksiz bir örümcek ağının tam ortasında kalıncaya kadar o hain, nemli ipliklere dolanmak istiyordu.

Öte yandan karıncalarsa onun çalışkan, iş bilir yanını ortaya çıkarıyordu, o zaman Sabina'yla ikisi pirelenir, dolaplara depo edilmiş yiyecekleri gözden geçirir, hizmetçiler arasındaki hırsızlık derecesini hesaplar, her şeyi otoritenin yokluğuna, göreneklerin yozlaşmış olmasına, Kiliseye saygının kalmamasına,

en sonunda da sömürgede otoritenin yok oluşuna bağlarlardı. İspanya'da Napolyon, Buenos Aires'te İngilizler, bunların korkunç sonuçları: Kral Fernando tahttan indirildi, İngilizleri genel valilik değil Arjantin milisi (hiç kuşkusuz sığırtmaçlar) yenilgiye uğrattı. Bütün bu haberler üzerine Bayan Mayté'deki karınca bitti, ondaki örümceklerse bunca dehşeti hafifletemiyordu. Aslında örümcekler ona ihanet ediyordu, düşlerinde kilisesiz, kralsız, amaçsızca sürüklenen bir dünya görüyordu. İspanya'ya yüz çevirdiği için kendine lânet ediyor, ama sonra İspanya'nın Napolyon ile sarhoş kardeşi 'Şişe Pepe'nin elinde olduğunu anımsıyor, yüreğinden can çekiliyordu.

1808 yazında sıcak bir öğleden sonra canı iyice çekildi, Sabina annesinin kesin inançlarının, şiddetli acılarının mirasçısı oldu. Tek fark, karıncalarla, örümceklerle ilgisi olmayan, daha güçlü olan, dik duran kızın onları birer dogmaya, kavgaya dönüştürmesiydi.

"Kendini savunmasız hissediyor," diye yineliyordu José Antonio, "ama düşüncelerini karmaşık deyimlerle dile getirmeyi bilmiyor. İspanya'dan, kiliseden, kraldan, sanki bunlar evimizin çatısı falanmış gibi söz ediyor. Korkuları daha derinlere gidiyor. Akılcı, bilimsel, liberal, belki de Protestan bir özgürlük için mutlakçı ve Katolik olan, geleneksel bir imparatorluğa yüz çeviriyoruz. Bizim korkularımızı anlamaya çalışmalısın. Kardeşin haklı. Rüzgârların eline bırakılmak gibi bir şey bu."

Baltasar geleneği kabul etmek yerine eve devrim getirdiği, evi savunmasız, çatısız bıraktığı için hayıflanıyordu. Gene de babasına sormak isterdi: Biri olmadan ötekiyle yaşayabilir mi insan? Devrimsiz gelenek olur mu? Sarsılmayan, yenilenmeyen gelenek yaşayabilir mi? Güç belâ sezebildiği bir şeyi formüllendiremiyordu, çünkü Sabina oradaydı, her şeyi aceleye getiriyor, onun önüne en son seçeneği çıkarıyordu: Ailene mi bağlısın devrime mi? Bölücü bir güç olan kızkardeşi 'bizi bir arada tutacak olan nedir'in temsilcisi olarak çıkıyordu ortaya. Baltasar'ı bölen kişi konumuna düşüyordu. Baba kendisine düşen rolden hiç şikâyetçi görünmüyordu: Oğlan ile kızkardeş arasında hakem rolünden.

"Bütün bildiklerimi bana siz öğrettiniz."

Baltasar babasına bu kadarı olsun söyleyebildi, iyiniyetle söylemişti, ama bu iyiniyetin içinde ince bir kötü niyet de vardı. José Antonio Bustos bu sözleri duyunca titredi. Oğlu Cizvit eğitiminden geçmişti. Papaz kılığını çıkarıp doğduğu yer olan Arjantin'e dönen, İsa Kardeşliğinin eski bir üyesi Julián Ríos genç Baltasar'a hocalık etmişti. 1767'de İspanya'dan ve İspanyol sömürgelerinden sürülen Cizvitler arkalarında büyük bir boşluk bırakmışlardı. İnsanlar onların sürülmelerini protesto etti, sokaklarda gösteri yaptılar, ağladılar... İki Amerika'nın Cizvitleri de İspanya'dan intikamlarını aldılar. Gemiyle İtalya kıyılarına gidip Papa'dan sığınacak bir kilise istediler. Papa, Bourbon'ları kızdırmaktan korktu, başlangıçta gemiden inmelerine izin vermedi. O kutsal rahipler dalgaların, gelgitlerin eline bırakılmış, deniz tutmasından hastalanmış bir halde haftalarca gemide kaldılar; uyuyamıyor, başlarına gelen şeye inanamıyorlardı.

Ama sonunda Papa'ya iyi bir öğüt veren oldu. Krallar Cizvitlerin zekâsını küçümseyebilirdi, ama Papa bundan yararlanabilirdi. Genellikle bunun tersi olur; Madrid'in, Lizbon'un kabul etmediği bir şeye, bırakın şimdi de Roma kucak açsın. Eski Cizvitlerden Julián Ríos'un sömürge yöneticilerini daha iyi kandırmak için papaz kılığını çıkarıp Arjantin'e döndüğünü söylüyorlardı. Ayrıca Yeni Dünyalı bütün Cizvitler gibi Yeni İspanya'dan Şili'ye, Río de la Plata'dan Yeni Granada'ya kadar yeni doğmuş ulusların ulusal tarihini, ulusal coğrafyasını, hayvan türleri ve bitki örtüsünü (oluşum biçimi ve iyi ününü) öğretiyordu.

Öğrencilerine ulusal bilinç vermenin yanısıra, papazlığı bırakmış olan Don Julián, kilisenin ve yetkililerin yasakladığı kitapları da veriyordu: *Yasaların Ruhu, Toplumsal Antlaşma*, Diderot'nun *Rahibe*'si, Voltaire'in *Candide*'i... Baltasar bunlarla eğitilmişti, ama kızkardeşi öyle değil. O, annesinin verdiği dağınık bilgilerin, babasının sevecen erdeminin eline kalmıştı. Ama inatçı bir kızdı; erkek kardeşini kıskanıyordu, eve kapanıp kalmış birinden beklenmeyecek kadar çok okuyordu. Erkek kardeşinin tersine o ayin duaları kitabını, Katolik kitapçıkları, vaazları okudu... Erkek kardeşine daha iyi meydan okumak için ken-

di kendine bir karşı-kültür geliştirdi.

Erkek kardeşi onu daha başka türlü görmek istiyordu, daha güzel, daha yumuşak, daha iyi biri olarak. Ona karşı cömert olmak istiyordu. O buna izin vermezdi:

"Karar ver: Ailene mi bağlısın yoksa devrime mi?"

Baltasar'ın görmek isteği kuğu olmayı bırakmıştı; gene o çirkin ördek yavrusu olmuştu (hep öyle kalacaktı), böylece de babasına cömert ve yansız olma fırsatını verdi.

"Kızkardeşin şu an karşımıza çıkarılan seçenekten daha az acımasız bir seçeneğin de olabileceğini söylüyor. Onu anlamaya çalış."

3

Baltasar bu seçeneklerin neler olabileceğini, şimdiye kadar olmuş olayları nasıl tersine çevirebileceğini düşünmek için açık havaya çıktı. Savunduğu ya da saldırdığı düşüncelerin, olguların, isteklerin oluşturduğu bir yığın olan tarihin yalnızca başkalarıyla birlikte oluşturulduğunu, başkalarıyla paylaşılan bir şeyde oluştuğunu kabul ediyordu. Çoğu kez *biz* denen, *başkaları* denen şeyi bir *fazlalık, gereksizlik* olarak görmek kendisini tedirgin ediyordu. Ama o zaman da Rousseau'da okuduğu şeyler yardımına yetişiyor, (tıpkı okuduğu şövalyelik öykülerinin Don Kişot'a modellik etmesi gibi, diyordu ona arkadaşları Dorrego ile ben Varela, gülerek) ona toplumdan rahatsız olmanın, toplumu bir dışkı, fazlalık olarak görmenin bir kabahat değil erdem olduğunu söylüyordu. Bu demekti ki toplum kötü yolda.

Buradan, pampadan uzaklara, Mendoza'ya, dağlara doğru baktı: O kocaman sıra dağlar Amerika'nın uyuyan bir canavarı, geniş, beyaz sırtı, kara karnıyla yatmış, o büyük fırsatı bekleyen bir panteriydi. Burada doğmuş olmasına karşın buraya kalmak için değil dinlenmek için geldiğini kabul ediyordu; bu noktadan sonra dağlara doğru yol alacak, belki de orada tarihi değiştirebilecek, doğa ile toplum arasındaki birliğin kurulmasına yardımcı olabilecekti.

Ben kendim toplumu değiştirdiğim için, topluma gereksinimim kalmadığı zaman toplum içinde özgür olabileceğim.

Ne yazık ki kendi toplumuna düğümlenmiş durumdaydı. Toplumun efendisi o değildi; toplum onun efendisiydi. Arjantin devriminin içinde yer almış, Mariano Moreno için bir manifesto yazmak ne kadar önemliyse, Cornelio Saavedra için genel valiyi yönetimden uzaklaştırmak ne kadar önemliyse kendisi için de o derece önemli olan, yürekli, son derece kişisel bir adalet eylemini yerine getirmişti. Baltasar Bustos iki çocuğun yazgılarını değiştirmişti. Ama kendi kendini kandırmıyordu. Bir adaletsizliğin yerine bir başkasını işlemekten öte bir şey yapmamıştı. Yaptığı en köktenci eylemden sonra yaşadığı en özel vicdan bunalımı ona bunu söylüyordu. Böylece babasıyla birlikte yediği, kızkardeşinin hizmet ettiği yemekten sonra dağlara, dağların katıksız ıssızlığına bir öndeyiş olan Arjantin kırlarının eksik yalnızlığını yardıma çağırdı. Özgürleşmiş doğal düzenle uzlaşmış And Dağlarını kendi ruhunun yankısı olarak düşünüyordu.

Sonra olanlar olmaya başladı.

İlkin kendisini kovalayan Ofelia Salamanca'nın görüntüsü çıktı ortaya. Arzulanan kadın kendini doğayla Baltasar'ın arasına attı, bütün maddesel uzamı kapladı. Ulaşılmaz, büyüleyici bir düştü. Şimdiye kadar hep sırtı dönük olarak oturmuştu, ama bu gece, bu görüntüde oturmuyor, ayakta duruyor, som, parıltılı, beyaz bir alev, yavaş yavaş eğiliyor, kadın soyunun tapılan, düşlenen, her açıdan içine sokulunan üreme organının evrenselliğini, cinsel organının dayanılmaz görüntüsünü arkadan sergilemek üzere ağır ağır bacaklarını açıyor. Dağlar geçit vermiyordu; kendisini arkadan sunan çıplak Ofelia Salamanca'ysa öyle değildi. Çağırıyor, çağırıyordu... Derken kadın arkasına dönüp o düşü kurulan cinsel organını değil, korkulu yüzünü gösterdi: Gorgon'dan[1] farkı yoktu, mermer gibi bembeyaz gözlerle onu suçluyor, onu haksızlığı yüzünden taşa çeviriyor, ondan nefret ediyordu...

Baltasar Bustos kendi gözleriyle dağların arasında yüzen bu görüntüye arkasını döndüğü zaman ilk kez kendi ruhunun bir uyarısını duyar gibi oldu: "*Ofelia Salamanca her şeyi biliyor. Senden nefret ediyor, intikam almaya ant içti.*"

---

1. Yunan mitolojisinde yılan saçlı, bakanları taşa çeviren üç kızkardeşten biri. (Çev.)

Üstelik kendisini, âşığı olabilecek kadının gözleri kadar yabansı gözlere bakarken buldu. Dünyada başka Medusa'lar vardı: tek istediği şey doğayla ve Ofelia'nın imgesiyle baş başa kalmakken karanlıkta çevresine toplanmış olan şu sığırtmaçlar. Onların varlığı onu şaşırttı, sersemletti, dağlara, geceye ya da bir kadına duyduğu isteğe değil, başka insanlara öfkelenmesine yol açtı. Ne işleri vardı burada? Kendisine bir ateş uzattılar, ama o sigara içmiyordu ki. Onlara Malcos Kahvesindeki oturumları sırasında Xavier Dorrego'nun saatinin içinde zarif bir biçimde taşıdığı kibritin alevini onlara uzatabilmek isterdi. Ama onun sanrılı hayâl gücü Ofelia Salamanca'nın çalınan bebeğinin beşiğinin çevresindeki yirmi beş mum gibi bir mum çaldı gökyüzünden yalnızca. Kuşkusuz bu sanrılar yüzünden Baltasar Bustos sığırtmaçlara, sanki gerçekten yanan bir alev varmış gibi çukurlaştırılmış elleriyle dağ rüzgârına karşı koruduğu, geceden alınmış hayâli bir ateş uzattı.

Sığırtmaçlar gülmediler.

"Bizimle alay etme genç efendimiz."

"Bana öyle demeyin. Ben de bir yurttaşım yalnızca."

Şimdi gülmediler, güldükleri zamansa Baltasar ortak soluklarında sokak köpeklerinin soluklarındaki yırtıcı, pis kokuyu duydu. Boyundan başlayan, neredeyse –kulakları, yanakları kaplayan, birer yara görünümünde ağızları açıkta bırakan, garip derecede sayısı kabarık kıl kitlesinin uzantısı olan– kaşlara kadar çıkan o çalı gibi siyah sakalların arasında yiyecek kırıntıları vardı. Yedikleri et kadar kırmızı ve kanlı adamlar salt istedikleri şeyleri değil bulabildiklerini yiyen insanların yaşadığı güvensiz bir ülkenin güçlüğünü yansıtıyorlardı. Bugün yeterinden fazla var, ama yarın hiçbir şey olmayabilir.

Anayurduna karşı derin bir acıma duydu. Ama genç sığırtmaçlardan biri onun bu acıma duygusunu, bu adamları da içine alacak derecede genişletmesini engelledi. Genç sığırtmaç, Tanrı bilir hangi amaçla, Baltasar'ı olmayan alevi korumak için kullandığı elinden tuttu. Genç yurttaş daldığı düş dünyasından kurtulmaya, ayaklarını kaba toprağın, bu dünyanın görenek-lerinin kabalığına basmaya çabaladı. Neye şaşıyordu? Hepsi onun tanıdığı şeylerdi. Peder Julián Ríos'a ait olan düşünceler

dünyasının ya da Malcos Kahvesindeki toplantıların dumanlı dünyasının olduğu kadar bu toz dünyasının da bir parçasıydı. Gözlerini yukarı kaldırdığında ne dağları, ne Medusa'yı ne doğayı ne de yasak organı buldu karşısında. Bulduğu şey bir aynaydı. Baltasar'ı elinden tutan sığırtmaç tıpatıp ona benziyordu. Bugün yediği ölü geyiğin etiyle doymuş olmasına karşın aç, sakallı, pis bir Baltasar. Onun yuvarlak yüzü, dalgın bakışları, kızkardeşi Sabina'yı korkutan aynı rüzgârlarla parlaklığı artmış bukleli saçları.

Baltasar bu çirkin ikizine baktı, onun yaptığını yapıp bileğini yakalayarak giysisinin kolunu sıyırmayı, adamın ön kolundaki bıçak yaralarını göstermeyi akıl etti. Baltasar'ın yadsıdığı, kaba kırsal yöre eğitimi geri gelmişti, nefret ettiği köklerinin kendisine baskın çıkmasına razı olmaktan iğreniyordu –özellikle uygar varlığı kurtaracak olanın köylü bilgeliğinin olmasına.

Baltasar'a onca benzeyen genç sığırtmaç boğulur gibi bir inilti çıkardı, kolunu geri bükerek kurtardı, giysisinin kolunu indirdi. Ötekiler sığırtmaca önce küçümseyerek daha sonra acıyarak baktılar; aynı duyguları Baltasar Bustos'a da yönelttiler, ama tersine. Önce acıma sonra küçümseme. O ne yaptığını biliyordu. Öteki sığırtmaçlara kendisine dokunmaya cesaret eden bu sığırtmacın, bir korkak değilse bile, ister hayvan çiftliğinde ister büyük bir mağazadaki bir kavgada olsun kendisini kolayca doğratan bir beceriksiz olduğunu göstermişti. Acaba arkadaşları bunu zaten bilip bildiklerini kendilerine saklıyordu da artık bir yabancı sayılacak José Antonio Bustos'un oğlunun gelip "Bu adamın bıçak dövüşünü hiç beceremediğini biliyordum," der gibi yapmasına mı içerliyorlardı? Patronun oğlu bütün öteki sığırtmaçlara, bu sığırtmaç sersemin teki, demişti. Kendisini nasıl koruyacağını bilmiyor. Siz aptallar bunu bilmiyor muydunuz? Ne biçim bir şaka bu?

José Antonio Bustos sarı pançosuna sarınmış olarak evin kapısında göründü. Bir sığırtmacın neler bildiğini kim bilebilir. Onların gerçekten arkadaş olup olmadığını kim bilebilir. Hepsi de ipsiz serserilerdi. Belki de birkaç saat önce tanışmışlardı; birkaç saat sonra ayrılacak, uçsuz bucaksız pampaya dağılacaklardı. Baltasar Bustos, beceriksizliğini gösterdiği, küçük düşürdü-

ğü genç sığırtmaca, artık onun gizi yalnızca sığırtmaçların arasında kalmaktan çıktığı için, destek vermek üzere birleşmelerine yol açtı. Belki de bir gün bir halk ozanı bunu türkü yapacak, yuvarlak yüzlü, bakır rengi bukleli genç adamı yerecekti. Biraz da körlük var mıydı acaba o sığırtmaçta, kendisinin bilmediği? Kırlık yerlerde göz doktoru olmaz. Birbirlerine bunca benzemeleri olacak şey değildi, Baltasar ile o adsız sığırtmacın: Gizlenen, halis bir yara.

Sarı pançolu yaşlı adamın kapıda dimdik görünmesi üzerine bu olanların gerisinin gelmesi engellenmiş oldu. Sığırtmaçlar mırıltılar, homurtularla dağıldılar. Bir başka günü karşılayacaklardı. Baltasar babasına baktı, yaşlı adamın varlığının uzaktan bile duruma egemen olmasına, bu kaba kır insanlarının istemeyerek de olsa dağılmasını sağlamasına şaşırdı. Buenos Aires'te söylenenler doğru olabilir miydi? *İç bölge rençberleri oradaki sığırtmaçlar kadar zır cahil. Düzeyi düşük insanlar, ikinci sınıf* kreol*'ler. Onları uygar kent tüccarlarıyla karşılaştıramazsınız.* Uzaktan babasına baktı. José Antonio Bustos onlar gibi değildi. Baltasar onun oğlu olduğu, onu sevdiği için değildi bu. José Antonio Bustos onlara benzemiyordu. Ama biraz önce o otorite, sığırtmaçlara, kendilerini hep gözetim altında tuttuğunu, onların babası olduğunu, tek otorite olduğunu göstermesi vardı ya, acaba uzak kentlerdeki yasaları umursamayan, kendini bir reisin yönetimine bırakmış bir toprak parçasındaki gücün simgesi olabilir miydi bu? Yaklaşan babasına daha önce hiç anlamadığı birine bakar gibi baktı. Bugünün ve yarının yasalarından daha güçlü bir reis. Baltasar, acaba dünyadaki bütün liberal anayasalar basit bir reisin varlığından daha güçlü olabilir mi, bilmiyordu.

"Geceleyin dışarı çıkma. Çok soğuk. Hasta olursun," dedi Baltasar, José Antonio'ya sevecenlikle, babasına 'siz' yerine sen demiş, bir an için her zamanki saygıyı göstermeyi unutmuştu: Yaşlı adam öylesine güçlüydü, başı öylesine dikti, ama aynı zamanda kızkardeşi Sabina'nın dediği gibi rüzgârların elinde öylesine savunmasızdı ki o an için onu gerçekten de oğluymuş gibi gördü. Buenos Aires'teki Dorrego'ya da öyle yazmıştı zaten.

José Antonio Bustos onun saygıda kusur edişini görmezden geldi. Bunu biraz önce gördüğü şeylere yordu. Oğlunun elleriyle sığırtmaçlarınkinin hiç beklenmedik biçimde birbirine değmiş olmasına. Yaşlılığın ana-babayı yeniden çocuklaştırdığına inanmak istemedi.

"Merak etme. Doktorlar hasta olduğumu söyledikleri zaman inanmış gibi yapıyorum, ayıp olmasın diye. Böyle yapmazsam moralleri bozuluyor ve nasıl desem, sığırtmaçlaşıyorlar." Yaşlı adam kendi kendine güldü. "İnsanların sanlarına saygı göstermek gerekiyor. Bunları kazanmak onlara pahalıya patlıyor. Boş ver, biz burada sağlıklı bir hayat yaşıyoruz. Doktor gerekmiyor bize, insanlar uzun yaşıyorlar, gençlerin ölümü bıçak kavgasından oluyor, bir de attan düşmekten."

"Sizi böyle sağlıklı görmek çok iyi, baba," dedi Baltasar, saygılı konuşma biçimine dönerek.

"Yaşlılığın küçük eğlencelerinden başka elimde bir şey kalmadı. Dışarı çıkıp yıldızları seyretmek gibi. Burada geceler öylesine güzel ki. Çocukken yıldızları sayardım, onları saymanın olanaksız olduğunu bilmezdim. Daha sonra biraz büyüyünce ayın gökte göründüğü geceleri saymaya başladım, sonunda öğrendim ki takvimde varmış. Böylece bize ne kalıyor? Kim bilir?"

"Siz Buenos Aires'te rençperler için söylenenlere uymuyorsunuz," dedi Baltasar acemice. Kolu yaralı sığırtmaç kadar kendini acemi buluyordu.

"Kaba rençber, barbar *kreol* mu? Hayır. Galiba benim biraz bir düşüncem oldu hep. Düşüncelerine sıkı sıkı sarılman ne kadar iyi."

Oğul biraz önce sığırtmacın bileğinden tuttuğu gibi babasının bileğini tuttu. "İnancınızla birlikte duyularınızı da korumuşsunuz, baba."

Şimdi José Antonio açık açık güldü. "Duyularımın beş tanesi beni yüzüstü bıraktı. Altıncısı kaldı, ama o da salt anı."

"O zaman ben de bir yedincisini ekleyeceğim, zekânız."

Baba bir an sustu, sonra yaşlılığın insana küçük zevkler sunduğunu, her şeyin toptan yitirilmediğini söyledi. Kol kola eve girdiler.

Sabina, erkek kardeşi babasını yatak odasında uyurken bırakıp odadan çıktığı zaman onu bekler gibiydi. Baltasar şaşırdı; onun çirkinliğindeki güzelliği görmeye çalıştı; buna içerlemekten vazgeçmemişti.

"Daha sana sormadı mı?"

"Neyi?"

"Rençper mi yoksa tüccar mı olmak istediğini. Zavallı adam, hayâller içinde. Sana yaşlılığın küçük zevklerinden söz etmedi mi?"

"Evet."

"Yolunu yapıyor işte. Senin seçimini yapmanı istiyor."

"Yapamam."

"Öyle bir yaparsın ki. Şu lânet devrim senin mesleğin olacak."

"Peki ya sen?" diye sordu Baltasar, onu her zamankinden çirkin görüp öfkelenerek.

"Bunun yanıtını da biliyorsun. Bilmiyormuş gibi yapma. Sen devriminin peşinde koşarken ben burada kalıp yaşlı adama bakacağım. Ben bakmazsam kim bakar? Birinin bu işi yapması gerek."

Baltasar suçlamayı sezdi. Sabina'nın gözleri, o gece, yanan bir istekle doluydu.

Bunun ardından bir sessizlik oldu, birbirlerine iki yabancı gibi, sanki birbirlerini ancak böyle mi sevebileceklerini görmek için baktılar, kız şöyle konuştu: "Annem gibi olmayı çok isterdim — tek bildiği şey reçel yapmaktı. Çocuklara yiyecek almak için harcadığı paradan daha çoğunu kilise mumlarına yatırırdı. Bize neleri, kaç çay fincanı, çay takımı ya da dokuz yüz ayar gümüş servis tabağı bırakacağını düşünür, hesaplardı. Yalnız bizi değil, daha sonra gelecek kuşakları bile düşündü. Ayrıca *ombu* ağacının altına gömüldükten sonra eve dönüp bal kavanozuna, bisküviye, gümüş çay kaşığına ne olduğuna bakmaya geleceğinden nasıl da emindi."

"Neden bırakıp gitmiyorsun öyleyse?" Baltasar kızkardeşinin sözlerinin gerisinde yatan korkuyu, kendi hayatını annesininkiyle karşılaştırdığını anladığı için bu soruyu sormuştu.

"Babam söylemiyor, ama yarım kan bir melezle evleneceği-

me bir *kreol*'ün metresi olmamı yeğler. Ne yazık ki bu koca düzlükte hiç *kreol* yok."

Hiç farkına varmadan kalçalarını okşayarak acı bir fingirdeklikle, küçümser gibi, erkek kardeşine baktı.

4

"Arkadaşlarım benim bu sığır çiftliğine çakılıp kaldığımı görseler hem benim adıma sevinirlerdi hem de bana acırlardı," dedi yaşlı adam şakayla, belki de Buenos Aires'te siyasal etkinliklerde bulunduğu, İngilizlere karşı İspanyol Krallığını savunmanın gerektiği kanısında olduğu günleri anımsayarak. Genel valinin beceriksizliği bile ona düşüncesini değiştirtemezdi; *kreol* alayları da genel valinin savunduğu şeyi savunuyordu.

"Protestan İngilizlere karşı savaştım, Katolik İspanyollara karşı değil. Kendi kendimize karşı savaşmak gibi bir şey bu."

Orada kaldığı süre içinde Baltasar babasının hayatını gözlemlemeye, anlamaya çalıştı. Kendisi için böyle bir hayat istemezdi: Herkesçe kabul edilmiş yasaları olmayan, feodal, yalıtılmış, reisin kendi kendine kazanmayı başardığı otorite dışında bir otoritenin bulunmadığı bir hayat. Öteki toprak sahiplerinin tersine José Antonio Bustos yapmacığa başvurmayacak, reislik haklarını talep etmeyecek kadar ince bir insandı. Hayranlık uyandıracak bir kişisel dürüstlük duygusuyla bu hakları hiç belli etmeden kullanır, sonuçta da onun karmakarışık dünyası bunun farkına varır, hatta boyun eğerdi. Bir gün Baltasar'a, övünmek için değil oğluna birşeyler öğretmek için, geçimlerini et tütsülemekle kazananların, gezici kasaba tellallarının, at celeplerinin, hâkimlerin, krallık savcılarının, yazıcıların, mahkeme kâtiplerinin, at tüccarlarının, adi suçluların saygısını kazanmanın kolay olmadığını söyledi... Çünkü, dedi, insanın onların her birine söyleyecek iyi bir sözü, yüreğinde hepsi için biraz acıma duygusu, hepsini korkutmak için bir nedeni olmalı. Bir reis olmazsa, diyordu José Antonio Bustos, birbirlerini yerler. Hem de açlıktan değil, doymuşluktan. İşte bir bilmece, bu ülkeye özgü bir saçmalık.

"Bu ülkede üretilmeyen bir şey var mı?" dedi José Antonio. "Burada insan, emeğinin yirmi katı fazlasını kazanır. Kuzey Amerika'daki gibi açılması gereken orman yok. Yılda iki kez ürün alınabilir. Aynı tarla üst üste on yıl verimliliğini kaybetmeden buğday verebilir. Tek dikkat edilmesi gereken şey bir noktaya çok fazla bir şey ekmemektir. Ekerseniz aşırı fazla ürün olur. Sığırlar kendi başlarına otlarlar."

Baba gülümseyerek sustu, oğluna sordu: "Böyle bir ülke için kaygılanmıyor musun?"

"Tam tersine. Benim bütün iyimserliğimi doğrulayan şeyler söylüyorsunuz."

"Ben olsam daha tedbirli olurdum. Bir ülkede ürün almak için toprağa tükürmek bile yetiyorsa o ülke güçsüz, gevşek, küstah, kendinden hoşnut... eleştirmeyen bir ülke olabilir."

Baltasar'ın korktuğu şey babasının, bir reisin onca sakınımlı, kimi zaman onca tuhaf bir gücün otoritesini yeniden kazanmak için acıklı, zorlu, tiyatrovari bir biçimde bir güç gösterisi yapmak zorunda kalmasıydı.

O fırsat da o kış iki atlı izci gelip yabanköpeklerin geri döndüklerini, kırlık yerlerden köydeki büyük mağazaya, işliklere, kaleye kadar her yerde duyurdukları zaman çıktı. Baltasar posta arabasındaki düşünü anımsadı. Bir yabanatı sürüsünün, bir insanı günlerce kuşatmada tuttuğunu, geçit vermediğini ya da posta atlarını arkalarına takıp yolcuların ve sürücünün hayatını tehlikeye düşürdüğünü biliyordu. Bu daha kötü, dedi José Antonio. Ne? Gel gör bu gece.

Yaşlı adam en iyilerden, en azılı sığırtmaçlardan küçük bir ordu topladı. Adamlarına dağılmış sığırı toplamalarını, hayvanları çite bağlamalarını sonra bir sığırtmaç ekibiyle yaşlı, işe yaramaz atları toplatmalarını söyledi. Atları çiftliğin ön tarafının biraz ötesindeki vadide keseceklerdi, böylece yabanköpekleri taze kan kokusunu almamazlık etmezdi.

José Antonio Bustos en iyi atına bindi, yola koyuldu. Baltasar'a da yeni ehlileştirilmiş bir aygıra binmesini, böylece sığırtmaçların kendisine saygı duyacaklarını söyledi. Sığırtmaç alayı kendi hızlı atlarına binerek onları izledi, yarısı mızraklarını hazır tutuyordu, öteki yarısının ellerinde fenerler vardı, hepsi de

yaşlı atların boğazlandığı, pampanın atmacaları, *karançoʻ*larının şimdiden daireler çizdikleri çukurluğa doğru ilerliyorlardı. José Antonio adamlarına olabildiğince dikkatli bir biçimde orayı kuşatmalarını söyledi, daha sonra adamlar taze, kanlı etleri yiyip yutan yabanköpeklerine amansızca saldırdı. Ürken, havlamaya başlayan, fenerlerden gözleri kamaşan, ağızları, gözleri kıpkırmızı olmuş köpekler bir efendiyi tanıyamaz, dehşet saçan sürüler halinde, hayvanları kovaladıkları azgınlıkla ona saldırabilirdi. Mızraklanıp öldürüldükten sonra gövdeleri at ölülerinin üzerine atıldı, sonunda o çukurlukta kan ve ölümle kirlenmemiş tek karış yer kalmadı.

"Sana demedim mi?" dedi José Antonio oğluna. "Burada aşırı bolluk var. Et pampada çürümeye bırakılıyor. Köpekler kaçıp gidiyor, çünkü yaban doğada karınlarını daha iyi doyuruyorlar. İki yılda iki yüzyıl geriye gidiyorlar. Bunlar bir veba. Uzun süredir burada böyle bir şey olmamıştı. Sonra sonra kasabaların daha yakınına gelmeye başladılar. Korku diye birşeyleri vardıysa da onu yitirdiler, bu yüzden onlara bir ders vermek zorundayız."

Orada bulunan herkese en yakın mağaralara gitmelerini söyledi.

Orada José Antonio ve adamları gecenin karanlığında parlayan kemiklerle dolu köpek mezarlığını buldular. İnek kemikleri, katır kemikleri, ama aynı zamanda orada ölmüş kuduz, yaban, tıkabasa karnını doyurmuş köpeklerin kemikleri. Reis mağaranın harçla kapatılmasını buyurdu.

Hızlı, etkili bir seferdi. Baltasar sığırtmaçların gururunu anladı, yaşlı reise duyduğu saygı yenilendi. Sığırtmaçlar ona bakmıyorlardı. Kendisi ne yapmıştı? Kızkardeşi kadar bile olamamıştı, eve döndüklerinde atıksu hendeğinde dikilirken buldukları kızkardeşi kadar. Ne olduğu anlaşılmayan, karanlık bir işle uğraşan, çiftlikteki hizmetçiler, kadınlar gibi her yanı kan içindeydi. Baltasar kan lekeleri içindeki Sabina'yı gördü, elinde bir bıçak vardı, köpeklerin boğazını kesiyor, cesetlerle dolmakta olan hendeğe atıyordu daha sonra. On erkeğin gücü ve becerisiyle bıçağı kullanan kızkardeşini seyreden Baltasar onun birden bıçakları sevdiğini anladı. Ne büyük bir zevkle bıçağı, ta

kabzasına kadar köpeğin boğazına batırıyor, hayvanın boynunu başparmağıyla işaret parmağının, amansız ve istekli dişi parmaklarının arasında tutuyordu. Ne büyük bir haz duyarak bıçağı çıkarıyor, hayvanın karnına saplıyor, düşmanın gövdesine, hayvanın sıcaklığına bu yakınlık hareketini, korkulan aşk ve kösnü hareketini yineliyordu.

"Sabina!" diye bağırdı José Antonio dehşet içinde, kızını görünce. Kız eliyle ağzını sildi, ağzı kan oldu, daha sonra çiftliğe koştu –ama elindeki bıçağı bırakmadan.

O gece Baltasar baba ile kızın alçak, kırgın, tiz seslerini duydu: Ne zamanın ne de duvarların susturabildiği aile kavgasının o yankısı.

Yatak odalarının dışındaki holde José Antonio'yu bekledi. Yaşlı adam onu orada görünce bozuldu.

"Sana bir şey söyleyeyim mi?" dedi Baltasar, onu omzundan yakalayıp gene senli benli konuşarak. "Seni her zaman çok sevmekten, ama sana anlatacak bir şeyimin olmamasından korktum..."

Yaşlı adam içini çekti, oğlunun elini sıktı.

"Yabanköpeği değildi onlar. Çiftlik işçilerinin köpekleriydi; onlara söyleyip köpekleri buraya getirtmiş, ötekiler gibi hiç olmasınlar diye."

Baltasar kendisinin gözlerinde babasının ne gördüğünü bilmiyordu, ama yaşlı adam şunu eklemek gereğini duydu: "İyiliğinden yaptı bunu... Bize kötü bir şey olmasını istemiyor ...Geleceği gözden kaçırmayan bir kadın, annesi gibi..."

5

José Antonio Bustos köy yaşamını seyreden, ama o yaşama katılmayan oğlunu seyrediyordu. Sabina'nın soracağını söylediği soruyu asla sormamıştı: Kararını verdin mi? Ne olmak istiyorsun? Rençper mi tüccar mı?

Babasının kendisini dış görünüşü pek çekici olmayan, yeni çıkmış düşüncelere çocukça meraklı, bir yere yerleşmek için uygun zamanı bekleyen, çaylak, bakir bir oğlan olarak gördüğünü

biliyordu, tuhaf bir biçimde sevmediğini söylediği şeye kökleriyle bağlı biri olarak: Bu toprağa, sığırtmaçlara, barbarlığa, düşmanı kızkardeşine. José Antonio oğlunun köken duygusunun yeniden alevlenmesinin gerisindeki nedeni kabul etmek istemiyordu. Baltasar babasını yaşlı buluyor, bu yüzden de onun yanında kalacağı süreyi uzatıyor, buradan ayrılmasını gerektirecek kararı almıyordu. Rençperlik mi tüccarlık mı? İlerki aylarda iç bölgeye ulaşmaya başlayan haberler bu kararı Baltasar'ın yerine verdi. Ama, bundan önce José Antonio Bustos tavrını değiştirmeye, oğlunu zorlamaya karar vermişti.

Xavier Dorrego, Buenos Aires'ten şunları yazıyordu: Önceki genel vali, Liniers, piskopos ve hazinedarla birlikte öldürüldü. Liniers bir karşıdevrim örgütlemiş, durumdan hoşnut olmayan herkes ona katılmıştı. Pek çok kişi vardı –şimdiki valinin görevden uzaklaştırılması da gösteriyor ki İspanya'nın değil Buenos Aires'in sözü geçiyor, Arjantin ulusunun. Kralcılar öç almaya ant içmiş durumdalar. *Kreol* tüccarlar hiç mutlu değil. Serbest ticaret onları çökertiyor. İngiltere ile yarışamıyorlar. Sen o iç bölgede kendine bu aynada bakmalısın. Tüccarlar yarışamıyorsa, şarap, tekstil, alet üreticileri nasıl yarışsın?

Ama bizim kendi insanlarımız da durumdan hoşnut değil, diye ekliyordu Dorrego, çünkü Cornelio Saavedra, Mariano Moreno'nun köktenci temsilcilerine karşı tutucu bir kongreyi kabul ettirmeye çalışıyor. Moreno'nun yanında yer alan bizler hükümetten ayrılmak zorunda bırakıldık, Mariano Moreno'nun kendisi İngiltere'ye altın yaldızlı bir sürgüne gönderildi! Gelişim ve hızlı dönüşüm düşüncelerimiz ertelendi.

Bu mektup Baltasar'ı derin bir üzüntüye boğdu, ancak ben, basımcı Varela'dan bir başka mektup geldi, ona Saavedra'nın ordu ve tutucularla birlikte bir Kamu Güvenliği Komitesi kurduğunu, amacının karşı devrimcileri ayıklamak olduğunu yazıyordu. "Komite hiç ayrım gözetmeden hem kralcılara, hem tutuculara hem köktencilere saldırıyor. Kralcılar," diyordum, "sömürgeyi yeniden ele geçirmek için İspanya'dan silâhlı yardım almak peşinde. Hükümet böylece İspanyol kökenlilere de eziyet etmeye başladı, onları da tutukluyor, sürgüne gönderiyor, idam ediyor. Tutucular *kreol* hükümetine karşı kumpas

kurdular; tacir Martín Algaza ile kırk yakın arkadaşı idam edildi. Şimdi öndersiz kalmış olan Moreno'nun köktencilerine de eziyet ediliyor. Ağla, zavallı arkadaşım: Putlaştırdığımız genç, parlak, iyi yürekli Mariano Moreno kırk iki yaşında, kendisini İngiltere'ye götüren gemide öldü. Kim kaldı? Senin kahramanın Castelli, İspanyol saldırısının hedefi olacağını düşündükleri kuzey ordusunun kumandasını almaya gönderildi. Burada, Buenos Aires'teyse, Balta, Moreno'nun genç yandaşları –gerekli önlemleri aldıktan sonra– Malcos Kahvesinde gene toplanıyoruz. İlericilik düşüncelerimizin en köktenci, somut örneğine benzeyen Bernardino Rivadavia'yı destekliyoruz. Seni çok özlüyoruz, Balta, canım kardeşim, keşke burada bizimle birlikte olsaydın."

José Antonio Bustos oğlunu izliyor, onun tepkisini bekliyordu, kendisinin kendi kaynaklarından öğrendiği haberlere oğlunun göstereceği tepkiyi. José Antonio bu kez lâfı hiç gevelemeden, "Buenos Aires'teki merkezi otorite," dedi, "herkesle çatışma halinde. İspanyol kökenlilere İspanyol kökenli oldukları için eziyet etti; ilkin işadamlarını yok etti, sonra onları vurdurttu, kendi liberal düşünürlerinin kafasını uçururken bir yandan da orduyu güçlendirdi, ona siyasal güç kazandırdı. Senin bağımsızlık için devrim dediğin bu mu, Baltasar? İspanya'nın bıraktığı boşluğu bu şiddet mi doldurucak yani?"

"Evet," diye yanıtladı oğul. "Ama devrim zaten yeni bir eğitim düzeni yarattı bile, Fransa'da yapıldığı gibi insan haklarını herkese duyurdu. O iğrenç köle ticaretini yasakladı."

"Sonra da 'rahim özgürlüğü' denen, bundan böyle köle analardan doğan bütün çocukların özgür olduğunu duyuran bir yasa çıkardı," dedi José Antonio, içinde *maté* çayı bulunan *bombilla*'dan[1] gözünü ayırmadan.

"Bunun neresi kötü?" diye sordu Baltasar şaşkınlıkla, böyle bir tartışmanın gerçekten yapıldığına inanamayarak. Baba ile oğul asla seslerini yükseltmiyorlardı; burada tehlikede olan devrim politikasından daha başka bir şey vardı.

"Al oku bak *Buenos Aires Gazette*'te ne diyorlar." Bu çile-

1. Süs kabağından yapılmış kap. (Çev.)

den çıkmış, karşı suçlama saldırısı içinde baba, masasının üzerindeki kâğıt yığınının içinden bir gazete yaprağı çekip çıkardı. "Siyahlar köleliğe devam etmeli, çünkü oldum olası haksız olan kölelik onlara bir kölenin kafa yapısını aşılamış durumda. Bir zamanlar köle olan kişi, diyor gazete, hep köle olacaktır. Üstelik bunu İspanyol köle yasalarına saldırmak için söylüyor, işin en ilginç yanı bu. Her şeyi nasılsa öyle kabul edin! Biz size özgürlüğünüzü yavaş yavaş vereceğiz! Kölelik alışkanlığı onlara sonsuza kadar damgasını basmış durumda, özgür olmalarına izin vermez, öyleyse biz onlara özgürlüğü damlalıkla veririz! Özgür rahim, ama ancak *biz* söylersek olur. Daha önce köle olanlar köle olarak kalacaklar."

Baltasar'ın tek savı, siyahlarla ilgili yasanın uzun yıllardır boyunduruk altında yaşamış siyahların eğitimi sorununu da dikkate aldığıydı. "Ama, özgür bile doğmuş olsalar, yirmi yaşına kadar efendilerinin evinde kalmak zorundalar," diyerek karşı çıktı babası.

Baltasar babasının bu sözleri üzerine, sanki kendisini bir yılan sokmuş gibi, derin, donuk bir acı duydu. Arjantin'de otuz bin köle vardı, ama kendisi için yalnızca iki Zenci kadın söz konusuydu, Ofelia Salamanca'nın kaçırılmış çocuğunu ellerinde tutan sütnineyle onun kızkardeşi.

Neredeyse babasına dürüstçe her şeyi söylemek üzereydi: Ben beyaz bir çocuğu kaçırdım. Onun yerine siyah bir çocuk bıraktım. Yargıçla karısı o zarif yatakta o çocuğu bulsaydı ne çok şaşıracaktı! Ama şaşkınlıkları, öfkeleri geçince acaba ne yapacaklardı? Kendi çocuklarıymış gibi büyütecekler miydi, yoksa köleliğe geri mi göndereceklerdi? *Kreol* cumhuriyeti kölelik sorununa sırt çeviriyordu; yalnızca kâğıt üzerinde iyileştirmeler yapacaktı. Rousseau'nun okuru beynine şimşek gibi inen bir önseziye kapıldı. Özgürlük olacak, ama eşitlik olmayacaktı.

"Yüksek Mahkeme Başkanı ile Markiz Şili'ye döndüler. O uğursuz 25 Mayıs yangınında ölen oğlunun yasını tuttuğu için siyahlar giyinmiş olan Markiz, saraydan ayrılırken olağanüstü güzel görünüyordu. Hiç kimse bunun bir kaza olduğu kanısında değil. Karşıdevrimciler bize yönelttikleri terörizmin bir parçası olarak liberal çetenin komuta girdiğini söylüyor. Bizim yap-

tığımız tek şeyin, üç yüzyıldır sömürgenin kilerlerinde çözülmeden bırakılmış pek çok sorunu cesaretle göğüslemeye çalışmak olduğunu bir bilseler! Hangisi daha iyi olurdu acaba, onları görmezden gelmeyi sürdürmek mi, yoksa onları günışığına çıkarmak mı, onların varlığını kabul edip, "Bakın sorunlar, güçlükler, çelişkiler var," demek mi? Devrimin içtenliği, devrimin terörüyle karışıyor, kardeşim Baltasar. Fransa'da da aynı şey oldu. Bize karşı çıkan herkese bunu anımsat," diye yazıyordu Dorrego.

"Fransa'da da aynı şey oldu!" diye haykırdı Baltasar babasına.

"Ulusumuzun özgürlüğü ve ülkelerimizin birliği açısından ciddi korkularım var," dedi yaşlı adam sakince. III. Carlos'un bakanı Aranda'nın önerdiği çözümü yeğlerdim ben: Egemen, ama birleşmiş sömürgelerle İspanya arasında bir konfederasyon kurmak. Güçlü. İstenmeyen aşırılıklarla, ölümcül anlaşmazlıkla güçsüz düşmemiş."

"Bir devrim yapılmadan işler düzelmezdi," diye yanıtladı oğul. "Fransa'da ne kral ne de soylular, devrim gelip ellerinden zorla almasaydı ayrıcalıklarının bir zırnığından bile vazgeçmezdi. Şiddeti başlatan kralın kendisiydi. Haklısınız –uygarca bir sözleşme yapmak daha iyi olurdu. Ama olaylar öyle gelişmedi, ne orada ne burada. Benim için önemli olan çoğunluk için kimi hakları sağlam almamız... daha önce yalnızca küçük bir azınlığın çok sayıda hakkı vardı. Tek bir kötü kullanıma, ayrıcalığa son vermiş olmak bile devrimi haklı çıkarmaya yeter."

Yaşlı José Antonio Bustos sessizce, bir hareket yaparak alkışladı, ama şimdiye kadarki bu en uzun yemek-sonrası sohbeti sırasında sönmekte olan mumların titreşen gölgeleriyle çizgileri daha bir belirginleşmiş –pançosu gibi– sapsarı ellerini gerçekten çırpmadan. Bu eller mayasız ekmek gibi ipinceydi, ama reisin pançosu kadar sarıydı, Ofelia ile kocasının elleri gibi porselen renkli değildi. Alkış şu anlama geliyordu: "Bravo! Çoğunluğa seslenir gibi sesleniyorsun bana!" Sözleri sert, ama sevecendi.

"Öyleyse kararını verdin galiba," dedi baba, her zamanki ses tonuyla.

"Evet," diyerek yalan söyledi Baltasar.

Babasının siyasal tartışmaları sırasındaki tuhaf hırçınlığının oğlunu karar vermeye zorlamaktan başka amacının olmadığını anladı. Baltasar babasının amacının kendisini kızdırmak, gücendirmek değil, karar vermeye zorlamak olduğunu hemen anladı. Seçeneklerini gözden geçirmek zorunda kalan genç Bustos, bize mektubunda anlattığı gibi seçimini yapmak zorundaymış: "Burada kalmayacağım. Umurumda değil, ister tacir rençperi yok etsin, ister pampa Buenos Aires'in denetimini ele geçirsin. Beni ilgilendiren iki şey var. Birincisi Ofelia Salamanca'yı bir kez daha görmek. İkincisi, henüz özgürleşmemiş olanlara devrimi getirmek. Ama ilkin bir eylemde bulunmazsam o kadın üzerinde bir etki yaratamam. Bu yüzden devrime katılmakla başlayacağım. Kralcı güçlere karşı cumhuriyetin bütünlüğünü savunmak için Castelli'ye ve onun kuzey ordusuna katılacağım."

"Yarın Yukarı Peru'daki devrim ordusuna katılacağım."

Yaşlı adam içini çekti, gülümsedi, artık mumların bile ısıtamayacağı elini uzattı.

"Ülkülerinin sonunda kazanacağına inancın bu kadar güçlü mü? İnancını kıskanıyorum. Ama kendi kendini kandırma, yoksa çok acı çekersin. İnancın olsun, ama dürüst ol. Bunu yapabilir misin? Dünyayı değiştirmeden önce kendi davranışını değiştirebilir misin?"

Baltasar Bustos yaşlı adamın koltuğunun yanına oturdu, Buenos Aires'te mayısın yirmi dördünü yirmi beşine bağlayan gece olanları anlattı. "Sana yangını devrimcilerin çıkardığını söylerlerse inanma. Ben çıkardım, baba. Benim sakarlığım yüzünden çıktı. Çocukları değiştirirken hiç farkına varmadan bir mumu devirdim. Suçlu olan benim. Günahsız bir çocuğun ölümüne neden oldum."

6

Sabina kapının hemen dışındaydı. Acaba gizlice dinliyor, sanki "Hayat bana öyle az şey verdi ki ne istersem alabilirim," der gibi baba ile oğulu gizlice gözetliyor muydu? Kimse bilmi-

yordu. Baba ile kızın kendisini, ailenin ve dünyanın gözünde bunca önemsiz birini kuşatmaya almak için birleştiklerine inanmak Baltasar'a daha güç geliyordu: Romantik bir ülküsü olan, dış görünüşü çekici olmayan, ulaşılmaz bir kadına âşık bir budala, dünyanın en kör, istemeden en komik adaletinin başsorumlusu. Acaba babasına karşı gösterdiği dürüstlük onu kurtarabilir miydi? Kendinden nefret ediyordu; bu yüzden de olası karışıklıkları, sahiden yapılacak boşboğazlıkları düşünürken kızkardeşinin oradaki haksız varlığından daha da çok nefret ediyordu.

"Sana hâlâ sormadı mı?" dedi Sabina, elinde bir mum vardı.

"Ne soracaktı?"

"Ne olmak istediğini, tüccar mı, rençper mi?"

"İkiyüzlülük etme. Her şeyi duydun."

"Zavallı yaşlı adamın hâlâ hayâlleri var," diye ekledi Sabina, sanki erkek kardeşini dinlemiyormuş, bir tiyatro oyunundan ezbere dizeler okuyormuş gibi. "Seçimini yapmanı istiyor."

"Her şeyi duydun. Duymamış gibi yapmayı bırak. Bu sahneyi sanki bir tiyatro sahnesi gibi prova ettin. Peki, haydi birinci perde bitti. Yeni bir şey söyle, lütfen."

"Sana söyledim, ben de buradan gitmek istiyorum."

"Ama gidemezsin. Yaşlı adamın sana gereksinimi var. Kendini onun için feda edeceksin, istersen benim için de. Her zaman bir bencil, bir de özverili çocuk vardır. Yaşlı adamın ölmesini bekle. O zaman sen de buradan gidersin."

Kızkardeş gülmeye başladı. Yoo, babasına bakabilecek, kendisini onun için feda edecek tek kız kendisi değildi. Yaşlı adamın düzinelerce çocuğu vardı. Şu saf Baltasar'cık ne düşünüyordu? Ülkenin yasalarını bilmiyor muydu? José Antonio Bustos gibi bir reisin çiftlikte çalışan kızlardan istediği kadar çocuğu olabilirdi, hele yasal karısı yeterli değilse, hele hele son zamanlarda çobanların kıvrık sopası gibi iki büklüm olmuş, sürekli yere bakmaktan insanların yüzünü unutup ölmüş bir kadınsa. Tombul ve miyoptu. "Senin gibi."

José Antonio Bustos'un bir alay çocuğu vardı, pampaya ve dağlara yayılmış halde. Ama köy yasası katıydı: Aile reisi yalnız-

ca tek bir oğulu tanıyabilirdi. Ötekilere gelince, eh, bu serseri ülke onları yutardı.

"Sen yasal oğulsun, Baltasar," dedi Sabina, sanki kendisi yasal değilmiş, sanki doğdu doğalı her gece yatmaya yazgılı olduğu yatakta ölüyormuş, ertesi günü yeniden doğmaya zamanı olmuyormuş gibi. "Ama tıpkı anneme benziyorsun. Geçenlerde meydan okuduğun sığırtmaç tıpkı sana benziyordu, fark etmedin mi? Babama benzeyen benim, sen değil."

"Nelerden söz ediyorsun, bilmiyorum," diyerek şaşkınlıkla kekeledi Baltasar. "Babamın sana ve kendisine benzeyen bir sürü çocuğu olsa gerek."

Hiç sevmediği bir konuya, haklılığını kanıtlamak konusuna gelince kendini kaybediyordu. Sabina'dan nefret etmesine karşın, nasıl sevdiği için babasıyla açık konuştuysa babaları kadar kuru ve esmer olan kızkardeşiyle de öyle konuşmayı yeğledi.

"Her şeyi duyduğunu biliyorum. Biraz düşün ve bana yardım et. Bir kadını seviyorum. Yapmam gereken şeyi yapmadıkça onu asla kazanamayacağım. Kuzey Peru'daki Castelli'ye katılacağım, sevgili kardeşim. Ama ancak şimdi burada seninle konuşurken –ayrıca sana bunun için yürekten teşekkür ediyorum!– anlıyorum ki günahsız bir çocuğu kurtarmak için elimden geleni yapmalıyım. Buenos Aires'teki arkadaşlarım bana yardım edecekler. O suçsuz çocuğu kurtarmak istiyorum. Ona bakmak için onu buraya göndereceğim. Bu iyiliği bana yapar mısın?"

"Bu günahsız çocuk hikâyesi de nereden çıktı? Yaşlı adam öldükten sonra bile burada, tutsak kalmamı mı istiyorsun? Nelerden söz ediyorsun sen?"

Bu bir yakınma, hatta soru bile değildi. Onun hayatına egemen olan kaçınılmaz, amansız gerçeğin basit bir anlatımıydı. Daha sonraki günlerde yeni haberler geldiği zaman iki kardeş yemek sırasında ya da Baltasar'ın bavullarını topladığı yatak odasına Sabina yeni ütülenmiş gömlekleri getirdiği zaman göz göze geliyorlardı. Aslında yeni gelen haberler yüzünden sığırtmaçların huzursuzlandıkları tarlalara, açık ahırlara dikkat ediyorlardı yalnızca. Buenos Aires hükümeti göçebelere karşı bir

yasa çıkarmıştı. Sığırtmaçlar o barbar, işe yaramaz gezme alışkanlıklarını bırakacak, yerleşecek, çiftliklerde ya da sanayide çalışacaklardı. Bu amaçla kendilerine birer kimlik kartı verilecekti. Karşılığında onların da çalışma izni belgesi göstermesi gerekiyordu. Yasaya uymayanlar zorunlu çalışmaya mahkûm edilecek ya da askerlik yapacaktı.

José Antonio Bustos çiftliğin giriş kapısına çağrılan sığırtmaçlara bu yasayı yüksek sesle okumak zorundaydı. Parıldayan gözleri ve dişleri dışında hiç kesintisiz bir pöstekiyi andıran yüzleriyle, kıllı adamlar, elleri kemerlerinde ya da kamalarının kabzasında beklerken sanki kavgaya hazırlanırmış gibi dinlediler. Parlayan bıçakları, mahmuzları, kemer tokaları yaşlı köy reisinin gözlerini, insan yasalarından usanmış gibi erkenden sıradağların ardına çekilen kış güneşinin güçsüz ışıklarından daha çok kamaştırıyordu. *Kreol* devriminin duyurusunu okurken kendisine bakan gözler şöyle der gibiydi: "İhtiyar, senin bize bir yararın yok. Bizim tehlikeye giren yaşama tarzımızı sen koruyamazsın. Bir sığırtmacı bir yere kapatmak demek onu öldürmek demektir. Dur bakalım, aramızdan kim çıkıp seni de, Buenos Aires'ini de, yasaları da cehennemin dibine gönderecek. Bu insanlar kendilerini ne sanıyorlar? Oradan bize söz geçirebileceklerini mi sanıyorlar? Belki de bizim oraya gidip o orospu çocuklarını yönetmemiz gerekecek. Öyleyse biz sığırtmaçların başına kim geçmek istiyor? Görelim bakalım, kim bizim önderimiz olacak? Kim olursa olsun onun ardından gideceğiz, ölünceye kadar, şimdiye kadar olduğu gibi başıboş dolaşmak, özgür olmak, hakkımızı korumak için başkente, yasaya, sana karşı savaşacağız."

İşte o zaman Baltasar José Antonio'nun gözlerinde gerçekten ölümü gördü. Liberal yasa sığırtmaçları olduğu kadar kendisini de kızdırmıştı, ama bu oğulun, oğulun düşüncelerinin bir zaferiydi: Sanki yenilgi karşısında dimdik ayakta duran José Antonio, elinde mum tutan bir ölüydü. Onun yüz çizgilerinde kendi kendine yeterli bir dünya ölüyordu, o dönemin yolculuk arabaları kadar ağır giden bir dünya, marangozların, fırıncıların, terzilerin, sabuncuların, mumcuların, demircilerin ayakta tuttuğu bir dünya; bir de sığırtmaçların. Hemen hemen hepsi

burada doğmuş, ölmek için buraya dönmüşlerdi, ama hayatın bu iki ucunda buraya gösterdikleri bağlılığın kökeninde hareket edebilme özgürlüğü vardı, bir atın sırtına atlayıp bütün varını yoğunu –kısrağını, mahmuzlarını, silâhlarını, ıvır zıvırı– sırtlarına ya da iki bacaklarının arasına alarak şansını arayabilmek. Kadınlar satın alınırdı. Kızılderililer içki ve balla evcilleştirilirdi. Ama sığırtmaçlar yeniden doğmak ya da yeniden ölmek için her zaman gerçek efendilerinin yanına dönerlerdi. Göğsünün üzerinde zarif bir biçimde kavuşturulmuş sarı pançosuyla ayakta dikilen, ambarlarının, ahırlarının, araba ahırlarının, tahıl ambarlarının, köy kiliselerinin ağır ağır, görünmeden ufalanışına kayıtsız kalan José Antonio Bustos'un acılı gözlerinden bütün bunlar geçti. Nerede gerek duysa sığırtmaçları her zaman orada olurdu –o onları orada olmaya zorlamadığı sürece.

O gece yemek odasına girmeden önce durup babası ile kızkardeşinin seslerini dinleyen Baltasar oldu.

"Artık sığırtmaçlar benim gibi bir yere tıkılacağına göre beni onlardan birine versene..."

"Yavaş ol."

"Hepsi içeriye tıkılacak. Aramızda fark kalmayacak."

"Ne zaman istersen Buenos Aires'e ya da Mendoza'ya gidebilirsin. Dostlarımız, akrabalarımız var."

"Herhalde kendi kendine gülerek düşünüyorsundur. Eh, bu kız bu bıçakları eğlence olsun diye taşıyor; zavallıcık, sapı bir boğanın cinsel organından yapılmış bir kamayla köpekleri doğrayarak eğleniyor..."

"Şimdi seni tokatlayacağım, Sabina."

"Sen git karının mezarını tekmele. Zavallı kadın küçüldü, küçüldü, yok oldu. Ona benzediğimi mi düşünüyorsun, benim büyüklüğümün küçük olmaktan geldiğini düşüneceğimi mi sanıyorsun? Hiçbir şey beni avutamaz, baba, hiç, hiç. Kafamın gerisinde her zaman duran melun bir düşünce dışında, o da annemin tutku duyabildiği, bir kez, tek bir kez olsun ihanet edip bir çocuk sahibi olduğu düşüncesi... Annemin yüzünü taşıyan, ön kolu bıçak yaralarıyla kaplı kaba sığırtmacı gördüğüm zaman avunuyorum."

"Sakin ol, kızım. Saçmalıyorsun."

"Senin bu dinginliğini hiçbir şey bozamaz mı? Sen hep ne demek istiyorsan onu açıkça söyler misin –benimle aynı kanıda olmadığını, yanıldığımı, deli olduğumu, kafamdan geçenin orospuluk olduğunu?"

"Benim davranışım benim geleneğimdir, kızım. Sakin ol. Sanki sana büyü yapılmış."

"Tamam işte, baba. Dünya bana büyü yaptı."

7

"Cumhuriyet bir başka iyi yasa daha çıkarıyor," dedi Baltasar Sabina'ya, bavullarını yerleştirirken, kızkardeşinin uzattığı gömlekleri aldı. "Bu sığırtmaçların çoğu başkaldırdıkları için sonunda kendilerini orduda bulacak. Sonra askerlik mesleğinin herkese açık olmasını isteyecekler. Devrimin subay-ordusunda bütün sınıflardan, bölgelerden insan olmalı. Yalnızca yüksek sınıflarla sınırlı tutulamaz."

"Bu serseriler ya ölecekler ya da ordudan kaçtıkları için hapse girecekler, göreceksin," dedi kızkardeşi, ona bir çift eski çizmeyi uzatırken. "Al şunları, babam sana armağan ettiğini söyledi. Ona şans getirmiş. Bura malı. Katırların kıç derisinden yapılmış."

"Dünya mülkünü bana vermeye başlıyor." Baltasar'ın dudaklarında hafifçe acı bir gülümseme belirdi.

Sonra babaile oğul kucaklaşarak ayrıldılar, Baltasar kendisi savaşa giderken sığırtmaçların yasa gereği hiç ayrılmamacasına çiftlikte kalmak zorunda olmalarını çok acayip bulduğunu söyledi.

"Böylece hiç yalnız kalmayacağım," dedi José Antonio Bustos.

"Beni bekle, baba." Baltasar onu kucaklayıp sıktı, elini öptü.

"Bakalım." Yaşlı adam kuru bir biçimde güldü. "Barış zamanı oğullar babaları gömer, savaş zamanı babalar oğulları."

"O zaman izin ver, seni benim yanıma gömsünler, baba."

"Öyle yaparlarsa, beni elinde mumla karşılayan sen olur-

sun belki, ha?"

"Hayır, çünkü beni kutsal toprağa gömmezler."

"Peki. Güle güle. Yurttaş Bustos. İyi şanslar."

Sonra Buenos Aires cuntasından Baltasar Bustos'un Yukarı Peru'daki orduya katılması için bir emir geldi, böylece kendi kararı olan bir şey, başkalarının onu zorladığı bir şeye dönüştü.

III

EL DORADO

1

Orduların o sonsuz karışıklığı içinde, ruhlarına ancak –öylesine çıplak, öylesine katı– doğa bir huzur getirebilirdi.

Ayaklanmacılarla İspanyollar birbirlerini eşit sayıda yenilgiye uğratmıştı. İki ordu birbirini kırmıştı, askeri ve siyasal artçı güçlerden başka güvenecek birşeyleri kalmamıştı –kralcılar için Peru Genel Valiliği, yurtseverler için Buenos Aires cumhuriyetiydi bu.

"Bu durumda bizim kârımıza olan ne?" diye soruyordum bir mektubumda, Yukarı Peru'ya saldırmak üzere Jujuy'da toplanan orduya Buenos Aires'in buyruğuyla ve teğmen rütbesiyle katıldığı zaman Baltasar Bustos'a. Baltasar ne yanıt vereceğini bilemeyecekti. Oraya iki zafer ile iki yenilginin arasında gelmişti; yüksek platoya bile varmamıştı, daha önce hiç vermediği kararları vermek zorunda kalıyordu. Dorrego ile ikimiz Alvear'ın cuntasına katılmıştık, –onu Alvear'ın güçlü, kararlı, ilginç biri olduğuna inandırıyorduk– arkadaşımıza iyilik yaptığımızı düşünerek onu bir devrim alayının başına geçirdik. Askerî uzmanlık mı? "Merak etme, sevgili Balta. Sana öğütün en âlâsı verilecektir. Sende zaten olan şeyse orada başka hiç kimsede yok: Devrim tutkusu ve adalet duygusu. Bu erdemler yoksa devrim bir başka savaş olmaktan öte geçemez." O günlerde bizim emirlerimizin onun istekleriyle çakıştığını bilmiyorduk.

Bu bir gerilla savaşıydı: Baltasar bu yeni türetilmiş –Napolyon'a karşı ayaklanan İspanya'dan yeni gelmiş– terimi yinelemeyi sürdürüyordu, emireri onun üniformasını, yani siyah çizmelerini, beyaz pantolonunu, kısa, nakışlı ceketini, üç renk kokartlı üç köşe şapkasını giymesine yardım ederken. Yukarı Pe-

ru yolunu açık tutmak, yabancıdan hoşlanmayan, adaletsiz ama madenleri yüzünden Buenos Aires'in zenginliği için gerekli olan Yukarı Peru bölgesindeki devrim hükümetine destek vermek için devrimin elinin altında, Santa Cruz de la Sierra ile Titicaca Gölü arasında, kendiliğinden örgütlenmiş olan gerillalar vardı. İspanyollarla savaşan devrimci ordu gücüne onlar destek verecekti. Başka bir olasılık yoktu. İspanyollara gönderilen yiyecek ve gereçlerin ulaşmasını engelliyor, onları pusuya düşürüyor, plato ile pampa arasındaki haberleşme hatlarını kesiyorlardı. Teğmen Baltasar Bustos'un buyruğu vardı: *Gerillayla işbirliği yapın.*

Bizim dalgacı kahramanımızın ne karşı çıkacak ne de sevinecek zamanı oldu: Bende asker olacak yetenek yok, gözüm iyi görmüyor, kiloluyum, ayrıca benim tutkum adalet, savaş değil. "Siz neden kendiniz gelip burada savaşmıyorsunuz–" diye soruyordu Dorrego ile ben, Varela'ya bir mektubunda. "Benim gibi kitaplara gönül vermiş, şişman, kör bir adamın bu yaban, bu ıssız yerlerde ne işi var? Siz orada, Buenos Aires'te ne yapıyorsunuz? Saatlerinizi mi onarıyorsunuz? Peki öyleyse şunu unutmayın: Aynı zaman kuşaklarında yaşıyoruz."

Gerçekten de zaman olmamıştı. Babasının pampadaki çiftliğinde sürdürdüğü gevşek yaşamla Chuquiscaca'ya o patırtılı varışı arasında geçen süre dışında. Başka yüzyıllar, başka düşler de vardı; onları ne kadar yadsırsa yadsısın onlar taşkın bir karışıklık içinde Baltasar'ın yoluna çıkıyordu. Savaş diye bir şey yoktu. Birden ortaya çıkıveren bizim bağımsızlık eri savaş halindeki birliklere daha önce hiç kumanda etmek zorunda kalmamıştı, 'Ateş' sözcüğü birkaç kez ağzında donup kaldı. Ateş edilecek bir şey yoktu. Granit siperler benzeri dağlar insanmış, düşman erleriymiş gibi görünüyor, öğle sonrasının gölgeleri uğursuz bir biçimde canlı biçimlere dönüşüyordu. Ama Baltasar, Arjantin ovalarından Peru platosuna daha yeni çıkmıştı ki bu aysı doğa görünümünün düşmanca ve kımıltısız ıssızlığına bin teşekkür etti. Çıldırmış bir dünyada, diye yineleyip duruyordu kendi kendine, tek uyum ve dinginlik ögesi bu. Oyuncuların şamatasının bu sahnedeki hüzünlü dinginlikle hiçbir ilgisi yoktu. Bu büyük gölge oyunlu savaşta ateş edilecek kimse yok-

tu. Baltasar Bustos Yukarı Peru'ya İspanya ile Bağımsızlık Dönemi arasındaki boşlukta varmıştı. İspanyol güçleri hemen yurtsever subayları kesmişlerdi, yurtseverler de kralcıları. Ama öç genişliyordu: Sömürge yönetimi kurşuna dizicilere daha iyi adaylar öneriyordu –karargâh levazım subayları, hapisane müdürleri, yargıçlar (sürekli ve gezici mahkemelerin), noterler, basit kâtipler, mahkeme edilmeden Potosí Alanında kurşuna diziliyordu. 'Talihsiz ve barbar kent' La Paz'da geçerli tek norm patlama, yağma, ahlâksızlık, kaçaklıktı. Kadınlar en azgın tarafı yeğliyor, 'dinmiş, edepmiş, bunları bırakıp kendilerini hoppalığın en aşırısıyla eğlenceye vermenin kılıfı' olarak bağımsızlık yandaşlarının saflarına katılıyorlardı.

"Bir hale yola koymalısınız her şeyi," diye yazdı Dorrego. "Devrim ordusu suç işleyerek ya da suça göz yumarak saygınlığını yitirmemeli." Hale yola koymak mı? Ben mi? Baltasar Bustos bu karmaşanın ortasında övgüye değer bir adalet bulvarı ararken acı bir kahkaha attı: Yukarı Peru'nun duvarları üç orduda –İspanyol, gerilla ve Buenos Aires cuntasında– subaylık, komutanlık etmiş *Kreol*'lerin, İspanyolların –yani kendisi gibi beyaz adamlar, diye yazıyordu Baltasar– kan lekelerini taşıyordu. Erlerin büyük bir çoğunluğu melezdi, Kızılderililerse üç orduda da yük hayvanı gibiydi. Onun miyop gözleri bile bunu görüyordu, ama gözleri ne görürse görsün adaleti yerine getirmek durumunda olan biri değildi.

Savaşı –savaşları, gerilla savaşlarını– beyazlar yapıyor, birbirlerini yok ediyorlardı. Kızılderili melezler çarpışmada ölüyor, Kızılderililer yiyecek, emek, kadın sağlıyorlardı. Herkes sömürüyor, herkes asker topluyor, herkes yağma yapıyordu. Platoya vardığı zaman Baltasar Bustos durmadan şunu yineliyordu: Bizi yalnızca adalet kurtarır, adalet demek sömürünün olmadığı düzen, yasa önünde eşitlik demektir. Bu doğruyu haykırmak, yeni bir dünyanın doğmasına olanak tanımak amacıyla kan dökme –istemeyerek kabul ettiği bir şeydi bu– anarşisine karşı adalet sözleri, eylemleri başlatabilmek için bir kürsü arıyordu. İspanyol güçlerinin elinden alınan silâhlar Santa Cruz de la Sierra Alanına gün doğarken girdi, dağların serinliğini bozdu. Açık ahırlardan boşaltılan atlar geceyarısı Suipacha'nın

sokaklarını doldurdu, gezegenlerin ritmini değiştirdi. Cuzco' nun pazar yerinde Ayopaya gerilla savaşçıları, el koymuş oldukları koka yaprağı ürününü gerillalara gerekli tayın karşılığında trampa ettiler. Köy oligarşisinin bırakıp gittiği çiftlikleri gerillalar ele geçirdi, her dağ doruğunda, her kanyonda, yol üzerindeki her yüksek burunda bağımsızlıklarını –kendi Golgota'sından, Amerika'nın çatısından bakan Baltasar Bustos'un kullandığı deyimle– *minik* cumhuriyetlerini ilan eden yerel çete reisleri, küçük şefler için karargâha dönüştürdü. Devrimci, aydın Buenos Aires'in buyruğuyla işte Baltasar Bustos, bağımsızlık adına her şeye –çiftliklere, yaşamlara, kadınlara, ürünlere, Kızılderililere, atlara, posta arabalarına, posta arabası yollarına– el koyma hakkını kendinde gören acımasız, kendini beğenmiş, arsız, güleç, dost, bencil çete reisleriyle ilişki kurmak üzere buradaydı. Ama Arjantin ile Yukarı Peru arasındaki yolu denetim altında tutan şef José Vicente Camargo'nun dediği gibi: "Amacımız kendimizi yasaların ve İspanya'nın baskısından kurtarmak, onun yerine Buenos Aires'in ve yasaların baskısını getirmek değil." 1813 ile 1815 arasındaki yıllarda durum böyleydi. Baltasar'a son haberleri vermek için şunları yazdım: "Suları Pilcomayo Irmağına dökülen her vadi, her dağ silsilesi, her koyak küçük birer cumhuriyet, sürekli birer başkaldırı merkezi."

Bununla birlikte hiçbir şeyi açıklamaya gerek yoktu. Tarija ile Titicaca Gölü, Suipacha ile Sipe-Sipe Irmağı arasındaki Baltasar Bustos'a, sanki kendisi İspanya kadar uzak ve despot, yeni bir gücün temsilcisiymiş gibi bir duygu yaşattırılıyordu. Ayopaya mikro-cumhuriyetinde öç peşinde koşan Miguel Lanza, Mizque ve Vallegrande yolları üzerinde yiğit Juan Antonio Alvarez de Arenales· Titicaca Gölünün kuzeyinde, hafifçe deli Peder Ildefonso de las Muñecas; dağlarda, içine girilmesi olanaksız sığınağına girenleri hoş karşılayan büyük, cömert Reis İgnacio Warnesz; serseri bir çift olan Manuel Ascencio Padilla ile Juana Azurday de Padilla –bunların her biri kendi bağımsızlığını, kendi mikro-cumhuriyetini, İspanya ve Buenos Aires gibi aynı derecede kötü ve uzak iki güce karşı kendi iktidarını ilan etti. Hepsi de ürünlere, sığırlara el koyuyor, kasabalardan Kızılderili melezleri, dağlardan Kızılderilileri asker olarak topluyor,

çiftlikleri yağmalıyor, kadınların ırzına geçiyor, ama aynı zamanda İspanyol Ordusunun haberleşme hatlarını kesiyor, orduyu yiyeceksiz, gereçsiz bırakıyor, geceleri oradan buradan beklenmedik saldırılarda bulunuyor, önden saldırarak yenemeyecekleri için sürekli, küçük, haince, ani yaralarla kan kaybetmesine yol açıyorlardı. Mikro-cumhuriyetler, yerel şefler, onların gerilla birlikleri olmasa daha işin başında açlıktan ölmüş, ayın sürekli gizli yüzüne çok benzeyen o platonun sanrısı içinde kaybolmuş olacak olan kurtuluş ordusunun yolunu açıyor, ona dinlenecek yer, yiyecek, gereç sağlıyordu. İspanyolların karşı saldırıları da vardı. Yiyeceksiz, haberleşmesiz, takviyesiz, Buenos Aires'teki üsten bunca uzak kalan, zavallı Baltasar Bustos'un önderliğinde, Arjantin'in kuzey bölgelerinden toplanmış iki yüz askeriyle ordu, bu yerel şefler olmasa bir gece bile yaşayamazdı. Ama Baltasar Bustos'un Yukarı Peru'ya getirdiği, acemice bir sabırsızlıkla bir fırsatını bulup herkese duyurmak için can attığı her şeyi yadsıyorlardı.

Sonunda bu fırsatı ona Titicaca Gölünün kuzey kıyısındaki Arecaja'nın, savunması güçlendirilmiş alanında Peder Ildefonso de la Muñecas verdi. Öteki şefler Baltasar'ın parlak, devrimci sözlerine katlanmak istemiyorlardı; öylesine bağışlamasız, çürütülmez görünen kararlarını, uzun tasarıların sonucu olmasına karşın, hemen oracıkta verdiler. Ne istediklerini oldum olası biliyorlardı: At, bir ürün. Onların istekleri hemen yerine getirilmezse savaş kaybedilecekti; bu kadar basitti. İsteklerinin yerine getirilmesinin adı zaferdi. Buyruklarını hemen yerine getirtmek: Şeflerin ruhları bağımsızlık denen şeye benziyordu. Bu adamlarla konuşan, bu adamların yarattıkları fırtınanın dümen suyunda giderken onları izleyen Baltasar onlarda kuşku için gerekli en küçük bir çatlak bulamıyordu; kuşku olmadığı zamansa adalet söylevi olmaz.

Chuquisaca yolunda Manuel Ascencio Padilla, "Malzemeyi götürmek için yüz Kızılderili toplayın," derdi. Cochabamba ile La Paz arasında bulunan ormandaki tahtından Miguel Lanza, "Oruro yöneticilerinin hepsini vurun," buyruğunu savuruyordu. Arjantin yolu üzerinde José Vicente Camargo "B.....' nin sığır çiftliğindeki bütün sığırları oradan alıp benim buraya

getirin," diye irade buyuruyordu. "Santa Cruz'a gelen yaralı gerillalara dağ yollarını açın," isteğinde bulunuyordu Yüce Warnes. "Kadın istiyorum," diyordu Peder Ildefonso de las Muñecas, ellerini kenetleyip oynak gözlerini simsıkı kapayarak, "ama olmaz; yeminimi bozamam..."

Baltasar İspanya'nın ortasındaki kuru, yüksek, kasvetli, kırışık platoya benzeyen bir sahnede Cervantes'ten fırlamış bir görüntü gibi onun bir katırın sırtında gelişini gördü. İspanya, sömürgelerinde yineleniyordu: Endülüs Karayipleri, Meksika Kastilya'sı, Cuzco'ya çok benzeyen Extremadura. Ildefonso de las Muñecas da kendi İspanyol ve Amerikan topraklarına benziyordu, ama dış görünüş olarak Kastilyalı'ysa, el-kol hareketleri, gözleri tam anlamıyla Endülüslüydü. Devrimci bir rahip: Baltasar şaşkınlıkla güldü, şaşkınlık kendi şaşkınlığı değildi, Jakoben arkadaşaXavier Dorrego'nun duyacağını düşündüğü şaşkınlıktı. Bustos'un bakışları Peder de las Muñecas'ın gözünden kaçmadı.

İlk sözü, "Çok mu göze batıyorum?" oldu. "Bir rezalet çıksın istemiyorum. Ama adım[1] bile dikkat çekiyor. Hareketlerim neden en az onun kadar çekmesin? Adımız mı kişiliğimizi belirliyor yoksa yaptığımız eylemler mi adımıza bir anlam veriyor? Bunu bırak Platon düşünsün." Gerilla papazı güldü.

"Hepimiz yasanın gösterdiği yolda yürümeliyiz," dedi Baltasar Bustos, ayağa fırladı, taa pampadan buraya kadar yanında taşıdığı *bombilla*'daki çayı neredeyse döküyordu. Bavulunun içine, beyaz çamaşırlarının arasına kim saklamıştı onu? Babası José Antonio mu? Kızkardeşi Sabina mı? Dost, ama muzip bir sığırtmaç mı? "Sizin kutsal andınız herkes için bir örnek, Peder."

"E peki, senin isteyip de yasanın yasakladığı şey ne?" Bir gözünü açtı, Baltasar'a alay ve merak dolu bakışlarla baktı.

"Ben adalet istiyorum. Bunu biliyorsunuz, Peder."

"Aynı şey değil. Senin istediğinle yasa arasında karşıtlık yok."

"Ama isteğimle gerçekliğim arasında var."

---

1. *Muñeca*: (İs.) Taşbebek. (Çev.)

Devrimci rahibin çizgi gibi gözlerinde şimdi yalnızca merak parıltısı vardı. "Ben sana adalet için bir fırsat verirsem sen de bana bir aşk fırsatı sağlar mısın, genç adam?"

Yüzü kızararak, ama aklından başka bir şey geçmeksizin Baltasar, evet, dedi, Peder Ildefonso de las Muñecas engelleyemediği bir kahkaha attı. "Bunun tam tersi olmalıymış gibi geliyor bana, genç adam. Ben adaleti yerine getiriyor olmalıydım, sense benim gibi ateşli bir papaz olan Hita başpapazı Juan Ruiz'in birkaç yüz yıl önce dediği gibi 'tatlı dişileri' tanıyor olmalıydın."

Tanrı ve insanoğluyla ilgili kararlar verirken hep yaptığı gibi cüppesinin eteklerini yukarı topladı, şaşkın teğmene kendisinin, yani Peder de las Muñecas'ın, genç Buenos Aires'linin adaletten ne anladığını bilmediği, ama papaz olan kendisinin Kutsal Kitapların dünyasal ve Tanrısal adaletle birleştirdikleri iyiliklerin bolluğuna inandığını söyledi. Cüppesinin eteklerini bıraktı, göğsüne fişeklikleri, papaz omuzluğunu astı.

Ertesi gün Peder Ildefonso Baltasar'ı Ayopaya'nın anaalanına çağırttı, orada Baltasar kendini bekleyen bir Kızılderili kalabalığı buldu. Peder Baltasar'a dönerek, "Ata bin ki sana inansınlar. Bin şu ata, sersem, söylediğin lâflara inanmalarını istiyorsan," dedi.

Baltasar'ın şaşkın suratı bir neden dileniyordu.

"At otorite demektir, mankafa. Onları yenen at oldu. Bu ülkede atsız söz yoktur."

"Ben onlara adalet getirmek istiyorum, yeni yenilgiler değil," diyerek karşı çıktı Baltasar, bu olay için özel olarak geniş yakalı, sırmalı, apoletli tören ceketini, kokartlı üç köşe şapkasını giymişti.

Peder, "Otorite olmadan adalet olmaz," diyerek kestirip attı.

Baltasar derin bir soluk alıp havalara baktı, sanki platonun ezici bütünlüğünde bir esin arıyordu: Karın, yağmurun, asker çizmelerinin, madenci kazmalarının izleriyle, hatta otlarla lekelenmeden önceki saf toprak gibi kahverengi, renksiz bir renkte dağlar. Süssüz, çıplak toprak, sanki depolandığı Aymara Dağlarından, Kıyamet Günü yeniden doğmayı bekleyen top-

rak. Sonra gözlerini indirdi, işte yalnızca yemek pişirirken, yük taşırken, tarlaları işlerken, çocuk emzirirken, silâh yüklü arabaları iterken gördüğü, omuzlarının taşıdığı, başlarının dengelediği güherçile, koka yaprağı ya da gümüş çuvallarının terli sırımlarının izini alınlarında taşıyan erkekler, kadınlar, çocuklar karşısındaydı.

Baltasar Bustos bu fırsatı bekliyordu, kendisine bu fırsatı verdiği için Peder İldefonso'ya teşekkür etti. Karargâhtan birkaç cumhuriyetçi subay gelmişti, birkaç da gerilla. Uzakta kimi arabalar durmuştu, yüksek, parlak silindir şapka giymiş adamlar başlarını öne uzattılar. Hatta kimileri kendilerini güneşten koruyan şapkalarını çıkardılar, ama deri şeridinin sıktığı alınları da sıcaktan pişti. Şapkaları başlarıydı sanki şimdi, her zamanki hafifseyicilikleriyle, paltolarının koluyla başlarını kurularken ellerini şapkalarının kadifemsi yumuşaklığında gezdiriyorlardı. Başlarında şapkalarının izi vardı, tıpkı Kızılderililerin başlarındaki gübre çuvallarının kaba kolanlarının izi gibi.

Hepsine, çünkü onun için o anda oradaki dünya *bütün* dünyaydı, aydınlanmış devrimin Plata'dan, parlak gümüş ırmağından, buraya, karnının içi gerçek gümüşle dolu bu topraklara bir ulak gönderdiğini söyledi. Buenos Aires cuntası kendisine –biraz durakladıktan sonra söyledi bunları, kullanacağı eğretilemenin yalnızca bir giriş, girişin bir eğretileme olduğunu sezdirmeye çalışıyordu– platodaki Kızılderilileri kölelikten kurtarmasını buyurmuştu, şu anda kendisinin resmen yapmakta olduğu şeyi. Kıpırdak at geriye dönmek istedi ve döndü de, ama Baltasar dinleyicisine asla sırtını dönmedi; dört bir yanı dinleyiciyle doluydu, sessiz, tepkisiz, sabırlı. Böylece konuşmacı kendisini güçlü ve rahat hissediyordu, doğanın mucizelerinden birinin, güzel konuşan biniciyle bütünleşmiş siyah, parlak bir atın sırtında, ezilmiş bir halka adaletten söz ediyordu. Baltasar Bustos (Dorrego'nun bir ulakla Jujuy'a gönderdiği günden beri kendisinin kırmızı bir kurdeleyle bağlı bir rulo olarak taşıdığı sert kâğıdın kıvrılmakta, eski rahat biçimini almakta inat etmesine karşın) bildirgeyi herkesin görmesi için sımsıkı tutup havaya kaldırarak okudu: Her türlü kötüye kullanma yasaklandı; Kızılderililer haraç vermekten kurtarıldı; bütün topraklar dağıtıla-

cak; okullar kurulacak; bir Kızılderilinin öteki Arjantin ya da Amerikan vatandaşlarıyla eşit olduğu ilan ediliyor.

Baltasar kimi Kızılderililerin diz çöktüğünü gördü, bunun üzerine atından indi, Kızılderili şapkasıyla örtülü başlarına dokundu, her birine elini uzattı, sarışın, çıplak, güzel kokulu imgesi bu partal kılıklı, ifadesiz insanların gerçekliğine karışan Ofelia Salamanca'ya sakladığı son derece tatlı, kendisinin bile tanıyamadığı bir sesle şunları söyledi: Bir daha böyle bir şey yapmayın. Biz eşitiz. Bir daha asla diz çökmeyin. Artık bitti. Hepimiz kardeşiz. Kendi kendinizi yönetmelisiniz. Bir örnek olmalısınız. Siz doğaya bizden daha yakınsınız... Peder de las Muñecas, Baltasar'ın kolunu tuttu; tamam, yeter, sesini duyurdun, dedi. O an Baltasar kendisinde ortaya çıkan sevecenlikten nasıl habersizdiyse, var olduğunu bilmediği bir güçle tepki gösterdi.

"Bu bir yalan, Peder. Sesimi duyuramadım. Hatta bu Kızılderililerin kaçı İspanyolca biliyor?"

"Pek azı, hemen hemen hiçbiri, doğru," dedi papaz, yüzündeki ifadeyi değiştirmeksizin, Baltasar'a değil, alanın kıyısında durmuş olan posta arabalarına bakarken. "Ama konuşan kişinin ses tonundan doğruyu anlıyorlar. Daha önce hiç kimse onlarla böyle konuşmadı."

"Siz bile mi, Peder?"

"Evet, ama yalnızca öteki dünya için konuştum. Senin şimdi ilan ettiğin adaletin bulunacağını umduğum yer orası. Yeryüzü değil. Sen onlara yeryüzünden söz ettin. Onlara hiç ait olmamış bir yer."

Omzunu silkti, yeniden posta arabalarına baktı.

"Şuradaki insanlara da ait değil. Ama öte yandan bu Kızılderililerin cennete de sahip olduklarını sanmıyorum."

"Kim onlar?"

"Zengin *kreol*'ler. Onlar *mita*'yla geçiniyorlar."

"Nedir o?"

De las Muñecas gülümsemedi bile. Buenos Aires cuntasının bu elçisine saygı göstermeye karar verdi; ona acısa bile saygı göstermeye.

"*Mita* bu ülkenin en büyük gerçekliği, büyük lânetidir. *Mi-*

ta Kızılderilileri madenlerde zorla çalıştırma yetkisidir. Kızılderililerin pek çoğu aslında kaçar ve tarım işletmelerine sığınırlar, işletmelerin sahipleri *mita* sahipleriyle karşılaştırıldığında Françesko tarikatçıları gibi görünür."

Papaz omuzluğunu öptü.

"Hayır. Baş kaldırmış bir kilise adamı konuşuyor seninle. Bu insanlar için daha iyi bir şey var. Yalnızca seninle ikimiz yardım edebiliriz onlara bence. Öte yandan şurada duran tüccarların, tarım işletmesi sahiplerinin yüzlerine bak. Onların güvenini kaybettik gibime geliyor."

"Neden gelmişler?"

"Onları ben kışkırttım: Gelin, devrimin sesini duyun. Kendinizi aldatmayın."

"Ama bütün bunlar bir yana, benim dostum musunuz yoksa düşmanım mı?"

"Hiç kimsenin kendisini kandırmasını istemiyorum."

"Ama ben bu bildirgeyi uygulamaya koymak için size güveniyorum."

"Sen mi, oğlum?"

"Ben değil, Buenos Aires cuntası."

"Ne kadar uzak bir şeyden söz ediyorsun. Lima'daki genel vali kadar uzak, Madrid'deki kral, Hint adalarının yasaları kadar..."

"Ben iç bölgedenim, Peder Ildefonso, bu topraklardaki özdeyişi bilirim: Yasaya uyarız, ama onu uygulamayız. Evet, kabul ediyorum, Miguel Lanza nasıl ormandaysa, Arenales nasıl Vallegran'deyse yasa da işte burada..."

Rahip, Baltasar'ın kolunu sıktı. "Yeter. Burada yalnızca ben varım. Baş kaldırmış bir rahip konuşuyor seninle. Ben ve benim çocuklar, sayıları ancak iki yüzü bulur —ama onlara boşuna Kutlu Tabur denmiyor."

"Peki. Yalnızca siz, Peder. Burada yasanın uygulanmasına göz kulak olun yeter."

Rahip Ildefonso bir kahkaha patlatıp Baltasar'ı kucakladı. "Göz kulak olmak mı? Yasayı bana emanet ettin, ama bir kadın bulmadın. Ben senin gibi değilim, verdiğim bütün sözleri tutuyorum."

Buenos Aires'teki aşırı ahlâkçıların tıpkı La Paz'daki tutucular gibi bağımsızlık savaşını orospuluk savaşıyla karıştıran kadınların başıbozuk davranışlarından çok korktuklarını söyledi Baltasar'a. Birtakım ahlâkçı savları anımsayarak güldü, o savlara göre bu başıbozukluğa yenik düşeli beri cinsi latif bütün büyüsünü kaybetmiş. Ona, yani Ildefonso de las Muñecas'a tutucu ahlâkçılarla devrimci ahlâkçılar aynı derece geri zekâlı görünüyordu. Tanrı erkeklerle kadınlara cinsiyeti yalnızca çocuk dünyaya getirsinler diye değil, yeniden dünyaya gelmiş gibi olsunlar diye verdi. Ama insan olabilmek için tarihle, anlama yetisiyle, öncekilerle, maddeyle cinsel ilişkide olmak önemlidir, genç teğmen çakıyor muydu acaba? Cinsellik, gerçek anlamda: Bir insan gövdesi, bir kan, süren bir coşku, bir akıl; bu yüzden de bir tarih... Cuzco gibi, hapisane, tutukevi, kan ve ölüm kokan bir kenti özgürleştirmeye izin varsa, aynı biçimde kendi hapisanelerinde kokan cinselliği de özgürleştirmeye izin olmalı...

"Bir başka deyişle, Teğmenim, iffet yemini yenilenebilir bir şeydir, benim yasam budur. Baş kaldırmış bir rahip konuşuyor seninle. Senin içinse bu tür kısıtlamalar yok, aptal gibi bunları sen kendine koyuyorsun. Günlerdir seni izliyorum. Sana bir şey sunulmadıkça hiçbir şey almıyorsun. Bak, Buenos Aires'li sevgili Teğmenim, seninle bir pazarlık yapalım. İki yüz çocuğumun başı için sana yemin ediyorum: Ne söylersen yapacağım, taşaklarımız pahasına da olsa. Ama sen de bana söz ver, bu gece bakireliğin sona erecek. A, kızarma, ama Teğmenim. Her şey yüzünde yazılı sanki, taa nerelerden kolayca okunabilir. Ne diyorsun: Benim için yasa, senin için bir kadın. Ya da daha doğrusu bana *senin* yasan, sana *benim* kadın. Baş kaldırmış bir rahip sana bunun için güvence veriyor."

"Neden yapıyorsunuz bunları?" diye sordu, bizim biraz heyecanlanmış arkadaşımız.

"Çünkü sen benim deliliğimin bir parçası oldun, hiç farkına varmadan. Her zaman hoş bir şeydir bu."

2

Bir insan hangi durumda doğduysa hep aynı durumda uyumalı. Uyanmadan ölecek olursa yaşamı başladığı biçimde sona ermiş olur. Her şey bir çemberdir. Başladığı biçimde bitmezse bir anlamı olmaz. Baltasar annesinin karnında dokuz ay gözleri kapalı, dizleri çenesine değer durumda kıvrılıp yatmıştı. Her şeyin sona erdiği zaman yeniden baştan başlayacağını umarak. Tanıdığı, aynı zamanda tanımadığı bir ses kulağına bunu söylüyordu. Her zaman bu sesi dinlemişti. Şimdi de dinliyordu. Bu ses yeniydi, aynı zamanda eski.

Gözlerini açtığı zaman yerde oturan kadınlar gördü. Dokuma dokuyorlardı. Yün giysileri boyuyorlardı. Sonra yeniden uyudu. Belki de yalnızca gözlerini kapattı. Her neyse, düş gördü. Düşünde başı gövdesinden ayrılıp sevgili Ofelia Salamanca'yı görmeye gitti. Acaba şimdi nerelerdeydi? Kocasıyla Şili'ye mi dönmüştü? Çocuğunun ölümünün yasını mı tutuyordu? Acaba herkes yangında ölen çocuğun onların çocuğu olduğunu mu sanıyordu? Acaba yandığı için tanınmaz durumda mıydı? Her şeye karşın tanınır durumda mı? Öylediyse, ölmemiş yalnızca kayıp mı olmuştu? Ofelia, "Acaba çocuğum nerede?" diye ağlıyor muydu? Baltasar'sa düş görüyordu: Ofelia'm nerelerde acaba?

Dumanların arasında kadınlar dokuma dokuyor. Sabırla giysileri boyuyorlar. Baltasar yüzlerini seçmeye çalışıyor. Gözleri kendisini yanıltıyor. Ya da düşgücü. Sonra başı gene kaçıp gidiyor, havada süzülüyor, sıçrıyor, komik sesler çıkarıyor, sonunda Markinin, Ofelia Salamanca'nın kocasının sırtına çarpıyor, sanki yaşlı aristokrat karısının uyuyan gövdesine hâkim olamıyormuş, Baltasar'ı tanıdığı bile söylenemeyecek Ofelia Salamanca'nın ateşli düşünün –kocasına karşın– yardıma çağırdığı Baltasar'ın başı Markinin arkasına gelmiş gibiydi. Teğmen korku ve acı içinde uyandı, kadınlar gelip onu sakinleştirdiler, yatıştırdılar, ona dumanları tüten bir kap getirdiler.

"Haşlanmış akbaba yavrusu suyu deliliğe karşı iyidir, düşlerini kurtarır."

Kendi gövdesinden tiksinerek uykuya daldı. Daha sonra bir ateş bütünlüğü hiç bozulmadan, Baltasar'ın gövdesiyle karışmaksızın kaynaştı. O gövdeyi yok etmedi. Ateş gövdesine yaklaştı, gövdesiyle birleşti, ama onu yok etmedi. Yirmi beş mumla kuşatılmış beşikte yatan bebeğin böyle bir şansı olmamıştı. Ateş üstün geldi. Bebeği yuttu. Oysa bu ateş Baltasar'a dokundu, içine işledi, onu tüketti, ama yok etmedi.

"Ateşten korkuyoruz. Bizi ateşle yaktılar. Öldürmeyen bir ateş bulmak zorundayız."

Daha sonra bir köşede mısırunu hamuru yapan, somunlar hazırlayan bir kız gördü. Baltasar Bustos, uykudan kalktığı zaman ot yatağının çevresinin küllerle sarılı olduğunu gördü, küllerde bir hayvanın izlerini açıkça seçebiliyordu. Yatağından kalkmaya çalıştı. Kalkamadı. Yatağa bağlanmıştı. Kendisine bağlanmıştı. Yatağa, kendi kendisine, küllerle, hayvan iziyle ilgili düşüne gri bantlarla bağlanmıştı. Gene de kendisini özgür hissediyordu. Bağlanmış, küllerle kaplı, derin bir uykuya yakalanmış gövdesi aynı zamanda dünyanın en özgür gövdesiydi. Yüzüyordu, ama toprağa aitti. Topraksa havaya. Dört ögenin dördünden de zevk alıyordu: Kendisini yere çeken topraktan, yukarı iten havadan, onu yok etmeden heyecanlandıran ateşten, derisinin her santimini parçalamadan eriten sudan. Her şey olabilirdi. Her şey yan yana var oluyordu. Yalnızca kendisiyle ekmek yapan kız canlıydı, dünyada asılı duruyorlardı. Dört ögeyi daha ancak birleştirmişti ki dünya somutlaştı. Bu ögeleri gözlerinin önüne getirmeye çalıştığı zaman yanıbaşında, Ofelia Salamanca olmayan bir kadın buldu. Kadın yüzünü ona döndü. Kendisiyse kadına arkasını döndü. Kadın onu kendisinin beline sarılmaya çağırdı. Çabucak üzerine çıktı. Kalçaları ateşti. Poposu toprak. Memeleri hava. Ağzı su. Alev çıkarmadan yanıyordu. Sabahın hiç olmamasını diledi. Onun öpüşlerinde, okşamalarında, Kızılderili bir kadının kendini verişinde, gündüz yaşamının, devrimin, Buenos Aires cuntasının, köleliğin kaldırılışının, ordu komutanı Ildefonso de la Muñecas'ın gücünün, yüksek tepeli kadife şapkalı o adamların uzak nefretinin, yakınındaki partal kılıklı bir halkın yumuşak başlı anlayışsızlığının, babasının uyarılarının, kızkardeşinin düşmanlığının, sığırtmaçların

keskin bakışlarının, Buenos Aires'in, arkadaşları Dorrego ile ben, Varela'nın, bütün hepsinin yok olacağı, buharlaşacağı düşüncesi dünyanın, dünyadaki çılgınlığın bir yana atıldığı, dışarıda, geride, ileride kaldığı, ama şimdi burada olmadığı anlamına geliyordu. Kendisini gövde olarak seven kadının geceyi uzatma gücü vardı.

"Seninle ikimizin burada birlikte olduğumuzu kimse bilmiyor."

"*Acla cuna, Acla cuna*," diye bağırıyordu insanlar uzakta, dışarıda, haykıran kuşların sesi olabilecek sesler: Kargaların bağırtısı ya da yırtıcı bir kuşun çığlığı. "Seçilmiş olan, seçilmiş olan."

Kız, hamurun başına döndü gene.

Baltasar bir haykırışın ağırlığıyla, ateşler içinde uyandığında kadınlar ortada yoktu. Kulübe buz gibiydi. Bütün ateşler sönmüştü. Ama erguvan rengine boyanmış giysiler toprak tabanda saçılmış olarak duruyordu. Ayakta durmasına yardım eden adam bir Kızılderili meleziydi. Kirli bir gömlek, mavi çuha pantolon, kabaralı çizmeler giymiş, eskimiş bir kravat takmıştı. Saçları kısaydı, sakalı uzun. Baltasar'ı kulübeden, soğuk küllerin içinden dışarı çıkardı. Dar bir dağ geçidinde duruyorlardı. Baltasar dağları tanıdı, gölün yakın çamurunun kokusunu aldı. Yaşlı adam onu usulca yürütüyordu. Baltasar için ayakta durmak güçtü, yaşlı melezse pürüzsüz taşlardan kusursuz derecede dümdüz örülmüş, sanki Titanlar yapmış gibi görünen duvarlara tutunuyordu.

Bir haftadır buradaydı, ama buradaki en dikkat çekici şeyi bile fark etmemişti: Mimari, taşlar –büyülü bir kardeşlikle birleşmiş kusursuz r okgenler. Kullanılmayıp atılmış taşlara 'yorgun taşlar' deniyordu, çünkü onlar öteki taşlarla kardeşçe kucaklaşma şansına erişememişlerdi.

Ama yalnızca taşlar kaldı. Sokaklarda hiç insan yoktu; ne Kızılderili, ne *kreol* ya da İspanyol subayı, ne silindir şapkalı maden sahipleri, ne rahip kılığı içinde çete reisleri. Mikro-cumhuriyet bomboş görünüyordu.

"Hiç kimse kalmadı mı?" diye sordu şaşıran Baltasar.

Yaşlı adam duymuş gibi görünmüyordu.

"Bu yoksul insanları bir dağ tepesine getirip onlara sınırsız bir imparatorluk göstermek istedin. O tepeden bir zamanlar kendilerinin olan bir imparatorluk gördüler. Ama artık onların değil. Seni içeriye davet ettiler. Girdin."

"Allah kahretsin! Ben sana bu köyde hiç kimse kaldı mı diye soruyorum!" Baltasar Bustos kendini tutamayarak bağırdı. Böyle bir ses tonuyla konuşmak ona değişik bir duygu verdi, hiç öfkelenmemiş olan, sığırtmaçlara sözünü dinletmek istediği zaman bile bunu gülümseyerek yapan bir adama. "Beni duymuyor musun, ihtiyar?"

"Seni duymuyorum. Buralı insanlar da duymuyor."

"Sana çok açık bir şey söyledim. Köleliğin bittiğini, toprağın bölüşüleceğini, okulların yapılacağını..."

"Kızılderililer seni dinlemedi. Onlar için sen küstah *porteno*'nun tekisin, küstah bir İspanyoldan hiç farkın yok, uzak, sonuçta kayıtsız ve acımasız biri. Aradaki farkı görmüyorlar. Sözler onları inandırmıyor. At sırtında söylense bile."

"Rahibe benim okuduğum bildirgeyi uygulamaya koymasını söyledim."

"İspanyolların Oruro'yu bırakıp gittiklerini duyar duymaz, öteki çete reisi Miguel Lanza gelmeden, başlarında reisleri Ildefonso'yla gidip kentin hazinesine saldırdılar. Bu yedek ordular kendileri için çalışıyorlar yalnızca, Buenos Aires'e hizmet etmek istedikleri yok. Bereket versin, ya da ne yazık ki Krallık ile cumhuriyet arasındaki boşluğu onlar dolduruyor. Onlar hep burada. Sizse geliyor, asla yapılmayan şeyler söz veriyor, çekip gidiyorsunuz."

"Rahip yasaya uyacağına söz verdi," dedi Baltasar, aklı takılmış, karışmış bir halde.

"Yasanın zamanı da gelecek. Yüzyılları bir günde değiştiremezsiniz. Düşün bir kez, Rahip Ildefonso'nun bağlaşığı, Kızılderili reisi Pumacusi rahibe yardım ettiğini düşünürken, Ildefonso de las Muñecas'ın yandaşı olmayan rahipleri öldürürken Rahip Ildefonso vergiyi ve *mita*'yı kaldırır mı hiç? Yapılacak ilk iş Pumacusi'nin aşırılıklarını durdurmak. Yani 'İnsanın böyle dostu olursa düşmana gerek kalmaz.'"

Yaşlı adam, ötekilere göre daha güzel olan bir yapının

önünde durdu. Belediye binası olsa gerek, diye düşündü Baltasar, uzun uykusundan yavaş yavaş uyanırken binayı tanımaya çalışarak. Yaşlı adam –kendini beğenmiş yaşlı adam– bir pencere camında görüntüsüne bakarak sarkan sakalını taradı.

"Peki sen, ihtiyar, sen kimsin?"

"Adım Simón Rodríguez."

"Ne iş yaparsın?"

"Birşeyler öğretiyorum. Öğrettiğim şeyleri öğrencilerim hiç unutmaz, ama beni unutur giderler. Yazıklar olsun bana!"

"Peki ya kadınlar?" Baltasar Bustos soru sormayı sürdürüyordu, bunu daha çok ateşli zihnine pek az şey söyleyen yaşlı adamın açıklamalarından kendini kurtarmak için yapıyordu, apaçık ortada bir gerçekle ilgili bilgisini arttırmak için değil: Baltasar Bustos yalnızca bir tek şey biliyordu, geçersiz kılınmış pek çok günden oluşan o uzun gecede bakirliği sona ermişti.

"Öldüler, Teğmen," dedi Simón Rodríguez, karanlık dağlar, çalkantılı göl, boş alan görününce Baltasar'la birlikte durdu. "Eski Tanrıların hizmetinde bir *Acla cuna* bakiresinin karşısına çıkan yakışıklı ilk *kreol* subayıyla yatmaması olanaksız."

"Ben istemedim..." Baltasar, Ildefonso ile birbirlerine verdikleri sözü unutup böyle aptalca bir biçimde söze başladı, tek söylemek istediği şey, "Hiçbir şey anımsayamıyorum"du. Titicaca Gölünde özgürlük bildirgesini okurken içinde gizlice duyduğu bir şeye kendi dikkatini çekmek istiyordu yalnızca, köktenci, abartılı bir dille, Castelli ruhuyla yazılmış, ama belki de –diye yazıyordu, Baltasar bir mektupta Dorrego ile bana– bizim sofuca geliştirdiğimiz özgürlük yollarına benzemesine hiç de gerek olamayan, kendilerine özgü yolları bulunan bir halka buyrukları duyururken:

"Platonun fiziksel ıssızlığıyla kuşatılmış halde Kızılderililerin hiç kımıldamayan yüzlerine bakarak duyuruyu okurken korkunç bir dürtüye kapıldım, belki de şeytanın asla karşı koyamadığı tek dürtü. Hiçbir cezaya uğramadan güçsüzlere gücümü zorla kabul ettirmek istedim. Kendi yasalarımı, görenek lerimi, korkularımı, dürtülerimi onlara kabul ettirmek istedim, oysa şimdilik onların bana yanıt verme olanaklarının olmadığını biliyordum. O an kendimi bir atın sırtında, bir elimde üç köşeli

şapkam, ötekinde bildirge ile bir yontuya dönüşmüş halde görmek istedim. Yani, ölü. Daha da kötüsü, dostlar. Bir an için kendi üstünlüğümden felâket bir gurur duydum, aynı zamanda da ötekilerin zavallılığı beni büyülüyordu. Okuduklarımın tek sözcüğünü anlamamış olmalarına karşın ses tonum için bana saygı duyan insanların başlarına dokunmak için atımdan inerken duyduğum o sonsuz sevecenlik ve sınırsız utanç olmasa o gururdan kurtulmanın yolu yoktu benim için."

Ama Simón Rodríguez konuşmayı sürdürdü. "O kızın bir bakire olarak yaşlanması gerekiyordu. Böyle ant içmişti, senin için bu andını bozdu."

"Neden?" diye sordu gene Baltasar öfkeyle –kendi kendisini tanıyamıyordu– bize o mektubu yazmadan, neden diye sorma olgusunun içinde yanıt benzeri bir şey bulmadan önce.

"Hiç farkında olmadan buraya girdin. Bu insanlarla sanki bir dağın başından seslenirmiş gibi konuştun. Şimdi Kızılderililerin yoksul topraklarına in. Yoksulluğun ve köleliğin yasalarıyla boyun eğdirilmiş topraktır bu. Ama aynı zamanda büyülerle, düşlerle özgürleştirilmiş toprak..."

"Beni nereye götürüyorsun?" diye sordu Baltasar, zekâsı ona göl kıyısındaki bu ıssız köyde yaşlı adamı izlemekten başka seçeneği olmadığını söylüyordu.

Simón Rodríguez, onun yaşında bir adamda doğaüstü sayılacak bir güçle Baltasar'ı ilkin kollarından sonra omuzlarından tutup yüzünü pencere camına çevirdi. Sonunda Arjantinli genç askeri ensesinden yakalayıp biraz önce kendisinin sakalını taradığı camda yüzüne bakmaya zorladı.

Baltasar yüzünü inceledi, başka bir adam gördü orada. Bakır rengi bukleli yelesi uzamıştı. Yüzünde yağ kalmamıştı. Burnu neredeyse sivrileşmişti. Ağzı daha keskindi. Gözlüklerinin gerisinde daha önce yalnızca iyicil görünen gözlerinde bir öfke, bir istek yansıyordu. Sakalı, bıyığı uzamıştı. Bu yüzle dünyaya daha başka türlü bakabilirdi. Bunu söylemedi. Yalnızca kendi kendisine bir kez daha sordu. Artık bir bakire değildi –o tuhaf rahip de las Muñecas'ın inatla dediği gibi bir oğlan çocuğu değildi. Kime saklıyordu bakireliğini? Ofelia Salamanca'ya, üç yıl önce ancak uzaktan görüp sevdiği kadına değildi. Kendisini bir ka-

dına saklamak konusundaki telâşsız tutkusunun başka bir amacı var mıydı? Kendisini Baltasar'a vermek için yeminini bozan Kızılderili kız ya da Ofelia dışında başka biri var mıydı? Şu yeryüzünde bizler ne yapıyoruz? Jean-Jacques kendi kendine bunu sormuştu. "Dünyaya getirildim ve yaşamadan ölüyorum."

3

Issız belediye binasının bodrumundaki tahta basamaklarla bodrum kapağını anımsayacaktı. Basamakların dibinden başlayıp taa aşağıdaki ırmak yatağına dimdik inen kayalık uçurumu anımsayacaktı. Dağın yamacına açılmış, bir katırın sırtı genişliğindeki patikayı anımsayacaktı. O baş döndürücü dar patikada kendisine yol göstericilik eden çizmeleri, kabaralı yaşlı Kızılderili melezin elini anımsayacaktı. Çentikli kayaların arasından güç belâ görünen manzaraları anımsayacaktı: kar kaplı volkanlar, kuru tuz çukurları. Flamingo yumurtalarıyla harelenmiş kızıl bir gölü anımsayacaktı. Siyah bir yara izi taşıyan, Andların beyaz hindisinin, yiyecek bulmak için gözleriyle gölü tarayan *huallata*'nın hızlı uçuşunu anımsayacaktı. Ormanın ve ırmağın nemini tutan, ama bunu Andların öteki yanındaki çöle vermeye yanaşmayan duvar gibi dağın yamacında yıldızların aydınlattığı bulut ormanını anımsayacaktı. Bulut ormanının gerisindeki çan seslerini, sonra da patikanın önünü tıkayan, *huallata*'nın uzak ağıtının eşliğinde kendi zehirli dilleriyle tıslayan, gevezelik eden ürkmüş lama sürülerinin görüntüsünü anımsayacaktı. Daha sonra bir dolu fırtınası, lamaları ve kuşları dağıttı, ama Baltasar gördüğü şeylerden emin olabilmek için geriye döndüğünde kendini kara bir mağaranın içine hapsedilmiş buldu. Elleriyle çevresini yoklayarak Simón Rodríguez'in kendisini yalnız bırakmadığını öğrenmek istedi; yaşlı melez ona elini uzattı, ne kadar ışık varsa ona gözlerini alıştırmaya çalışmasını söyledi. Ama Baltasar daha ancak elini kımıldatmıştı ki eline altı, sekiz, bir düzine elin dokunduğunu, sevinçle kavradığını, yokladığını, parmaklarını elinde gezdirdiğini duyumsadı, tek duyumsadığı şey görünmeyen, ama tıpkı gölde yiyecek arıyor ol-

maktan ve eşlerinin varlığından heyecanlanmış beyaz hindiler gibi çığrışan o varlıkların sıcak elleriydi.

"Senin soğuk olduğunu söylüyorlar, ayaklarının, ellerinin ısısını dışarı vermediğini..."

Baltasar Kızılderililerin ellerinin, ayaklarının her zaman ateş gibi olduğunu, bunu, iki bin metre yükseklikte doğmuş, el ve ayak parmaklarında öteki insanlardan daha çok damar bulunan insanların yakmayan, doğal koruyucu ateşine sahip, kendisi gibi bakir Kızılderili kadınla geçirdiği gecede, gecelerde öğrendiğini yaşlı Simón'a söylememişti. Yolculuğunu hemen oracıkta noktalamak isterdi –şu bulundukları yer neresiyse oraya gelmeleri ne kadar sürmüştü, bilmiyordu– bu sıcakkanlı insanların yanına sokulmak, bir hayvan gibi kıvrılıp uyumak, sonsuza kadar onların el ve ayaklarının sıcaklığında –uyku için gereken sıcaklıkta– barınmak isterdi. Ama gözü karanlığa alıştıkça çevresindeki gövdelerde başka bir ısı kuşağının varlığını duyumsamaya başladı: Gözler.

Sıcak eller, sıcak ayaklar, ışık saçan gözler. Ama gözlerini kapalı tutuyorlardı. Kapalı gözkapaklarını birbirine ulayan ışık kuşağı sanki görme gücünün yerini almış gibi, hepsi birlikte ilerliyordu, aynı zamanda hem kapalı hem saydam olan bir düzine ya da daha fazla gözün ışıkları sonunda Baltasar ile Rodríguez'i kuşatıp onların önünde bir ışın demeti halinde birleştirdi, onları bu kez mağaranın içinde, sanki mağara kendi iç karanlığında dış dünyanın, güneşli dünyanın bir kopyasıymış gibi (gerçekten de öyle miydi?) yeni bir uçurumun kıyısına götürdüler.

Onlara yol göstericilik eden gövdeler durdu, iki yabancının çevresini kuşattı. Gözlerinin ışığı ilk anda Baltasar ile Rodríguez'in gözünü aldı; ama gövdeler uçuruma doğru döner dönmez, çok derin, aynı zamanda tek boyutlu, çok geniş, ama tuhaf derecede yakın bir genel görünümün üzerine o gözlerin gittikçe güçlenen, parlaklaşan ışığı düştü. Uçsuz bucaksız bir küreydi, gümüş renkli, ama ayna gibi, cam bir küre. Bu uzamın –yoksa küre mi, uçurum mu, ayna mı demeli– ortasında bir ışık vardı. Ama bu ışık, mağaranın amfitiyatrosundaki öteki ışıklardan ne ayrı bir ışıktı ne de mağara sakinlerinin gözlerindeki ışığın ba-

sit bir toplamı ya da yansımasıydı. Gerçekten yerin altında mıydılar? Belediye binasının bodrum kapağından aşağı inmiş olmalarına karşın yukarı çıkmamışlar mıydı? Yukarısı mıydı, aşağısı mı?

Işıktı bu, katıksız, basit, bando mızıkasız, alkışsız. Işığın kaynağına çok benziyordu, ama ondan daha fazla bir şeydi –Baltasarile Simón üzüntülü bir halde hiç kımıldamadan ayakta duruyordu, sırf tanıdık, ılık bir şeye, insan etine dokunmuş olmak için birbirlerinin eline dokundular. Işık ortaya çıkmadan önceki ışıktı bu. Işık düşüncesiydi.

Bunu nasıl bulgulamışlardı? Bunu Simón Baltasar'a, Baltasar'sa yaşlı meleze, hiç ağızlarını bile açmadan nasıl iletmişlerdi? Her ikisi de rehberlerinin kapalı, ama parlak gözlerine bakıyordu. Işığın taşıyıcılığını ettiği iletiler o kapalı gözkapaklarından geçiyordu. İki adam orada okuyor ve anlıyorlardı. Aslında ışığın kamaştırdığı gözlerde yazılı bir şey yoktu; yalnızca ışık vardı. Işıksa şöyle diyordu: Işık daha hiç görünmeden önceki ışık düşüncesiyim ben.

Daha sonra İnka Mağarasındaki bütün gözler o iki yabancıya çevrildi, uçurumu ışığa boğdu. Kıyıdan dikkatle bakan yaşlı adamla genç adam koskoca bir kentin yavaş yavaş, ama apaçık bir biçimde görünmeye başladığına tanık oldular. Büsbütün ışıktan oluşmuş bir kent. Kapılarından, pencerelerinden tutun da yüksek kulelerinin çatılarına kadar yapılar ışıktandı; saatler ışıktan yapılmıştı. Sokaklar kocaman birer ışık deresi; bulvarlarda ışıktan arabalar yarışıyordu; ışıkla çalışıyormuş, ışığa doğru koşuyormuş gibiydiler; her köşeye, her kapıya, her çatıya ışık anlaşılmaz birtakım yazılar yazıyor, ışığın kendisinin simgesine benzeyen bir çerçevenin içinde başdöndürücü sayıda ışıklı noktanın birleşmesiyle çarçabuk oluşuveren harfleri, işaretleri, sayıları, adları çiziktiriyordu. O çerçeve içinde hızla yanan ışıklı noktalar tek bir ad oluşturdu, o ışıklı ad iki yabancının göz retinasına, taşa kazınırmış gibi kazınıncaya kadar art arda yandı söndü. O ad da OFELIA SALAMANCA, OFELIA SALAMANCA, OFELIA SALAMANCA'ydı.

Baltasar korku ve sevecenlik yansıtan bir el hareketi yapacaktı ki sanki yeni bir Tanrısal açıklama beklermiş gibi kendini

tuttu: Harfler yok oldu, ama aynı çerçevenin içinde sevgilinin yüzü belirdi, yüzünün resmi, kopyası, simgesel bir betimi değil kendisi; etiyle, gözleriyle, kımıldayan dudakları ve boynuyla; bu yüz küçülür, bütün gövde ortaya çıkarken kadının çıplak olduğunu gördüler. Kendini bütün yasak ayrıntılarıyla, yumuşak, okşanası yüzeyleriyle, korkulu, sert, örümceksi salgılarıyla Baltasar'a, izleyicilere, dünyaya sunuyordu... Ofelia Salamanca oradaydı; kımıldıyor, görülüyordu, derken konuştu. Söylediği şey doğruydu, çünkü Baltasar onun bunları daha önce söylediğini duymuştu:

"Bana çiçek gönderme. Çiçekten nefret ederim. Benim neremi sevdiğini düşün."

Bu sözleri birkaç kez yineledi; daha sonra imgesi soluklaşırken sesi duyulmaz oldu. Baltasar Bustos ölümün ülkesine ait bir şeyi hayatın orta yerinde uyuklarken görmüş bir adamın baş dönmesini yaşıyordu.

Kent havzasının ışıkları sönerken Simón Rodríguez, "İspanyol atalarımızın," dedi, "Yeni Dünyada çılgın gibi aradıkları şeyi biraz önce gördün, El Dorado'nun görüntüsünü sana sakladım. El Dorado, Kızılderili dünyasının altın kenti."

Ama yaşlı melezi dinleyen Baltasar Bustos için herhangi bir yadsıma çığlığı değil ondan da kötü, sinsice bir şey vardı: Saflığı yitirişin bulantısı gibi bir bulantı, zehir gibi incelikli bir olumlama, baştan çıkarıcı birkaç göksel imgeyle, uygarlaşmış adamın önca dayanıklı, akılcı yapılarını yok eden, tam anlamıyla akıldışı, büyülü bir şey. O âna kadar –diye yazıyordu Baltasar bize– hayatında böylesine birbirinin tam tersi, böylesine birbirini tamamlayan bir tiksinti ile olumlamanın bunca güçlü bir biçimde yüreğimde birleştiği olmamıştı. En uzak geçmişe, her şeyin başlangıcına ulaştığına inanıyordu, büyücülük ve yanılsamanın bu sihirli kaynağı insan ile doğanın birbirinin içinde eriyip kaynaşmasının kaynağı değil, bağışlanmaz bir kopukluk, aydınlık inançlarının en aydınlıklarını yaralayan bir ayrılıktı. Başlangıçla ilgili söylenceye inanmak istiyordu, bir söylence olarak değil, bireyle uzlaşmış dünyanın bir gerçekliği olarak. Ne görmüştü burada, hangi gizi, hangi uyarıyı? Doğayla uyum, mutluluğun formülü olmak zorunda değil; her şeyin başlangıcına geri

dönmeyin, olanaksız bir uyumu bulmaya çalışmayın, yolunuzun üzerine çıkan değişikliklerin tadını çıkarın... Başlangıçta mutluyduk, diye düşünmeyin. Aynı işaretlere bakarak sonunda da mutlu olacağımızı düşünmeyin.

"Gördüklerin geçmiş değil; belki de gelecek," dedi yaşlı Rodríguez onu yatıştırmak için. "Bu kent senin nefret ettiğin büyünün değil, Baltasar, gelmekte olan aklın habercisi." Ama Baltasar için akıl olmayan her şey büyüydü. "Büyü olmayıp da bilim olsaydı aklın buna ne diyecekti?" diye sordu, yaşlı adam yeni öğrencisine gereğinden fazla şey gösterdiğini, bu nedenle de onun öğretmeninden nefret edeceğini düşünüyor; geri kalan günlerini bu çok şaşırtıcı, şaşırtıcı olduğu için de bizi kendi akılcı inançlarımızdan kuşkuya düşüren, bu yüzden kimsenin paylaşmak istemeyeceği bu olağanüstü görüntüyü unutmaya harcayacağından gene korkuyordu.

Baltasar'a şu yanıtı verdim: Kesinliğine inandığın şeyleri sınamalısın, onları olumsuzlayan ne varsa gözlerinin içine bak. Dorrego yanıt verdi mi ya da ne demiş olabilir, bilmiyorum, ama benden, hatta Baltasar'ın kendisinden daha sıkıntılı olduğunu görebiliyordum.

"Dikkatinin savaştan ve hükümetten başka şeylere kaymasına izin verme," diyordu bana Dorrego Buenos Aires'ten. "Yukarı Peru, herkesin bildiği gibi, büyücülerin, sanrıların, uyuşturucuların ülkesidir. Bir gün bunlara bir son vermemiz gerekecek."

"Buna hiç dokunmamalıyız," dedi Simón Rodríguez, Baltasar Bustos'u o ışık kentinden çıkarmaya çalışırken onun güçsüz, neredeyse cansız gövdesini korumak için kollarını kullanıyordu. "Yemin et, buraya başka birini göndermeyeceksin. Burayı bulmak burayı yok etmektir. Mademki geleceğin kendisi onu geride bırakmış, bırak o da herkesin onu anlayacağı güne kadar yaşasın."

Ama Baltasar yalnızca şunu sorabiliyordu: Ben ne gördüm? Dokunamasam da bunu gerçekten gördüm mü yoksa bir düş müydü? Neredeyiz? Simón Rodríguez onu oradan çıkarırken, El Dorado'da yaşayanların ışıklı, ama şimdi açık olan gözlerinden geçen öyküleri gözardı ederek yalvarmaktan başka bir

şey yapamıyordu. Ama o öykülerde o yerin gizi vardı, dağdan baş döndürücü bir helezon çizerek inen yolda katırın sırtına sıkı sıkı tutunmuş sıtmalı bir Baltasar'a söylemişti Simón Rodríguez kendisinin biraz önce kavradığı bir doğruyu.

"Düşlediğin her şey doğrudur. Biz bugün olabilecek düşlemlerden biriyle karşılaştık. Bilmiyoruz, senin düşlemin miydi bu, senin önünden mi gidiyordu, yoksa bir sonraki düşleminin habercisi mi?"

Baltasar dinlermiş gibi görünmüyor, birşeyler homurdanıyordu, sanki söylediği şeyi söylerken, anımsamaya değil, unutmaya çalışıyormuş gibiydi.

O düşlerin bizim gerçek hayatımız olduğunu

Gecenin asla bitmediğini

Düşlerin zamanı alt ettiğini

Tek günahın elle tutulur dünyayı ruhsal dünyadan ayrı tutmak olduğunu

Ama Simón, hayır, hayır, hayır, bundan çıkan ders o değil, bundan çıkarılacak ders, düşlediğimiz her şeyin doğru olduğunu, üzerine doğrunun yazıldığı o sonu gelmez şeridin bugün ancak kısacık bir parçasını gördüğümüzü, gördüğümüz şeyin bugünkü düş gücümüzün, bizden daha önde olan düş gücümüzün bir parçası mı, yoksa geleceğin düş gücünün habercisi mi olduğunu bilmediğimizi kabul etmektir...

"Ölüme ait olan bir şeyin hayatın içinde var olabileceğini öğrenmenin baş dönmesini yaşıyorum," diye yazıyordu bize küçük kardeşimiz Baltasar.

Onun mektubu elimize geçtiği sıralarda Baltasar da, düş kırıklığına uğrayan Simón Rodríguez'in kendisini götürdüğü Cochabamba'daki hastanede iyileşiyordu. Yaşlı adam kuşkusuz daha başka yeni, daha kolay alımlayan öğrenciler aramaya gitmişti. Baltasar bize mektup yazdıktan sonra bizden haber bekliyordu. Karabasanları unutup gerçek dünyada eylemde bulunmayı eskisinden daha çok istediğini söylüyordu. Ona hangi görevi vermek istiyorduk? Kendisini tam anlamıyla iyileşmiş, güçlenmiş hissediyordu, on kilo kaybetmişti. Ah, evet, Cuzco'yu Potosí madenlerine bağlayan beş bin tünelde yolunu kaybettiğini anımsatıyordu bize, yükseklikten dolayı oralarda patates pişir-

menin saatler aldığını, gölün, geri çekilen buzlardan arda kalan bir izden başka bir şey olmadığını, yanardağların lavlarının tepeden aşağı akarken ıslık sesleri çıkardığını, gümüşü işlemek için deri torbaların içinde taşınan civanın kokusunun Yukarı Peru'ya sindiğini, memeleri bacaklarının arasından filiz vermiş bir kızla benim yattığımı, alacakaranlık çöktüğünde dünyanın üzerinde yüzen güneşi gördüğümü.

IV

YUKARI PERU

1

O zamana kadar çıplak dağ atlarının ter kokusunu taşıyan benekli aygırı şimdi barut, nal ve deri kokuları yayan yeni birtakım atların arasına katılmıştı. Eyersiz, yularsız dağ atları yavaşlayıp geride kalmışlardı, sanki bu tanımadıkları koku onları şaşırtmıştı. Buna karşılık Baltasar Bustos'un aygırı yoluna devam etmiş, savaş atlarının arasına katılmıştı.

Hayvanın terli boynuna elinden geldiğince sıkı tutunmuş olan Baltasar Bustos'un yüzüne atın savrulan kaba yelesi değiyor, onlarca küçük kamçı vuruluyormuş gibi oluyordu. Ata kıç attırma korkusuyla perçeminden tutamıyordu. Ama yirmi, otuz atın savaş saldırısına ayak uydurarak dörtnala koşuşunu çılgınca hazlandıran atın sırtından genç subayın gövdesi geriye kaydı.

Ötekiler dörtnala giderken onu bir çuval gibi, kuru bir yaprak gibi, rüzgârın yerden kaldırdığı bir şey gibi kaldırdılar. Ne olup bittiğini anlayamadı. Tek anladığı şey, düş dünyasının geride kaldığı ve o dünyayı unutacağıydı; gerçeklik denen curcunanın içine fırlatılmıştı, onun ardısıra sürükleniyordu. İki güçlü kol bu koşu içinde onu havaya kaldırmış, eyerin üzerine atmış, yüzünü sığırtmaç giysisinin yün kumaşına bastırmıştı. Bir ses kaba, edepsiz sözler homurdandı. Ses yakından geliyordu, ama savaş şamatasının içinde sözler savruluyordu. Baltasar'ın aşağıya sarkan, toza boğulmuş başı dünyayı başaşağı görüyordu.

Aklı başına geldiğinde gece olmuş, gürültüler yatışmıştı. İlk gördüğü şey *maté* içen, sakallı bir adama ait bir çift mavi göz, iki ışık oldu. Adam sürekli ona bakıyordu. Kıllı bir adamdı,

salkım saçak saçlarının arasından çalı gibi kaşları, ta elmacık kemiklerine kadar yüzünü kaplayan ve göğsüne kadar sarkan sakalı ile bıyığı güç belâ görünüyordu. Buna karşılık teni balmumu gibi sapsarıydı. Kilise dışında ışık görmemiş bir azizin yüzü; gene de o yüzü aydınlatan mavi gözler teninden de soluktu. *Maté* kabını tutan elleri, renkleriyle değil, ama kabalıklarıyla, onun o balmumu solukluğunu yadsıyordu. Her şeye karşın o parmaklarda dindarlık, kutsama, esirgemezlik çağrıştıran birşeyler vardı.

Uzun süre birbirlerine baktılar, kıllı adam sanki Baltasar'ın güçsüzlüğünden yararlanıp ona yanıt veremeyeceği bir şey söylemek istemez gibiydi. Adamın aslında kımıltısız olan duruşunu bozan her hareketi tam tersine canlı ya da hatta fazlaca anlamlıydı. Küçük bir hareket, bakışı, omuz silkişi yetki ve saygınlığın ikisini birden iletmek üzere elbirliği ediyordu. Sonunda Baltasar *maté* istemeyi başardı. Ağzından bir söz çıkmadan önce, artık gerçeğe dönmüş olduğuna göre, ne anladığını kendi kendine çarçabuk özetledi, evsahibine birkaç dakika baktıktan sonra –neredeydiler?– adamın ilk sözlerini dinledi:

"Adım Miguel Lanza. Bulunduğumuz yer İnquisivi batağı. Öteki adam Baltasar Cárdenas. Dışarıdaki tepelerde yüzden fazla gerillamız, beş yüzden fazla Kızılderili adamımız var."

Lanza yanan ateşten yanan bir saz alıp Baltasar Bustos'un arkasında duran, ona bir *maté* uzatan esmer bir Kızılderiliyi göstermek için havaya kaldırdı.

"Kızılderiliyle ikimizin adı aynı," dedi Baltasar, aptal aptal gülümseyerek.

"Yakında anlayacağız bakalım, onun kadar da yürekli misin?" dedi Lanza.

"Benim için tehlikeli olan şey bende olmayana hayranlık duymamdır." Baltasar bunu hep düşünmüştü, şimdi kendinde söyleme gücünü buluyordu.

"Ne gibi?"

"Güç, gerçekçilik, acımasızlık gibi. Bunu belki siz de biliyorsunuzdur."

"Ayopaya Alanında, Rahip Muñecas ile birlikte, yirmi bin özgürlük ilan eden *porteño* sensin, öyle değil mi?"

Lanza yüz ifadesini değiştirmeden ona bakıyordu. Sonra dişlerinin arasından bir kahkaha, bir gümüş madeni damarı gibi fışkırdı: Ağzı açıldı, bir kahkaha patladı; mavi gözleriyle kara sakalı arasındaki kısa aralıktan aşağıya –uzun, kuru bir kanaldan aşağıya akarmış gibi– kahkaha gözyaşları yuvarlandı. Gene yanan bir saz alıp Baltasar Cárdenas'ın esmer yüzünü aydınlattı. Kızılderili gülmüyordu. "Şuna baksana," dedi Lanza, alışılmadık neşesinden tıkanarak. "Ben gülmekten ölüyorum, ama o gülmüyor. Senin ilan ettiğin şeylerin boş lâf olduğunu biliyorum ben ve gülüyorum, ama Kızılderili bunu bilmiyor. Onları ciddiye almış. Bunun için de seni bağışlamayacak."

Baltasar Cárdenas ileriye bir adım attı, mahmuzlu çizmesinin burnuyla Baltasar Bustos'u hasırının üzerine itti.

Baltasar'ın kaygılı bakışlarına karşılık Kızılderili, "Hayatını bize borçlusun," dedi. "Senin Buenos Aires taburun dağıldı," diye açıkladı Lanza. "Sen İspanyollarla bizim aramızda kaldın. İspanyolların eline geçseydin şu anda ölü olacaktın. Şükret ki bizim elimize düştün."

"Haydi, teşekkür etsene," dedi öteki Baltasar, Buenos Aires'li subayı gene dürtüklemek üzereydi. Ama Lanza onu engelledi. "Bu Golgota Tepesinde hepimiz kardeşiz," diye anımsattı iki Baltasar'a da, "onun için işlediğimiz günahları unutalım ki içimiz erdemle dolsun."

"Şimdi bana çabucak nedenlerini söyle, ben de sana kendiminkileri söyleyeyim," dedi birden Lanza ciddileşerek. "Böylece bu konudan kurtulmuş, birbirimizi anlamış oluruz."

Baltasar Bustos gözlerini kapadı. Dudaklarının üzerinden küçük bir kan dereciği aktı, o da daha fazla bir şey söyleyemedi. Belki de suskunluğunu, suskunluğun ardından gelen uykuyu daha önce söylemeyi başardığı şeylerin dürüst bir yinelemesi olarak anlayacaklardı.

"Bende olmayan her şeye hayranlık duyuyorum."

Bu geceyi izleyen günlerde Baltasar konakladıkları kampların fiziksel özelliklerini tanımaya çalıştı, ama sürekli yer değiştiriyorlardı. Yatağının bir sedyeden başka bir şey olmadığını, Miguel Lanza'nın gerilla topluluğunun hiçbir yerde kırk saatten fazla kalmadığını anladı. Bilinmeyen bölgelerden geçiyorlardı;

ama Lanza ile Kızılderili reis Cárdenas buraları iyi bilir gibiydiler: Ürünlere el koyarken geçtikleri vadileri, ovaları, dağlardaki geçitleri, yarıkları, kıvrımları, onları birden alıp sık ormanların diplerine, dibinin de dibine, batak düzlüklere, gerilla reisinin söz ettiği İnquisivi batağına indiren ip merdivenleri.

Genel görünüm sürekli değişiyordu; Lanza'nın gerillaları da yollarını değiştirmek zorunda kalıyorlardı. Değişmeyen neresiydi bunun? Baltasar gün ağarırken bir gece önce uzaktan yarı açılmış bir yelpazeye benzeyen tepelerin oluşturduğu dolambacın yanında duran Lanza'yı gördüğü zaman onun sözlerini anımsadı: Biz size kendi nedenlerimizi söyleyeceğiz.

Miguel Lanza'nın hayat hikâyesini son dinleyişi olmayacaktı bu Baltasar Bustos'un. Kızılderili adaşı hep Lanza'nın arkasında duruyor, çok konuştuğu kanısına varırsa sözünü kesiyordu. Öteki, Kızılderili Baltasar için söz gereksiz bir şey, fazladan bir çabaydı. Yapılmayı bekleyen öyle çok şey vardı ki onları söylemek gereksizdi. *Kreol* Baltasar gücünü kazandıkça yavaş yavaş dağ bölüklerinin çalışmalarına katılıyordu. Haberleşme yollarını kesiyorlar. Ulakları kaçırıyorlar. Günlük tayınlarını bir yerlerden buluyor, silâh topluyorlar. Geceleri saldırıyorlar. Gündüzleri ortalıkta görünmüyorlar (bu sabah yelpaze oluşturan dağların önünde duruyorlar, savaştan döndüler, uyumadan önce biraz tütsülenmiş et yiyip *maté* içecekler). Sonra gene saldırır, daha sonra tepelerin arasına çekilir, kralcı birlikleri ormanın içlerinde yuvalandıkları yerlere doğru çekmeye çalışırlar, kimi zaman İspanyol artçı birliklerine, kimi zaman öncü birliklerine saldırır, yan kanatları da rahat bırakmazlar, durmadan ordunun yolculuk eşyalarına, yiyeceğine, postasına, altınına saldırır, kilise çanlarını eritip top yapmak için durur, şimdiye kadar İspanya'nın har vurup harman savurduğu servetinin kaynağı olan, şimdiyse bağımsızlıkçı ayaklanmacılara barut depoluğu eden maden ocaklarının nitrat ve kurşunuyla barut ve gülle yaparlar: İlkin savaşı kazanmak gerek, yasa ve adalet daha sonraki iş, dedi Lanza onca çalışmanın arasında Bustos'a, sonra şunu anımsattı:

"Siz *porteño*'lar ne zaman devrim yapmak için bu ormana, bu dağlara gelseniz işleri karıştırıyorsunuz. Sizin *porteño* reisle-

riniz bizim Kızılderili reislerimizden daha çok şey biliyor olabilirler, ama Buenos Aires ya da Chaco'lu, barbar askerleriniz kadın istiyor, para istiyor, eğlence olsun diye vahşet. Sen Baltasar Bustos, buraya bir yandan özgürlük, eşitlik, kardeşlik ilan etmeye gelen bir yandan da askerleri kadınların ırzına geçen, her şeyi çalan, yakan, yıkan atalarının kurbanısın. Tıpkı bizim gibi. Ama biz öyle yukarıdan atmıyoruz. Biz burada kendimiz için, genel olarak da Amerika için bağımsızlık istiyoruz, bunun karşılığında ödememiz gereken bedeli de biliyoruz. Sen bilirmiş gibi görünmüyorsun. Şöyle küçük, temiz bir savaş canın istiyor, ama böyle bir şey yok. Potosí'deki Kızılderili melezler Buenos Aires'li birliklere karşı ayaklandılar, hemen oracıkta iki yüz *porteño* öldürdüler. Bizim ne düşünmemizi istersin, genç dostum? Sizler ya çok şakacısınız ya da aptal. Artık sizi anlayamıyorum. O ünlü General Belgrano, gerçek devrim kahramanı, kalkıp buraya geldi ve İspanya'nın gücünün kaynağını kurutmak için Potosí hazinesinin havaya uçurulmasını buyurdu. Bereket versin senin adaşın Kızılderili Baltasar Cárdenas barut fıçılarına doğru bir tazıdan da hızlı koşan ateşlenmiş fitili kesti. Belgrano'nun devrim heyecanıyla havaya uçurulmuş Potosí hazinelerinin kime ne yararı olacaktı? Şimdi Arjantin'in başkanı olan o masalsı Pueyrredon daha bilge bir adamdı: Bulabildiği bütün Potosí altınlarını alıp kaçtı, aynı hazineden bir milyon pesoluk altın ve gümüşü alıp katırlara yükledi. Bunun üzerine ayağa kalkan melezler onunla ödeşmek için katırlarının sayısı kadar sayıda adamını öldürdüler. Ne demek istediğimi çakıyor musun? İnsan ya gerçekten aptaldır ya da gerçekten akıllı. Biz kendi kendimizi yönetirken çok daha iyi durumdayız! Yaşasın İnquisivi Cumhuriyeti!"

"Viva! Viva!" diye bağırdı çetesi hep bir ağızdan, anlaşılan hiçbir canın bağışlanmadığı, hiç bitmediği için hiçbir zaman 'gene başladığı' söylenemeyecek bu dur durak bilmez savaşa en son katılan askeri, Baltasar Bustos'u eğitirken alçak sesle konuştuğu sırada bile reislerini dinliyorlardı. Yaşasın İnquisivi, Reisimiz General Miguel Lanza! Yaşasın *kreol* Baltasar Bustos! Tıpkı onlar gibi, onlarla omuz omuza saldırdı, geri çekildi, İspanyolları gafil avlamak için kaybediyormuş gibi yaptı, Pueyrre-

don'un, Belgrano'nun altınlarını çaldı, mektupları çaldı, sevgili arkadaşları Varela (ben) ile Dorrego'ya yazdığı mektupların kaç günde Buenos Aires'e ulaştığını (Buenos Aires'e ulaşabildilerse) düşündü. Biz küçük kardeşimizden ayrı geçen günleri saydık, kendimiz saat koleksiyonu yaparken, sert davranan, ama yaptığı şeyin doğruluğuna inanan yoldaşlar olarak deneyim edinmesi, adam olması, kitapları hayatla karşılaştırması için gönderdiğimiz kardeşten. Baltasar tam bir erkekti: Suları kabarmış bir ırmaktan geçerken gözünü bile kırpmıyor, bir kilise çanını kuleden avluya indirip eriterek bakır bir top dökmekten, yüzünü güneşte, ellerini nitratta yakmaktan çekinmiyordu. Piliç, gereç, cephane çalan, adam öldürmek, bir kadına –kendisi gönüllü bile olsa– sahip olmak dışında her şeyi yapan bu Baltasar Bustos'tu. Bütün ötekilere benzedi, onlar ne yerse yedi, onlar ne zaman uyursa uyudu. Onlardan tek farkı Ofelia Salamanca adlı uzak bir kadın için yaşaması, öldürmesi, hırsızlık etmesi, hayatını tehlikeye atmasıydı.

Şimdiye kadar iki şeyden uzak durmuştu: Cinsel ilişki ve adam öldürme.

Gerillalar, bir an bile bir şey yapmadan, bir yere gitmeden durmayan, tek bir insan, iğrenç bir İspanyol'u bile öldürmemiş, bir kadın ne kadar isteklendirici, teşne de olsa o kadının tadına bakmamış saf çocuk *porteño* Baltasar'ı bir meleğin koruduğunu söylerdi.

İşlediği o iki, görevi ihmal suçunu birliklere bağlılığıyla yavaş yavaş bağışlatıyordu.

Onun ne kadar güçsüz, ne kadar *kreol*, –pampada doğmuş olduğundan kimsenin haberi yoktu– ne kadar *porteño* olduğunu gördükten sonra ona verdikleri yatakta uyurken, kendisiyle tek söz konuşmayan, ama hiç değilse dinleyen ve böylece ona kendi kendisiyle konuşacak kadar delirmediği duygusu veren öteki Baltasar'la gizli gizli, ama aynı zamanda herkesin gözü önünde konuşurken kendi kendine ve adaşına şöyle diyordu: "Kendimde olmayan her şeye hayranlık duyuyorum, biliyor musun. Güç, gerçekçilik, acımasızlık. Benim kurtuluşum, suskun kardeşim, olabileceğimin en iyisi olmak. İşte bu yüzden senin yanındayım."

"Bu bir rastlantıydı." Kızılderilinin gözleri onu azarlıyordu.

"Artık kendi isteğimle kalıyorum," diye karşılık verdi *kreol* Baltasar. Yanındayım, yanında kalacağım, çünkü bunu istiyorum. Her iki durumda da bağımsızlık davasına hizmet ediyorum."

Bir erkeğin sevdiği kadını gördüğü, sesini duyduğu, ama ona dokunamadığı o büyülü El Dorado gizemine, düşüne, bulantısına yanıtı buydu: Buenos Aires'te bir yatak odasının tülle örtülü, ama hemen oracıktaki gerçekliğinde değil, yaban büyü dağının içinde yer alan hayaletsi, aracılı görüntüde gene Tantalus işkencesi.

Şunu da söylemeliyiz, biz ağabeyleri Dorrego ile Varela'nın küçük kardeşimizi rahatça kucağına attığımız, kendimizin göze alamadığımız tehlikelere yanıtı da buydu. Ama bizim buyruklarımızla genç Baltasar'ın onlara boyun eğişini ayıran çizgi neredeydi. Bunun yanıtı uzak yoldaşları Dorrego ile benden değil oradaki üstü, reis Miguel Lanza'dan gelecekti.

"Olabileceğimin en iyisi olmak istiyorum, hepsi bu. Ne yapmalıyım? Doğayla bütünleşmenin yolu bu mu?"

Kızılderili yanıt vermedi; yağmurun yol açtığı toprak kaymaları da vermedi, yükleri ağır kralcıları akıntıların içinde boğulsunlar diye kabarmış ırmaklara doğru çekerken bile onlardan uzak durmayı bilen gerillalar da. Miguel Lanza'nın adamlarının üniforması yoktu, hafif halde yolculuk ediyor, İspanyolları Güney Amerika'nın en gizli, en tehlikeli köşelerine çekiyor, sanki şöyle demek istiyorlardı: Bakın, bu da gösteriyor ki bu ülke bizim. Siz burada ölüyorsunuz. Biz yaşıyoruz.

Böyle akıl yürüterek boğmaya çalıştıkları şey kendi suçluluk duygularıydı: Resmi asker değiliz, gündüzleri yüzümüzü göstermiyoruz, hayatımızı tehlikeye atmadan savaşıyoruz, yaban ormanın kendisi gibi gece büyüyen gece savaşçılarıyız.

İşte böyle hayatta kalmıştı Amerika fatihleri, Lanza'da onlardan birşeyler vardı, yalnızca kanla vaftiz edilmiş bir gizemciye benzediği kadar görmüş geçirmiş bir askere de benzediği için değil, pek sık ara vermeden süren bu sonu gelmez savaş sırasında Baltasar Bustos'un ondan öğrenmeyi başardığı hayat

hikâyesi dolayısıyla da. Yoksuldu. Çocukken yetim kalmıştı, La Paz'da Fransiskenlerin papaz okulunda büyüdü. Ağabeyi Gregorio, manastıra yasak kitaplar getiriyordu. "O senin gibiydi, *kreol* Baltasar. Okuduğu şeylere inanırdı. Bağımsızlığa inanıyordu. 16 Temmuz 1809'da, La Paz'da, VII. Fernando maskesinin ardına gizlenmeden İspanya'ya karşı bağımsızlık ilan edenlere katıldı. Senin inandığın şeyi kendi kendisine ilk kez söyledi: İspanya Krallığı diye bir şey ister olsun ister olmasın, halkın haklarını halkın temsilcileri ilan eder. Genel vali Abascal'ın baskısı acımasızdı. Kralcılar VII. Fernando adına ayaklanmayı hoş görmediğine göre krala madik atanlara ne yapardı? Peki, ağabeyim Gregorio'ya ne yaptılar: La Paz'ın en büyük alanında onu astılar. Ölen ağabeyimin kafası gözümün önünden gitmiyor hiç –bir zamanlar öylesine güzel konuşan, ta göğsüne kadar sarkmış dili. Biz küçük kardeşlerine bildiğimiz her şeyi öğretmiş olan o insanın sesi şimdi bize ne diyebilirdi? Görüyor musun bak, insanın kendisine ait olan bir hayat ile bir avuç düşünce sonunda nasıl başkalarına ait olabiliyor. Söyle bana ondan sonra olan şeyler yalnızca benim intikamım mıydı, yoksa başkaldırmamın nedeni olan şeyler miydi?"

"Sahiden de çok konuşuyorsun," diyerek bu konuşmaları noktalardı Kızılderili Baltasar. Ama Miguel Lanza, Gregorio'nun hayatının ölümle sonuçlandığı noktadan sonra bağımsızlık savaşını sürdürmüş olan ikinci ağabeyi Manuel Victorio'yu sevgiyle anımsardı. Totorani Irmağının kıyısında İspanyol komutan Gabriel Antonio Castro ile silâhsız olarak yaptıkları göğüs göğüse bir kavga da onun savaşımının sonu olmuştu. "Dediklerine göre o öğleden sonra Totorani kıyısında açlık ve susuzluktan bitkin düşmüş, yara bere içinde, tam anlamıyla tekbaşlarına dövüşen o iki savaşçının solukları dışında hiçbir ses duyulmuyormuş. Sonunda her ikisi de alacakaranlık ırmağın içine yuvarlanmışlar. Ortak bir ölümle ölmelerine karşın yazgıları farklıydı. İspanyollar Manuel Victorio'nun başını kesip bir kazığa geçirerek La Paz'a getirdiler, ayaklanmacılara, muhaliflere uyarı olsun diye herkesin görebileceği bir yere koydular. Ona uzun süre baktım, çürüyene, oradan indirilene, ben ağabeyimin savaşına katılacak yaşa gelinceye kadar. Şimdi söyle bana,

kreol Baltasar, bu benim savaşım bir intikam savaşı, inanç savaşı mı yoksa alınyazısının kaçınılmazlığı mı?"

Evet, dedi Baltasar adaşı Kızılderili reise; evet, dedi, kendi kendine ya da Lanza'ya. Buna ister intikam de, ister inanç, ister talih de, ama bu senin yazgın. O an Baltasar her şeyi anladı ve Dorrego ile benim elime bir gün geçmesi için bunları hemen yazdı, Miguel Lanza nasıl özgürlük ve talihin birbirine girmiş ipliklerinden kendisine bir yazgı ördüyse Baltasar Bustos da kendisininkini örecekti. Gerillalara katıldıktan haftalar, aylar sonra yetim Miguel Lanza'nın yeni bir erkek kardeşinin –bu kez kendisinden küçük, istemeden Gregorio ile Manuel Victorio Lanza'nın hayatlarının mirasçısı olmuş Baltasar diye *kreol* bir kardeşinin– olduğunu nasıl itiraf etmeli? Çünkü Lanza ona başkaldırmasına yol açan kişisel nedenleri anlattıktan sonra askerî stratejisinin nesnel nedenlerini tozların içine yayılmış bir haritanın başında dikilmiş dururlarken anlatmıştı, düz durması için köşelerine kimbilir hangi çiftlik ya da manastırdan çalınmış –çünkü Miguel Lanza istediği kadar, "Benim tek yaptığım iş uyuyan kapitali dolanıma sokmak, liberal ekonomiye aracılık etmek," desin, burada her şey çalıntıydı– fenerlerin konduğu bir haritanın başında.

Haritalar başka bir öykü anlatıyordu, deneyimin ancak özgürleştirdiği Bustos bir yanda Lanza'yı dinler, onun nedenlerine kulak verir, bir yandan haritalara bir kez daha bakarken bir mahkûm olduğunu anlamaya başladı. Güney Amerika'nın devrim kutuplarından biri, Lanza'ya göre, Lima genel valiliğiydi, öteki devrimci Buenos Aires. "Altı yıldır bununla uğraşıyoruz: Lima, Buenos Aires'i yenemiyor; Buenos Aires, Lima'yı. İki güç birbirini götürüyor. Biz tam ikisinin ortasındayız, Yukarı Peru'nun gerilla savaşçıları. Buenos Aires çok uzakta. Sömürge baskısı hemen buracıkta. Gerilla savaşını sürdürmek zorundayız. Kralcı birlikler burada, biz de buradayız. Sen ve seninkiler, Bustos, buraya gelmeli, yardım etmeli, konuşmalar yapmalı. Ama gerçeği gözden kaçırmayın. Burada üç ordu var. Sizin Buenos Aires'liler dağlarda savaşmayı bilmezler. Kralcı savaşmak zorunda. Burada savaşmak zorunda olan ve savaşmayı bilen yalnızca biz dağ insanları varız."

Baltasar Bustos yasalar, adaletsizlik, ülküler konusunda konuşma gereğini duysaydı gerilla özgürlüğünün nasıl işlediğini de görmek zorunda kalacaktı –orduyu oluşturanlar o yerde yaşayan insanların kendileriydi, reislerini kendileri seçmiş, davaya hizmet etmek için kendilerini disiplin altına almışlardı. O büyük kent için kendisinin istediği özgürlük belki de Kızılderililerin ve melezlerin Yukarı Peru için istedikleri özgürlükle aynı değildi. Ama orada özgürlük, bu özgürlüğü ilan eden yasa ile aynı şeyse, diye sözünü sürdürüyordu Lanza, burada özgürlük şimdiye kadar bu topraklarda hiç bilinmemiş eşitlikten ayrılamaz.

"Belki de güç kullanıp yasanın uygulanmasını sağlamadıkça eşitliği asla tanımayacaklar," dedi küçük kardeşimiz Baltasar, bizim öğüdümüze uyarak: Düşüncelerini sınamak ve güçlendirmek için seninle çelişen şeyi destekle.

"Onlar hayatlarını değiştirmek istiyorlar, yasaları değil," dedi Lanza, Malcos Kahvesinde Baltasar'ın konuştuğu gibi konuşarak.

"Belki de ikisini de yapamayacak, her zamanki gibi yaşamayı sürdürecekler, sefalet içinde," dedi Baltasar, çünkü olaylar üst üste yığılıyor, onun sözcüklerini çalıyor, onu Miguel Lanza'nın gizli, örtük, bilmecemsi gücüne ekliyordu. Gerillaların taşıdıkları çelik uçlu, içi boş kamış mızrakların tepesine bağlanmış, orada sinir bozucu bir esneklik içinde dengelenmiş, Miguel Lanza'nın kafasına benzeyen kesik başların arasında ilerliyordu ikisi, her zamanki gibi İspanyolları tuzağa düşürmek, onları kendilerinin yenildiğine inandırmak için kayrak taş yamaçlardan aşağı yuvarlarıp tropik ormanlara, dar boğazların içlerine çekilmeden önce üzerinde hiçbir bitki, hatta bir serseriyi asacak bir ağacın bile bulunmadığı çıplak, rüzgârlı tepelere tırmanan dik dağ yollarında. Böylece Kralcı ordulara yavaş yavaş kan kaybettirerek onları yok ediyor, baskı eylemlerinde bulunmaya, hırsız, haydut, katil, kuduz köpek dedikleri gerillaların köylerini yeryüzünden silmeye zorluyorlardı onları. Kasabalar yerle bir oluyor, ortada yalnızca o kasabalara giden yollar kalıyordu, yolları da hep hareket halinde, hiç durmayan doğa ortadan kaldırıyordu: Hiç kimsenin engelleyemeyeceği ırmak taş-

kınları, sel basmış topraklar, dallarını budayacak hiç kimseleri olmayan kangren olmuş ormanlar, karla kaplı dağlar, kuruyan çalılıklar, ortadan yok olmuş kasabalar...

Baltasar Bustos'un, Miguel Lanza çetesiyle birlikte geçirdiği o yıl hepsi teslim oldu. Çevresindeki doğa görünümü gibi, kasabalar, orada tanıdığı insanlar da değişti. Larecaja'da rahip Ildefonso de las Muñecas teslim oldu, bu yüzden Lima yolu kapalıydı; Potosí yolu üzerinde Vicente Camargo teslim olmuştu, o yüzden Buenos Aires yolu açıktı. Padilla ile onun bir gerilla olan karısı –son sözleri "Bu savaş hiç bitmeyecek!" olmuştu– teslim oldu. Cömert Warnes teslim oldu, o teslim olunca da yenilgi zamanlarının sığınağı olan yer kapandı. Yenilgiyi kabul etmeyen yalnızca Lanza'ydı.

Bir gün kampta göründü. Gözleri sakalı kadar karaydı.

"Baltasar Cárdenas'ı öldürdüler," dedi yalnızca, "kardeşimizi öldürdüler."

Kızılderilinin başını Cochabamba Alanında dolaştırmış, sonra domuzlara atmışlar. Ama Lanza haberleşme hatlarını kesmeyi, ulakları ele geçirmeyi, yiyecek, barut, kurşun, at, yem, ilaç, alkol, hatta –o günlerde az bulunur bir mal olmasına karşın– kadın istiflemeyi bırakmıyordu. Öte yandan atların doğal eğilimi onların gerilla sürülerine katılmasına yol açıyordu. Sahipsiz, kaçak atlar küçük İnquisivi Cumhuriyetinde türüyordu, kimse nereden geldiklerini bilmiyordu. Gövdelerinden sık ormanların buharı çıkıyordu. Bu yükseklik onlara uygun bir yükseklik değildi. Ne işleri vardı burada?

"Bunlar bir şey söylemeye çalışıyorlar," diye bir düşünce ileri sürdü Baltasar –geriye kalmış olan tek Baltasar.

"Sakın söyleme," dedi Lanza, o anda gözleri kapkaraydı, sanki Baltasar Cárdenas ölürken gözlerini ona vermişti.

"Ama daha ne diyeceğimi bile bilmiyorsun," diye bağırdı Baltasar, mantıklı bir öfkeyle.

"Sen bizden birisin. Biz birbirimizin düşüncelerini okur duruma geliriz."

"Atlarımızı eyerleyip onlarla birlikte uzaklara gitmeye çağırıyorlar bizi, adım adım geçtiğimiz, bize düşman, kurak, bir boka yaramaz olduğunu bildiğimiz bu toprakları bırakmaya."

"Öyle," dedi Miguel Lanza. "Bunu düşünme bile. Bu savaş hiç bitmeyecek. Bu bizim yazgımız. Ölünceye kadar savaşmak. Buradan asla ayrılmamak. Buraya gelmiş birini de asla dışarıya bırakmamak."

Bunun ardından bir kez daha yineledi, bu yüzden sözlerinin anlamıyla ilgili hiçbir kuşkuya yer kalmadı: "Buraya ulaşmak çok zordur, o yüzden buradan çıkmanın da olanaksız olması gerek."

Bunları sanki aralarındaki büyük dostluğa karşın buradan kaçacak birinin –bu biri, Miguel Lanza'yı canlı halde bırakıp gidecek herhangi biri olabilirdi– kentlerde, *porteño*'lara ya da İspanyollara Miguel Lanza'nın kim olduğunu, nerede, nasıl yaşadığını, onu bulmak için hangi yoldan gitmeleri gerektiğini açıklayacağından korkarmış gibi söylemişti. Miguel Lanza'nın gizli amacını hepsi biliyordu; İnquisivi'nin yazılmamış yasasıydı bu. Durmadan hareket edeceğiz, hiç durmayacağız, ama asla dağların, ormanın ve ırmağın çevresinden ayrılmayacağız. Bütün askerlerinin de aynı şeyi düşünmesi gerekiyordu. Hiç eksiksiz. *Kreol* Baltasar'cık bile bunun dışında kalamazdı.

Ama ancak kaçakların gelişiyle bu kural böyle açıklık kazanmıştı. Ancak o zaman Miguel Lanza Baltasar'a, Baltasar'ın zaten bildiği, gerilla takımıyla ve Yukarı Peru'nun yaban doğasıyla bütünleşmesinin sonucu olarak her geçen gün biraz daha çok kabul ettiği şeyi açıkça söylemişti. Sonuna kadar birlikte olacaklardı. Ama bu karar onun, yani Baltasar'ındı. Onun kendi kendisiyle yaptığı bir anlaşmaydı bu. Miguel Lanza'nın kaçak atlar geldiği gür bunu açık açık ona söylemesi ciddi bir hataydı:

"Benim çetemin üyesi olan bir kişi bir daha bu çeteden ayrılamaz. Bunu düşünme bile, Baltasar. Ne sen ne de bir başkası buradan ayrılabilir. Kesin zafer kazanılıncaya ya da ölünceye kadar hepimiz Miguel Lanza'nın İnquisivi Cumhuriyetinin vatandaşlarıyız."

O gece Baltasar Cárdenas'ın başı kampa getirildi, gerillaları destekleyen biri çalmış onu. İspanyolları Vallegrande kum çukurlarına, daha sonra da içine girenin kaybolduğu sık ormanlara çekmekle görevlendirilmiş manga tarafından getirilmişti.

Birileri Kızılderilinin gözlerini oymuştu.

Baltasar Bustos gözleri bir zamanlar mavi olan Miguel Lanza'ya baktı ve her şeyi anladı.

O gece, ilk günü olduğu gibi ateşler içinde titreyerek uykuya daldı. Buenos Aires'teki Dorrego ile bana yazgı denen şeyi hiç düşünüp düşünmediğimizi sormak için mektup yazmaya çalıştı; kendisi, küçük kardeşimiz, genç yoldaşımız, meğer bir yıldır hiç farkında olmadan kendisinin sandığı, ama kendisinin olmayan, aslında Miguel Lanza'nın ona zorla kabul ettirmeye çalıştığı bir yazgının peşinden gittiğini anlamıştı. Bunun bedeli bizim herkesten daha iyi anlayacağımız bir armağandı: Kardeş olmak. Kişisel özgürlüğü pahasına kardeşliğini genişletecekti. Bize işte bu yüzden yazıyordu; gerçek kardeşlerine: Üç kişiden oluşan en küçük kardeşlik. Baltasar Bustos başka üç kardeşin –Miguel, Gregorio, Manuel Victorio'dan oluşan Lanza'ların– budanmış yazgısını yaşamak için hiçbir nedeninin olmadığını söylemek amacıyla yazıyordu bize.

Kendisinde olmayan her şeye hayranlık duyduğunu kabul ediyordu. Olaylar gelişir, çoğalırken onu sıkıştırdıkça olabileceğinin en iyisini olmakta buluyordu kurtuluşunu. Kendisinin kendisi için önerdiği şeyle başkalarının ona zorla kabul ettirdikleri şey arasındaki çarpışmada olabileceğinin en iyisini olmak istiyordu.

Devrimin eli kulağında olduğu sıralarda, Marcos Kahvesinde, gerilerde kalmış ateşli tartışmalarımızı anımsıyordu. Geçmişin ışığında kendini değerlendiren Baltasar Bustos düşüncelerini başkalarına kabul ettirme isteğinden emin olduğu kadar ülkülerinden emin değildi. Ya da düşüncelerini paylaşmayanları cezalandırma isteğinden emin olduğu kadar. Baltasar'ın ülküleri Miguel Lanza'nın umurunda değildi, ama Baltasar'ın onları başkalarına kabul ettirme isteğini basbayağı ciddiye alıyordu. Çünkü Baltasar haklıysa, bir kişinin yazgısını bu sonu gelmez, yineleyip duran, bu amansız, bıktırıcı savaşla karıştıran Miguel Lanza da haklı olmayacak mıydı? Bu Golgota'nın bir ucunda Lanza ile arkadaşları felâketli bir cennetten başka bir şey göremiyorlardı: Saptanmış sınırlar içinde yaşamak, büyük çabalar ve esirgemezlikle kazandıkları toprakların bir karışın-

dan bile çekilmemek, bir boka yaramayacak, bir toprak parçasının yalıtılmış, kuşatılmış yazgısını yüksek bir varoluş değerine dönüştürmek.

O anda Baltasar Bustos, Miguel Lanza'nın yazgısını teslim olmak ya da kavganın lekesizliğini tehlikeye atmaktansa kendilerini Romalıların kılıçlarının üzerine atmayı yeğleyen eski İberya'nın Numantia'lı kahramanlarından birinin yazgısı gibi görüyordu.

Durum bu olduğuna göre, gerçekten ülkü sahibi olan kişi kimdi? Kendi savaşımının çemberi içinde ölünceye kadar kilitlenip kalmış Miguel Lanza mı? Yoksa bir ülkü önermiş, ama artık o ülkünün gerektirdiği savaşımı da anlamış olan Baltasar Bustos mu? O gece işin kötü yanı –Dorrego ile bana böyle yazıyordu– bir şeyi anlayamamış olmasıydı: Acaba savaş ülküyü sonsuza kadar erteliyor, tehlikeye mi atıyordu yoksa o ülkü bu savaşa değmeyecek, Miguel Lanza'nın hayatını haklı çıkaran bir insan gerçekliği olarak eylem ve hareket açlığı tarafından yenilgiye uğratılmayı hak edecek bir şey miydi?

"Hayat, ölüm. Aradaki uzaklık ne kısa, zaman aralığı ne az. Söyleyin bana, sadık dostlarım, Varela ile Xavier Dorrego, yoksa biz bir hata mı yaptık, yoksa babam haklı mıydı, uzlaşma, sabır ve inat bunca kanın dökülmesine engel olabilir miydi? Belki de silâha sarılmasaydık yalnızca başeğenler, ibret olsun diye, kurban edilecekti. Ama bugün bizi kendilerine karşı şiddet kullanmakla suçlayanlar kadar şiddete başvurmuş kimse yoktu: bizim yüzlerce yıllık cellatlarımız, diye fısıldıyor Miguel Lanza'nın, benimki gibi *kreol* sesi, kardeşleri öldürüldüğü için yalnız kalmak istemediğinden bana bu gece kendisininkinin benzeri bir yazgı kabul ettirmeye çalışan o acınası, hayran olunası deli herif. Bunu anlarken, Dorrego, Varela, kendi yazgımın Lanza ile gerillaları arasında benim olmaktan çıktığını, çünkü seçeneğimin teke ineceğini –bağımsızlık için savaşmak değil, bir ülkü adına ölmek; ya da Lanza'nın bu düşman doğanın içinde kardeşsiz, tekbaşına kalmaması için manastır hayatı yaşayacağımı– anlayacak kadar durumu kavramıştım.

"Bir başka ses daha konuşuyor benimle, gizlice: Adaşım Baltasar Cárdenas'ın gözsüz kafasından çıkan ölü sesi.

"İspanyollar Miguel Lanza'nın kendilerine Vallegrande'da hazırladığı tuzağa düştükleri zaman onların üzerine ilk atılanların arasındaydım. O zamana kadar beni korumuş olan barış meleğine veda ettim, kendimi onun omuzdaşı, ölüm meleğine teslim ettim. İkisinin ikiz olduklarını anladım. Kumluk alanın üzerine dağılmamıza yol açan, bizleri, kralcılarla gerillaları, birbirinden ayıran göğüs göğüse kavgaya katıldım; ama karşılıklı kılıç yaraları alır, birbirimize hançerle saldırırken anladım ki bir düşman erini gerçekten öldürürsem o artık benim eşitim, insan kardeşim olmayacak, insan kardeşim olmayan gerçek düşman kardeşim olacak, İspanyolların saflarında savaştığı için değil, farklı, başka, Kızılderili olduğu için.

"O ölümcül Yukarı Peru ilkyazında gözlüklerim çamurlanmıştı, paltomun koluyla onları temizledikten sonra o bakırsı yüzü, gövdece güçlü de olsa güçsüz olan o kişiyi aradım. Benim mantığım, benim öğrenimim, benim kuramlarım, benim inceliklerim, benim davranış biçimlerimle karşı karşıya gelince güçsüz olan... Güçsüzdü, çünkü onun zamanı benim değil, Simón Rodríguez'in bana gösterdiği o büyülü, hayaletsi kentin zamanıydı. Farklıydı, çünkü söylence olmayan söylenceler düşlüyordu; güçsüzdü, çünkü benim dilimi konuşamıyordu; farklıydı, çünkü anlamıyordu... çünkü bende kendisinin düşmanını, efendisini, ustabaşını, yağmacı, iflah olmaz beyaz adamı görüyordu.

"Onu bütün yüreğimle kucakladım, sanki onu öldürerek seviyordum da, birden o, gerilla savaşında yadsıdığım iki eylemin yerine gelişiydi. Öldürmek ve ırza geçmek eylemlerinin. İspanyolların saflarında savaşan Kızılderilinin sarı gözlerine baktım, sorun bir yandaşlık sorunu değildi. Kralcı olduğu için öldürmüyordum onu, Kızılderili, güçsüz, yoksul, farklı olduğu için öldürüyordum... Onu sonsuza kadar yazgıdan yoksun bırakıyordum, onu (sonsuza kadar) kendi yazgımın bir parçası yapıp yapamayacağımı bilmiyordum...

"Onu kucaklayıp bıçağımı kara karnına, başka bir mutfaktan besleniyor da olsa benimki kadar sıcak olan barsaklarına batırabildiğimce derinlere batırdım. Bu yörelerde suyun kaynaması uzun zaman alıyor –kolumu ensesine dolamış, bıçağımı

karnına batırırken böyle düşündüm aptal aptal–, patates kaynatmak da uzun sürüyor...

"İlk kez öldürüyordum. Bir anda olup bitti. Hâlâ yaşıyor olmanın uyuşukluğunu duydum.

"Kızılderiliyi gizli bir köşede öldürdüm. Bu cinayeti işlerken beni gören olmadı. Baltasar Cárdenas'ı, İspanyolların onun ölümünü unutturmamak için neler yaptıklarını düşündüm. Gözlerini oyuşlarını, kafasını alanda bir kazığa dikişlerini.

"Bu adsız Kızılderili askerin ölümünü de unutulmaz kılmak istedim. Benim ilk ölü'mdü.

"Çabucak soyundum. Çamurların içinde, yağmurun altında çırılçıplaktım, yeniden başlayan savaşın kanını, pisliğini yıkayan yağmurun altında.

"Sonra Kızılderili ölünün giysilerini çıkardım. Bu işi yavaş yavaş yaptım. Kendi giysilerimi güzelce ona giydirdim, benim ölümüm çok küçük, giysileriminse acayip derecede büyük olmasına hiç aldırmadan.

"Ancak onu öyle çamurların içinde, yağmurla benim gibi tertemiz yıkanmış, boylu boyunca yatarken gördüğüm zaman anladım ki öldürdüğüm bu ilk adamla görevimi yerine getirdim, bundan böyle vicdanım rahat olarak, hiç duraksamadan adam öldürebilirim. O benim Tanrı rızası için kestiğim bir kurbandı, benim unutulmaz ölü'm.

"Kızılderilinin giysilerini giydim, yüksek düzlüklerin soğuk gecelerinden korusun diye kalın kumaştan, bol kesimli giysilerdi.

"Daha sonra yüzünü ezberleme işine giriştim.

"Ama bir türlü onu zihnime kazıyamıyordum. Bütün öteki Kızılderililerin yüzleri gibi bir yüz olarak görüyordum. Birbirine tıpatıp benzeyen yüzler. Kentli bir beyaz olarak benim gözümün birbirinden ayıramadığı yüzler.

"Bu durumda kurbanımı gerçekten unutulmaz kılmak için ona hangi yüzü verebilirdim? Bunu daha yeni düşünmüştüm ki Kızılderilinin yüzünün yerinde şanlı bir savaşçının yüzü olarak kendiminkini görmeye başladım. Bu beni güldürdü. Savaş alanındaki zaferimin yüzünü, benim giysilerimi giymiş, ayakla-

rımın dibinde yatan Kızılderili askere aktarmaya çalışıyordum. Bunu, dostlarım, yapabilirdim. Zafer maskesi kolayca benim yüzümden onunkine geçti, bir korku ve şiddet sırıtışı kapladı o yüzü. Kızılderiliyle ikimizin sonunda aynı yüzü paylaştığını anlamak için aynaya bakmama gerek yoktu.

"Şiddetin yüzüydü o.

"Her iki yüzün, benimkiyle kurbanımın yüzlerinin gene değiştiğini fark eder etmez oradan kaçtım. Artık zafer yoktu. Hatta şiddet bile yoktu. Bir kez savaş maskeleri yok olduktan sonra bizi birleştiren yüz ölümün yüzüydü.

"Miguel Lanza'ya borcumu ödedim."

O gece Baltasar Bustos kendisinin olduğunu düşündüğü şeyleri bir kıyıya ayırdı –deri bir evrak çantası ile gözlükleri– sonra buraya aldığım mektubu yazdı. Bunun ardından Buenos Aires'e gidecek mektupları kemeri ile çıplak derisinin arasına sıkıştırdı, o gece askerler Vallegrande zaferini içki ve şarkılarla kutlarken Ayopaya'yı, Miguel Lanza'nın kampının sönmekte olan ateşlerini geride bıraktı. Geldiği yoldan geri dönerek kaçak atlardan birinin sırtına atladı, o değerli hayatını kurtarmak için sıkı sıkı tutundu. O masalsı yabanat sürüsünün bu üyesinin onu kendi vatanına, pampaya, babasına, Sabina'ya, sığırtmaçlara geri götürecek yolu bulacağını umarak atı serbest bıraktı.

2

José Antonio Bustos, on yıl önce bir Bask olan karısı María Teresa Echegaray'ın başında nöbet bekledikleri aynı oturma salonuna uzatılmıştı. Ama karısı –hiç haber vermeden– daha yaşarken ölmüştü oysa, koca oğulları Baltasar'a şu açıklamayı yaptı:

"Geldiğinde beni ölmüş bulursan, elimde bir mum varsa bu demektir ki sonunda senin düşüncene gelmişim. Ellerimi göğsümün üzerinde papaz omuzluğuna dolanmış halde çaprazlanmış bulursan kendi düşüncelerimden vazgeçmedim ve seninkilerle savaşarak öldüm. Beni inandırmaya çalış."

Baltasar pampaya çok geç, çok erken döndü. José Antonio

Bustos'u inandırmaya zamanı olmayacak kadar geçti, çünkü o iki gün önce ölmüştü. O günden sonra yakasını bırakmayacak olan kuşkuya yakalanmaktan kurtulamayacak kadar da erken. Babası yere uzatılmıştı, elleri bükülmüş, parmakları bir papaz omuzluğunu kavramıştı, can havliyle sonsuza kadar sıkılmış yumruklarının arasında beyaz bir erkeklik organı gibi bir mum tutuyordu.

Babası öylesine çöp gibi kalmış, öylesine tükenmişti ki Baltasar'a sanki uçmak üzereymiş gibi göründü. Mum bir direğe benzerken, papaz omuzluğu da bütün rüzgârlardan güçlü bir çıpaya benziyordu. Aslında babası daha çok balmumunu andırıyordu. *Kreol* Bustos Miguel Lanza'yı, onun azizleri andıran yüzünü anımsadı. Şimdi Bustos'un babası da o görünümü kazanmıştı, ama ölmek pahasına.

Sabina'ya sorular sordu: Ne dedi, en son düşüncesi neydi, huzur içinde mi ölmüştü, beni anımsadı mı, bana iletilecek son bir sözü oldu mu?

"Onunla ilgili sorular sorduğunu sanıyorsun, ama tek düşündüğün şey kendinsin," dedi kızkardeşi, kendisini çirkinleştiren bir biçimde Baltasar'ı azarlıyor, çirkinliğine karşın Baltasar'ın onu sevimli görmesini olanaksızlaştırıyordu.

"Benim yerimde olsaydın bunları öğrenmek isterdin."

Sabina kötü kötü yüzünü buruşturdu, "Müsrif Oğul," dedi, sözcükleri tek tek vurgulayarak. "Akıntıya karşı yüzmenin olanaksız olduğunu söyledi. Her şeyin bir serap olduğunu düşünüyordu, herkesin yanıldığını, kendisinin haklı olduğunu. Ölürken sakindi, ama emin değildi, elindeki muma ve papaz omuzluğuna bakarsan bunu kendin de anlarsin. Sana iletilmesini istediği son sözlerini biraz önce söyledim."

Bir an duraklar gibi oldu, sonra şöyle ekledi: "Bana hiçbir şey söylemedi, bana iletilecek bir şeyi yoktu."

"Gene yalan söylüyorsun. Seni severdi, sana karşı sevecendi. Onunla yakınlık kurmuş biriydin. Onunla sert konuşurdun, o da buna izin verirdi. Bana bunları senin için üzüleyim, kendimi suçlu hissedeyim diye söylüyorsun. Burada seninle birlikte yaşaması için sana sarışın bir bebek getiren olmadı mı?"

Sabina başını iki yana salladı. "Ne çocuk, ne baba. Sen de

geri döndüğüne göre artık benden burada kalmamı isteyemezsin."

"Canın ne isterse onu yap, kardeşim."

Bu kardeşlik sözcüğü dudaklarında acılaştı. Ölü, canlı ya da ölmek üzere olan pek çok erkek kardeşini bırakıp gelmişti; özlediği kardeşleri vardı, beş yıldır kucaklayamadığı Dorrego ile ben Varela. Sabina'ysa ona şaşkınlıkla bakabiliyordu yalnızca, sanki karşısında dikilen bir adam yokmuş (ya da artık yokmuş) da o sözler olmayan birinden geliyormuş gibi. Belleğindeki bir Baltasar'la konuşuyordu.

"Sen değişmişsin. Aynı adam değilsin."

"Nasıl?"

"Onlara benzemişsin," dedi, evin çevresinde, dışarıda yaslı bir halde toplanmış sığırtmaçlara bakarak. Onlar da kendilerine benzemiş olarak geri dönen harika çocuğa Sabina'nınkinden de gizli bir şaşkınlıkla bakıyorlardı, Don José Antonio'nun bir zamanlar göçebelik eden, şimdiyse Buenos Aires devriminin yasalarıyla yere sıkı sıkıya bağlanmış işçileri. Böyle olmamalıydı, diyordu gözler, işliklerin, ahırların çevresinde dolanan oğulu izlerken; efendinin oğlu efendinin işçilerine, katırcılarına, kement atıcılarına, at binicilerine, atları ehlileştiren adamlarına, inek çobanlarına, demirci ustalarına, ateş körükçülerine benzememeliydi. O her zaman küçük bey olarak kalmalıydı; her zaman kendilerinden farklı olmalıydı. Sığırtmaçların arasında José Antonio'nun kaç tane piçi vardı? Bir tane mi bin tane mi: Baltasar artık onların hepsine benziyordu, kendisi gibi olmaktan çıkmıştı artık.

Simón Rodríguez kendisini *Acla cuna* yatağından kaldırıp, Ayopaya'da bir pencere camında kendi yansımasını gösterdi göstereli Baltasar aynalarda kendine bakmak istemiyordu. Gerillalar genellikle ayna taşımazdı; hayatın darbelerini kullanarak yüz çizgilerini doğanın oyuntulayacağı umudunu taşıyordu. Ne de olsa dağ aynaya bakmazdı, sık ormanlarda taşkın ırmaklar da. Akbaba hiçbir zaman kendisini düşünmezdi; Baltasar neden düşünsündü? Ancak şimdi gerilla çetesinden uzakta olduğu, evine döndüğü, ailede bir ölüm olayıyla ilgilendiği, eski hizmetkârlarının bakışlarının altında olduğu şu sırada aynada

kendine bakma dürtüsünü duydu. Bu dürtüye gene direndi. Sığırtmaçların kendisine bakışları yeterdi: Değişmiş, onlardan biri olmuştu. Uzun saçlarına, tıraşsız sakalına, güneşten yanmış, köseleye dönmüş derisine, etsiz yanaklarına dokundu. Metal çerçeveli gözlüklerden başka Baltasar'ı ele veren bir şey yoktu. Gözleri nasıl değişmiş olabilir? Eşitsizliğe karşı duyduğu eski düşmanlıklar hâlâ bu gözlerden sızabilirdi. Onlara benzemişti. Yaban kırlardayken yaptığı gibi çiftlikte dolaşarak nitrat, demir –kurutulmuş et, donyağı, kıl, kemik gibi besi hayvancılığı ürünlerini artık tanıdığını kanıtlamak istiyordu.

Ama o sığırtmaçlardan farklıydı. Bu adamların bir teki bile Baltasar'ın evine döndüğü zaman duyduğu gibi hâlâ Kızılderili toprağının, kralcı ordunun, ayrılıkçı küçük cumhuriyetlerin, Buenos Aires'in aydın hegemonyasının kapanına sıkışmışlık duygusu duymuyordu. Bu sığırtmaçların bir teki bile onun siyasal ve ahlâksal acılarını paylaşmıyordu; onlar için bu tür ayrımlar yoktu. Onların bildiği tek ayrım, benim senin ayrımıydı: Seninkinden bana yeterince verirsen benimkiyle yetinebilirim. Kötü yazgılı Yukarı Peru Seferi sırasında Castelli, halkın kendi kararlarını kendisinin vermesi, kendi kendini denetlemesi, ekonomik, siyasal, kültürel gücünü geliştirmesi, neyi istiyorsa düşünmesi gerektiğini söylememiş miydi? Baltasar Bustos babasının mum lekeli papaz omuzluğuna dolanmış, yakıcı acıya karşı duyarsız, çaprazlanmış ellerine son bir kez baktı, sonra gözlerini, efendilerinin kendileriyle eşitlenmiş olarak döneceğini ummamış olan sığırtmaçların şaşkın yüzlerine çevirdi. Ancak o zaman anımsadı, Kızılderili dünyasının nasıl sonsuz derecede uzak olduğunu, aklının savaş açtığı çılgın düşün ne kadar uzak, adaşı Kızılderili reisinin ne kadar yakın olduğunu. Hiçbiri *canının istediği gibi* düşünmüyordu. Hepsi *inandığı* gibi düşünüyordu.

Bu düşünce onu eziyordu; ona bütün cesaretini kaybettiriyordu, sonunda Yukarı Peru'daki Buenos Aires devriminin özel görevlisinin söylediği 'Binlerce yılda yapılacak şeyi bir günde yapacağız' sözlerini yinelerken hayatında bir kez gülmüş olan kederli aziz, uykusuz savaşçı Miguel Lanza'nın neden güldüğünü anlamıştı.

Gülünç sözlerdi bunlar. Babasının donmuş kulağına şunu söyleyen Baltasar Bustos'un omuzlarında varlığını duyumsadığı yük de gülünç müydü? "Bir günlük işi bütün ömrüm boyunca yapmak bana kalmış bir şey. Bağımsızlık devriminin bütün sorumluluğu benim omuzlarımda, her birimizin omuzlarında."

Ölü babasının hiçbir şey duymayan ellerindeki mum sonunda erimişti. Bununla birlikte papaz omuzluğu kutsal bir yılan gibi kıvrılmış olarak kalmıştı. Ne değişecekti, bunu kim değiştirecekti, her şeyi değiştirmek ne kadar sürecekti? Ama değiştirmeye değer miydi? Öylesine uzaktan gelmişti ki her şey. Kökenlerinin bunca uzakta olduğunu daha önce fark etmemişti, Amerikan yaratılış öykülerinin laik akıl yürütmelerin zayıf kurgularından önce geldiğini; *écraser l'infâme*[1] denen şeyin kendisi ortadan kaldırılması gereken bir rezillikti: Şimdi burada, önümüzde duran ve bizden sonra da yaşayacak olan güçlerin yönlendirdiği eski çevrimlerin gelgitlerine karşı güçsüz, akılcı bir siperdi... El Dorado'da zamanın başlangıcı üzerinde düşünen, insan soyunun dünyaya gelişini kutlayan ışığın gözlerini görmüştü. Onlar geçmişi anımsamıyorlardı; onlar hep oradaydı, bu yüzden de ne o anki şimdiyi ne de en uzak başlangıçlarını yitiriyorlardı... Onların yanıbaşında durup da insanlığımızı yitirmemek, şimdiye kadar bizi biz yapan şeylerin sayesinde onu daha da geliştirmek olanaklı mıydı? Aynı zamanda hem şimdiye kadarki hem de ileride olmak istediğimiz biz olabilir miydik?

Babası sorusuna yanıt vermedi. Ama Baltasar onun dinlediğine inanıyordu. Sabina mumun ta dibine kadar yanmasına izin verdi. Alev ete değdiği zaman bir çığlık attı. Hiçbir şey duyamaz o, dedi Baltasar. Ama Sabina duyumsuyordu: Papaz omuzluğu gibi, memelerinin arasında, cinsel organının üzerinde, baldırlarının arasında taşıdığı bıçakları duyumsuyordu. Onların orada olduğunu bilmek için Baltasar'ın onları görmesi gerekmiyordu; babasının ölüsünün, kızkardeşinin yanında onların kokusunu alabiliyordu, Vallengrande çarpışmasında kendi savaş hançeri Kızılderilinin gövdesine hangi inançla saplandıysa o bıçakların da kendi gövdesine o inançla saplandığını

1. Fr. Rezilliği ortadan kaldırmak. (Çev.)

duyumsuyordu. Tıpkı bunun gibi biliyordu: "Savaşta soy düşmanımı öldürdüm," gene biliyordu: "Kızkardeşim gövdesinin gizli yerlerinde ılık, büyülü bıçaklar taşıyor"; tıpkı daha önce öğrendiği şey gibi: "Miguel Lanza kendi ordusundan benim kaçıp gitmemi istemiyor, ölmüş bir erkek kardeş değil, onun küçük kardeşi olmamı istiyor." Bütün bunları alıp yüklendikten sonra şimdi artık onlardan kopmak, böylece kendi tutkusuna, Ofelia Salamanca adlı kadına doğru yol almak istiyordu.

Daha sonra arkadaşlarına yazdığına göre babasının topraklarına kimi şeyler için çok geç, kimi şeyler için çok erken gelmek onun alnının yazısıydı. Zamansız gelmişti. Ama bunlar ona önündeki fırsatı göstermişlerdi. Ofelia Salamanca Şili'den ayrılmıştı, şimdi Peru'daydı. Demek ki var olmak için, şu anlık, nefisle ilgili nedenler vardı.

"Arkadaşların sana bir not göndermişler. Çocuğu bulamıyorlarmış. Kadın Lima'daymış. Hepsi bu. Gidecek misin?"

Baltasar, evet dedi.

"Beni götürmeyecek misin?"

"Hayır. Çok üzgünüm."

"Üzüldüğün falan yok, ama boş ver. Beni götürmeyeceksin, çünkü bana saygı duyuyorsun. Beni sevmenden başka bir şey beklemiyordum senden. Bana saygısızlık etmek istemezsin. Bunu sığırtmaçlara bırakacağız."

"Anlayamadıysam özür dilerim. Başkalarının düşündüğü, istediği şeylere her zaman açık olmak istedim."

"Biliyorsun, burada yapacağım bir şey kalmadı. Kendisi için kaygı duyacağım kimse yok."

"Ev var. Sığırtmaçlar var. Bunu biraz önce kendin söyledin."

"Evin hanımı ben miyim?"

"Olmak istiyorsan, Sabina."

"Kendimi onlara vermezsem yalnızlıktan öleceğim."

"Ver. Haydi, şimdi babamızı gömelim."

V

KRALLARIN KENTİ

1

O 1815 yazında Lima'ya ince ince yağan yağmur, küçük alanın üstünde asılı duran Barok tarzı balkona Cabra Markisi çıkıp da özel olarak birine değil, parçalanmış buluta, insanın ruhunu üşüten görünmez yağmura söylermiş gibi, "Bu kent biz İspanyolları gevşetiyor. İçimizi karartıyor, moralimizi bozuyor. Bereket versin Peruluları da aynı biçimde etkiliyor," dediği zaman durmuştu.

Kendi nüktesine tavuk gibi sesler çıkararak güldü, genel valilik pencerelerinin karman çorman kanatlarını kapadı. Kızılderili oda uşağı ona gümüş sırmalı, kuyruklu ceketini, kolalı keten gömleğini, kısa, ipek pantolonunu, beyaz çoraplarını, gümüş tokalı siyah ayakkabılarını giydirmişti bile. Tek eksiği fildişi saplı kamış bastonuydu.

Uşağına sert bir sevecenlikle "*Cholito*!"[1] demişti. Tam ona buyruğunu söylemek üzereydi ki Kızılderili oğlan bastonu hazırlamıştı bile, efendisine uzattı, uzatması gerektiği –Markinin bastonu sapından tutabileceği– gibi değil, yenik düşmüş bir kılıcı uzatırmış gibi ortasından tutarak. Bu *cholito*, o kısa ömründe, düelloda kazanan tarafa yenilen tarafın kılıcının uzatılışını pek az kez görmüş olsa gerek. Bunlar Peru söylencesinin bir parçasıydı: Her zaferi iki yenilgi olumsuzlar, böylece yenilginin aritmetiği kaçınılmazdır. Şu anda Cabra Markisinin dikkatini çeken şey tanıdık bir nesneydi: Bastonunun fildişi sapı; dik, ürkütücü bakışı, göz çukurlarına yerleştirilmiş taşların habercisi gibi görünen dik göğüsleriyle bir Medusa.

---

1. İs. *Cholo*, melez, kırma, *cholito*, melezcik. (Çev.)

Karısı Ofelia Salamanca'nın bir armağanıydı, fazlaca tutulmaktan dolayı Medusa'nın yüz çizgileri netliğini biraz kaybetmişti. Aynı nedenden dolayı o çirkin mitoloji kahramanının eski meme uçlarından iz kalmamıştı. Markı başını iki yana salladı, yeni pudralanmış peruğundan Şili Kraliyet Konseyi eski Başkanının omzuna biraz toz döküldü. Brokar kumaş, tozları yuttu, tıpkı bu öğleden sonra her zamanki gibi özel ve genel söylentilerle ikiye bölünmüş bir Lima'ya adım atan altmış yaşındaki adamın seyrelen saçlarından dökülen kepekleri yuttuğu gibi.

Söylentiler Waterloo'dan doğan durumla, Bonaparte'ın Sainte Hélène'e sürülüşüyle ilgiliydi. VII. Fernando İspanya tahtına geri dönmüş, onun geri dönmesini sağlayan Cadiz'in liberal anayasasına bağlılık yemini etmeye yanaşmamıştı. Engizisyon yeniden kurulmuştu, İspanyol liberalleri, kimilerince Bayona'da sersem kral gösterişli bir sürgün hayatı yaşarken Fransız işgalcilere karşı vatanlarını savunmuş olmaları gerçeğiyle bağdaşmayan bir biçimde zulüm görüyorlardı. İspanya'nın Amerikan sömürgeleri için önemli olan şey o ünlü 'Fernando maskesi'nin kesin olarak düşmüş olmasıydı. Şimdi sorun, tahta geri dönen Bourbon monarşisinin yanında ya da karşısında yer almak sorunuydu yalnızca. Artık kaçamak olanaksızdı. İspanyol Amerikalılara karşı İspanyollar. Simón Bolívar bu çatışmaya bir ad vererek herkese iyilikte bulunmuş, buna *son nefesine kadar savaş* demişti.

Cabra Markisi, şu anda kupa arabasının ritmine uyarak yaptığı gibi, özel söylentileri ertelemek için genel söylentileri uzatıyordu. Gecelerce bir türlü gerçekleşemeyen bir evlilik gibi bir türlü yağamayan yağmurlarıyla, şu gevşeklik verici yaz günlerinde kendisi de Lima'nın yeğlenen bir dedikodu konusuydu. Bahçelerin yer sarsıntılarından bir kaçış olarak pıtrak gibi çoğaldığı bu kentte Genel Vali Abascal'ın bahçesine Markinin girişi, zeki Şilililerin dediği gibi, dedikodu değirmeninin son hızla döndürülmesine yol açacaktı.

Aslında genel valinin gecesinde konukların dikkati başka şeylere çekilmiş durumdaydı, ilkin Tac'ın nimetlerinden yararlanan gençlerin –en son Paris modasından her zaman haberli

olan Cabra Markisinin dediği gibi *jeunesse doreé*'nin–[1] Aranjuez'de kendileri de Le Nôtre'un krallık bahçelerinin soluk mu soluk bir yansısı olan İspanyol Sarayı bahçelerinin soluk bir benzeri olan 18. yüzyıl genel valilik bahçesinde oradan oraya koşarak, tökezleyerek oynadığı körebe vardı.

"Şuna bakın, gözleri bağlı bu insanlarla bu bahçe bir mahkeme salonuna benziyor," dedi Marki, her zamanki gibi belli birine değil, herkese. Bu ona kimsenin üzerine alınmayacağı alaylı, küstahça şeyler söyleme olanağı veriyordu, çünkü sözleri özel olarak birine yöneltilmiş değildi. Kuşkusuz kimin canı istiyorsa üzerine alınabilirdi.

Aslında bahçe uçuşan çamaşırlardan daha güzel bir şeye benzetilemezdi, çünkü ortalık uçuşan beyaz kumaşlardan, tüller, ipekler, mendiller, şemsiyelerden geçilmiyordu: Havada yüzen etekler, eşarplar, keten gömlekler, kasnaklı etekler, geyik derisi renginde fraklar, püsküller, saçaklar, gümüş sırma kordonlar, apoletler, askerlerin omuz şeritleri, ama hepsinin üzerinde de gülüşmelerle elden ele dolaştırılan, gözlere bağlanan, elleri kelepçelemekte kullanılan, gözleri bağlanana avını seçebilmesi için kısacık, şimşek parıltısı kadar ak aydınlık bir an bırakan mendiller. İki genç rahip de oyuna katılmıştı, onların kara giysileri onca beyazın arasında tek karşıtlığı oluşturuyordu. Açık renk tenlere, sarışın bakışlara, güneş rengi buklelere doymak bilmezcesine meraklı güzel *kreol* gençlerin yüzlerinin tedirginlikle kızarışını Marki elverişli bir uzaklıktan keyifle seyrediyordu. Gözleri bağlandığı zaman bile ellerindeki şemsiyeleri kızların neden bırakmadığı anlaşılıyordu. Bir ellerinde şemsiyeleri, öteki elleriyle bu oyunun şans tanıdığı kusursuz eşi bulmaya çalışarak zarif bir biçimde koşacaklardı. Öte yandan, oyunun heyecan ve coşkusu oğlanların kara kara parlamasına yol açıyordu, sanki halis beyaz *kreol* görünmek için hareket etmemek gerekirmiş gibi.

Yeni gelmiş olan izleyici gülümsedi; ya sarayın pencereleri kafesli, perdeli yatak odası, ya bir zindan, bu zarif genç beylerin sonunda gidecekleri yer buydu; bağımsızlık savaşı Lima'nın

1. Fr. Parlak, yaldızlı gençlik. (Çev.)

genç, güzel insanlarına verebileceği şey buydu: Yeni bir iktidar ya da zindan. *Son nefesine kadar savaş...* Şu an için Yukarı Peru gerilla çetelerinin o delice, o inanılmaz direnişinden, hatta Şili'deki tehlikeli barıştan uzak bulunan Peru, İspanya'nın Güney Amerika'daki en önemli kalesi olarak kalmıştı. Ama daha ne kadar süre için?

Körebe oynamaya benziyordu, dedi muzip, neşesi yerinde Marki, genç insanlar topluluğunun arasına ortaçağ saz şairi gibi girdi, III. Carlos'un İspanyol halk kitlelerini çağdaşlaştırmak gibi boş bir çabayla yasakladığı pelerinle kırıtkan hareketler yaptı, geniş kenarlı şapkalara belki de özlemle üç köşeli şapkasını fırlatıp attı. Yürürken, hafif rüzgârda uçuşan uzun, romantik bukleleri yeğleyerek klasik perukları çıkarıp atmış bu taze, ama terlemiş gençlerin oluşturduğu halkaya 18. yüzyıl tuvaletinin parfüm ve pudrasını saçıyordu... Lima'da bile kuşaklar arasındaki kopukluk saç biçimleriyle başladı; bu da –Marki anlayışlı bir adam olarak buna inanmak istiyordu– bu şeyin kafalarda başladığını gösterirdi. Kafaların çağıydı bu. IV. Felipe öyle dememiş miydi? "Bana kafalarını getirin!"

Daha fazla düşünemedi, çünkü kafası, âşık olacağı bayanı arayan gözleri bağlı bir delikanlının kafasıyla çarpıştı. Sakalı özenle düzeltilmiş, güneşten yanmış, kararmış alnıyla, yanaklarıyla ağzının çevresindeki açık yerler karşıtlık oluşturan oğlan bronz rengi bukleleri savurtarak, etli kırmızı dudaklarını açarak herkesten daha büyük bir güç ve istekle fırıldak gibi döndü. Gözlerine beyaz mendil bağlanmıştı; bukleli başı Cabra Markisinin peruğuna çarptıysa bunun nedeni yaşlı adamın oyuna izinsiz girmesi kadar genç delikanlının fazlaca heyecanlı oluşuydu.

Genç adam yaşlı adamı kollarından tuttu, frakının kıvrımlarını yokladı, yaşlı adam yana kaymış peruğunu düzeltirken o da gözündeki bağı çıkardı. Baltasar Bustos bastırılmış, boğuk bir çığlık attı, gücü alaya alınmış bir boğanınki gibi, çünkü bu oyunun gerektirdiği karanlıkta düşlediği şey Ofelia Salamanca'yla bir gece buluşmasıydı, öyle bir buluşma ki bu körebe ona göre ancak bir parmak bal, onun hazırlık töreni olabilir. Onun Lima'da olduğu konusunda kendisine güvence verilmişti; pam-

padan kalkıp, çölü, dağları aşarak Ayacucho'ya, Peru kıyısına gelmesinin nedeni buydu; sakalını, bıyığını onun için düzeltmiş, saçını taramış, koku sürünmüş, genel valilikte moda olan giysiler giymişti. Buralara gelmesinin, İspanya İmparatorluğunun Amerika'daki son kalesi olan Lima'nın alacakaranlık eğlencelerine katılmasının nedeni buydu, onu arıyordu, çünkü arkadaşları, "Lima'da, ama şimdiye kadar gören olmadı," demişlerdi. "Lima'da, ama bir başkasıyla birlikte." Körebe oyununa katılmasının nedeni o kadındı, dokunduğu her kadının o olacağını, gözündeki bağı açtığı zaman onunla karşılaşacağını düşlüyordu, Buenos Aires'te çocuk kaçırma ve yangın olayının olduğu o korkunç geceden bu yana kendisi için yanıp tutuştuğu kadın. Hatta o geceden de önce: Onu çırılçıplak aynasının önüne oturmuş, pudralanırken dış çizgileriyle gördüğü günden bu yana; daha yeni doğum yapmış bir anne, ama eşsiz güzellikte bir bel, sonsuza kadar okşanası bir popo, bir erkeğin ellerine uygun gelecek bir popo, Ofelia Salamanca'nın Baltasar Bustos'u çıldırtan gizli, okşanası poposu.

Sevgilisini kucaklayacakken onun yaşlı kocasını kucaklamıştı.

Cabra Markisi ona baktı, hiç tanımaksızın. Onu daha önce hiç görmemişti. Baltasar'ın ham hayâli sona erdi. Gözbağını çıkardı, ne gariptir ki onu şaşkınlıkla Ofelia Salamanca'nın ürkmüş kocasına verdi. Platonik âşık oval gözlüklerini takmaya çabalıyor, gözleri bağlı herhangi bir adamdan daha kör olduğunu gösteriyordu: Güçlü soluğu gözlük camlarını buğulandırmıştı.

Oyunun büyülü halkası dağıldı, ama kibarlık daha karmaşık bir oyundu, oyuncuların birbirlerine yol vermeleri, birbirlerini daha önce geçmeye çağırmaları birkaç dakika sürdü.

"Buyurun. Lütfen önden buyurun."

"Katiyyen olmaz."

"Haydi geçin, beni yalvartmayın."

"Deneyimden önce güzellik."

"Deneyimin önünden gitmektense ardından gitmek daha onurludur."

"Emirlerinizi bekliyorum."

"Rica ederim, lütfen."

"Siz emredin."
"Ellerinizden öperim."
"Lütfen bana bu unutulmaz onuru bağışlayın."
"Buna izin veremem."
"Ama bu kibarlığınıza nasıl karşılık verebilirim?"
"Buyurun, lütfen."
"Sizden önce geçecek kişi henüz doğmadı, madam."
"Ayağınızın altındaki halı olmak isterdim, madam."
"Aciz kulunuzum."
"Buyurun, lütfen, rica ederim."

Bu Lima kibarlıkları sarayın bütün kapı ağızlarını tıkamıştı, ama herkes içeriye girip de sıcak punç içip yakılmış şeker, yumurta akı ve bademle Clarisa Manastırı rahibelerinin hazırladıkları ballı börekleri yemeğe başlayınca o özenli kibarlık törenleri –özel ve genel– iki dedikodu karşısında dayanamadı.

Sokak dedikodusuyla yatak odası dedikodusunun bütün bütüne birleşmesine yol açan şey gene de Cabra Markisinin varlığıydı, "Karım Lima'dan ayrıldı. Evet, evet, birkaç haftadır onu görmediniz ve merak ediyorsunuz," diyerek haberi herkese duyuran onun kendisiydi. (Doğruydu ya. Baltasar'a onun Lima'da olduğu, ama hiç görülmediği söylenmişti; kusursuz bir karı değildi, belki, ama hiç değilse gizleniyordu –ha, ha.) "Belki de birtakım nedenler uydurdunuz." (Dediklerine göre çapkın bir topçu yüzbaşısının ardına takılmış, Lima genel valiliğinden Şili sömürge valiliğine atanan bir yüzbaşı; onun için bu terfi bir yıkım, çünkü tatlı Ofelia'sından ayırdı onu. Tatlı Ofelia, ha? Dur sana duyduklarımı anlatayım...) "Ama işin aslı şu, bu yurtseverlik ayaklanması Markizin sinirlerini çok bozdu, İspanya'nın kendisinin bulup ortaya çıkardığı, yarattığı bir dünyadan yenik ve aşağılanmış bir halde kapı dışarı edilişine tanık olmak kralcı biri olarak onu çok üzüyor." (Dediklerine göre Buenos Aires'te çocuğunun ölümünü bir türlü kabul edememiş; çok gizemli bir ölüm, pek saygıdeğer Dona Carmelita'cığım, çünkü ne olup bittiğini kimse bilmiyor, kaza hikâyesi kimseyi inandırmıyor: Düşünsene, bu nasıl bir kazaymış ki Buenos Aires'in bütün ateşleri suçsuz bir beşiğin üzerinde birleşmiş. Sana bir şey söyleyeyim mi, bu işte bir bit yeniği var, beş yıl önce olmuş bu

olayın aslını hiçbir zaman öğrenemeyeceğiz, baksana, Montevideo'dan Bogota'ya uçan dedikodu nasıl alevlendi; yollar çok uzun, belgeler buraya ulaştığı zaman çok geç kalmış oluyor, yasalar da nasıl yok oluyor, Don Manuelito'cuğum, ama dedikodu da nasıl uçuruluyor, diyelim isterseniz!) "İspanyol İmparatorluğu Amerika'da üç yüzyıl sürdü, tarihte bu kadar uzun sürmüş bir imparatorluk yok," diyordu Cabra Markisi, üç köşeli şapkası koltuğunun altındaydı, "karım gibi duyarlı bir insanın bu acı sonu görmeye dayanacağı beklenemezdi." (Marki bunları söylemekle ihanet etmiş olmuyor muydu? Amerika'da İspanyol İmparatorluğunun sona erdiğini haber vermeyi nasıl göze alabilirdi? Şu Ofelia Salamanca yaşlı çapkına kimbilir ne yaptı ki böyle bir zamanda kendini ihanet kuşkularının hedefi durumuna getiriyor–Lima'daki Engizisyon uyumuyordu. Hiç kuşkusuz Cabra Markisi kilisenin kolunun kaç sapkına, kaç ayaklanmacıya ulaştığını, onlara hak ettikleri cezayı verdiğini biliyordu. "Güney Amerika'ya ilk gelen fatihlerin soyundandır, kendisi en soylusundan katıksız bir *kreol*, hayal gücüm ne zaman gevşese o hemen gelir, benzeri görülmemiş işlerin anısıyla onu yeniden alevlendirir: Büyük Moctezuma'yı ele geçirmek ve Aztek İmparatorluğunu fethetmek için, gemilerini batırdıktan sonra Veracruz'dan Tenochtitlan'a yürüyen beş yüz adam; İnca Atahualpa'yı bir hafta gibi bir sürede alt eden bir o kadar adam; Andların, Amazon'un, Pasifik'in fethi; California'dan Tierra del Fuego'ya kadar çarpık çurpuk incilerden bir tespih gibi dizilen kentler; Hıristiyanlaştırılan, kurtarılan ruhlar: Vazgeçmemecesine başkaldırıya ve puta taparlığa köle olmuş sapık hayatların kaybını faiziyle ödeyen binler, binler." Cabra Markizi güldü, Baltasar Bustos'un pampada, Ayopaya'da, Miguel Lanza'nın askerleriyle son günlere kadar yaşadığı hayattan sonra kendisine daha da gerçek dışıymış gibi görünen dünyaya döndüğü o öğleden sonra Lima'daki genel valilik sarayının kalabalık salonlarında gezinirken.

"Cabra Markizi bu durumda bu geceye katılamadığı için sizlerden özür diliyor, ama hepiniz bilirsiniz ki bir insanın dikkatleri kendisine çekmesinin en iyi yolu yokluğuna dikkat çekmektir." Yeniden gülen cinfikir Marki canlanmış, ama gene de

gevşek (belki bir damla Kızılderili kaçınılmazlığıyla bir damla *Kreol* tembelliğini karıştırmakla akıllılık eden) kalabalığı 'Cabra Markisinin karısı, Ofelia Salamanca' konusunu bir yana bırakmaya çağırdı, onlar da onun haklı olduğunu kabul etmemek, ona kendilerinin içini kolayca okuyabildiği ya da onları acımasızca parmağında oynatabileceği izlenimini vermemek amacıyla dediği gibi yaptılar. Böyle davranarak da Baltasar Bustos'u tekbaşına, aklıbaşından gitmiş, doğruyu öğrenmek ya da konuşacak birini bulmak için yanıp tutuşur halde bıraktılar.

O göz kamaştırıcı Lima kalabalığı genç Arjantiliyi, kırk yaşında olmasına karşın hâlâ iştah kabartan bir kadının ayak parmaklarının ucundan dizlerine kadar küçük küçük, zincir gibi dizilmiş, menekşe rengi saatlerle süslü –kendisinin *bas* dediği– çoraplarının yeniliğini eteğinin gizlemesine inanılmaz bir arsızlıkla izin vermeyerek gösterdiği bacaklarına bakmaktan alıkoyamıyordu, o saatler arkadaşımız Baltasar Bustos'a Buenos Aires'te saatleriyle oynayan bizleri, Varela ile Dorrego'yu anımsatmıştı –içimizdeki en güçsüzümüz, bedensel olarak en biçimsizimiz, aynı zamanda en aydınımız olan küçük kardeşimiz Baltasar Bustos, ta bilmem neredeki dağlarda İspanyollara hedef olurken bizim burada ne aradığımızı hiç sorgulamadan, Posadas görevden çekilince onun yerine gelen Alvear'a uyum sağlayarak siyasal yaşamlarımızı ayarladığımız gibi saatlerini ayarlayan bizleri.

"Zamanımızın izleği zamandır!" diyerek bir duyuruda bulundu –saat işlemeleriyle aynı renkte tüyleri ensesine iliştirilmiş– bayan, genç *kreol* delikanlıları sözcüklerle ve düşüncelerle oynamaya çağırdı, kendisi de onlara karşılık veriyordu, bunu yapamayan bilgisiz sömürge kadınlarıysa mum ışığının çekimine kapılan ateşböcekleri gibi yeni olanın çekiciliğine kapılan çapkın kocalarını ellerinden kaçırmışlardı.

"Bu ne biçim bir zamansızlık!"

"Siz, madam, zamanı geriye işletebilirsiniz..."

"Ya da daha iyisi, bu ne zaman bolluğu..."

"Bacaklarım size şişman mı görünüyor?"

"Zamanın karşısına çıkardığınız yüzünüzün bir habercisi gibi geliyor bana."

"Zamanın, sevgili dostum, yaşı yoktur."

"Ama kötülüklerden zarar görür."

"Galiba ben tam zamanında geldim."

"Bizse Peru'da, ne yazık ki, her zaman ya çok geç kalıyoruz ya da erkencilik ediyoruz."

Hepsi güldüler, ama bayanın menekşe rengi çoraplarına, kasnaklı eteğine bakan Baltasar Bustos dikkatinin daha önce körebe oynamış olan, şimdiyse bakışlarını kendisine çevirmiş, kendisinin gözlerini yukarıya kaldırmasını bekleyen iki genç rahibin siyah etekliklerine kaymasını engelleyemedi. Bir koket olarak sayılı günü kalmış (şu adı çıkmış Perrichole, sömürgedeki en hafif kadın Micaela Villegas bile altmışına girdi —siz düşünün artık, lordları) bu bayanı unutup başını geriye çevirdiğinde onları kendisine gülümserken buldu: Rahiplerden biri çok çirkindi, ötekiyse çok yakışıklı; ikisinin yaşını toplasanız menekşe renkli kadının kırk yaşı kadar bile etmezdi. Kendisine çekinmesizce bakıyorlardı, ama ne zaman ki bakmayı bırakıp küçük şarap kadehlerini birbirlerinin onuruna kaldırdılar, Baltasar onları birbirine bağlayan sınırsız sevecenliğin farkına vardı; iki genç rahibin birbirlerine bakışlarından anlaşıldığına göre çirkin olanın işi yakışıklı olanı nazlamak, ona hayran olmak, hizmet etmek, onunla ilgilenmekti.

Baltasar Bustos yakışıklı rahibin etekliklerine bir süre baktı, ötekinin tepkisini sınama isteği yoktu bu davranışında. Yukarı Peru Seferinden, babasının ölümünden sonra öylesine yalnızlık duyuyordu ki güzel yüzlü, siyah saçlı, derisinin rengi –tıpkı bu iki rahip arasındakine benzer iki kişilik bir halkayı Baltasar'la oluşturmaya can atan Miguel Lanza'nınki gibi, babasının ölü parmaklarının arasındaki mumun Sabina'nın acımasızlığı, hınzı yüzünden yaktığı elleri gibi– sapsarı olan genç kilise adamının dikkatini çekerse, yüz çizgileri kabasaba, çenesi hafifçe çıkık, gözleri Baltasar'ınki gibi miyop olan sofu rahiple ilişki kuramayacağından korkuyordu. Ama gözlerini kaldırıp onlarla göz göze gelince hoşnutluk, ikisince de paylaşılan bir ilgi ve çağrıyla karşılaştı. Konuşacak biri aradığını, yalnızlığını kestirebilmişlerdi; gözlerinin gerisinde arzulanan kişinin Ofelia Salamanca olduğu akıllarından geçmemişti.

Baltasar'ın ilgisini çeken başka gözler de olmuştu, ama o gözler kendisine en küçük bir ilgi göstermemiş, tam tersine çağrısız bir konuk olduğu duygusuna kapılmasına yol açmıştı; İspanyol Amerika'sında Mexico City dışında rakibi bulunmayan, başkentlerin başkenti Lima'da yalnızca gösterişine değil en halis özüne de kavuşmuş olan soylu sınıf *kreol* yurttaşların bu seçkin çevresinin yabancısı olduğu duygusuna... O gözler –hiç kuşkunuz olmasın– bu öğleden sonra eğlentisine katılan en güzel kadına aitti. Günbatımına benziyordu kadın, kara güzelliği parıltılar saçıyordu, yası gösterişe dönüştüren kılığı, biraz da cenaze giysisinin kumaşına dokunmuş incecik altın sırma iplik sayesinde parlıyordu. Altın sırmalar onun derin üzüntüsünü gölgelemiyor, ölüme bir şatafat duygusu katıyordu, kuşkusuz gerçek, öldürücü parıltısı giysilerinden ya da takılarından değil kendi derisinden yayılan genç kadının kocasının ölümüne. Aslında hiç takı takmamıştı. Takmasına gerek yoktu. Kadının gözleri Baltasar'ın kanla, barsakla, arduvaz tepeleriyle, çalılıklarla dolu gözlerini kamaştırmıştı. Baltasar'ın gözündeki kadar güzel miydi kadın? Kadının gözleriyse bir çifte çevriliydi. Başka bir, açıkça görüldüğü gibi, evli çift, kadının sonsuza kadar erkeğinkinin üzerine konmuş eli, gene sonsuza kadar sürecek ve her adımda onların 'bir çift' olduğunu ilan edecek ağır bir yürüyüşü başlatmak üzere sanki. Siyahlı kadına şöyle diyordu: Bu çifti ayırmayı göze alabilir misin, seni bunu yapmaya çağırıyorum, gel bizimle. Evli kadının yüzünde okunan evliliğe bağlılık duygusu öylesine güçlüydü ki kendi kendisiyle çelişip eşi görülmemiş incelikte bir çağrıya dönüşüyordu. O öğleden sonra Baltasar Bustos ölüm yasının yalnızlığı içindeki kadının ardına içgüdüsel olarak düştüyse kendininkine bir arkadaş aradığı için düşmüştü. Öğrendiğine göre bu yalnız kadının yalnızlığı kadına gizlice, ama herkesin gözü önünde, "Siz benim sevgilim olabilirsiniz. Karımın gözü önünde sizi benim gerçek sevgilim olmaya çağırıyorum. Sizi kendime çekmek için daha başka bir şey yapamam," diyen evli adamın arkadaşlığıyla sona ermek üzereydi.

"Luz María..."

Bu ad evli çiftin ortak sesinden bir iç çekiş, bir tehdit gibi

fırladı. "Olanlara çok üzüldük."

"Önemli değil: Zaman mucizeler yaratıyor."

Ayinlerden, dokuz gün süren ibadetlerden söz etmeye başladılar, çocukken hadım edilmiş biri, ilahi bestecisi Palestrina'dan bir bölüm söylemeye başladı, tüllere bürünmüş, başında saçından çok tarak bulunan yaşlı bir bayan temel bilgileri veren bir öğretmen gibi Baltasar'a söylev çekiyordu: "Hizmetçiler bilir. Bizimki gibi bir toplumda yalnızca onlar bilirler. Kechua Kabilesinin dadıları İnka soylularını yüzüstü bırakıp İspanyollara hizmet etmeye koştular. Şimdi de İspanyolları bırakıp sizin gibi *kreol* yurtseverlere hizmet edecekler, toy çocuk."

Başında olmayan saçlarının bir zamanlar diplerinin bulunduğu yeri belirten benekleri kaşıdı, katıksız bir neşe içinde kıkır kıkır güldü, kafasının hâlâ bir işe yaradığı açıklamasında bulundu: "Bir şey daha var. Ofelia Salamanca'nın gümüş takımını gördün mü hiç? O kocası olacak boynuzlu Markiye söyle seni yemeğe çağırsın, o zaman görürsün bizim şu Hint Adasında çıkarılan onca gümüşün nereye gittiğini, delikanlı, ya da toy çocuk mu desem, genç adam mı?" Versailles tarzı fraklar giymiş, pamuk peruklu iki Kızılderili uşağın desteğiyle ayakta duran, ince tülleri içindeki kocakarı çatlak bir sesle güldü. Yaşlı kadın kollarını çırptı, "Haydi yürüyün, pis *cholito*'lar, yardım edin bana, durmayın, kimseyle bir dakikadan fazla konuşamam, kimse bunu hak etmiyor, çok az zamanım var."

Baltasar saat işlemeli çorapları aradı, ama o çorapların sahibini belki de birisi bir köşeye çekilmeye çağırmıştı. Öte yandan bu sahneler ara gösterilere benziyordu, —şarlatanların el çabukluğundan başka bir şey değil, diye fısıldadı, Baltasar'ın kulağına kadar ulaşan tanıdık bir ses. Kulaklarına inanamayarak arkasına döndü, eski hocası Julián Ríos'un uzun, hafifçe bükülmüş karaltısıyla karşılaştı, papaz cüppesini çıkarıp atan, pampanın yarısına yerel bitki örtüsünü, hayvan türlerini, yerel dilleri öğreten Cizvit —bütün bunlar, demişti, Baltasar ile Sabina Bustos'un çocukluğunu anımsayarak, topraktan da beslense evrensel bir hayâl gücünü bulup ortaya çıkarmak umuduyla oldu; kökler, dedi yaşlı Cizvit, gülümseyerek ve gümüş çerçeveli gözlüğünden yansıyan bir parıltıyla şöyle ekledi: "*Mais mes*

racines sont plutôt rabelaiesiennes, dit la corneille quand elle boît l'eau de la fontaine..."

Baltasar gülerek Ríos'un kolunu sıktı, kendisini genel valilik balosunun öteki ucuna yavaşça sürükleyen yaşlı adamın söylediklerini dinliyordu: "Onun dışındaki her şey, sirk deyimiyle söyleyecek olursak, program dışı atraksiyon –Kirke'nin Meyhanesi demiyorum, bak– hayır, asıl gösteri her zaman Cabra Markisinin kendisidir."

Aslında toplantıya başkanlık eden kişi. Çünkü –diyordu Julián Ríos– Markinin kendisinin buyruğuyla dedikodular süpürülüp temizlendi, yani karısı, hayatı, kavgası ile ilgili dedikodulardan ilk söz eden kişi, dedi Rahip Ríos kendini tutamayarak. Şu anda Marki hiç durmamacasına konuşuyordu:

"Çağdaş devrim iki düşman kardeş, Rousseau ile Voltaire arasında iki eşit parçaya ayrılmış durumda. Cenevizli insanların eyleme geçmesini istiyordu. Ötekiyse bir önderin ardından gitmelerini. Ama halkın eğitilmesi, sağduyuyla hareket edebilmesi uzun zaman alır, bu yüzden de başlangıçta onlara yol gösterecek biri olmalı –sonuçta maçı Voltaire kazanıyor, o asla kaybedemez. O koca alaycı ne demişti?"

"Aklın ışığı derece derece azalır," diyerek Voltaire'in sözlerini yineledi Julián Ríos. "Toplumun en alt sınıfındakilere üsttekilerin örneklik etmesi gerekir. Kırk bin bilge: Bize gereken aşağı yukarı bu."

"Kırk bin bilge kişi!" dedi yaşlı Marki içini çekerek. "Beni de onların arasına katın. Yapacağım ilk şey halkın benim yerimi almasına ve bana buyruklar vermesine engel olmak. Çağdaş devrimin yaptığı tek şey yeni bir seçkin sınıf yaratmak. Yaa? Yeni seçkinlerin yapacağı şeyi –adalet dağıtmayı– eskiler daha kibar ve ustaca yapıyordu."

"Üç-beş toprak sahibinin elinden topraklarını alıp dört milyon seçmene bir yıl içinde dağıtmak bana pek seçkincilik gibi gelmiyor, Marki hazretleri. Tarihin hiçbir döneminde bunca büyük bir zenginliğin bunca hızla yeniden bölüşüldüğü görülmedi."

"Pöh." Marki eğitmene bakmadı bile. "Çıkarların devrimleri sonunda ülkelerin devrimlerinden daha pahalıya patlar.

Fransa'daki bütün o Jakoben terör bana Kuzey Amerika devriminin seçkinci adaletsizliğinden daha az acı veriyor görünüyor. Bir devrim, baylar –köleliğe hiç dokunmamaktan öte onu kutsallaştıran bir devrim."

"Biz onlardan daha mı az ırkçıyız?" diye sordu Ríos.

"Ne yapmak gerek, Bay, Bay—" dedi Marki büyüklenerek, eğitmen için uygun bir san bulamamıştı. "Yani kara derili insanların kendileri burada, Lima'daki, Barranquilla'daki ya da La Guaira'daki mahkemelere gelip beyaz olduklarına dair yazılı belge istiyorlarsa ne yapmak gerekir? Rüşvet alan kaç tane yargıç, babası, büyükbabası Zenci, annesi ile büyükannesi Kızılderili olan bir adamın yalnız yüzüne bakıp da, 'beyaz olduğu söylenebilir,' demiştir? Mahkemelerimiz beyazlık belgesi almak için gelen insanlarla dolup taşıyor, Bay, Bay—"

"Rahip Rivers,"[1] diye tamamladı eğitmen, gülümseyerek.

"Aa, kalleş bir İngiliz ha..."

"Hayır, Marki hazretleri, yalnızca sizin bilgeliğiniz karşısında hayranlıktan başı dönmüş bir çapar."

"İşte bunu duymak hoşuma gider. Irmaklar akmalıdır. Ya da daha iyisi taşmalı."

"Irmakların taşması bu yörelerde çok sık görülen bir şeydir, efendim. Ama adımı öyle söylediniz ki Ríos demişsiniz gibi geldi bana."

"Siyahların kendilerine 'zavallı Zenci' ya da 'zavallı Zenci melezi' denmemesi için resmen dilekçe vermelerindeki tuhaflıktan söz ediyorum yalnızca."

"Hepimiz işbirliği yapıyoruz, Marki hazretleri. Lima'da, Caracas'ta, Panama'da beyaz aileler de aile üyelerinin renkli insanlarla evlenmemesi için yasal bir hareket başlatıyoruz."

"Demek ki özetle, Bay Taşkın, benim burada, herkesin önünde tek erdemimin adaletsizliği doğru bir biçimde yerine getirmek olduğunu, adaletsiz olmayı bırakmaktansa kendi adıma ölmeyi yeğleyeceğimi söylerken haklıymışım."

Cabra Markisinin bu okkalı şakalarının ardından koro halinde kahkahalar duyuldu, bu şakalarla Marki yalnızca başlan-

---

1. *Ríos*'un İngilizcesi, *ırmaklar*. (Çev.)

gıçta karısının *işlerine* yönelmiş dikkatleri değil Palestrina söyleyen zavallı iğdişe ne kadar dikkat ediliyorduysa onu da dağıtmayı başardı. Her neyse, yaşlı Cizvitin açıklamasını gemledi: "Ayrıcalık Nessos'un gömleği[1] gibidir; o gömleği parçalarken altındaki eti de parçalarsınız."

Marki eşekarası gibi fırr diye döndü ve kırbaç gibi indi: "Durmayın, bağımsızlık savaşınıza devam edin. Hayâl kırıklığına uğramanız yakındır. İnanın ki doğru söylüyorum, bu söylediklerim boş lâf değil. En somut şeyleri şimdiden görüyorum. İspanya'nın koruyucu kanatlarından yoksun, dünya pazarlarında rekabet edemeyen durgun bir ekonomi. Ayrıcalıklı bir toplum; sırf İspanyolları kovmakla *kreol*'ler daha az adaletsiz, acımasız ya da açgözlü olacak değil ya. Yasayla kurulmuş ülke ile bir gerçeklik olan ülke arasında köprü işi görecek diktatörlüklerin ardı arkası kesilmeyecek. Rüzgârların insafına kalacaksınız, sevgili yurtseverler. Gelenek denen çatıyı söküp atacaksınız. Ama sizin için yeni olan açık havada yaşamayı bilmiyorsunuz. Bir İngiliz için, Peder Rivers, bir meltem olan bu yeni çağ bir Perulu için bir kasırga olacak. İspanyolca konuşan bizler bunun için doğmadık."

"Biz kendi yeni çağımızı kendimiz yaratacağız, İngiliz ya da Fransızlarınkinden farklı olacak bu, Marki hazretleri," dedi genç Baltasar, kızkardeşi Sabina'nın başının üstünde, onu İspanyollar bırakıp gittikten sonra çok korktuğu kötü havalardan koruyacak bir Fransız çatısı getiriyordu gözünün önüne.

Marki dik dik ona baktı, yaşlı adamın zekâsı ilk bakışta rastgele görünse de sanki belli bir ilişkiyi, çağrışımı, yakınlığı yadsımayı asla göze alamazdı.

"Peder Rivers" —Marki gülümsedi— "genç çömeziniz –ona çömez demek gerek, öyle değil mi?— bütün suların sonunda birleştiğini bilir. Haksız mıyım?"

"Akarsular akar elbette," dedi eğitmen.

"Akarsular akar, uşaklar uşaklık eder, papazlar papazlık, ama iğdişler bereket versin iğdişçilik etmez. Ama yüzleri gü-

---

1. Yunan mitolojisinde Herakles'in karısının Nessos'un kanına batırıp Herakles'e gönderdiği ve onun ölümüne neden olan gömlek. (Çev.)

neşten yanmış, yeni sakal tıraşı olmuş genç erkekler merakımı çekiyor. Acaba onlar akar mı, uşaklık mı eder, papazlık mı, yoksa iğdişçilik mi?"

"Bunların hiçbirini, lord hazretleri," dedi Baltasar. "Kimi zaman onlar yalnızca arzu duyarlar."

"Başkalarına ait olan bir şeye arzu duymasınlar da," dedi yaşlı adam iğneleyici bir biçimde. "Bu ülkede yapılacak en akıllıca iş madenden ayrılırken herkesin kıçına parmak sokmak, bakalım altın çalmışlar mı, diye."

"Aman Tanrım, Marki hazretleri! Ben kendim bile bu kadar açık saçık konuşmam," diyerek çatlak sesiyle güldü, başına taraklar saplanmış, seyrek saçlı yaşlı kadın, "her ne kadar ben daha yaşlıysam da, genel vali Abascal söylediğim sözleri dinlemiyorsa da."

Sözü edilen kişinin kendisi de Cabra'nın arkasında somurtkan, Vizigot suratıyla duruyordu. Marki eğilerek selâm verdi. Herkes –başka konular ateşli konuşmalara yol açmadığı için son moda tartışma konularını– bağımsızlık ya da Krala bağlılık tartışmalarını kuşkusuz başka kimsenin ağzından dökülemeyecek cevahirlerle sona erdirmeyi uman Genel Vali Concordia Markisi, Don Fernando de Abascal'ın ağzına bakıyordu. Genel vali gözleriyle dinleyicilerini etki altına aldığını düşünüyordu, küskün bir morina balığının gözlerine benzeyen gözleriyle:

"Amerikalılar köle olmak için doğmuşlardır, doğa onları karanlık ve umutsuzluk içinde ot gibi yaşamaya mahkûm etmiştir."

Bunları söylemek zorunda olduğu için söylemişti, insanları gücendirmek için; içinde bulunulan koşullarda görevinin insanları gücendirmek olduğunu, başkalarının ileri sürebileceği görüşleri dikkate almamanın onları en çok gücendiren şey olacağını düşündüğü için. Genel vali kendisiydi, ama genel vali ve onun sıfatları bile Markinin hayâl gücünü, neşesini köstekleyemezdi –işte şimdi bunu kanıtlamanın zamanıydı– Marki böylece genel vali olması gereken kişinin Abascal değil, şu anda konuşan adamın yani Cabra'nın kendisinin olduğunu düşündürtmeye çalışıyordu.

Dosdoğru Baltasar'ın yüzüne baktı ve yanık teni, soluk

renk çenesiyle aylardır açık hava ve güneşte dolaşmış, son güne kadar sakalını kesmemiş birine benzediğini söyledi. Baltasar başıyla onayladı. Bu arkadaş hiç kimseye benzemiyordu, bir asker miydi? Ama orada bulunan hiçbir subay böyle bir karşıtlık, kabalık göstermiyordu. "Siz hangi savaşlara katıldınız, Bay, Bay—"

"Bustos. Baltasar Bustos."

"Ah, Peder Ríos, Bustos için yazılmış bir şey yok, değil mi?"

"Ve her Baltasar'ın yemeği ayağına gelir."

"Ama Nebukadnezzar'ınki duvara yazılandır."

"Bu hepimiz için bir uyarı olmalı: Sonumuz yakındır, baylar."

Cabra, gücenik bir morina balığından mutlu bir yumuşakçaya dönüşmüş olan genel valiye alaylı bir biçimde baktı. Konuşmuştu ve bunun dışında onun için hiçbir şey önemli değildi.

"Demek öyle, Baltasar Bustos."

Marki bu Baltasar denen adamın bir kralcı mı yoksa bir ayaklanmacı mı olduğunu bilmediğini söyledi, ama bir *kreol*'du, orası belliydi. Ayrıca bir subay, hangi yanda olduğu pek açık *değilse* de, diye eklemişti Cabra, sesinde hafifin hafifi bir kötülük belirtisiyle. Ama bir subay ve *kreol*'du, bu yüzden kuşkusuz herkesin yaptığını yapacak, yani bir zamanlar Peru'nun genel valisi olan Z..... Markisinin en eşsiz dul karısına hizmet eden şu üniformalı ve pamuk peruklu oğlan gibi bir Kızılderili yakalayacak, tıpkı Cabra Markisinin şu anda hoyratça yakalayıp oğlana söylediği şeyleri söyleyecekti, buraya bak yarım kan bok soyu, hah tamam, yarım kan bok oğlu bok, altınımı çalıp çalmadığını anlamak için kıçına parmağımı sokmayacam, ama şu *kreol* subay olsa –yurtsever mi? Ayaklanmacı mı? Kralcı mı? neyse ne– yarım kanlı bok soyu derdi sana, barakaları süpür, yatağımı yap, yerleri yıka, tuvaletleri dezenfekte et, içeriye odun taşı, bana bir bardak su getir, kıçına bir tekme atarsam tek bir kasın bile kımılda mamalı, yüzünü tokatlarsam sakın ha ağzından küçük bir iç çekiş sesi bile çıkmasın, ben sana ayaklarıma bakmanı emretmişsem başını kaldırmaya yeltenmeyesin,

yarım kan bok soyu, çünkü bir ruhun olduğunu varsaysak bile, zavallı iblis, o ruhun boyu benim ayaklarıma bile ulaşamaz.

Düşündüğünden de daha çok bozulmuş olan Marki durakladı, derin bir soluk aldı, boğazına sarıldığı bu yarım kan bok soyuna bir *kreol*'un bütün bunları sıralayacağını söyledi. O kişi bir yurtsever de olsa bunları derdi, çünkü bir yurtsever olmaktan önce bir *kreol*'du. Küçük Efendi Bustos, Markinin onu yapmaya çağırdığı şeyi neden yapmıyordu, aslında bir gün, er ya da geç bunu yapmak zorunda kalacaktı, *buranın kimden sorulacağını* kanıtlamak için.

Cabra, Z..... Markisinin dul karısının uşağını çok değişik bir ganimetmiş gibi tutmaya devam ediyordu. Kel kafalı kocakarı tosbağa kabuğu tarakların kama gibi batırıldığı başını sallayarak karşı çıktı, Miguel'cik öyle iyi, öyle vefalı biriydi ki, kadın hiç kimsenin, hatta mahkeme başkanının bile...

Cabra topuklarının üzerinde dönerek kocakarıya baktı, genel vali Amat'ın kapatması olmakla öğündüğü, daha da kötüsü Kutsal Ekmek arabasının arkasından gizlice değil açıkça yalınayak yürüyerek, rezalete rezalet, erdeme ün katmadan fahişelik suçunun bağışlanabileceğini düşündüğü için Perrichole'un herkesin önünde kırbaçlanmasını buyuran kadına; son İnka olmak savında bulunmuş, ezilenler adına silâhlanıp Perulu yoksulları Kızılderili kral yapmaya kalkışmış o ayaklanmacı Tupacamaru'nun kollarından ve bacaklarından dört ata bağlanıp parçalanışına tanık olmuş, buna sevinmiş olan kadına –o kadın mı şimdi hizmetindeki yarım kan bir bok soyunu dayağa karşı koruyordu?

"A, ama, Marki hazretleri, o Tupacamaru, Cuzco valisine erimiş altın içirerek onu korkunç bir biçimde öldürmüştü. Bir *cholo* olan Miguel'cikse ne fahişe ne de ayaklanmacı, Tanrının dürüst kullarından biri," dedi kocakarı, sesi balgamdan pürüzlenmişti.

Kahkahalar duyuldu, ama Cabra peruklu *cholo*'yu koyuvermiyordu. O günden başlayarak Amerika'da İspanyol İmparatorluğunun yıkılmasını önlemek için kendisinin, Leocadio Cabra'nın, aynı adla Markinin, Şili Krallık Konseyinin eski başkanının kendisini ölmüş sayacağını –ne de olsa kendisi gibi bir

adam dünyası yıkıldıktan sonra neredeyse yaşayamazdı– gösterişli, tantanalı cenaze töreninin burada, bu Krallar Kentinden Genel Vali Don Fernando de Abascal'ın, Concordia Markisinin (adamcağız ne yanıt vereceğini bilemediği bu çatışık düşünceleri anlamaya çalışarak şaşkın şaşkın bakıyordu – bu deli Markiye ne demeliydi acaba: 'Tutsak', 'anlaşılmaz', 'bayağı'?) başkanlığında gerçekleştirileceğini duyurmak için herkesin susmasını bekliyordu. Ekselansları önceden bildirilen bu ölümü şapkın Voltaire'in ya da Cadiz'deki liberal Meksikalı ayaklanmacı Papaz Servando Teresa de Mier'in zamansız cenaze törenleri gibi bir kâfirlik ya da *cocasse*[1] bir hareket olarak değil, Yuste'deki manastırda, kutsal ilahilerin, övgülerin arasında Majesteleri I. Carlos'un peşin gömülme töreni gibi görmeliydi. Bu yüzden de Cabra Markisinin bu peşin cenaze töreni Voltaire'si (Tanrı esirgesin) bir şaka ya da kralların en Katoliğinde somutlaşan ortak yazgımızın yüce bir habercisi değil, yaşanan zamanların acı bir yorumu olacaktı. (Genel valinin yanından sürülmüş olan bayan, minik saatli çoraplarına baktı; eğitmen Julián Ríos, Markiyi bırakmıştı, Marki çan çan ediyordu.) "Simón Bolívar bu kente kuzeyden, José de San Martin güneyden girdiği zaman, size daha bugünden bir şey daha söyleyeyim, hepiniz benim öldüğümü ve gömüldüğümü söyleyecek, ama benim yerimi Z..... Markisinin dul karısının uşağı, şu yarım kan bok soyunun aldığını çok iyi bileceksiniz. Bu nedenle onu benim yerime, genç yaşta ölmeye mahkûm ediyorum böylece dünya benim öldüğümü düşünüp beni rahat bırakacak, rahat bırakacak, yapayalnız, yaşlı, unutulmuş bir adam, tatlı Ofelia'mın boynuzlayıp yüzüstü bıraktığı biri olarak rahat bırakacak," dedi zırdeli Cabra Markisi, peruğunu bir sporcu ustalığıyla fırlattı ve peruk (sırf rastlantı değilse) kocakarının taraklar batırılmış kel kafasına düştü. Bunun üzerine Marki hıçkırarak, ayaklarını sürüye sürüye uzaklaştı, bu arada beyaz peruklu, kırmızı fraklı *cholo* müzikçilerin çaldığı menuetin melodisi Baltasar Bustos'un kulaklarında hüzünlü, uzak dağ havalarına, çaresiz veda ezgilerine dönüşüyordu, silâhların, yüzyıllık lamaların ve yeni atların seslerini, ye-

1. Fr. Tuhaf, gülünç. (Çev.)

rin sarsıntısını, göklerin fırtınalarını, her ikisini de bastıran ve yüksek ovaların tek sesi olan *quena* borularının sesini getiriyordu ona.

Ama şimdi sırası değildi. Büyük bir telâşla şamdanlar söndürülür, masa örtüleri, tabak çanak toplanırken gençler neşeyle vedalaşıyor, o gece, daha sonraki geceler buluşmak üzere sözleşiyorlardı: Haydi Bodegones Kahvesine gidelim. Tiyatroda görüşürüz. Paca Rodríguez'i kaçırmayın –onun kadar tatlı bir Endülüslü göremezsiniz; kocası, Bufo Rodríguez'i seviyor olması ne kötü. Dikkat edin, bir yıl geçti ve aşkı geri çevrilmiş Cebada diye birinin; bu geceki evsahibimiz dışında Lima'daki herkesin bağışladığı tutkulu kıskançlığı yüzünden öldürdüğü en ünlü kadın oyuncu Maria Moreno'dan başka, bu Paca ortaya çıkıncaya kadar, hiç kimsenin bir şey konuştuğu yoktu. Aman sesini kıs, Juan Francisco, adamın bayağı bir suçlu gibi boğazlanmasını buyuran seçkin genel valimize karşı saygısızlık etme, o oyuncu kadını kuşkusuz genel valinin kendisi arzuluyordu ve Lima'da duvarlara çiziktirilmiş yazılara hiç kulak asmadı: *Abascal, Abascal, Cebada'yı asarsan lânetlenirsin, bilmiş ol*! Lânetlenmek, Matilde, lânetlenmek ha? Bak şuna, kıvırcık salata kadar taze. Bana kıvırcıktan söz etme, karnımı acıktırıyor. Haydi herkes kahveye, sonra da tiyatroya!

2

Baltasar Bustos yaşlı Cizvit eğitmeni kucakladı, kendisini pelerinine sarmasını istedi. Julián Ríos, III. Carlos'un yasakladığı biçimde giyinmeyi, hiç kuşkusuz Bourbon'ların İsa Kardeşliğini kapı dışarı etme kararlarının yol açtığı düşmanca duygularla inatla sürdürüyordu: Geniş kenarlı bir şapka ile pelerin. Baltasar'ı saklamanın ötesinde pelerin koruyordu da: O bilge eğitmen yalnızca dış dünyaya değil, bambaşka, yepyeni bir dış dünyaya çıkacak olan, iğrenç bulduğu, ama kendisinin olan bir geçmişten acıyla kopan bu oğlanın gereksinimini kestirebiliyordu. Güney Amerikalı yurtseverler acaba o geçmişleri olmasa kendilerinin o çok istedikleri şey olan çağdaşlığın örnekleri ola-

mayacaklarını anlayacaklar mıydı? Yenilik adına yenilik çağdışılıktır: Kaçınılmaz olarak yenilik yaşlılık ve ölüme doğru koşar. Çağdaşlığın tek güvencesi eskiyi yenilemektir: Rahip Ríos'un o gece çok –bütün kıta kadar– çaresiz görünen Arjantinli genç öğrencisine verdiği ders buydu.

Julián Ríos gibi aydın bir din adamı kendi çelişkisinden kurtulamazdı; bu yüzden başkalarınınkini anlardı. Onun çelişkisi, Cizvitleri kovma buyruğu yayınlandığı, İsa Kardeşliğinin kaldırılmasıyla dizginlerinden boşanan kötülüklerin faturasını halk Bourbon Sarayına çıkardığı zaman Madrid'de Esquilache Malikânesinin yakılmasına yol açan ayaklanmaları hem onaylamak hem de lânetlemekti. Esquilache ayaklanmasının komik yanları da yok değil, ama Ríos için o komik yönler kendi ruhundaki çelişkiyi doğruluyordu –yararcı, evrimleşen çözümlerle düzeni sürdürmek ya da şiddet kullanarak her şeyi dönüştürmek, böylece başkaldırıyı başlatan düzeyin de altında bir düzeye düşme tehlikesini göze almak, başka türlü asla gerçekleştirilemeyecek şeyleri başarma fırsatından yararlanmak, bu ikisi arasındaki çelişkiyi.

Bu düşünceler pelerinin altında gözlerden gizlenmiş Baltasar'ı saraydan dışarı çıkaran eğitmenin kafasını karıştırıyordu. Kafasının bir yanı soruyordu (bu yüzden de Bustos'a şöyle dedi): "Nerede kalıyorsun? Dinlenmek gerek. Seni kaldığın yere götüreyim; orada konuşuruz. Senin geleceğin beni düşündürüyor. Ne yapacaksın? Evine dönüp kendi işine baksana. Toprak siyaseti dışında bir siyaset yoktur; siyaset hep yereldir, ama seninle ilgili bir şey biliyorum, çocukluğundan bu yana ne yaptığını." Kafasının bir yanıysa, Mercadaria Kilisesi Alanında, Cabra Markisinin oturduğu saraya çekiyordu onu. Ama ilkin biraz rahat konuşabilmek için açıktan dolaşarak ırmağın karşı kıyısına geçtiler.

Güçsüzlerin onurunu kırmak, güçlülere karşı şiddet kullanmak gücünü azgınlaştıran, birbiriyle uzlaşmaz küstahlık ve küskünlük çamurundan yoğrulmuş, bu her zaman tehlikeli, gizli kentin sokaklarında gece Baltasar Bustos'u sürüklerken Julián Ríos, toplumsal aşırılıkların bu başkentinde bolca bulunan türden bir hırsıza gereken tek şeyin Lima'nın çamur duvar-

larında bir delik açmaya yetecek bir sürahi su ile bir kaşık olduğu gözleminde bulundu. İradelerini yönlendirecekleri tasarıları bulunmayan insanların yaşadığı, uzgörüsüz kent Lima; hep tehdit eden, ama, taa Çıplak Ayaklı Carmelit'ler Bulvarına –o bulvardan Amancoes tepeleri görünür– kadar tek bir taş yapısı olmayan bu kenti tropiklere özgü gerçek bir fırtına silip süpüreceği için, gelmeyen bir yağmuru bütün gün beklemekle kendini tüketen bir kent.

"Bir gün müthiş bir sağanak fırtınası kopacak," dedi Ríos öğrencisine. Ama bu koşullar karşısında Baltasar Cabra Markisinin kendisinden daha bile canı sıkkın görünüyordu. İkisinin nedeni de aynı görünüyordu: Ofelia Salamanca.

"Ne âlemdesin? Yolculuk ettin mi? Çocukluğundan bu yana seni görmedim!" dedi eğitmen öğrencisine, o minik Santa Liberata Manastırının yanında dikilirlerken.

Dağlardan gelen ya da çöle doğru yola çıkan katırlarla, celeplerle dolu alanda durdular. Nane, kişniş, maydanoz ve mineçiçeğinin taze kokuları ıslak yünün, mezbahadan yeni çıkmış derilerin, hâlâ maden kokan mahmuzların, dumanları tüten hayvan dışkılarının, yük hayvanlarının uzayıp giden sidiklerinin ağır kokusunu güçlükle bastırıyordu. Bağışlanma özlemi içindeki güçlü ellerini eski öğretmeninin omuzlarına koymuş olan Baltasar, Ríos'a son görüşmelerinden bu yana neler yaptığını anlattı: Rousseau okuduğunu, mayıs devrimine duyduğu ateşli inancı, ilkin evine, kendi geleneğine dönüp eski benliğiyle, ait olduğu yerle yüz yüze gelmeden önce ayaklanmaya katılmama konusundaki kişisel kararını, daha sonra da Yukarı Peru Savaşını.

"Bu ellerle adam öldürdüm. Bana *C'est la guerre*,[1] deme, Peder."

"Bana gelince, benim kişisel bir tarihim yok artık. Kendi tarihimin Tarih dışında bir anlamı yok. Ne acı. Ama dünya bizi bu duruma getirdi."

"Kimse sizdeki papazlık işaretini yok edemez, Tanrı bile. İtiraflarımı duyabildiniz mi?"

1. Fr. Savaş bu. (Çev.)

"Duydum. Hatta istersen itirafını sana söyleyebilirim de. Bunu söylerken gurur duyduğumu sanmayasın. Basitçe söylersek: Benim tarikatımda her birey kendisinin ötesinde biridir."

"İlk öldürdüğüm adam bir Kızılderiliydi. Ondan sonrakileri öldürmek sorun değildi artık. İyi bir gerillaydım. Lanza, yürekli bir insan. Onu hiçbir şey için suçlamıyorum. Suçlanacak yalnızca o tek eylem var. İlki. Onun olması gerekiyordu. Birini öldürdüm, o biri de bir Kızılderiliydi."

"Biliyorsun biz Cizvitler Paraguay'daki Guaraní'leri silâhlandırdık. O silâhlar sayesinde hiç kimse Kızılderili yöresine giremedi: Ne genel valiler ne alkol kaçakçıları, hatta köle tacirleri bile. Kızılderililer para kullanmayı bıraktılar, toprak bütün toplumun malıydı, günde altı saat çalışıyorlardı, herkes zenginleşti, hiç kimse haksızlık etmiyordu. Bu sana bir ütopya gibi mi geliyor? Değildi. Paraná'dan Río Negro'ya, Belem'den Paysandu'ya kadar otuz üç yerleşim yeri yaratmak ancak siyasal ve askerî bir eylemle olabilirdi: IV. Felipe'nin Guarní'lere silâh verme kararı. Bu yapılmasaydı ötekiler gibi o Kızılderililer de alkolle, zorunlu çalışmayla, *mita*'yla, hastalıkla yok olup gidecekti. Silâhlı bir ütopya! Para yok, ama bir sürü silâh var. Gelgelelim o ütopyanın, ütopya olmaktan çıkması için bir tek tüfek yeter. Bütün kötülüğün tohumu bir insan kardeşimizin ölümüne haklı gerekçeler bulmaktır."

"Bir topluluk muydu bu?"

Ríos öyle olduğunu söyledi, ama Baltasar o gece saygı duyduğu bir kişiyle bu içtenlikli konuşmayı yapmak için mola vermeden, ne bir ütopya ne de bir topluluk için yola çıkabilirdi. Pampada geçen günlerin yalnızlığı, sonunda José Antonio Bustos'un ölümü, kızkardeşi Sabina'yla birbirlerinden bütün bütüne kopuşları; İnquisivi'de gerillalarla birlikte geçen aylardaki yalnızlık, Miguel Lanza'nın 'son erimize kadar' –hepimiz burada ölebiliriz, ama kimse buradan ayrılamaz– kararıyla kıstırılan birlik. Zaman ve uzaklığın yalnızlığı –beş yıl olmuştu bile! Malcos Kahvesinin çılgın, sevgi dolu, sıkı dostluk ortamında yaşadıklarını bildiği Dorrego ile Varela'yı görmeyeli. Bütün bunların bedeline Lima'da, genel valilikte bir gece, iki genç rahipten gelen üstü kapalı sapık bir çağrı ya da kendisini kesinlikle hak

etmeyen bir adamın baştan çıkarıcılığına yenik düşmüş güzel, göz alıcı, esmer bir kadının o yüce kayıtsızlığı ödeyemezdi. Üstüne üstlük Ofelia Salamanca'nın yokluğu onu daha da kötü ediyordu, o yokluğun çevresinde dönen çirkin dedikodular –ihanet, önyargı, acımasızlık, gösterişçi hoppalık– kadar.

"Bu geçen yıllar süresince tam anlamıyla yalnız olduğum duygusunu taşıyordum," dedi Baltasar, Ríos'a daha sonra. "Şimdi başka insanların arasına daldım. Kendimi özgür hissedemiyorum, ne yalnızken ne insanlar arasında. Topluma gerek duyuyorum yoksa onu özlemezdim. Ama toplum içindeyken midem bulanıyor. Bu gece tanık olduğumuz türden sahneleri iğrenç buluyorum."

"Toplumu değiştirmek istediğin için," dedi Julián Ríos. "Ama böylesi istekler çok pahalıya patlar. Değiştirmek istediğin toplum sana gerek kalmayacak kadar kusursuzlaştığı zaman kendini özgür hissedersin ancak."

Baltasar Bustos ya olanaksız bir şeyi gerçekleştirmeye çalışmak ya da hazırda var olana uymak dışında bir seçeneği olup olmadığını sordu. Ríos ona aradığını söylediği, Buenos Aires'li arkadaşlarıyla paylaştığını söylediği şeyi –bir parçacık içtenliği– şimdi göstermesi için yalvardı. Bütün bu güçlüklere kimin adına katlanacaklardı? Bunca şiddetli acının kişi olarak taşıyıcısı kimdi?

Simetrik olmayan salkım söğütlerin arasından, gündüz ışığına karşı örtünmüş olan Lima'daki tek güzel göğü yıldızların süslediği sissiz bir gecede hızlı hızlı yürürken Baltasar Bustos 24-25 Mayıs gecesi Buenos Aires'te olanları eğitmenine anlattı. Öğretmeni kahkaha attıkça genç adamın utancı artıyordu, buna inanmak istemeyen Baltasar kendi kendisinin tuzağına düşmüştü: Kendi gövdesi, sözcükleri, canlı canlı yürüyüşü, Lanza'yla birlikte savaşırken onca kilo kaybetmiş olduğuna göre o anda onun için en kötü tuzaktı, çünkü o kahkahalara herhangi bir hareket, somut, inandırıcı bir karşılık verme şansı bırakmıyordu ona; bu kahkahalar o kişiden geldiği için kırıcı olamazdı, ama her şeye karşın onlarda bir şey vardı: Her kahkaha bir tokat, her gülümseme bir iğne gibiydi.

"Ah zavallı saf çocuk! Buenos Aires mahkeme binasını sen

yakmadın, Baltasar. Halk yaktı. O gece sömürge arşivlerini, soy ayrımı kayıtlarını, mülk edinme engellerini —bu sömürgedeki bir sürü kâğıdın simgelediği her şeyi, sevgili Baltasar. Hem sonra unutma, kızgın demir damgalarla yapılan şey sözcüklerle de yapıldı. O çocuğu sen öldürmedin, Baltasar. Senin otuz mum, bir azizi onurlandırmaya yetmezdi!"

"Yirmi beş," dedi Baltasar. "O zaman yirmi beş yaşındaydı, şimdi otuz olmuştur..."

"Tam şurada yaşıyordu," dedi Ríos, Mercedaria'lılar Alanındaki çeşmenin yanıbaşında durdukları yerden sarayı göstermek için döndü –akşamın on birinde alışılmış olmayan– Şili Krallık Konseyinin eski başkanı Cabra Markisi ile kayıp karısının oturdukları evin pencereleri, kapıları, girişlerindeki itiş kakışa şaşırdılar. Bir pencerenin ardından başka bir pencerede el fenerleri görünüyor, araba girişinin dışında katırlar, at arabaları durduruluyor, sandıklar çıkıyor, siyah kat kat giysiler içeri taşınıyor, papaz yardımcıları alayı, şaşkın şaşkın durmuş papazlarını arıyordu; Kutsal Ekmek getirildi, yakışık alır bir ciddilikle taşındı; düz terlikleriyle minicik, pelerinlere, atkılara sarınmış peçeli kadınlar toplanmaya başladı.

"Evin kapıları ardına kadar açık, Balta..."

Ofelia Salamanca yatak odasında bir kutu pudra ile, dilini temizlemek için kullandığı gümüş bir ustura bırakmıştı. Samuel Tissot'un çok sevilen iki de kitabı, biri edebiyatçıların, evden dışarı çıkmayan kişilerin yakalandığı bir rahatsızlık ve tedavisi (yürüyüşler, tarçın, rezene çayı) anlatıyordu, ötekinin başlığıysa *Otuzbir Çekme ve Delilik*'ti. O mayıs akşamı Buenos Aires'teki balkondan Baltasar'ın onu boynuna takarken gördüğü kırmızı, kan rengi kurdeleyi de bırakmıştı. Giyotini simgeleyen ince kırmızı bir çizgi. Baltasar gizlice kurdeleyi cebine attı. Çift kişilik yatağa tiksintiyle baktı, gümbür gümbür ilerleyen bir kıskançlık dalgasının altında ezildi, Ofelia'yı, ne kadar çabalasa da şehvetli çiftin imgesinden ayıramıyordu, onu yatağa, son derece eşzamanlı bir törenle, bir kefene sarılı olarak taşınan kocası Markinin kollarında düşünüyordu. Bacaklarını açmış, yaşlı keçi kocası Cabra'nın iskeletine binmiş Ofelia Salamanca; Baltasar'ın beş yıldır kafasında canlandırdığı hem pörtlek hem gö-

mük, hem kıllı hem daha tüylenmemiş Venüs Tepesini sürtüyordu o dişi keçi, arzu edilen kadının bir yok olup bir etlenen, dışarı fırlayan, her açıdan görünen kalçalarının ön ve arkasında ateşli bir simetriyle benzeri üreyen cinsel organını ...Cabra'nın sahip olduğu. Kimbilir daha başka kaç kişinin?

Baltasar Bustos ile Julián Ríos, mum taşıyan uşaklarla birlikte parayla tutulmuş yasçılar, papaz yardımcıları, meraklı, şaşkın rahipler geldiği, özellikle de beyaz kefene sarılmış, Miguel Lanza'dan da solgun olan başoyuncu Don Leocadio, Cabra Markisi getirilip karısı Ofelia'nın aşkının tadını çıkardığı yatağın ta kendisine uzatıldığı zaman yatak odasının bir köşesine itildiler. Gerçekten ölmüş müydü? Yoksa numara mı yapıyordu? Genel Vali Abascal'ın gece toplantısındaki o acı verici sahneden sonra kalp krizi mi geçirmişti? Baltasar bunları bilmek istemiyordu. Markinin cenazesinin başına yaklaştı, ister ölü ister diri Cabra Markisinin kulağına şöyle fısıldadı: "Karını seviyorum. Yangın çıkarıp oğlunu yakan benim, bir daha da ölü ya da diri oğlun olmayacak, çünkü son beş yılda erkekliğini kaybettin, bunak bir korkuluktan başka bir şey değilsin. Dünyanın öteki ucuna da olsa karının arkasından gidip onu adalet adına beni sevmeye zorlayacağım, çünkü ona deli gibi âşık, onun için her şeyi yapmaya hazır bir adamı sevmek zorunda."

İster ölü taklidi yapsın ister gerçekten ölü olsun Cabra Markisinin kulaklarının mumla tıkanmış olmasının onun için hiç önemi yoktu. Ama gümüş kadar sert, kristalleşmiş iki göz damlası Şili Kraliyet Konseyinin eski başkanının buruşuk yanaklarına iki çizgi daha eklemişti.

3

Bu bölümü tamamlamak için birkaç belge daha gerekli yalnızca. Biri Cabra Markisinin vasiyetnamesi, iki açıdan anmaya değer. Birincisi Pilon del Molino Quebrado'nun köşesinde her gün dikilip gelip geçen *kreol*'lerin kendisini tekmelemelerine izin verecek bir *cholo*'ya ömür boyu, dolgunca bir yıllık gelir önermesi. Ofelia Salamanca'nın sağ görülü kocası, köleden yok-

sun kalacak Perulu̇ların öfkesini yatıştırma isteğiyle bu bağışta bulunduğunu açıklıyor.

İkincisi, daha acı olan vasiyetse münasebetsiz, uygulanması, sonuç alınması olanaksız bir buyruktu. Cabra Markisi sömürge soylu sınıfına kendi kendisini yağmalamayı buyuruyordu, böylece ayaklanmacılar yağmalanacak bir şey bulamasınlar.

Ama şu 1815 yılında o ayaklanmacılar nerede? Buenos Aires'e her türlü haber ulaşıyor, çoğu da can sıkıcı. Bolívar Jamaica'da sürgünde, ordu toplayacağı yerde bizim bin yıllık çocuksu uluslarımızdan, kendi kendilerini yönetme yeteneksizliklerinden, liberal kurumlarımızla görenek ve doğamız arasındaki uzaklıktan yakınan mektuplar yazıyordu. Güneyde Belgrano' nun Yukarı Peru Seferi başarısızlığa uğramış, Miguel Lanza gibi reislerin direnmesiyle yeniden sömürge yönetimine dönüşü önlenebilmişti. Burada, Buenos Aires'te Alvear'ın direktuvarlığı sona ermiş, toprak sahipleri, tacirler, papazlar yönetimi ele geçirmiş, liberalleri öldürmüş, mallarına el koymuş, sürgüne ya da ölüme mahkûm etmişlerdi. En acı haber yılın sonunda Meksika'dan geldi: Ayaklanmacı Papaz Morelos yakalanmış, yargılanıp ölüme mahkûm edilmişti. Kesilmiş başı San Cristobal Ecatepec'te bir mızrağın ucuna takılmış kara bir ay gibiydi.

Dorrego ile ben Varela elimizden geldiğince idare ediyor, daha iyi zamanların geleceğini umarak gözlerimizi açık tutuyor ve arkadaşımız Baltasar'ın mektuplarını okuyoruz. Kimi zaman onu yanıtlıyor, ama nerede olduğunu gerçekten de bilmediğimiz için mektuplarımızı ölmüş babasının çiftliğine gönderiyoruz. Umarız eline geçiyordur. Duyduğumuza göre ordudan kaçtığı için Lanza onu ölüme mahkûm etmiş; saatlerimizi ayarlıyor ve pampa rüzgârlarının estiği öğle sonraları kıta haritasının başına geçip var olmayan orduların düşsel hareketlerini izliyoruz: Her zaman tehlikeli, ama eninde sonunda kazanılan, ülküsel, düşsel Güney Amerika ordularının savaşları...

Böylece Dorrego ile ben Varela tarihi, bir yokluğun varlığına dönüştürüyorduk. En erişilmez kusursuzluğun başka bir adı mı bu?

VI

AND ORDUSU

1

"Adı Baltasar Bustos, ailesi toprak sahibi bir aile, aklıbaşında, ama yarı yaban insanlar, bütün hayvan çiftliği sahipleri gibi." "Hiç değilse babası bir tacir olsaydı." "İyi bir evlilik adayı mı?" "Ama Yukarı Peru'da dağlı ayaklanmacılarla birlikte savaşmış —peki, ne zaman kralcı olmuş?" "Miguel Lanza askerden kaçtığı için başına ödül koyunca." "Bir kadına âşık olduğunu, onu aramak için buraya geldiğini söylüyor." "Bu önemli değil, ama İnquisivi ve Jujuy'dan getirdiği haber önemli." "Çok açık yürekli; onunla ilgili her şeyi biliyoruz." "Bizden hiçbir şeyi saklamıyor." "Ayaklanmayı bastıracağımızı biliyor, bunun için bize iyilikte bulunuyor." "Bir gerillaya benzemediği kesin." "Ekselansları görünüşe aldanmamalı." "Şişko, güzel kokulu, ipekler giymiş, miyop..."

Lima salonlarını arşınladığı gibi Şili Santiagosu salonlarını da arşınladı, ama aynı resmi çizmiyordu. Daha çok Şili genel valililiği yetkililerinin yukarıda not edilmiş tanımlarına uyuyordu. Lima'da öfke ve beyin kanamasından ölen Cabra Markisinin dul karısı Ofelia Salamanca'yı bulmak için ne büyük bir patırtı çıkarmıştı Baltasar Bustos! Yatakta öldüğü belirtilmesi gereken Markinin. Kuşkusuz provası yapılan ölümünden önce mi sonra mı öldüğünü kimse bilmiyor. Onu karısının yatağına uzattıkları zaman gerçekten ölü müydü? Yoksa orada öldü de prova bir gerçekliğe, oyun olsun diye yapılan şey de Tanrının verdiği cezaya mı dönüştü?

Marki bunu tam anlamıyla hak etmişti. Ardında, Şili'de acımasızlığı, adaletsizliğiyle ilgili öyle çok anı bıraktı ki —bütün bunları, belirtmeden geçilmemeli, dudaklarında bir gülümse-

me ve nükteyle yapmıştı! Ama karısı Ofelia Salamanca artık burada değil; insanlar kuzeye gittiğini söylüyorlardı, Şili'nin pek yakın yıkılışından kaçmıştı, ayrılmadan önce dediğine göre Şili üç yüzyıldır gelmiş geçmiş genel valilerin en korkağı olan ve askerî cesaret eksikliğini kapatmak için fazla enerjisini insanlara baskı yapmaya, bir teki bile dışında kalmamak üzere bütün *kreol*'lerin bağlılığını üzerine görüş belirtmeye, mallarını ellerinden almaya, evlerini yakmaya, arasıra onları Juan Fernandez Adasına sürmeye harcayan Francisco Casimiro Marcó del Pont tarafından öylesine kötü yönetilmişti ki.

Marcó del Pont'un savaş alanındaki budalalıklarını bu şeyler kapatamamıştı, ama bu kişi İspanyol yönetiminden herkesi nefret ettirmeyi, Santiago ve Valparaiso halkının tam bir isteri durumuna getirmeyi başarmıştı. İşte Ofelia Salamanca'yı kaçırtan şey buydu. Kuşku, korku ve ani değişikliklerden bıkmıştı! Şimdi de şu miyop, şişko kendisini arıyordu, tam bir rastlantı sonucu Jujuy'dan, Yukarı Peru'dan, Mendoza'dan geliyordu, Arjantin'de ayaklanmacı subaylar arasında onu Lanza'nın ölüm kararına karşı korumuş, ama ona güvenleri olmayan arkadaşları vardı.

Her neyse başının üzerinde demoklesin kılıcı sallanıyordu; besbelli savaşa uygun biri değildi; Lanza'nın kendisini zorla orduya aldığını söylüyordu; başka herkes kadar kaygılı görünüyor; tek isteği Cabra Markisinin dul karısını bulmak ve sanki her an kötü bir haber ya da daha kötü bir darbe bekliyormuş gibi sinirli sinirli başını oynatıp mendilini sallayarak tedirginliğini üzerinden atmak. Alıştığı losyonu Şili'de bulamamaktan yakınıyor; bu ülke dünyanın bir ucu. Burada ne işi olduğunu merak ediyor, Ofelia Salamanca'yı aramıyorsa, sonunda biri ona o Şililli güzelden gönül yarası almış kişiler için bir kulüp kurmasını öneriyor, bağımsızlığın ve ayaklanmacıların inatçı düşmanı olan kadın, dediklerine göre, belki de sırf bir dedikodudur, yönetime başkaldıran Albay Martin Echagüe'nün Rancagua Savaşına katılmasını önlemek için sırtına kendisi hançer saplamış, yenilen reisler O'Higgins ile Carrera'nın Andların öte yanındaki Mendoza'ya kaçmaya zorlayan yenik ayaklanmacıyı. Bize ayaklanmacıların saldırıya geçmek üzere olduğunu, San Mar-

tin'in Arjantin Andları boyunca, hem kuzeye hem güneye, hareketli birlikler halinde yirmi binden fazla askeri olan bir ordu konuşlandırdığını, Aconcagua'dan Valdivia'ya kadar, Şili'ye genel bir saldırı hazırlığında olduğunu söyleyen bu şaşkın, kaygılı, sakalsız genç de nereden çıkmıştı.

1816 yazının başlarında Şili Santiagosu korku içinde yaşıyordu, salt bu nedenle de orada yaşayan kırk bin kişi ölünceye kadar eğlenmeye, son kuruşuna kadar bütün paralarını harcamaya karar vermişti. Ama Lima'daki gibi dedikodu değirmeni, ayaklanmacıların kazanacağı korkusundan bir kurtuluş, Marcó del Pont'un şiddet ve baskısından yılıp yurtseverlere yönelen *kreol*'lerin arasında kendilerine boş yere bağlaşık arayan ve giderek kan kaybeden kralcı sosyetenin ardı arkası kesilmeyen, eşanlı eğlentilerinde işliyordu. Rahip Camilo Henriquez'in gazetesi *Şili Şafağı*'nı gizlice elden ele dolaştırıyorlardı, yönetime başkaldıran düşmandan geldiği için, ayaklanmacılar kendi kendilerini kandırmıyorsa, yanlış olması gereken haberler vardı içinde. Ezici sıcaklıkta, şeftalilerin çürümeden bir saniye önce kabuklarının soyulduğu aylarda Şili başkentindeki âlemlerin amacı haberleri öğrenmek, dedikoduları yaymak, sömürgenin geleceği üzerine bahislere girmek, en küçük herhangi bir bilgisi olan herkese kulak vermekti.

Baltasar Bustos elinde küçücük bir beyaz şarap kadehiyle Şili'nin gece toplantılarında yukarıdan bakarak dolaşırken, "Ayaklanmacılar delirmiş," derdi. "Genel bir saldırıya geçmek amacıyla çok *geniiiş* bir cephe boyunca birlikleri konuşlandırmak için var güçleriyle çalıştılar; hepinizi parça parça doğrayacaklar, onun için siz bu gece iyi bir uyku çekin. Ben mi? Benim bir suçum yok, ben belli bir kadını arıyorum."

Bu züppeyi –o zamanlar züppelerin süslediği İngiliz sarayı hiç kuşkusuz ona böyle derdi– dinleyenler tutkusunu böyle herkesin içinde açık açık söyleyen miyop, yumuşak bir zıpçıktı, ardına düştüğünü söylediği kadını gerçekten seviyor olabilir miydi, bunu merak ediyordu. Hayır, ondan bu kadar kolay söz ettiğine göre onu seviyor olamazdı. Belki de çağın hastalığıydı bu: Tutkulu bir yaşam sürmek, insanın yalnızca kendi romantik tutkusuna dönüşerek kendisi olması, Rousseau, Cha-

teaubriand gibilerin icat ettikleri iç kahraman için bu, acı verici de olsa, yeterliydi.

"Bu dünyadan istediğim tek şey bana bir çıkış noktası vermesi: Sevdiğim kadını," dedi Bustos, Şilili kızların, Amerika'nın en güzel kızlarının iç çekişlerinin arasında. Ama yapmacıklı bir el hareketi ve bir açıklamayla onları hayâl kırıklığına uğrattı: "Kendime bir arkadaş istediğimi sanmayasınız sakın. En küçük bir ilgisi yok. Bana gereken –beni dinleyen siz iffetli bayanlar anlayabilecek misiniz bakalım?– bir aşk nesnesi. Aşkımın *nesnesi* olacak bir şey."

Bayanlar ona sırtlarını döndüler. Belki de Baltasar'a o kadar dikkatle bakan şu genç, yakışıklı rahip onu anlıyordu. Ona yaklaşarak sözlerinde görünüşteki hafifliklerinden daha fazla birşeyler bulduğunu söyledi. Karşılıksız aşk, aşkların en yoğunudur.

"Demek ki Aziz John Chrysostom'u okudunuz," dedi Baltasar, Buenos Aires'te zorlu bir mayıs gecesini anımsamıştı. "Ama artık," —içini çekti— "gizli tutkularımızın önemi yok. Düzenin kendisi tehlikede. O cani gerillalarla birlikte yaşadım. Onların neler yapabileceğini biliyorum, kadınlara, sizin gibi rahiplere... Onlar bizi asmadan önce biz onları asmalıyız."

"Züppe," dedi birden rahip, Baltasar'ın suratına bir tokat attı.

"Ah! Lima'da seni uzaktan gördüm, kim olduğunu biliyorum, onun için dikkatli ol," diye karşılık verdi Bustos.

Üçüncü bir genç adam, yüksek, işlemeli yakası sık, kızılımsı, özenle büyütülmüş favorilerini gizleyen yanaklarını sıkıştıran, acıtan kralcı bir subay ikisini ayırdı. Genç teğmen tartışma çıkarmanın, insanları daha da sinirlendirmenin zamanı olmadığını söyledi. Rahip ayaklanmacıları savunarak kendini ciddi biçimde tehlikeye atmıştı, Hıristiyanca bir iyilikseverlikten dolayı yapmış olsa bile. Bustos, her ne kadar başına ödül konmuş bir adamın sinirli olmasını anlayışla karşılamak gerekse de kendini tutmaya çalışmalıydı. Ama İnquisivi ayaklanmacıları henüz Santiago'ya ulaşmamışlardı. Telâşa gerek yoktu. Hayır, dedi Baltasar, ulaşmadılar, ama San Martin ulaştı. "Arjantin'de topladığı ordu dört yandan bize saldıracak, kaynaklar yeterli ol-

mayacak..."

Favorili teğmen ona susmasını söyledi. Karışıklık ekiyor, gerginlik biçiyordu. San Martin güneyden saldıracaktı, orada dağları geçmek kolaydı. En yüksek tepelerden geçme tehlikesini kim göze alabilirdi? Bir orduyu Aconcagua Vadisinden geçiren olmamıştı daha. Hemen hemen yedi kilometre yüksekte bir vadi! Aslında San Martin, Pechuenche şefleriyle büyük bir toplantı yapıp onların düz arazilerinden geçmek için izin istemiş. Biz İspanyolları Planchon'da gafil avlayıp Kızılderililere özgürlüklerini geri verecekmiş.

"Ayaklanmacıların istilasını durdurmaya yetecek güçler şimdiden Planchon'a doğru ilerliyorlar," dedi burnu havada teğmen, bir elinin başparmağını geniş kemerine geçirmiş, öteki eliyle kar beyazı tören eldivenlerinin yumuşak parmaklarını okşuyordu.

"O yalancı Kızılderililerin sana söylediklerinin tek sözcüğüne bile inanıyor musun?" Baltasar Bustos güldü.

"Her şey San Martin'e ihanet ettiklerini gösteriyor," dedi Teğmen Favori.

"Biz kralcılara da ihanet edecekleri gibi," diye diretti Baltasar, onları dinlemeye gelen küçük topluluğun beklentileriyle oynuyordu. "Artık hiç kimse ne düşüneceğini bilmiyor!"

"Fransızcadan okuduklarıyla aptala dönmüş fazlaca aydın papazlara gerçekten dikkat etmeliyiz," diye ekledi genç papaz, kötü bir etki bıraktıysa onu hemen oracıkta silmek ve tartışmayı daha da karıştırmak için. "Bizim elimizde günah çıkartma diye bir güç var, askerlerin vicdanları üzerinde etkimiz var, bürokratların, ev kadınlarının... Şili'de hain papazların çok olduğunu, her şeyin altını oyma işini asla bırakmadıklarını biliyorum."

"Bu ayrılıkçı papazlar benim ailemi parçaladılar, babalarla oğulları düşman ettiler," dedi sarı benizli, ufak tefek yüzbaşı, bir yandan da nefretini gizleyen bir el hareketiyle krem renkli gömleğinin önünü düzeltiyordu. "Bunu asla bağışlayamam."

"Bu konuda bir şey bilmiyorum," dedi kızıl sakallı teğmen atılarak. "Tek bildiğim, San Martin'i geri püskürtmek için hazır bekleyen birliklerimizin olmadığı tek bir dağ geçidinin bile

bulunmadığı, Andların neresinde görülürse görülsün."

"Biliyor musun, senin Ofelia Salamanca Yüzbaşı Echagüe'yü yatakta, zina yaparlarken öldürmüş," dedi genç rahip Baltasar'a, gizemli, kışkırtıcı, acımasız bir ses tonuyla, ama Santiago sosyetesinin bitimsiz bayancıklarının, yaz kızlarının şaşkınlık ve sevinçle duymalarına elverecek kadar yüksek sesle söylemişti bunu.

2

Kan kaybeden Şili sömürgesinin eğlentilerinde Baltasar öylesine gülünç, kör, kuş beyinli bir insan resmi çiziyordu ki onun başka insanlara gösterdiği ilgiden fazlasını başkalarının ona göstermesine şaşmaması gerekirdi. Gece eğlenceleri uzayıp giden vedalaşma törenleri gibi birbirini izliyor, Krallık Konseyi salonlarından başlayıp kentin doğusundaki zarif kır evlerine, oradan oymalı tavan yüzeylerinin, oygulu demir işlerinin şatafatının içinden geçerek kentin merkezindeki Velasco Evinin kocaman cümle kapılarına kadar uzanıyordu.

Ofelia Salamanca'nın anısına saygı olarak Baltasar, acıyla kıvranan bir ruh gibi Krallık Konseyinin odalarına musallat olarak büyük bir olay yarattı; merhum Cabra Markisinin Buenos Aires'e gönderilmeden önce başkanlığını yaptığı yerde oluyordu bu. 1808'de bitirilmiş yeni bir yapıydı, ikinci katta yirmi tane dökme demir penceresi, üçüncü katta oymalı demir balkonları, kahramanımıza (bu sensin, Baltasar) hayatının kararlaştırıldığı Yüksek Mahkemenin geniş odalarını anımsatan iç avluları, galerileri vardı.

Bu Santiago binası varlığını, İspanyol Aydınlanma kültürünü sömürgelerin en uzağına bile yerleştirmeye kesin kararlı bir genel valinin gelişine borçlu. Luiz Munoz de Guzmán, III. Carlos çağdaşlaşma düşüncelerini ciddiye almış, yanında müzik aletleri, barok müzik notaları, belki birtakım yasak kitaplar, karısı Doña Luisa de Esterripa'nın koruyuculuğunda kuşkusuz çoğa kalmadan bu iç avlularda, salonlarda sahnelenmeye başlayan oyunlarla Valparaiso Limanına ayak basmıştı.

O yaz öğle sonrasında Baltasar'ı büyük konaklardan birin-

de oynanacak oyuna –her şey bir yana en azından Jean Jack Rousseau'nun *Amerika'nın Keşfi*'ne– gitmekten hiçbir şey alıkoyamazdı, gelgelelim Santiago'ya geldi geleli her öğleden sonra, kaldığı evin –babasının eski bir arkadaşına, Yeni Dünyada servet yapıp İspanya'ya dönmek için bütün malını mülkünü yüz üstü bırakan bir İspanyola ait evin– balkonuna çıkıyordu. Bu elverişli noktadan komşu bahçedeki bir manzarayı gözetlerdi.

Öğleden sonraları saat beş sularında zeytin ve badem ağaçlarının arasında bir kız görünüyordu. Beyaz giysiler içinde, yumuşak pamuklulardan, tül bolerolardan oluşan özel bir bulutun üzerinde yüzer gibiydi. Baltasar bu hayaletin görünmesini bekliyordu: Her zaman tam saatinde görünüyordu, hep uzak, yeni bir yıldız gibi, yarı güneş, yarı ay gibi, kendini yalnızca ona gösteriyordu, gerçek bir yıldızın –Baltasar'ın– çevresindeki bir uydunun zarif yörüngesinde kendini yalnızca ona sunuyordu. Bu nefis kız yaklaşırken badem ağaçlarının arasında fır fır dönüyordu; daha da yakına geldikçe, Baltasar'ın kendine adandığını düşündüğü –her şey bir yana And göğünde, bu kararsız saatte ikisi bir arada görülen ay ve güneşten başka izleyici yoktu– bir dansa başlayarak hep çıplak olan ayaklarının üzerinde dönüyordu.

Yalnızca bir keresinde Baltasar öğleden sonra saat beşte, bilge ve dingin bitkilerle dolu bahçenin üstündeki aya ve güneşe baktı. O kızla ikisi de yarışamazdı; onda aynı anda ikisi de vardı, daha başka şeyler de.

Hoş bir güneş, kendisinin bir olgu olarak kabul edildiğini bilen ve özellikle sevilmemeye rıza gösteren bir annenin tanıdık eli gibi okşayıcı ve sıcak; ama aynı zamanda içinden asla çıkamayacağı, geriye dönüşsüz bir yangının ortasına fırlatılmış, günü gerçekleştirmek üzere olan kötücül bir güneş: Zamanın üveyannesiydi güneş.

Şimdi günün yazgısını gümüş bir kilitle mühürlemek istermiş gibi görünen kötü bir ay, canı çekilmiş beyaz bir ay, vampir suratlı soluk bir ay, artıklara, kanlı akıntılara açlık duyan kansız bir ay; ama iyi bir ay da, beyaz çarşafların içinde dinlenen günün yatağı, günün kirini yıkayıp temizleyen, bizi zamanın aşk eğlencesine –uykuya– gönderen son banyo.

Baltasar Bustos bütün bunları balkonundan her öğleden sonra seyrediyordu, sonunda bir yüzü seçmeye başladı, ayın alışılmadık, umulmadık, özel yüzü; kara gözlerini, kibirli burnunu, kırmızı dudaklarını, küçümseme ifadesini, Baltasar'ı deli etmeye başlayan, ona Ofelia Salamanca saplantısını unutturan, o tatlı küçümsemeyi yutmaya hazırlanan, ikinci bir cinsel organ gibi, bir başka kadında olsa itici görünecek, kesintisiz, ortası bitişik kaşların damgasını taşıyan yüz.

Bir haftadır her gün, dünyanın bu en güzel kızı –yaşı on sekizden fazla olamaz– yaklaşıyor, yaklaşıyor sonunda yandaki evin zincirleme kemerlerinin arasında kayboluyordu. Belki de Baltasar'ı görmüştü, çünkü ona işve yaptı, ertesi güne kadar gözden kaybolmadan önce uzun bir sıra halindeki sütunların arkasına bir gizlenip bir ortaya çıkıyordu.

Ama bu öğleden sonra ortalıkta yoktu.

Baltasar duvarın üstünden atlayıp onu kucaklamak, kırmızı dudaklarını, daha sonra Tanrısal bir kırbaç gibi birleşik, kadifemsi, şehvet ve ürküntü vaat eden kışkırtıcı kaşlarını öpmek için dayanılmaz bir istek duyuyordu. O hem ay hem güneşti, bu öğleden sonra orada yoktu.

Yalnızca bu öğleden sonra. Neden? Baltasar'ın artık aşk hayatı –bir kez daha bunu anlamış, bu öykücüğü bize anlatırken bunu söylemişti– için kaçınılmaz, kutsal saydığı bir töreni engelleyecek ne olabilirdi; onun aşka ilişkin coşkuları uzaklığa, yokluğa, dokunamadığı, uzaktan gördüğü, tıpkı Ofelia Salamanca gibi Baltasar'la değil, ama güneşle, ayla buluşma sözünü tutmayıp ortadan yok olan kadına duyulan yoğun istekten kaynaklanıyordu.

Daha sonra Baltasar Bustos şapkasını aldı, evden dışarı fırladı, büyük iç avlusunda Rousseau'nun kısa trajedisinin oynandığı Kırmızı Ev'le arasında on sokak bulunduğunun farkında olmadan koştu, Calle del Rey'den geçti, koca kapı aralığından daldı ve kadını çevresi koroyla, Kızılderili ve İspanyollarla sarılı olarak iç avlunun ortasında dans ederken gördü, allegorik bir İspanyol bakiresi rolünü oynuyor, şarkı söylüyor, aynı zamanda da ezberini okuyordu: Haydi asılalım küreklere, denizleri aşalım, eğlenmenin de zamanı gelecek, çünkü yeni dünyalar keşfet-

mek aşka yeni çiçekler sunmaktır...

Kız kollarını kaldırdı, korsajının tülü göğsünün üzerinde kısa, neşeli bir kadril dansı yapan öpülesi iki taze kirazın görünmesine izin verdi.

"Jean-Jacques'ın en iyi yapıtlarından değil," dedi yakışıklı papaz Baltasar'a, orada bulunanlar alkışlar, oyuncular selâm verip onlara teşekkür ederken. "Ben, *Narcissus ya da Kendini Seven Adam*'ı beğenirim, orada Rousseau, diyaloğu bir adamdan söz eden iki kadınla başlatma gözüpekliğinde bulunur, adam, içlerinden birinin erkek kardeşidir, kılığının zarifliği ve özentililiği yüzünden erkek kılığına girmiş bir kadın gibi görünür. Gene de kadınsı görünüş onu gizleyen bir kılık olacağı yerde gerçek durumuna döndüren bir kılık olur."

"Bu olağanüstü kızın kılık değiştirmiş bir erkek olduğunu mu söylemek istiyorsun bana?" dedi Baltasar, birden kendi yavan, acımasız yapmacıklılığını takınarak.

"Hayır" —rahip güldü— "adı Gabriela Cóo, babasının işi, bitip tükenmez, dolambaçsı bir iş, Krallık yararına Şili'de Cizvitlerin kırsal bölgedeki mallarını satmak. Kızı Rousseau'nun kendisinden daha az serbest biri değil, bu yüzden oyunculuk yapıyor, çağın yazarlarını büyük bir açlıkla okuyor, doğayla düşünce ve duygu ortaklığı kuruyor. Bırak da seni onunla tanıştırayım, Bustos."

"Yani bütün o öğleden sonralarda oyun provası mı yapıyordu sence?" diye sordu Baltasar, açıkça hayâl kırıklığına uğramış olarak.

"Efendim?"

Herkesin önünde onunla tanışmayı kabul etti, ama bir koşulu vardı: Şili'de oturmak zorunda kaldığı sürece, her akşam üzeri saat beşte, bitişik evde onun buharsı, sonsuz derecede istek uyandırıcı bir halde görünüşünü seyredecekti. Santiago' nun sayısız eğlentilerinde kızın kendisiyle tanışmış olabileceğinden korkuyordu, kayıp Cabra Markizine saplantısını –üstüne üstlük– bilen öteki kızlar gibi kendisini küçümseyeceğinden. Tanışmayı kabul etmemek, onun yerine, ikisi de Rousseau hayranı olduğuna göre, Yeni Dünyada Meksika'dan Buenos Aires'e kadar fırtınalar yaratmış *La Nouvelle Héloise* romanında

olduğu gibi salt mektuplaşma ilişkisi önermek üzereydi.

Ama üç şey oldu, önceden kestirilebilecek, ama gene de umulmadık şeyler. Miyop ve züppe, pek çekiciliği olmayan tombul Baltasar masada yanında oturan bayanla sayısız yemek konuşmalarından birine dalmıştı. Konuşmayı epeyce koyultmuşlardı ki Baltasar çok iyi öğrendiği ve bu amaçlar için kullandığı romantik bir rolü oynamakta olduğunu fark etti. Ama bu rol aynı zamanda son derece sahiciydi, çünkü söylediği her şey içtenlikli bir inancın karşılığıydı, söze döküş biçiminin özellikle kutlanacak bir yanı olmasa da. Bu ayrılık aynı zamanda sözcüklerinin evlilik bağıydı. Lima'yı ziyaretinden bu yana onları gevşeklik ve tutkuyla durmadan yineliyor, Ofelia Salamanca'yı arıyor, azgın gerilla önderi Miguel Lanza tarafından ölüme mahkûm edildiği için Krala yanaşmak zorunda kaldığını öne sürüyordu; nasıl olsa ayaklanmacılar ona hiçbir türlü koruma sağlamayacaklardı.

O geceki konuşmasını değiştiremezdi; aynı zamanda hem sahici hem yapmacık bir konuşmaydı. Ama bu konuşmayı o kadına yapıyordu, çünkü yemeğin ortasında konuştuğu kadının Gabriela Cóo olduğunu anlamıştı. O yüze bir yüz vermişti, o çehreye kaşlar, o gövdeye bir koku, şimdiyse sözcüklerini tutamıyordu, yalpalayarak yokuş aşağı inen bir araba gibi. Kadın ona her seferinde kibar, ama alaycı, zekice, sert, hatta eğlenerek yanıt verirken onu sarakaya mı alıyordu acaba, kendisini ciddiye almayacak kadar güzel ve zeki olan bütün Şilili kızların yaptığı gibi? Kendisinin en çok istediği şey bu değil miydi: Gerçek tutkusunun ardına takılmak, Ofelia'yı aramak için serbest olmak.

"Ne zaman sizin gibi bir kadının yanına gelsem, acımın ve günahımın intikamını sizden almak isteğine kapılıyorum."

"Demeyin n'olur."

"Benim içimdeki tutkuyu yalnızca siz söndürebilirsiniz."

"Memnuniyetle."

"Yani demek istediğim, bana bir iyilikte bulunup sonumu hızlandırın."

"Siz kiminle konuşuyorsunuz, Bay Bustos?"

"Ruhum ya iyileşmek ya da ölmek istiyor, leydim."

"Ama ben yalnızca iyileştirmeyi bilirim, öldürmeyi değil."

"Başka bir kadın olmaya çalışırsan ben de seni baştan çıkarmaya çalışmayı bırakırım," dedi Baltasar, sesini alçaltarak.

"Ne bir başkası olmak ne de sizin tarafınızdan baştan çıkarılmak istiyorum," dedi aynı biçimde fısıldayarak, yüksek sesle gülmeden önce. "Daha makûl olun, Bay Bustos."

İkincisi, her öğleden sonra saat beşte kadının bahçesinde, uzaktan görünmesiydi. Daha sonra yavaş yavaş yaklaşmaya başlıyor, sanki daha da yaklaşacağını söylemek istiyordu, kendisini Baltasar'ın arzulamasına izin vereceğini, ilkin gözleriyle, duyduğu istekle belki bir gün gerçekten sahip olarak gittikçe daha çok kendinin yapmasına izin vereceğini. Dans hareketleri, artan gevşekliği, o dal gibi gövdenin artan çıplaklığı, bir yara kadar kırmızı bir ağzın, kamçı kadar siyah kaşların keyfine kalmış bir maskenin yönetiminde, neredeyse çocuksu bir gövde kızın adını heceliyordu, Gabriela, Gabriela Cóo, arzu edilen, arzu eden, söz veren, söz verilmiş, güvenilir kişi âşığını aldatmayacaktı, kendisinin âşığı olmak istiyorsa, kendisini bahçedeki uzak ve evlenilebilir Gabriela'ya vermek istiyorsa, tıpkı uzak ve dul, aynı çocuğu iki kez doğurmuş, yani hem hayatı hem de ölümü doğurmuş bir anneye, acının ve dedikoduların, olası acımasızlıkların ve düşsel ihanetlerin yükünü taşıyan bir kadına, Ofelia Salamanca'ya verdiği gibi. Gabriela Cóo'nun gövdesi ona seçimini yapmasını söylüyor, ama şunu demiyordu: "Ben ötekinden daha iyiyim"; yalnızca, "Ben farklıyım, beni olduğum gibi kabul etmelisin," diyordu.

Böyle olması gerekirdi, diyordu Baltasar kendi kendine her öğleden sonra, çünkü Calle del Rey Caddesindeki Portekiz tarzı büyük konağın iç avlusunda salt bir kez sahnelenmiş Rousseau'nun oyununun provasını yapmıyordu artık. Artık bunu yapmıyordu. Artık salt onun için oynuyordu.

O kız onun küçük sevgilisiydi –biz ona nasıl erkek kardeşimiz diyorsak o da ona böyle diyordu.

Bir öğleden sonra küçük erkek kardeşimizle küçük sevgilisi bir zaman kararlaştırmadan buluştular. Tam kız evinin girişinden dışarı çıkarken Baltasar da iki mülkü birbirinden ayıran alçak duvarın üstünden atladı. Her ikisi de teslim olmadı, ama

her ikisi de her şeyi verdi. Kız ona geçen geceki davranışının kibar sosyetede eğlenmeye çalışan şımarık bir kızın çocukça bir hareketi olmadığını söyledi. Gerçekten de bir oyuncu olmak istiyordu, bağımsızlığa inanıyordu –yalnızca siyasal değil kişisel bağımsızlığa da. İkisi bir arada yürürdü, hiç değilse o buna inanıyordu. Burada Şili'de, Yeni Dünyanın başka yerlerinde, hatta Avrupa'da bile mesleğini sürdürecekti. Sözcükleri seviyordu, böyle demişti Gabriela Cóo; her sözcüğün kendi hayatı vardı, yeni doğmuş bir bebek gibi bakım istiyorlardı. Geçen geceki gibi ağzını açıp bir sözcük söylediğinde –aşk, zevk, dünya, deniz dediğinde– o sözcüğe bir anne, bir çoban, bir âşık, evet hatta küçük bir sevgili gibi sevgi göstermesi gerekiyordu, sanki o olmazsa, onun ağzı, onun dili olmazsa sözcük sessizliğin duvarına çarpacak, kimsesiz bir halde ölecekti.

Ama kendine ait olmayan sözcüklerin, Rousseau'nun, Ruiz de Alarcón'nun, ya da Sofokles'in sözcüklerinin sorumluluğunu üstlenmek için uzun süre hazırlanması gerekiyordu. Bir adam ona sözcükler vermedikçe o adama o hiçbir şey veremezdi. Onun için aşk tiyatro kadar güçlü bir eğilimdi, ama sözcükler de aşkı beslerdi. Bütün bunlar çok güçtü, hatta biraz da acıklı –Gabriela Cóo kolunu Baltasar'a doladı ve buklelerini okşadı– çünkü yaptığı iş gölge, gelgeç, iz bırakmayan bir işti: Yalnızca sözcükler, daha önce var olan, o olmadan da var olacak zavallı şeyler kalıyordu geriye. Hayaletsi seslerden oluşan hayatına anlam vermek için Gabriela kendi ağzı sayesinde sözcüklerin ölmekten kurtulduğunu, birazcık hayat, gövde, saygınlık, kimbilir başka neler kazandığını düşünmekten başka ne yapabilirdi?

Baltasar'ın bukleli saçlarının altındaki ensesini yoklayarak buldu, kendisini anlayıp anlamadığını sordu. Baltasar anladığını söyledi; kadının da kendisini aynı derecede iyi anladığını biliyordu. Kadın sevildiğini, Baltasar'ın sık sık gittiği Santiago yemeklerinde neden öyle davranıp öyle konuştuğunu, yakında neden birbirlerinden ayrılacaklarını biliyordu.

"Öteki kadın yüzünden olmadığını söyle bana." Gabriela böylece tek gafını yapmıştı, açıklanabilir bir şeydi bu her durumda, Baltasar onu bağışladı, ama o anda kararını verdi, onu hayatından çıkarmalı, gereksinim duyduğu özgürlüğünü ona

vermeli, Ofelia Salamanca saplantısının gerektirdiği tutsaklığı, tutkusu amacına ulaşıncaya kadar sürdürmeliydi. O anda bu tapılası kıza bağlı olabilmesinin başka yolunu göremiyordu, Gabriela, Gabriela Cóo, aşkım, taptığım, küçük aşkım, sevinç kaynağım Gabriela; kendi yüreklerimizi asla öğrenemeyeceğiz, Küçük Sevgilim.

Gabriela ile ikisinin o tek öpüşmesini öylesine çok arzulamıştı, o eylemin onun kafasındaki görüntüsü öylesine etkiliydi, dudakları kendisinin dudaklarıyla birleşir, ağızları ayrılır, dilleri birleşir, gene ayrılıp birbirlerinin damaklarını gıdıklar, birbirlerinin aç gözlü, acımasız, sevecen dişlerini sayarken öylesine kırmızıydı ki bu ağızdan bir başka ağız, bu öpüşten bir başka öpüş doğdu, kendi öpüşlerini çalan, kapı dışarı eden, onlardan alıp Ofelia Salamanca'nın öpüşüne, ağzına, sesine dönüştüren bir öpüş.

Olan üçüncü şey de buydu.

Baltasar yalnızca Gabriela'nın olacağı güne kadar onu düşünmemeye kendi kendine söz verdi.

3

Santiago'ya bakan, ama And Dağlarının oluşturduğu surla ondan ayrılmış Mendoza –Cuyo eyaletinin başkenti– aynı zamanda Amerika devriminin merkeziydi. Bağlarla, kiraz ağaçlarıyla dolu vadisinin tatlılığı, ılık meltemlerinin, geride tepesi karlı dağlarının bitimsiz ilkyazı, atın renkli armutları, bereketli toprağıyla bütün yöre yoksanmış, Mendoza, onca gevşekliğe, onca engellere karşın oluşturulan And Ordusunun etkinlikleri yüzünden kendini soğuk hesapların ve cehennemsi gürültünün aşırılıklarına kaptırmıştı.

Başlangıçta hiçbir şey yoktu; San Martin bu hiçbir şeyi savaş gerecine dönüştürmek için kolları sıvadı. Bağış topladı, herkesten para sızdırdı, Başkan Pueyrredon'u delirtinceye kadar rahatsız etti, belediye meclisinde Mendoza kadınlarını takılarını bağışlamaya çağırdı, lüksü yasakladı, subayların maaşlarını yarıya indirdi, kendisinden daha uzun boylu olmayan bir atın

sırtında, dimdik oturan, daha ancak otuz yedi yaşında olan, ama gözlerindeki üstü örtük parıltıyı ya da ağzındaki inatçı kararlılığı henüz tam olarak silememiş bir olgunluk, yeni yeni yeşeren bir olgunluk gösteren bu adam, özgürlük dağıtan bu general şöyle haykırdı:

"Amerika'nın özgürlüğü için Cuyo ter dökmeli; bugünden sonra herkes kendi hayatının nöbetçiliğini yapmalı."

Buenos Aires Cuntasının en üst düzey yöneticisi Pueyrredon ne irade ne de gayret bakımından San Martin'den aşağı kalmak istemiyordu, hele Buenos Aires'te Anibal, Sezar ve Napolyon'un kahramanlıklarıyla karşılaştırılan bir yiğitlik söz konusuyken: "Buenos Aires'ten size resmi bildirimler gönderiyoruz, üniforma, gömlek gönderiyoruz. İki bin tane yedek süvari kılıcı, iki yüz tane çadır gönderiyoruz. Bulabildiğimiz yegâne iki boruyu, küçük bir kutunun içinde size gönderiyoruz. Artık yeter," diye yazıyordu Pueyrredon. "Size dünyayı gönderiyoruz. Şeytansa şeytan. Etse et. Bunların hepsinin parasını ödemek için imzaladığım onca anlaşmanın içinden nasıl çıkacağımı, hiç bilmiyorum. Allah kahretsin! Benden daha başka bir şey istemeyin sakın!"

Cuyo gerçekten de ter döktü, Mendoza kurudu, hatta alaybozanlar, arkebüzler, karabinalar, süvari kılıçları, kamalar, üç dişli mızraklar, tabancalar, gümüş kabzalı o ürkünç Türk tarzı yatağanlar almak için kilise çanlarının ve bağların bile suyu sıkıldı.

Binbaşı De la Plaza, silâhlardan ve levazımdan sorumlu karargâh subayı, iş başı yapmıştı bile; Tucuman'ın eczacısı Alvarez Condarco türlü barutlar yapmak için nitratları birbirine karıştırıyor. Rahip Luis de Bertrán silâhhanesinde, cüppesinin eteğini beline sıkıştırmış top ve bomba döküyor, o arada komşusu Tejada kazanların başında ter döküyor, yeni üniforma yapmak için kumaşları maviye boyarken. En küçük zanaatçısına kadar herkes seferberliğe bir katkıda bulunuyordu, kesilmiş bir kamış mızrakla bile olsa; en yoksul katır çobanı bile hayvanlarını teslim ediyordu, tıpkı Dr. Zapata'nın kurduğu hastaneye ilaçlarını veren doktorlar gibi. Bağışlar gönüllü olarak yapılmazsa o zaman San Martin'in adamları gidip o çevrede yaşayan in-

sanların –boş ya da dolu– yataklarından çarşafları, battaniyeleri zorla çekip alıyorlardı. "Eski bir çarşaftan vazgeçemeyecek bir ev yoktur," diye bağırıyordu bu özgürlük korsanları, kendilerine dilenci diyorlardı, hırsızdan çok. "Başka hiçbir çare kalmayınca hepimiz dilenmek zorundayız."

Onca itiş kakış, tangırtı, şarkı, dans, kordemire inen çekiç, kişneme, patırtı, bu ocak günü, günbatımı saatinde üç atlı adam Mendoza'da General José de San Martin'in kampına girdiği zaman koca bir seslik olup çıktı, dağlardan aşağı hızla inen, atlarını dizginleyemeyen, onları koşması, atlaması, erzak hangarlarının, silâh depolarının, dükkânların, imalathanelerin çevresindeki engelleri aşması için mahmuzlayan üç atlı ile And Ordusunun açık ve kapalı ahırlarında, binek hayvanlarını oluşturan üç bin at, yedi bin katır ve on bin ineğe katılan ter içinde, gergin üç at.

Üç arkadaş atlarından iniyor, gülüyor, bağırıyor, kucaklaşıyor, birbirlerinin arkadaşı oldukları, yaşıyor oldukları, buraya varabildikleri, haber getirdikleri, hepsinden önemlisi de yiğitlik dolu yoldaşlıkları, yirmi beş yıllık dostlukları, Santiago'dan çıkıp at sırtında Andları aştıkları –öyle de çabuk ki kendi kendilerinin ulağı oldular– için birbirlerini kutluyorlardı.

Yirmi yaşında, kendini coşkun okumalara, her şeye kucak açan inancını, soylu zekâsını hak ettiğini düşündüğü kösnüllüklere vermiş, yakışıklı, vefalı Rahip Francisco Arias.

İster bir balo için taranmış olsun ister tozdan keçeleşmiş, eşit derecede hoş görünen kızıl *favorileriyle* kahraman, gözüpek Teğmen Juan de Echagüe.

Sonra da genç kahramanımız Baltasar Bustos, çaresiz bir biçimde miyop, ama bile isteye şişman –İnquisivi Savaşı sırasında gövdesinin ballı börekler, kremalar, yumurta tatlıları, çöreklerle beslenerek kazandığı sertliği korumayı bırakıp şişman ve yumuşak, doğal durumuna dönme buyruğuna uyan, bu üç erkeğin, kadınların en çirkini olan 'yalan'la dans etmek zorunda da kalsalar kendilerini adadıkları davaya hizmet etmek için dal gibi bir erkek olma gururundan vazgeçen Baltasar.

"Arias ile Bustos Şili'de Echagüe'yle buluşacaklar. Ülke diken üstünde. Rancagua yenilgisine karşın ayaklanma ruhu öl-

dürülebilmiş değil. Genel vali hem yetersiz hem de yaban. Bütün bu tedirginliğin merkezi Santiago. İnsanların arasına karışın. Herkesle arkadaşlık kurun. Yanlış dedikodular yayın. Birbirinizle çelişin. İspanyolların kazanmasını isteyen herkesin zihnini bulandırın. Bizim davamıza hizmet edebilecek kim varsa hepsini ayartın. Sorgulanmamış tek doğru bırakmayın, bir kuşku, karışıklık, çelişki, yanlış haber ve dedikodu dünyası yaratın... Kendinizin kahraman olduğunu düşünmeyin. Siz Şili'nin her yanına dağılmış casus ve karşı casus ordusunun erlerisiniz. Yanlış bilgi yayın, ama bize doğru bilgi toplayın. Birliklerinin, donanımlarının, manevralarının ve planlarının sayısını ve durumunu öğrenin. Ama her şeyden önemlisi onları, Aconcagua Dağından ta Valdivia'ya kadar uzun bir hattın her yerinden saldırıya geçeceğimize inandırmak."

General San Martin onlardan bunu yapmalarını istemişti, onlar da bunu yaptılar. Şimdi Baltasar biftek yemek istiyordu, etli börek değil, Echagüe amcasının (dedikoduya göre, boynuzlu Markinin dul karısı Ofelia Salamanca'nın kollarının arasında olmuş) ölümünün intikamının alındığı kanısındaydı, Rahip Arias o güzel, baygın, karanlık, kadın-erkek herkesi baştan çıkaran gözleriyle iki arkadaşına bakıyordu, herkese bu genç rahibin istediği her şeyi yapabileceği duygusunu veriyordu –besbelli ki Tanrının kendisi de bunu böyle istemiş, her zaman bağışlamaya hazır, ama aynı zamanda öfkelenmeye teşne, Yehova'nın ve İsa'nın bu genç habercisi, bu ince, güçlü, tatlı varlıkta iradesini somutlaştırmıştı.

Atlarından indikleri ahırlardan kol kola çıkıp yürüdüler, ama arkadaşların gelişiyle kesilen öğleden sonrayı her zamanki gürültüleriyle doldurmaya başlayan ordugâhın küçük nüfusu onlara hep eşlik ediyordu. Kazlar, tavuklar, domuzlar, ördekler. Kaz bağırtıları, gıdaklamalar, domuz viyaklamaları, çekiçlerin, körüklerin sesini, at kişnemelerini mucizesel bir biçimde bastırıyordu. Arias, Bustos ile Echagüe'ye baktı. İnşallah Baltasar'ın uydurduğu güzel Ofelia –tam dâhice bir şeydi– Şili'den geçişini haklı gösterecek bir bahanedir; inşallah onu tanımıyor, sevmiyordur. İnşallah Echagüe, amcasını öldüren kadına yoldaşının âşık olduğuna inanmaz. İnşallah bu hayat mucizesi, hiç-

bir şeyin ayırmadığı bu üç genç arkadaşın arasındaki birlik kaçınılmaz kopmalar üstün gelmeden önce olabildiğince uzun sürer. Arkadaşları ona ne yaptığını sorduğu zaman Arias kendince dua ettiğini, Arap kökenli bir sözcük, *inşallah* sözcüğünü kullandığını söyledi. Sonra birlikte yemek yediler, içki içtiler, fıkralar anlattılar, aileleri, bayan arkadaşları andılar, çocukluk yaramazlıklarını anımsadılar, birbirlerini kardeş gibi seviyorlardı.

"O kadın seni seviyordu," dedi Echagüe Bustos'a.

"Hangi kadın?" diye sordu Baltasar, üzgün.

Ama Echagüe ile Arias birbirlerine bakıp sustular. Gabriela Cóo'nun adını anmamaya ant içmişlerdi.

4

Dünyanın en ağaç kolu kentinin, geniş bir halka oluşturmuş, ayrılmaz âşıkların kenetlenmiş parmakları gibi örülmüş yapraklardan bir çatıyla korunduğu için mis gibi kokan bir kentin, Mendoza'nın temiz havasıyla ciğerleri temizlenmiş olarak General San Martin'in karşısına çıktılar.

Rahip uzun cüppesiyle baştan başa siyahlar içindeydi; gözleri de kiliseye özgü bir renkteydi.

Teğmen sarı maden demirli deri tulgasını elinde taşıyordu, sırtında Arjantin armalı düğmeleri olan mavi bir asker ceketi vardı.

Baltasar Bustos gözlüklerini deri kılıfının içine koymuş, tek demirli kumaş kasketini koltuğunun altına sıkıştırmıştı.

Bu övünçlü arkadaş üçlüsü bir kahramanın yüzüne bakıyor, acaba her birinin –Echagüe, Arias ve Bustos'un– kişisel yazgısı hangi noktada ya da hangi olaylar, savaş ya da başkaları –örneğin San Martin– yüzünden değişecek, onu merak ediyorlardı. Ama kendini beğenmişlik, diye yazıyordu Rousseau, doğayı zayıflıklarımıza göre ölçer, sahip olmadığımız niteliklerin gerçekleşmeyecek şeyler olduğuna inandırır bizi.

Üzeri haritalar, evrak çantaları, büyüteçler, mürekkep hokkaları, mühürlerle dolu masa dışında boş olan salonda general, Güney Amerika'yı özgürleştirme planının kilit noktasını

bu kıtayı yöneten genel valiliğin –Peru'nun– ele geçirilmesinin oluşturduğunu açıkça söyledi. Ama Peru'yu ele geçirmek için Şili'yi işgal etmek gerekiyordu. Yukarı Peru'daki minik cumhuriyetlerden uzun dönemli bir direnme hareketi beklenemezdi. Her zaman yaptıklarını yapacaklar, Lima'nın birliklerini ve kaynaklarını dağıtmak için baskınlar düzenleyeceklerdi.

Her şey hazırdı. Şili'de her şeyi sarsma işini başardıkları için üçünü de kutladı. Yurtseverlerin ilk saldırıyı nereye yapacakları konusunda Marcó del Pont'un kafası iyice karışmıştı. Echagüe'nün dönüş yolculuğu sırasında kendisinden yapması istenmiş şeyleri yerine getirdiğine kuşkusu yoktu. Genç teğmen buna olumlu bir yanıt verdi: Bütün yolu, en küçük taşına kadar, hiçbir not almaya gerek kalmadan ezberlemişti. Baltasar ile Rahip Francisco Juan'a, sonra da Martin'e baktılar. Gizi biliyorlardı; bunu saklamaları için onlara ant verdirmeye gerek yoktu. Ama Mendoza harita odasının girişinde bir mızrağa dayanmış olarak duran dalgın bir Kızılderili, kederli gözlerle onlara bakıyordu. Dinliyor muydu? Elbette. Anlamış mıydı? Evet; hayır; evet. "Onlarla birlikte yaşadım. Her şeyi anladıklarını biliyorum," dedi Baltasar, San Martin Kızılderilinin oradan uzaklaştırılmasını buyurduğu zaman. Ama Echagüe'nün ağzından o sırrı ancak işkenceyle alabilirlerdi, dedi Rahip Arias.

"Peru'da biz onlara bok soyu *cholo*'lar deriz," dedi Bustos Rahip Arias'a, birden, öfkeyle.

"Merak etme. Onlar birbirlerine daha kötüsünü söylüyorlar."

"Adalet sorununu çözmez bu," diye diretti Baltasar, genç rahibin alaycı gerçekçiliğinden biraz sinirlenmişti. "Yani biz İspanyollardan kurtulmak istiyorsak, biz *kreol*'ler onların yerini alalım, her zaman *cholo*'nun, Kızılderilinin üstünde olalım diye mi istiyoruz?"

Echagüe güldü. "Şimdi bunu düşünme, Balta. O mutlu günü düşün yalnızca."

"*Le jour de gloire est arrivé*"[1] diye mırıldandı, yüzü kızardı ve normal haline döndü. "Özür dilerim, generalim. Nerede

1. Fr. O mutluluk günü geldi. (Çev.)

olduğunu unuttum. Biz üçümüz çok iyi arkadaşız da."

"Adalet beni de ilgilendiriyor," dedi San Martin. "Nereye gidersek oraya serbest ticareti götüreceğiz, her gittiğimiz yerde Engizisyon'u ortadan kaldırıp köleliğe son verecek, işkenceyi yasaklayacağız. Ama Yukarı Peru'da Castelli'nin, Belgrano'nun başına neler geldiğini hepiniz gördünüz. Aydınlanmanın ülkülerini, bu ülküleri anlamayan Kızılderililere ve sürekli bir devrim istemeyen *kreol*'lere duyurdular. Adaleti sağlamak için ne kuramlar ne de bireyler yeterlidir. Kalıcı kurumlar oluşturmalıyız. İlkin, kuşkusuz, bağımsızlığımızı kazanmayı başarmalıyız. Başımız asıl ondan sonra ağrımaya başlayacak."

"Yasalar getiriyorsunuz, generalim. En başından siz onlara inanmalısınız," dedi sabırsız Baltasar, yurtseverlerin saflarına döndüğü için mutluydu, devrimin gerçeklikleriyle düşleri birleştirebilecek yetenekte biri olduğuna gittikçe daha çok inanıyordu.

"Biz fazlaca yasacıyız." San Martin gülümsedi. "Dengeyi, yasal simetriyi seviyoruz, çünkü bizim kötü oluşmuş toplumlarımızın karışıklıklarını maskeliyor bu. Aşama düzeninden, dogmanın koruyucu şemsiyesinden, Kilise ve İspanya'nın bize miras bıraktığı her şeyden hoşnutuz. Güvenlik çatısının ve yasa denen sütunların altında kayalarla, haşaratla, insan yutan kumlarla dolu ve cumhuriyet tapınağının dengesini tehlikeye atacak bir düşün bulunduğunu unutuyoruz."

"Demir gibi bir iradeye, bizi kurtaracak bir adama gerek var," dedi Echagüe, elinden hiç çıkmayan eldiveniyle.

"Genç arkadaşlarım." San Martin onlara acı acı gülümsüyordu. "Dağlarda başarılı mı olacağız yoksa bir daha belimizi doğrultamamacasına parça parça doğranacak mıyız bilmiyorum. Onun için size hemen buracıkta şunu söyleyeyim ki kazansak bile iktidarı kılıç sallayan ele, askere bırakırsa yenilmiş sayılırız..."

"Ama bu bir ulusun kurtuluşu sorunuysa," diye diretti Echagüe.

"Bir ulusu bütün yurttaşları kurtarır, asker bir önder değil."

"Savaş zamanı insan böyle düşünmüyor."

"Ama barış zamanı ben düşünüyorum, Teğmen Echagüe. Kurumlar oluşturmaz, Amerikalılar arasında birlik yaratmazsak, iş hızla ağız dalaşı olmaktan çıkar, kardeş kavgasına dönüşür. Size yemin ederim ki İspanyolları öldürürüm, ama Arjantinlileri asla. Asla. Siyasal nedenlerle kılıcım kınından asla çıkmaz."

Generalim, lütfen konuştuğum için beni bağışlayın. Arkadaşlarım adına da konuştuğumu söylemeyeceğim, onlar..."

"Amcası kadar ateşli."

"Don Martin Echagüe benim eylemlerimle övünecektir. Umarım ben de sizinkilerle, efendim."

"Öyleyse ne benden ne de bir başkasından yurttaşlarımızın katili olmamızı isteyin. Bir asker ancak bunu unutmamak koşuluyla iktidara gelebilir. Sivillere karşı da dikkatli olun," dedi Bustos'a ve tuhaf değil mi, Rahip Francisco Arias'a da. "Askerlerin adına insanları öldüresiniz diye hiç kimsenin sizi iktidara itmesine izin vermeyin. İktidarın öldürmek ya da öldürülmek yolağzına sizi hiç kimsenin getirmesine izin vermeyin."

Genç adamların sıkıntılı suskunluğu karşısında güldü, kırk yaşına girmek üzere olan, üstüne düşen görevi yapmak, ondan sonra da dünyanın bir köşesine çekilip huzur içinde, saygı duyulan bir insan olarak yaşamaktan başka isteği olmayan bir adamın son sözlerini bağışlamalarını istedi onlardan. "Burada Mendoza'da çiftliğime çekilirsem, yalancı bir Cincinnatus[1] olmadığıma, bütün ipleri ele geçirmeyi bekleyen gerçek bir Sulla[2] olduğuma inanan çıkar mı? Allah kahretsin!"

Hepsi güldü ve o onları varsayımsal bir gelecek için tartışma çıkarmakla suçladı, oysa çok açık, her yerde görülen bir olgu vardı —Amerika'nın bağımsızlığını kazanma iradesi: Bunu görmüşlerdi, bütün çevrelerinde bu vardı, şimdiye kadar Güney Amerika'da böyle bir şey görülmemişti. Yaklaşan fırtına bulutları için oturup ağlamanın zamanı değildi, bu güneşi bütün çevrelerinde –genç adamlarda, yurtseverlerde, Amerikalılarda– boy atan bu iradenin ardından gitmek gerekiyordu. Bütün

1. Erdem örneği Roma generali, M.Ö. 519-439 (Çev.)
2. Roma diktatörü, M.Ö. 82-79. (Çev.)

bu kalkışmalardan sonra bir Arjantinlinin, bir Şililinin, bir Perulunun kendini örgütleyip yönetmeyi bilmediğini kim söyleyebilirdi? Kanıtı hemen bu kapının dışında görülebilirdi!

O kapının dışındaysa askere yeni alınanlara üniformalar veriliyor, onlar da ortalık yerde üzerlerinde hiçbir şey kalmamacasıya birkaç saniyede soyunup üniformaları giyiyorlardı. Rahip Francisco Arias gidip onların giyinmesine yardım ediyordu; pek çoğu üniformayı doğru dürüst nasıl giyeceğini, asker ceketini nasıl düğmeleyeceğini, kemeri nasıl takıp deri kayışı göğüslerinde çaprazlayacağını bilmiyordu. Öteki ikisine gelip yardım etmeleri için el salladı. Baltasar, Juan'ı tuttu.

"Gitme. Senin eşitin olmayanların artık bir yoldaşı olamayacağın gün kendini çok kötü hissedeceksin. Bizi yalnızca savaş birleştiriyor. Toplum bizi ayıracak."

Ertesi sabah Fransisken Manastırının önüne birlikler toplanınca San Martin yürüyüş kolunun başına kumandan olarak Karmel Dağı Meryem'ini dikti ve onu And Ordularının Koruyucusu ilan etti. Taşbebek gibi giydirilip kuşatılmış o suretin ortasında, bir kadının güzelim cinsel organı kadar üçgen, bakir anneliğin beyazlığını taşıyan yüzün yerine Baltasar Ofelia Salamanca'nın yüzünü koydu, kendisine, sanki kendisi her şeymiş –o oyuncağın sahibi, kadının sevgilisi, annenin oğluymuş– gibi gülümseyen yüzü.

5

Echagüe, General San Martin'e Bernardo O'Higgins kumandasındaki birliklerin büyük bölümünün geçeceği Los Patos yolunu ayrıntılarıyla anlattı. Onların güneyinden Albay Las Heras daha kısa olan Uspallata yolu boyunca topçularla birlikte ilerleyecekti. Çeşitli küçük kollar bu ikisinin güney ve kuzeyine yayılacak, ordunun Şili'ye taa Acongagua Dağıdan Valdivia'ya kadar geniş bir cepheden saldırıya geçtiği izlenimini pekiştireceklerdi. Böylece San Martin'in La Rioja'dan ve Comecaballos'taki geçitten başlayıp Peuchuenche Kızılderililerinin şimdiden yurtseverlere ihanet ettikleri Portillo ve Planchon Geçitlerine, oradan San Jaun ve Pismanta yoluna, oradan da güneye ka-

dar genişlettiği bir dedikodu kampanyası, bir yalan yelpazesi yüzünden moralleri zaten bozulmuş olan kralcı güçlerin dikkatlerini dağıtacaklardı. Düzenli piyadeler, milis güçleri, el bombacılar, mızrakçılar Buenos Aires ilinden yola çıkıp Yeni Dünyada benzeri görülmemiş büyük istilanın güzergâhlarını izlediler. 5423 kişilik ordunun 4000'i savaşçıydı. Gerisi donatım kollarını oluşturuyordu: Tahıl arabaları, sığırlar, istihkâm erleri, fırıncılar, fener taşıyıcılar, su arabaları, evrak ve haritalarla dolu, altı atın çektiği bir araba —bunların hepsi deniz düzeyinden hemen hemen altı bin dört yüz metre yükseğe tırmandı, oradan da, Andlara egemen olmak isteyenlere egemen olan Andların yüzüne dikti gözünü. Bu ilk adamlar, özgürlüğün Âdem'leri, ayaklarının altında volkan kalıntılarından, yok olmuş buzullardan oluşan bir yer kabuğuyla durmuş, bu ölü Tanrının kahverengi yüzüne, karlı tepesine bakıyordu. Ölü ya da değil, o Tanrı, San Martin'in Şili'ye geçtiği sabah, yok olmuş dünyaların anıları ve bu adamların, San Martin'in beş bin adamının asla göremeyeceği gelecekteki dünyaların umutlarıyla titreyen bir doğada gizli, engellenmiş bir felâketi yinelemek üzereymiş gibi görünüyordu.

Acaba onun yerine generallerinin kehanette bulunduğu gibi kardeş kavgasını, yeni ülkelerin yerle bir oluşunu, kendi çocuklarınca yıkılışını mı göreceklerdi? Andların bu en yüksek tapınağına tırmanırlarken Baltasar Bustos José de San Martin'in gözleri kadar arkadaşları Echagüe ile Arias'ın gözlerini aradı. Yükseklikleri ölçme, buyruklar verme, görkemli görünümler karşısında kendinden geçme gibi şeylere dalmış, savaşta başarılı olma, bu benzersiz orduyu silâhlandırma isteğiyle belki de sarhoşlamış oldukları için acaba Baltasar'ın yaptığı gibi yüreklerinin içine bakıp güzel sözün eylemden ayrılacağı ânı düşünüyorlar mıydı? Yüce bir an, o ânı kimse bozmamalı. Amerikalı olma, Amerika'nın kurtarıcısıyla birlikte Amerika'nın çatısında bulunma ayrıcalığına sahip olanlar gelecek kuşaklar adına bırakın bayram etsinler.

Uyudular. Mataralarından su içtiler. İspanyollar bunun pampa sığırtmaçlarından oluşan bir ordu olduğunu sanmasın diye kimileri hatta o anda bu işi üstlenivеren bir berbere kendi-

lerini tıraş ettirdiler. Geceler dondurucu derecede soğuktu, Mendoza'nın iyi insanlarından çalınmış battaniyelere teşekkür ediyorlardı. Toplar tek sıra halinde geçti, Kızılderililer gereçleri taşıyorlardı. Artçı yürüyüş kolunda donanım malzemesinin yükü altında inleyen sığırların sesi duyuluyordu. Kimi adamlar yere yıkılıyor, bayılıyor, kusuyor, yükseklik hastalığına yakalanıyorlardı. Birinin bir *vidalita*, Arjantin aşk şarkısı söylemesine karşın, kahramanlara özgü bu gecede hiç gitar sesi duyulmuyordu. San Martin cambaz ayaklıkları varmış gibi, bir adımda dağları aşabileceğini düşlüyordu.

18 Ocakta tırmanmaya başlamışlardı, 2 Şubatta iniş başladı; dördünde Achupallas denen bir dağ geçidinde kralcı bir müfrezeyle karşılaştılar, Echagüe'nün yalın kılıç saldırısına direnemeyen kralcı yüz askerle. O andan sonra ordunun iki kolu Aconcogua'dan Şili'nin orta vadisine doğru hızla ilerlemeye başladı. 12 Şubatta, ayışığında, Marcó del Pont'un Chacabuco'daki kralcı birlikleriyle çarpışmak için hepsi yokuş aşağı koşuyordu. Üç arkadaş birbirlerine gene ayışığında son kez baktı, el sıkışamadan, kucaklaşamadan, hatta birbirlerine bir sözcük daha söyleyemeden. O'Higgins'in buyruğu şuydu: Düşmanı yok edin, çevresini sarın; tam ortaya mevzilenmişler, bu yüzden bu işi yapabiliriz —bir ölüm çemberiyle kuşatın onları. O'Higgins'le birlikte süvariler Cuesta Nueva boyunca İspanyolların sağ kanadına saldırıya geçtiler. Soler'in daha sonra gelip düşmanın sol kanadından geriye kalan artçıları temizlemesi için bu ona zaman verdi. Üç arkadaş sol kanada ilk saldıranların arasındaydı, kılıç kılıca, göğüs göğüse çarpışıyordu, süvarilerin hemen ardından piyadeler geliyordu, yolları kapamak için düşmanın yığdığı ağaç gövdelerinin üstünden aşmaya çalışırken arkadaşlarının omuzlarına tırmanan, bu yüzden de kılıçlarını ağızlarında taşıyan piyadeler. Atlar siperlerin üstünden atlıyordu. Yürekli Juan Echagüe bir atlama sırasında düştü, Baltasar başının ayaklar altında kaldığını gördü. Bir başka saldırıda bir top mermisi yakışıklı Rahip Arias'ın siyah cüppesinin kendi kırmızı kanına bulanmasına yol açtı. Baltasar bir hamle yaptı, gözlükleri buğulandı, madensel sapları tahriş olmuş, kızarmış kulaklarının çevresine sımsıkı yapışmış haldeydi. Yüreğini boş bı-

rakmaya çalışıyordu, acının o kabuğa yerleşmesini engellemeye; gene de zihnine kılıcıyla istemsiz olarak bir teşekkürname çiziktirdi, düşenin kendisi olmadığı için. Baltasar Bustos yıldırım hızıyla bir vasiyetname yazmış, ölenlerin anısını kendisine bırakmıştı: Ölen arkadaşları ona miras kaldı. Bütün ötekilerden daha yakışıklı, daha yürekli genç bir askerin ölüsü. Bütün ötekilerden daha yakışıklı, daha dindar genç bir rahibin ölüsü. Baltasar Bustos onların hayatlarını kendisine armağan etti, onlar kadar yakışıklı, yürekli ya da dindar olmadığına şükrediyordu. Kendisi hayattaydı ve o Tantalus tutkusu, o ele geçmez, dokunulmaz gizem için yaşayabilirdi. Savaş alanında ölüm hemen o anda ona, arkadaşları gibi yok olup gitmeden önce kendi hayatından ne koparabilirse koparmaya karar verdirtti. Belki aynı zamanda kendisini ötekilerin yanına gönderecek ânı hızlandırmaya.

6

14 Şubatta kurtarıcı birliklerin girdiği Şili başkentinde çan kulesiz katedralde, Rahip Arias ile Yüzbaşı Echagüe'nün cesetlerinin başında dururlarken General San Martin, Baltasar Bustos'a şöyle dedi:

"On iki adamımızı kaybettik. Bu ikisinin onların arasında olması çok üzücü."

"Düşmana kaç kayıp verdirdik?" diye sordu Baltasar San Martin'e bakmaksızın; iki arkadaşının kaybına ve generalin sözlerine üzülüyordu, sanki kendi acısı, donmuş olduğunu düşündüğü Kurtarıcının yüreğine de uzanmıştı.

"Beş yüz. Chacabuco onlara Şili ve Peru'ya mal oldu. Artık İspanyol sömürgesi değil bu ikisi."

Baltasar az daha, "Benim kaybettiğim şey bu iki ülkeden büyük," diyecekti, ama San Martin ona ölü arkadaşlarının yüzüne iyi bakmasını söyledi, çünkü yakında, haklı bir dava uğruna bağımsızlık savaşının mutluluğu içinde ölmüş arkadaşlarının yüzünü değil iktidar için savaşan ve ölen kardeşlerinin yüzlerini görecekti. Baltasar, San Martin'in sözlerinin kendisini inandırdığı oranda bu şeyin kaçınılmaz olup olmadığını sordu, ken-

disine San Martin'den çok farklı bir kötümserin, bir İspanyol konseyi başkanının söylediklerini anımsatan sözlerinin. San Martin onun sözünü kesti: "İspanyolları yenmek için birleştik. Gördük ki bölünseydik bizi yeneceklerdi. Senden tek isteğim, arkadaşım, Bustos, bunu görmen ve birlik eksikliğinin tehlikesini anlaman. Birlik olmazsa sonumuz gelir; kurumların bulunmadığı yerlerde kurumlar oluşturmalıyız. Bu zaman ister, açık seçik düşünebilmeyi, elleri temiz olmayı gerektirir. Yasaların gerçeklikten kopuk oldukları için onu gerçekdışılaştırdığını düşünebiliriz. Öyle değil. Gerçeklik, yasa, merkezi iktidar isteğine karşı federasyon isteği bizleri bölecek. Pampaya açıldık ve başımızın üstünde bir çatı yok artık. Ama özgür havayı solumayı bırakıp sonsuza kadar evin içinde kalmak için bir neden değil bu. Benim tek isteğim tehlikelerin neler olduğunu fark etmen. Hayır, yazgıcı biri değilim, ama kör olmak da istemem. Her şeyi benim gördüğüm gibi gör, arkadaşım, Bustos. Sen de benim gibi gerçek bir yurttaş olmaya, kral, imparator ya da şeytan olma olasılığından sonsuza kadar uzak durmaya, şimdi arkadaşlarının ölülerinin önünde benim gibi karar vermelisin."

"Arkadaşlarımla birlikte bir dünya kurabilirdim," dedi Baltasar Bustos, başını eğmiş halde.

"Onlarsız..." diye başladı Martin.

"Bir tutkuyu yaşamaktan başka bir şey yapamam."

General genç arkadaşının ne dediğini anlamadı. Elini Baltasar'ın omzuna koydu ve "Onlar birer kahramandı," dedi. Sonra Baltasar'ı oracıkta terfi ettirip yüzbaşı yaptı.

Baltasar, Francisco Arias ile Juan Echagüe'nün ölüleriyle geride yalnız kaldı. Gerçekten birer kahraman mıydı onlar? José de San Martin'in kendisi de bir kahraman mıydı, Baltasar'ın tanıyıp tanıyacağı yaşayan bir kahramana en yakın insan mıydı? Katedralin, hem Cizvit hem de Bavyeralı olan mimarlarının oraya serpiştirdiği ışıltıların bile dağıtamadığı cenaze kasveti içinde Baltasar, Kurtarıcı olan arkadaşlarını, Miguel Lanza'yı, Kızılderili Baltasar Cárdenas'ı, Rahip Ildefonso de las Muñecas'ı, tanıdığı bütün savaşçıları görür gibi oldu: Onları süvariler, bir savaş alanı, piyadeler olmadan gördü: Belki de José de San Martin'in kafasının uzak bir köşesinde bu vardı: Kahra-

mansız bir dünya görüntüsü, kendisi gibi, arkadaşları Lanza ile Cárdenas, genç Rahip Arias ile Yüzbaşı Echagüe gibi insanların olanaksızlaştığı, çünkü kılıç kılıca, göğüs göğüse savaşların, namus yasalarının olmayacağı, yalnızca kardeş kavgalarının, kardeşin düşman karşısında değil kendi kardeşi karşısında zafer kazanmasının söz konusu olacağı bir dünya; önceden kestirilebilecek, programlı savaşlar, uzaktan kararlaştırılıp gerçekleştirilen ölümler. Yalnızca güçsüzlerin kurban gideceği kirli savaşlar. Kahraman –arkasına döndü ve çıkış kapısına doğru yürüyen, kubbelerin saçtığı ışıkla beneklenmiş üniformalı General José de San Martin'in dik omuzlarına baktı– o zaman dağların tanrısı gibi, ölen bir Tanrı olacaktı. O zaman yaşlanmış, Arjantin yurttaşlarının kanıyla kılıcını kirletmemeye yeminli, örnek yoluyla insanları doğru yola çağıran, 'yola gelmez, duygusuz, yaban' insanların kavgaları ne kadar rahatsız edici olursa olsun 'güçlü kol' olmaya yanaşmayan bir San Martin'in kederini düşündü. Başarısının doruğundayken San Martin bunu romantik bir taşkınlıkla kutlamayı kabul etmemişti. Arada bir görülen aşırı ciddiliğinin özürü, Palencia'lı bir ana-babanın bu eğlunun acılara aşırı dayanıklı, Kastilyalı sertliğiydi. Diktatörlük heveslerine kapılmayacaksa bunu Arjantin'e karşı sorumluluktan kaçmak için değil, herkesin daha önce nasıl davrandıysa öyle davranması gerektiğini Arjantin'e söylemek için yapacaktı. Herkes sorumlu olmalıydı. Bundan böyle her birimiz kendi hayatımızın bekçisi olmalıydık. Bunu birinin söylemesi gerekiyordu, hem de ilerideki başarısızlıkların çukuruna battığı zaman değil, hemen şimdi, başarının doruğundayken, başarı tutkusunu yenerek.

Bunu anladığı zaman Baltasar Bustos koşup son kahramanı kucaklamak isteği duydu. Ama bunu yapmak başka bir kutlama olurdu yalnızca, ölen bir Tanrının ciddiliğini yadsımak. Ona karşı suçlamalar ya da övgülerle hakaret etmeyecekti. Baltasar'ın yoldaşlarının yanında kalması, bu sevecenlikten, bu umutlardan, bu şakalardan, bir daha asla göremeyeceği bu yakın ilişkiden ayrılmaması daha iyi olurdu.

General anladı ve ona iyi bir yolculuk diledi.

Güneşli bir şubat sabahı Baltasar, Valparasio'dan Pana-

ma'ya giden iki direkli yelkenli, *Araucana*'ya bindi. Yelkenli Lima'ya saldırıya hazırlanan Lord Cochrane'in küçük filosunun yanından geçti. O sırada Baltasar bir tür silâhlara veda olarak küçük filonun gemilerine ad verdi: Kırk altı topu olan firkateyne *Lautaro*, yangın bombalarıyla yüklü brike *Galvarino*, iki direkliye *Moctezuma*, savaş gemisine *San Martin*, yük gemileri ve hücumbotlara da.

Santiago'da ona şunu dediler: "Aradığın kadın Caracas'ta. Ama ondan iyi bir şey bekleme."

Baltasar için savaş sona ermiş, yalnızca tutku kalmıştı.

Ama Santiago'da Gabriela Cóo'yu aramak istemedi.

VII

SOYTARI EVİ

1

Callao ile Panama arasında İrlandalı gemicilerle yolculuk eden Baltasar Bustos, Yukarı Peru'dayken sahip olduğu ince gövdesine kavuşmuştu; başını korumak için (Guayaquil'de aldığı) bir Panama şapkası dışında hiçbir şeyi olmadan iki deniz, Pedro Miguel ile Portobelo arasındaki zümrüt yeşili ormanı geçmekte diretti. Mavi yara izli yüzleriyle, hiç değişmeyen dev Barilles yontularının yaralı birer benzeri olan San Blas Kızılderilileri ona birbirinin omzuna çıkmış adamlar biçimindeki toprak yontuların arasında yol göstericilik etti. Pamana lagünlerinin suları hiçbir şey yansıtmıyordu, güneş öylesine şiddetliydi ki gündüzün insanların gözünü kamaştırıyordu. Geceleriyse Pamana kıstağının öteki yanında bekleyen, onu Maracaibo'ya, zaman zaman silâhlarla, daha sonraysa Drake ve Cavendish'in ünüyle kuşatılmış eski bir kaleye götürecek ikinci bir teknenin bulunduğu Portobelo'nun ışıklarını görebiliyordu. Ama şimdilerde, yakın geçmişin anılarında Maracaibo'nun ünü, yanında kemancı ve davulculardan oluşan özel orkestrası olmadan Venezüella Limanına saldırmayan Korsan Laurent de Graff'tan kaynaklanıyordu; bir de Maracaibo'nun tuzlu sokaklarında gündüzleri bile önde fener taşıyıcılar alayı, arkada yükleme işçilerinin taşıdığı tahtırevanla boy gösteren Fransız Kaptan Montauban'dan.

İngiliz, Fransa, Hollandalı korsanların ünü, Baltasar Bustos'un her yere kendinden önce giden, bütün Amerika kıtasında Ofelia Salamanca'yı arayışının ünüyle karşılaştırılınca hiç kalırdı. Alpacalar, katırlar ağır ilerliyordu, ormanlık sık, dağ silsileleri kurak ve geçitsiz, korsanların cirit attığı denizler kanlı,

uçurumlar derindi, ama haberler bir Kızılderili ulaktan ya da İrlanda gemilerinden daha hızlı yayılıyordu: Etkileyici bir yanı bulunmayan, şişman, uzun saçlı, miyop bir adam Plata Halicinden kalkmış Maracaibo Körfezine gidiyor, Şilili güzel Ofelia Salamanca'yı arıyordu. Dediklerine göre onu hiç görmemiş, hele hele ona hiç dokunmamış, ama tutkusu her şeyin eksikliğini kapatıyor, gövdesinin güçsüzlüğüne karşın onu elinde kılıcıyla Amerika'nın bağımsızlığı için İnquisivi bataklığında Miguel Lanza'nın ürkünç gerillalarıyla, Ayopaya Kızılderili sürülerinin başındaki efsanesel Rahip Ildefonso de las Muñecas'la, Andları kahramanca aşan San Martin'in kendisiyle omuz omuza savaşmaya itiyormuş.

'Bir kahramanın!' dedi Baltasar Bustos kendi kendine, soyu tükenmiş dev yaratıkların cinsel organlarına benzeyen uzun, kara sinirotlarının arasında, başlarında dört ucundan bağlanmış kırmızı damalı eşarplarla ipiri, Zenci kadınların dansını ettikleri, bir *cumbia*'ya dönüştürülmüş kendi aşkının şarkısını ilk kez duyduğu zaman. Kadınların giymiş olduğu kat kat etekler onların orada, alt tarafta olan o şeyi iletmelerine ya da kalçalarını ritimli, düzenli, hoş bir biçimde ve ağır ağır oynatmalarına engel olmuyordu. Baltasar Panama'da, bir *tamborito*'ya dönüştürülmüş, sütsü örümceklerinkine benzeyen gövdelerini yelpazeleştiren koca etekler içinde kaymak gibi beyaz *kreol* kızların ayak uydurdukları kendi başarısız aşkının öyküsünü dinledikçe kendi kendine, 'Bir kahraman,' diye yineleyip duruyordu. 'Bir kahraman —sıcaktan yanan, Baron von Humbolt'un buz gibi soğuk akıntılarından uzak bir Pasifik ile salt Panama'nın ince beliyle, dans eden, şarkı söyleyen Zenci kızların taktıkları bel kayışıyla ayrılmış Karayipler'in dinginlik veren denizi arasındaki o dans eden limanlarda, insanın ağzından dağılıveren kurabiyelere, çöreklere, kaktüs incirlerine, karamelalı elmalara karşı koymak zorunda olan bir kahraman: İşte Baltasar Bustos, Ofelia Salamanca'yı aramak için pampadan aşağıdaki düzlüklere iniyor! Bir kahraman! Kim tanıyacaktı ki onu, şarkıda söylendiği gibi şişman değildi, gene eskisi gibi zayıftı, çalışma saatlerini eğlenceli bir oyuna, sarhoşluk ve dinlenme saatlerini (ikisi de aynı şeydi)

özlem hıçkırıklarına dönüştüren İrlandalı gemicilerle gemicilik ettiği günlerde mide kasları sertleşmişti: Fındık esmerliğinde, saçları bal rengi, sakalı, bıyıkları sarı Baltasar Bustos —yeniden doğmuş, yememek için direndiği kaktüs incirlerine benzeyen, baldırları sert, çıplak bacakları altın rengi ince tüylerle kaplı, göğsü kılsız, terden ıslak, koltuk altlarındaki uzun kılları şehvetli gizler veren Baltasar. *Cumbia* ya da *tamborito*'nun Baltasar'ı değildi bu —ya da, oraya kalırsa, *mereng*'in (pasta düşüncesi birden ağzını sulandırdı).

Ünü kendisinden önce gidiyordu, ama onu kimse tanımıyordu. Efsanesel kimliğinin son işaretini –gümüş çerçeveli yuvarlak gözlüklerini– de, taşlamalı And şarkısını, ta Titicaca Gölünden Chimboraso Dağına, ölen bir akbabayla sürüklenerek değilse bile öfkeli bir lamanın ağzında ıslıklanarak gelmiş bir *zamba*'yı ilk duyduğu yer olan Guayas Irmağının ağzından yola çıkarken denize atmıştı.

Bu onun yazgısıydı: İnsanlar onu putlaştırmıştı, onun hem savaşta hem aşkta kazanmasını istiyordu. Hatta öfkeli kralcı subayların "Uğursuz soysuzlar!" diye haykırışlarıyla Maracaibo'da iki direkli teknenin yolcu iskelesinden uzak tutulan Zenciler bile —onlar bile kakao çuvallarının arasından bakıyorlardı, kendilerinden daha beyaz ve kuşkusuz daha az lânetli çuvalların arasından. İspanyolların ve *kreol*'lerin küçümsediği bu Zenciler, bağımsızlık savaşları gerçeğini çabucak kabul eden bir başka başkaldırının, 'öteki türlerin yeniden dirilişi'nin yenilgiye uğramış ordusuydu: Herkes kendisi için özgürlük istiyor, ama hiç kimse –(Guatire'deki Zenci patlamasını yurtseverlerin kanı ve mülküyle beslenen insanlıkdışı ve haksız bir halkın işi olarak lânetleyen) İspanyol, *kreol* Simón Bolívar'ın kendisi– Venezüella'daki bütün beyazlara karşı öfkelerini kusan Zenciler için eşitlik istemiyordu. Baltasar Bustos aralarına karıştığı İrlandalı gemicilerle birlikte kendisinin bagajı da gemiden indirilebilsin diye İspanyolların gemiye yaklaştırmadıkları Zencilerin sarı gözlerinde, terli gövdelerinde öfke korlarını görebiliyordu. En durgun yaz günlerinde gözümüzü uzun süre dikip baktığımız, biz kımıldayabilelim diye –dünya yoluna devam etmez durursa biz nasıl kımıldayabiliriz?– kımıldayacağını umduğumuz

kimi bulutlar gibi yukarıdan –büsbütün olarak– sallandırılmış izlenimi veren bir gökyüzünün altında, kendisinde sağlam değilmiş duygusu yaratan bir zemin üzerinde yürüdü.

Güneyde, San Martin'in önderliğinde devrim başarı kazanıyordu; kuzeyde Bolívar'ın ilk zamanlarda kazandığı zaferleri canavar General Morillo komutasında yürütülen yeni İspanyol istilası silip süpürmüştü. Kuzeydeki devrim Simón Bolívar'ın direnci sayesinde yaşıyordu, önce Jamaica'ya şimdiyse, Bustos'la birlikte San Martin Chacabuco Savaşını kazanırken hemen hemen aynı zamanda yapılan Semen Savaşında, Morillo tarafından yenilgiye uğratıldıktan sonra sığındığı Angstura'daki üssüne sürgün edilen Simón Bolívar'ın. Bu savaşları, büyük ayaklanmacı, ova adamı Paez'in, Cojedes Savaşı yenilgisi izledi. Semen[1] ile Cojedes, yurtseverleri Orinoco'nun güneyine sıkıştıran iki savaş, iki komik sözcük –birincisinin nedeni açık, ikincisiyse *kreol*'lerin kullandığı örtmeceli 'zina' sözcüğünü anımsattığı için. Baltasar Bustos, Ofelia Salamanca'nın her zamanki gibi kendisinden önce ve Morillo'nun amansız kralcı vahşetinden delicesine heyecanlanarak geldiği Venezüella'da aşkla ilgili şansının iyi bir işareti sayıyordu bu sözcükleri.

"Guayaquil'den geçti, Buenaventura'ya gidiyordu."

"Panama'da gemiden indi, Panama kısağının öteki yanına geçti."

"Maracaibo'ya gitmek üzere Cartagena'dan gemiye bindi. İspanyollar orada güçlü, böylece onların onuruna kadeh kaldırabilir, kaltak."

Kerhaneler ve dükkânlarla dolu hastalıklı bir liman, ikinciler her zaman boş, çünkü Maracaibo ayaklanmacı güçlerin sürekli kuşatması altındaydı, birincilerse sekiz yıldır süren bir savaşın kıyıya attığı döküntülerle dolup taşıyordu, bu sekiz yıl süresince kralın orduları ürünler ve sığırlar için yurtseverlerle dövüşmüş, yanan çiftliklerden köleler kaçmış, efendilerse bağımsızlık, ister kazanılsın ister kazanılmasın inatla köleliğe bağlılıklarını sürdürmüştü. Köylülerin toprağı, kentlilerin dönebilecekleri bir kenti, zanaatkârların işi yoktu, dul kadınlar ve yetim

1. İs. Meni, sperma. (Çev.)

çocuklar giderek azalan oranda çikolata dışsatımı yapılan kral yanlısı limanlara akıyordu. Her zamanki gibi bizim acı akşam yemeğimiz bütün tatlılarını dünyaya gönderiyordu.

Baltasar Bustos gözlüklerini Guayas Irmağına fırlatıp attı. Ofelia Salamanca'yı bulmasına bir yararları olmamıştı. Şimdi, tutkusundan başka yol göstericisi olmadan ovalara, dağları, ırmakları, ormanları aşacak, söylenceyi sona erdirip gerçeğe dönüştürecekti. Bolívar, Yeni Granada'yı ele geçirir, kral yanlısı iktidar hep tetikte olmak yüzünden yıpranırken, Venezüella, koca bir yıl, gerilim içinde yaşıyor, Kurtarıcı ile kralcıların, Paez ve onun mızrakçıları ile Morillo ve onun İspanyol erleri arasında yapılacak, sonucu belirleyici savaşı bekliyordu. Ama Baltasar Bustos –Lima ve Santiago'da yaptığı gibi salonlarda değil– Maracaibo'nun genelevlerinde, barlarında, hastanelerinde, rıhtımlarında, mağazalarında dolanıyor –olmayan *kreol* balolarında değil– oralarda söylenen, orospuların, katırcıların, çocukların, yükleme işçilerinin, ilkyardım istasyonlarındaki rahibelerin söylediği şarkıları, Baltasar ile Ofelia'nın baladını, ikisi buluştuğu zaman doğrulayacak olan, sevgilisiyle ilgili haber arıyordu.

Ofelia onları biliyor muydu? Kimisi komik, kimisi aptalca, çoğu pis olan bu şarkıları biliyor muydu? Şarkılarda anlatıldığı gibi bir kadın mıydı: Okuyla yayını daha iyi kullanabilmek için bir memesini kestirmiş, yalnızca kadınların yaşadığı bir yerden, yılda bir kez gebe kalmak için gelen, bütün erkek çocukları öldüren bir Amazon? Bu baladlarda anlatılan Baltasar da gerçek değildi. Kafasındaki saplantıyla o tropik limanın bütün sokaklarını, aralıklarını dolaşıyor, doğru bilgi toplamaya çalışırken ancak yanlış şarkılar duyuyor, amansız nemden bitkin düşüyor, kötü yiyecekler yiyor, sürekli sıtma tehlikesi altında yaşıyordu.

Tanıdık, ama kim olduğu bilinmeyen bir kişi haline gelirken bir çift göz onu izliyordu. Bu adam şarkılardaki biri değildi. Ama bu gözler onu daha önce de böyle, şimdi olduğu gibi Yukarı Peru Savaşından döndüğü zamanki gibi, ince, kayış gibi haliyle görmüştü. Bu gözler onu cumba penceresinden, kepenklerin ve siyah tüllerin arasından seyretmişti. Bu kadın her zaman si-

yahlara bürünmüş olarak görünürdü, ama artık keder ve yas karası giysileri çisentili Lima gecelerinin ışıklarına yansımıyordu.

Soytarı gibi giyinmiş küçük, uyanık, Zenci bir oğlanı o adamı kendisine getirmesi için yolladı. İşte Maracaibo'daki Soytarı Evine Baltasar'ın ilk kez girişi böyle oldu. Ün onu oradan uzak tutmuştu; o genelev Ofelia ile Baltasar'ın söylencesi kadar ünlüydü ve orada tanınmaktan korkmuştu. Ün her yerde paylaşılır ve geçerlidir. Baltasar haklıydı. Onu tanımışlardı, ama içeri girdiği zaman değil, onu tanıyanlar genelev perileri de değildi, Baltasar'ın bu çıplak karınlı odalıklar arasından geniş adımlarla geçerken, kocaman ya da göçük, buruşuk ya da el değmemiş göbekleri –onları kesen masaklara yakın ya da uzak göbekleri– aracılığıyla doğaya bağlı olduklarını düşündüğü her renk ve tatta kadınlar değildi, onu tanıyanlar, sanki bir orospu doğum öncesi hayatın hiçlik içinde asılı duran o olağanüstü aylaklığını, günahsız kösnüllüğünü sürdürmek için orospu oluyormuş gibi kendilerine özgü bir hayatla iç geçiren bütün o göbeklerdi. Dalga dalga gelen orospular: Puerto Cabello'dan şehvet düşkünü Zenciler, Guayana'dan sıska Kızılderililer, Arauca'dan tövbeli İspanyol-Kızılderili kırmaları, Caracas'tan hayasız *kreol* kızları, Martinique'ten yelpazeli Fransızlar, iki bacağının arasında bir memesi olan bir Çinli, Curaçao'dan inek gibi Hollandalılar, sanki hiç orada değilmiş gibi yapan, Barbados'tan gelmiş dalgın İngiliz fahişeler. Zenci soytarının yol göstericilik ettiği Baltasar Bustos onların hardal ve sidik, buhur ve kokarca, yılanbalığı ve sandalağacı, guava ve bakam ağacı, çay, ıslak kum, koyun kokularını aldı; bütün bu kokular I. Napolyon tarzı, sedirler, minderler, alçı sfenksler, duvara tutturulmuş ışıklar, durdurulmuş saatlerle döşenmiş salonda, korsanlık, yağma ve kölelikle ünlü, şu andaysa oraya sonsuza kadar yerleştiğine inanan bir imparatorluk, İspanya, tarafından kuşatılmış bir limanın en ünlü genelevinin büyük salonunda toplanmıştı.

Soytarı ile Baltasar sonunda gidecekleri yere ulaştılar, Baltasar fethedilmiş, kendi kendisini fethetmiş bir kraliçenin önünde durur gibi durdu. Orospuların aç gözleri kapılar arkasından kapanıncaya kadar onu izledi. Siyahlı kadın hiç zaman

yitirmedi: Adamın dışarıda aradığı bir şeyi genelevde bulmak istemeyeceğini biliyordu, ama gene de ergeç geleceğini hep ummuştu, böyle söyledi. Adam dışarıda başka işlerle uğraşıyordu –kadına her şeyi anlatmışlardı– çünkü bu Ofelia Salamanca'yı dışarıda bulmayı düşünemezdi. Ama burada buldu, doğru mu? Hayır, diyerek başını salladı, burada da bulamamıştı; onu bulma umudunu hemen hemen kaybettim. Oyunun bu noktasında, Baltasar, onu hiç bulmamayı, sonsuza kadar aramayı mı yeğlerdin, bu şey, seni çıldırtan, biz kadınları onun şarkısını söyler, dansını ederken çıldırtan bu ritim, senin hayatının haklı gerekçesi olduğu için? Üç memeli bir Çinli kızı da mı istemezsin? Ha, canım?

"Bana yalan söyleme. Seni Lima'daki eğlentiden tanıdım."

Baltasar'ın kim olduğunu kimseye söylemeyeceğine yemin etti. Sır saklamayı da bilirdi yani. Genel valiliğin salonlarından bu geneleve onun nasıl geldiğini öğrenmek istemiyordu, öyle değil mi? Baltasar hiçbir şey demedi. Kadın ağzının sıkılığı için ona teşekkür etti, ama şu sözü de verdi: "Geri geldiğin zaman sana her şeyi anlatacağım."

Akşamın yüzünün kendisiymiş gibi görünen, kadının eti ile kara giysileri arasında parıldayıp ölümü aydınlatan bir yas ifadesiyle, ama şimdi, diye ekledi hemen, Baltasar'ın Merida'ya gitmesi, oradan dağlara, soğuk, çorak ova, Paramo'ya çıkması, daha sonra Pico del Aguila'dan geri dönüp buraya gelmesi gerekiyordu.

"Onu orada bulacak mıyım?"

"Bunun için sana söz veremem. Ne olursa olsun söylencesini bulacaksın.

"Bunu zaten biliyorum. Benimkiyle birlikte şarkısı söyleniyor."

"Senin istediğin kadınla ilgili olarak kimse gerçeği bilmiyor."

"Öyleyse ben nasıl bileceğim?"

"Onu arayarak, bulamasan bile."

"Onu Lima'da gördün mü, Luz María?"

"O adı bir daha ağzına alma. Ben artık o kişi değilim."

2

Bu sözler Baltasar'ın açlığını kamçıladı. Gözlükleri olmadan iyi göremiyordu, ama öteki duyuları –koku alma, özellikle işitme– eskisinden daha keskindi. Bu yeni yolculuğa çıkarken görmeyi becerebildiği şeyleri, kokladığı, işittiği, en sonunda da düşlediği şeylerden ayırdedemediğini biliyordu. Yukarı Peru'da, bir keresinde, kendinde olmayan her şeye hayranlık duyacağından korktuğunu salt bu nedenle söylemişti. Ama şimdi hızla birbirine eklenen şarkılar –bu kocaman, uzayıp giden kıtada şarkılar her zaman en hızlı iletişim aracı mı olacaktı?– Baltasar Bustos'a hem kendisi olan hem olmayan bir adam imgesi sunuyordu: Gövdece o adam değildi, ama yaşadığı zamanların hareketli aynası olan ruhuna bakılırsa o adamdı. Şarkılarda anısı yaşatılan tutkusu gerçekti; kimbilir belki aşkının acı eksikliğini savaşla unutmaya çalışan bir kahramanın öyküsü de öyle olabilirdi. Ama hiçbir melodi –ne Peru valsi, ne *cueca, cumbia, vidalita*– onun iki pedere –biri kendininki, öteki de Cizvit eğitmeni, Julián Ríos– ve iki arkadaşı Dorrego ile ben Varela'ya anlattığı doğruyu yansıtmıyordu. Kuşkusuz bizler öylesine uzaktaydık, saatlerimize ve Buenos Aires siyasetine öylesine dalmıştık –hükümetler düşmüş, taşralı çete reisleri akın etmiş, düşlerimiz anarşinin eline kalmıştı– ki dostumuz Baltasar ile güzel Ofelia'nın söylencesini bile anımsamıyorduk. Yaşamları ve ölümleri yüreklerimizi kıskançlık ve gayretkeşlikle dolduran öteki iki arkadaşımız, rahip Arias ile Teğmen Echagüe, Baltasar'ın gizini öğrenemeden öldüler: İki bebeğin kaçırılıp değiştirildiğini. Bu bizim kırılmış gururumuz için bir avunçtu. Farkına varmadan Arjantinli olmaya başlamıştık.

Ama Ofelia Salamanca'yı arayarak Baltasar Bustos'un yalnızca bir tutkuyu doyurmaya değil, bir bağışlanma elde etmeye de çalıştığını çok iyi anlıyorduk.

Şu anda, derin vadilerden yukarı tırmanır, Merida Dağlarının dar geçitlerinden kale duvarı gibi uzanan And eteklerine geçerken son bir kez bağışlanmayı diledi. Bağışla beni, Ofelia Salamanca, çocuğuna yaptığım şey için.

Peki ya Zenci bebek? Baltasar –kibarlık gereği– ona yaptığı şey için de bağışlanmasını istemeyecek miydi? Hayır. Belki de frengili olmasına karşın çocuk doğurmaya cesaret ettiği için halkın karşısında kırbaçlanan Zenci kadın, çocuğun kendisinin çekmeyi hak ettiği acıları çekmişti. Ama Ofelia'yı arayan Baltasar, kendisine yakıştırılan romantik tutkusunun yanısıra başka bir tutkuyu da doyuruyordu: Ofelia'nın önünde diz çöküp ondan özür dileyebilmek için onu aramak gibi ruhsal bir tutkuyu. Bebeğini kaçırdığım için beni bağışla.

Tabay ile Mucurumba arasında Andlar örtüsünü üzerinden atmıştı, çırılçıplak, grimsi kahverengi, çatlak ve sarp görünüyordu, Andların önünde bu genç Rousseau okuru doğada doğal olarak iyi olan, toplum tarafından yabancılaştırılmış, doğayla hiçbir ilgisi olmayan bir kötülüğün maskesini taşıyan bir adam düşlemekte diretti: Kötülük başka yerden geliyor, bizden değil. Mucuchies Kasabasında bir patates çuvalının üzerine oturmuş yaşlı bir adam ona, evet, o hain Ofelia Salamanca'nın oradan geçtiğini söylediği zaman bu romantik inancını, sanki bu inanç soğuk bir gözlemeymiş gibi kaybetti; kadın, işte şu gördüğün kırmızı ve pembe boyalı eve gizlenmiş, oradan canlı değil, ama 'onurunu yitirmeden' çıkacağına inanan silâhlı bir yurtseveri öldürmemesini kral yanlısı bir albaydan istemiş, albay kabul etmiş. Yurtsever silâhını tam şuradaki beyaz çerçeveli pencereden dışarıya atmış. Daha sonra kadın içeri girmiş, üstündekileri çıkarmış ve kendisini yurtsevere çırılçıplak göstermiş. Tek söz söylememiş. Bütün kasaba gerilim içinde, ne olacağını bekliyormuş. Açık pencerelerden her şey görünüyormuş. Kadın çıplakmış ve hiçbir şey söylemiyormuş. Ama yurtseverin kendisine bakmasına izin veriyormuş, her yanına. Daha sonra adama dışarı çıkmasını söylemiş, idam mangasına da ateş etmesini.

Yuvarlak yüzlü, elma yanaklı, şapkalarını dağ rüzgârları uçurmasın diye eşarplarıyla bağlayan bütün kızlar neler görmüşlerdi? Bütün bu And kasabalarının belli başlı sokaklarında oturan yaşlı adamlar ne düşünmüşlerdi? Bu yaşlı adamlar asla ölmezdi. Bin yıldır buradaydılar. Kızıl *yaragua* otları gibi, bu çıplak dağda varlığını sürdürmeyi başarmış bereketli sığır otlak-

ları gibi –sığırlar gibi de. Daha yükseklerdeki kasabalarda yalnızca yaşlı adamlar ve çocuklar kalmıştı, gümüşsü kırışıkları olan yaşlı adamlarla uzun saçlı kızlar. Ne görmüşler, Ofelia Salamanca için nelerin söylendiğini duymuşlardı? Dediklerine göre o kadın, ayaklanmacı bir yüzbaşıyı Ma Guaira kapısında kakasını yaparken öldürtmüş. O âna kadar beklemiş, adamı küçük düşürmek için. Valencia'daysa kral yanlısı bir generali teslim olmak, boynunun çevresinde bir iple, diz çöküp günahlarının bağışlanması için yakarırken ölmek zorunda bırakmış.

Ofelia Salamanca: Tıpkı yaylaların soğuğuna dayanıp dağ yamaçlarını nokta nokta, güzel bir el yazısıyla dolduran sarı çiçekli bitkiler gibi Ofelia Salamanca'yla ilgili öyküler de bu sıra dağları benek benek dolduruyordu. Yaprakları etli bitkilerden o sarı çiçekler nasıl şamdan gibi yükseliyorsa o da buralarda öyle boy göstermiş, hiç yurtsever kalmayıncaya kadar onları avlamıştı, tek kurbanı kalmamacasına. Tam burada, akbabaların durmadan uçtukları bu çorak kasabada, bir memesi ile sağduyusu olmayan o kadın Orinoco boyundaki kaleleri kuşatan ayaklanmacı komutana şunu demiş:

"Kralcıları yenersen beni tutuklayıp öldürebilirsin."

"Ya İspanyollar bizi yenerse?"

"Seninle ikimiz sevişeceğiz."

"Güzel bir fırsat, seni gidi İspanyol meraklısı, kaltak. Bunu kaçırmayacağım, bahse girebilirsin."

"Ama bir koşulum var. Sırf benimle sevişmek için savaşı kaybetmek yok. Çünkü o zaman seni öldüreceğim. Anlaştık mı?"

Gerçekten de onunla sevişebilmek için savaşı kaybetti –dağlı halk ozanlarının türkülerinde anlatıldığı gibi– ve böylece kadının kucağında, sırtına saplanan bir hançerle can verdi.

Onun kollarında, onun buyruğuyla, onu çıplak gördükleri zaman, onun kendilerini ele geçirmesine izin verdikleri zaman ölen bütün o adamlar ne biliyordu? Kimdi bu Amazonların kraliçesi?

Venezüella'nın bu boş topraklarının ıssız doğasında Baltasar Bustos kulak verdi, ama kendisinin yalnız ve kendine yeterli ruhunda bireyi nesnelerle, ya da umudu gerçeklikle birleştire-

cek, gönül okşayıcı bir karşılık bulamadı. Tam tersine, Ofelia'nın insanca eylemleri her türlü uzlaşma olasılığını ortadan silmiş, güzel ve acımasız Şilili bayanın varlığının kaynağı olan ve içinde kendi haklı gerekçesini, yansımasını bulduğu doğa işini şeytanca bir iş haline getiriyordu. İnsanla doğanın uzlaşabileceği inancı da o anda yıkıldı; sırtımızda pek çok günahın yükünü taşıyoruz, diye fısıldadı ıssız toprakların kulağına, yaşlı adama ve genç kıza. Herhangi bir uzlaşma, zorlama bir uzlaşma olacaktı; birbirimizi incitmeyi sürdürmekten başka çaremiz yok, bizi gelgeç tutkulardan, buyurgan küçümsemeden, dizginlenmeden uygulanan güçten daha çok kıran bir şey olamazdı: Ofelia Salamanca'dan.

Donmuş, kısır, son derece güzel dağlarda kadının yüzünü gördü: Panama şapkasıyla korunarak yırtıcı kuş yuvası doruğa, ölü devenin sırtına, Kartal Gagasına ulaştı, orası kaybedilmiş bir gerdanlığa benziyordu, sanki Ofelia Salamanca, sonunda romantik âşığını da bezdiren bu anlaşılmaz kadın, bu bitimsiz bilmece o gerdanlığı dikkatsizlikle orada unutuvermişti; bu kızgın sarı çiçeğin, bu katıksız çıplaklığı salt temmuz ile ağustos arasında istila ettiğine, dağları tertemiz, süssüz yalnızlığına çarçabuk bıraktığına şükrediyordu. Göz kamaştırıcı boşaltımları, aşırı acıklı ödülleri uyuşukluk içindeki bir şeyi yeniden canlandırmak peşinde olan, edepsizcesine lüks, barok bir kadın: Baltasar o anda onu yüreğinden söküp attığını, beyninden kovduğunu anladı.

Ama kadının bıraktığı boşluk çok büyük bir boşluktu. Adım adım aşağı iniyordu Baltasar, kadını ölümsüz taşa, geçici çiçeğe dönüşmüş bulacağına inanıyordu, taş kısır, çiçek de zehirli; vadileri, koyun toynakları, evlerin saz damları, limonluk gibi yeşil karanfil tarlalarıyla yeniden ortaya çıkan doğa görünümünün yayılmış tatlılığında içten gelme bir sevinç aradı.

Ama Venezüella Andlarındaki bütün bu İspanyol çiçekleri –karanfiller, güller, sardunyalar– Ofelia'nın bıraktığı boşluğu dolduramazdı. Savaş yapabilirdi bunu: Köy evlerinin uzayıp giden saçaklarının gölgesinin yakınından yürüyen Baltasar, bir zamanlar, doğa ve tarih kendi kişiliğinde birleştiği için benzersiz ve çatlaksız olduğuna inandığı hayatının sonsuza kadar bö-

lündüğünü, o kurtuluşsuz şarkılarda zaten belirtildiği gibi artık ona bir savaştan, başka bir savaşa, kuzeyden güneye, güneyden kuzeye koşturmak, halk şarkılarında şimdiden çizilmiş olan masalsı yazgısını gerçekleştirmekten başka yapılacak bir şeyin kalmadığını kabul etti... Güneş doğarken lezzetli dağ peyniri, And ekmeği yemek, ananas şarabı içmek için duracaktı, ama hayatın bu ayrıntıları bile şarkıda çizilen yazgının elinden kurtulamıyordu. Ağzındakini çiğneyerek Homeros'u, Cid'i, Shakespeare'i düşündü: Onların epik dramları yaşanmadan önce yazılmıştı. Akhilleus, Ximena, Helen, kambur Richard gerçek hayatta ozanın sahne buyruklarını yerine getirip daha önceden yazılmış şeyleri gerçekleştirmekten başka bir şey yapmadılar. Bu eğretilemenin tersine dönmüş biçimine 'tarih' diyoruz, önce olayların olduğu, sonra bunların yazıldığı yolunda safça bir kanı. Bu yalnızca bir yanılsamaydı, ama o artık kendisini aldatmıyordu.

Tam o anda, Macurumba yolunun kıyısındaki bir handa, yaşlı bir kadın kendisine kurabiye sunarken Baltasar Bustos'un aklına savaşı sormak geldi. Kadın bu soru üzerine, "Ne savaşı?" dedi.

Baltasar güldü, yemeğini yedi. Bu ıssız kasabalarda kimi zaman insanlar hiçbir şey öğrenemezler –ya da çok sonraları, halk ozanları olayları kendilerine göre aktardıkları zaman. Ama Mucuchies'te, saatler sonra, aynı patates çuvalının üzerinde aynı yaşlı adamı otururken buldu ve aynı soruyu sordu: —"Savaş nasıl gidiyor?"— aynı yanıtı aldı: —"Ne savaşı? Sen neden söz ediyorsun?" Haber kasabaya hemen anında yayıldı. Çocuklar biraz eğlenmek, dalga geçmek fırsatını kaçırmadılar. Adamın çevresinde halka olup "Ne savaşı? Ne savaşı?" diye şarkı söylemeye başladılar, adam çocukların sihirli çemberini yarıp çıktığı, kendinden yaşlılara Simón Bolívar'ın, Antonio Paez'in, José Antonio Sucre'nin kim olduğunu sorduğu zaman aynı yanıtı aldı: "Onları tanımıyoruz. Bu yöreli mi bunlar? Adlarını hiç duyan var mı? El Tabaya'da keman çalan adama sor."

Başı, köşeli, tahta bir küp biçimini alıncaya kadar kılıç yaralarıyla oyuntulanmış bir adamdı. Baltasar onu yoldan uzak, içerlek bir yerde, kocaman, dökük bir evde bulmuştu. Eve

ulaşmak için inek iskeletlerinin üstünden aşması gerekti. Yaşlı adam kendi dökük saçık taraçasında, bir ineğin kafatasının üzerinde oturuyordu, tıpkı Baltasar çocukken pampadaki hayvan çiftliğinde José Antonio Bustos'un oturduğu gibi. Bu yaşlı adam keman çalıyordu; belden yukarısı çıplak, lime lime, pis bir çadırbezi pantolonla ayıbını örtmüş, otuz yaşlarında, genç, Zenci bir oğlana bakmaktan başka bir şey yapmıyordu.

Bustos katır sırtında yaklaşırken, köşeli, koyu esmer, yaşlı adam keman çalmayı bıraktı, nemli bıyıklarını eliyle sildi, öfkeye kapılmış gözlerini dikip baktı. Güneş inek kemiklerini pişiriyor, insanın bakışını da, ışık gibi, beyazlaşmaya çağırıyordu. Baltasar gölge gereksinimini, daha önce hiç olmamış biçimde kavradı; yaşlı adama bir selâm sözcüğü yerine söylediği şey buydu; Zencileri selâmlama zahmetine girmezdi —kapı pervazlarına dayanmış bir Zenci ya da Kızılderili her zaman oluyordu. Adalet kafasında güneşe ve beyaz kemiklere dönüştü; savaşı arıyordu ve yaşlı adama, "Nerede? Ne oluyor?" diye sordu.

"Ben bir şey bilmiyorum," dedi yaşlı adam, "şu Eusebio belki bir şey biliyordur."

Zenci konuşmayı bırakmamıştı; yani Baltasar onun sürekli, ama alçak bir sesle konuşup durduğunu fark etti. Şimdiyse daha yüksek sesle konuşuyor, "Sağ olun, efendim. Sizin sayenizde hırsız olmaktan kurtuldum. Sizin sayenizde bir kaçak olmaktan kurtuldum. Sağ olun, generalim, burada, sizin malikânenizde olmama izin verdiğiniz için," deyip duruyordu.

"Başıboş dolaşmak, adam öldürmek, hırsızlık etmek isterdin," dedi, yarı aydınlık evden, ellerini önlüğüne silerek çıkan bir kadın. "Peki sen, sen ne istiyorsun?" dedi, Baltasar'a bakarak.

"Ben bir askerim," demek geldi Baltasar'ın aklına. "En yakın tabura nasıl katılabilirim?"

Kadın, Baltasar'a hiçbir şey anlamazmış gibi, yaşlı adama acıyarak, Zenciye sırıtarak bakıyordu. Hepsi, kemanlı adam, teşekkür eden adam, öfkeli kadın zamanın içinde asılı dururmuş gibiydi, yok gibi.

Bustos kahramanların adlarını, "Bolívar, San Martin..." diye saymaya başladı, sanki onlar birer tılsımmış gibi.

Uzun bir sessizlik oldu, sonra yaşlı adam çalmayı bırakıp konuştu: "Bize, 'Yoldaşlar' dedi, 'devrimin parası yok, ama toprağı var. Maracaibo'daki denizden Guayana'daki sık ormana, Kartal Tepesinden Orinoco'nun ağızlarına kadar nereye bakarsanız bakın, gördüğünüz şey toprak. Toprak var. İspanyollar onu Kızılderililerden aldılar. Alın toprağınızı,' dedi bana, 'bugün değil, ama yarın, savaşı kazandığımızda. İşte bir senet; emirerim, cahil Zenci için de bir tane var." Bütün generaller gibi ben senedi bozdurdum, ama şu gördüğünüz oğlan var. O cahil bir Zenci. Bir şey bozdurmayı falan bilmiyor. Savaş bitti. Eusebio haklarından nasıl yararlanacağını bilmiyor."

"Beni korumasaydınız hırsız olacaktım," dedi Zenci.

"Bu insanlar kâğıttan hiç anlamıyorlar. Yalnızca hayatta kalmak istiyorlar," dedi koyu esmer, köşeli, yaşlı adam. "Her şeyimiz var, ama hiçbir şeyi bitirmiyoruz."

"Devam et." Kadın güldü, çok uzun bir zaman önce güzel olması gereken altmışlık falan gibi bir *kreol*. "Sen kendin de neredeyse Zenci gibisin; görünüşlerden korkma. Ama ben Zenciyim, ihtiyar. Hizmetine karşılık sana verilen bu hayvan çiftliğinde, dışarıda olup bitenleri bilmek zorunda kalmadığım sürece bir hizmetçi olarak size hizmet etmeye hazırım. Kuşkusuz siyahlar Caracas'ı ele geçirdiler."

"Çünkü senin için her şey kötü," dedi yaşlı adam, kemanına sarılıp onu göğsüne bastırarak.

"Sizin savaşmalarınızı izlemekten bıktım. Şanslı yıldızlarınıza teşekkür edin. Hiç yoktan iyidir," dedi kadın, arkasına dönüp yanlarından ayrılmadan önce.

Kadın daha yeni uzaklaşmıştı ki yaşlı adam gözlerini kapadı, alnını buruşturdu, eliyle işaret ederek Baltasar'ı çağırdı. "Yakına gel," dedi, "bizi duymasın. Ama doğruyu biliyorum. Ne olduğunu biliyorum. Bolívar'a ihanet edildi. Tıpkı biraz önce karımın bize sırt çevirmesi gibi ona sırt çevirdiler, onu yalnız başına ölüme gönderdiler, ama bu bizim yazgımız. San Martin'i tükettiler. Huzur içinde yaşayamasın diye çevresini casuslarla sardılar. Sürgüne göndererek onun işini bitirdiler."

"Kimler? İspanyollar mı?" dedi Baltasar, yaşlı adamın tuhaf öyküsünü izlemeye çalışarak.

"Hayır, *kreol* askerler, bizler."

"Melez," dedi genç adam gülerek, "Sen bir melezsin, ihtiyar."

"Öyleyim, burada saklanıyorum, çünkü kardeşlerime karşı nankörlüklere, cinayetlere katılmak istemiyorum," dedi adam şaşırtıcı bir güçle, karısı yeniden görünüp sordu: "Ne diyorsun? Gene aptal aptal konuşuyor, nelerin olacağını mı söylüyorsun hâlâ? Bu ne zır delilik, Tanrı aşkına! Bir peygamber olduğun düşüncesini sana kim verdi, yaşlı sersem?"

"Peygamber değilim. Yalnıza zaten olmuş şeyleri söylüyorum," dedi yaşlı adam. Kemanını çalmaya başladı. "Uzun zaman önce olmuş şeyleri."

Mérida'ya, oradan da denize yaptığı yavaş yolculuk sırasında Baltasar Bustos savaşa dair en küçük bir ipucu bulamadı; hiç kimse eski çarpışmalarla ilgili hiçbir şey bilmiyor, tek bir kişi bile kahramanları anımsamıyordu. Kimi zaman, evet, diyorlardı, çarpışma yarın olacak, daha sonra ona hiçbir şey söylemeyen adlar sayıyorlardı –Boyaca, Pichincha, Junin– daha fazla ayrıntı istediği zaman hiç kimse bu yerlerin nerede olduğunu söyleyemiyor ya da tarih veremiyordu; tekdüze bir sesle, "Bir çarpışma daha yapıldı mı yurt kurtulacak," demekten başka bir şey yapmıyorlardı.

Yanıp kül olmuş bir kente girdi, ayak bileklerine kadar gelen küller içinde yürüdü. Bu küllerin sonsuza kadar orada kalacağını, hiçbir şeyin onlardan kurtulamayacağını söylediler kendisine. Daha sonra keman çalan generalin hayvan çiftliğine döndü. Kadın ölmüştü. O öğleden sonra onu gömüyorlardı. Zenci çocuk dağlara gitmişti. Kaçmıştı. Ovaya inecekti. Tüfeğini ateşleyecekti. Sonsuza kadar savaşacaktı. Burada kalsa delirirdi. Yaşlı adam yalnız kalmıştı, Baltasar'a göre yalnızlık ona eski ruhunu geri veriyordu. Yaşlı adam öykü üzerine öykü anlatıyordu, Fransızlarla, Yankee'lerle yapılan savaşları, askeri darbeleri, işkenceleri, sürgünleri, başarısızlıkların, gerçekleşmemiş, hepsi ertelenmiş, engellenmiş, salt umut olarak kalmış düşlerin bitip tükenmez tarihi; hiçbir şey asla bitmiyor, belki böylesi daha iyi, çünkü burada bir şey bittiği zaman kötü bitiyor.

Baltasar Bustos sağda solda topların unutulmuş demir

tekerleklerini buldu, gündüzleri alnını onlara dayayarak serinletiyor, geceleri de onları ellerini ısıtmak için kullanıyordu. Zaman duygusunu büsbütün yitirmişti. Belki Venezüella'da da bunu yitirmişler, yenikliğe, her şeyi yarım yamalak yapmaya razı olmuşlardı. Bir gün, bin türlü renge boyanmış mezarlarla dolu bir mezarlıkta cılız bir cenaze alayının başında keman çalan generale rastladı, besbelli ki cenaze alayı Simón Bolívar'ın, tıpkı Cid'in Kastilyalı savaşçılara yaptığını yaparak para yerine toprak verdiği yaşlı kahraman tarafından parayla tutulmuş yasçılardan oluşuyordu. Ölen kimdi? Kim olsun –general ona sevecence baktı– ayaklanmacı Zenci, Eusebio! Tabut dört işçi tarafından götürülmeden önce Baltasar haç çıkardı.

"Üzülme," dedi general. "Benim Chebo'cuk onun içinde değil. Ayaklanmacılar hep bilinmeyen yerlere, geceleyin gömülürler, mezarlarının üzerinde adları da olmaz. Kimse onların ölü mü diri mi olduğunu bilmesin diye! Kutu boş."

"Bir cinayet daha işlensin, yurt kurtulacak." Baltasar generalin son cümlesini bir başka deyişle yineledi.

"Kuşkusuz onu buraya adıyla birlikte, annesinin –ondan utanan annesinin– yanına gömüyorum, Allah kahretsin. Ama ne ayıp, bu ne korku, ne boktan yasaklar!" diye haykırdı yaşlı adam.

3

Dağların Robinson Crusoe'su olmaktan korkuyordu, bu yüzden Maracaibo'ya dönmek üzere yola koyuldu. Soğuk, boş toprakları, çiçeklerle beneklenmiş dağları ardında bıraktı; vadiye vardığı zaman dalları sakallı, ince, uzun ağaçlar, genç özsuyuyla dolan bir ağaç gövdesinin yeniden canlanan başından bin yıllık ak saçlar gibi sarkan tropik ağaçyosunları onu uğurladı.

Kaybolmuş bir taburu geride bıraktı. Onu asla bulmayacak ya da kahramanlarının adlarını saymayacaktı. Farklı bir zamanı geride bıraktığını duyumsuyordu; yüksek, kasvetli platoda yaptığı yolculuk ona belleğinin kaydetmek istemediği, felsefi aklının ölçütlerinden kaçan başka bir kısa dönemi hafifçe anımsattı. Ama o günlerde aklı daha güçlüydü; şimdiyse onu güçsüz-

leştirmek için her şey el birliği etmişti, ya da ona öyle geliyordu, bu iç karartıcı bölgede geçirdiği zaman ona böylece o öteki dağda geçirdiği öbür zamandan daha anlaşılır, daha kabul edilebilir görünüyordu. Gene de anahtar sözcük *zaman*'dı ve tek yapması gereken şey bir sabah buharı üstündeyken Maracaibo'ya girmek, limanda satılan bir Caracas gazetesine başvurmak, günün tarihini, takvimini kullandı diye ondan para isteyen eczacıya doğrulatmaktı; şurasını kabul etmeliydi ki kendi yaşantısında çok uzun gelen, belleğinde üç koca ay tutan zaman meğer yalnızca iki haftaymış. Maracabio'dan ayrılışıyla oraya dönüşü arasında geçen zaman, iki hafta.

Sürekli yasta olan kadın Soytarı Evinde kendisini bekliyordu. Kendisini içeriye çağırdı. Kadına benziyordu kendisi, başka kimse benzemiyordu ona; her ikisi de *kreol* olan güney bölgesindendi, genel valilik salonlarıyla tanışıktılar, doğru dürüst yemek yemesini biliyordu ve bu adam (kadının sandığına göre) bir bayana yol verirdi. Hayır, o adam kafasından geçirdiği şey için yapmazdı bunu. Bir gece Lima'da, o kibar adam karısının yanında, bu kadını sevgilisi olmaya çağırırken ne yaptığını biliyordu. Yakın bir geçmişte dul kaldığı için kadın büyük bir cinsel açlık içindeydi, ama hayâl gücü isteyen bir cinsellik. O sağgörülü, sapık Perulu bunu anlıyordu, karısının burnunun dibinde bu kadına kur yapma yürekliliğine onun direnemeyeceğini biliyordu. Onun yasını kaldırır, karısının dul kalacağını şimdiden görür gibiydi. Evet, Limalı bu aristokratın kuşkusuz hayâl gücü vardı. Ayrıca frengisi de vardı ve siyahlar giymiş kadını, bu kadar kolay şeytana uyduğu, kibar beyin kendi karısına sunamadığı lekeli aşkını kabul ettiği için küçümsüyordu. Dul bir kadın, dedi ona kadın, tam anlamıyla yararsızdır. Perulu aristokratlardan daha acımasız, daha küstahı yoktur, diyerek sözünü tamamladı dul kadın. Onlar Yeni Dünyanın Floransalıları.

"Öyleyse Maracaibo'ya neden geldin?"

"Çinli bir doktor bana bu yörelerin deniz havasının zührevi hastalıkları kendiliğinden iyileştirdiğini söyledi."

"Beni tiksindirmiyorsun," dedi Baltasar şaşırtıcı bir biçimde —sanki onun yerine bunu başka bir ses söylemişti— kendisine ait olmayan bir sesin kendi kendisini böyle dile dökmüş ol-

masına şaşırmıştı. Gene de onun kendisinin olduğunu kabul etti —ancak ses uyumadan önce saklanıyordu.

Kadın güldü. "Durma haydi, istediğin buysa. Kızlar bunun için senden para almayacaklardır. Benim cinsel organım, Baltasar, çirkef kuyusudur."

"Senin doktorun da, Lutecia, bir serseri, bir şarlatan."

İkisi de bu adı sevdi, Limalı kadının sürekli yasının adını. Geceler ve gündüzler Baltasar'ı, basit bir aritmetikle arzu edilir bir adam olacağını kestirdiği soytarılar genelevinde bulacaktı. Belki de birtakım kızlar, Lutecia kendilerine genç, bitkin kahramanın durumunu açıkladığı için ona yaklaştı; hiçbirine para ödememesine karşın hepsi de onun peşindeydi, çünkü –kendisinin kulağına fısıldamaya başladıkları gibi– o yakışıklıydı, çünkü o zengindi, çünkü o kibardı, zayıf, görmeyen gözleri yüzünden, kadınlara, bütün kadınlara yüksek sınıfın hanımefendileri gibi davrandığı için. "Senin yanında kendimi bir düşes sanıyorum," dedi ona İngiliz kız; "*Personne nem'a traitée comme toi*"[1] dedi Fransız kız; gevşek Kızılderililer bir şey demediler, ama "Seninle başka türlü oluyor. Yüzyıllar sürmüş hakaret ve tekmelerden bizi kurtarıyorsun, melûn," deyip duran Zenciler kadar mutluydular.

Hiç kimse o kızlara, Soytarı Evinin haremine, yıllardır tek bir kişiye, kirlenmiş Colombina'ya sakladığı şeyi verdiğini bilmiyordu. Onu zihninden silip atmak istiyordu, tıpkı Tabay sığır çiftliğinde, gelecekteki felâketleri düşleyen yaşlı generalin yeni icat olmuş uluslardan Kurtarıcıları daha önceden silip atışı gibi. Gene de Ofelia Salamanca'ya bağlılıktan vazgeçmedi, ağır gözkapakları, zeytin rengi gövdesi olan Caracas'lı, *kreol* bir kız, "Sadık olmaksızın bağlı olunabilir," demişti.

Kadının yüzünü öpücüklere boğdu. Ofelia Salamanca'nın yüzünü de öpücüklere boğmak isterdi, ama onun bilmemesi koşuluyla. Hiç değilse bu kez gerçeklik ile istek çakışıyordu: *kreol* kız orgazmla eridi, çünkü gerçekten âşıktı. Gecenin ne getirebileceği artık önemli değildi. Ama Baltasar Ofelia'yla yaşamak istediği şeyi –sevgilinin yüzünü sayısız öpücüklere boğacağı, oysa

1. Fr. Kimse bana senin gibi davranmadı. (Çev.)

Ofelia'nın asla tanımayacağı bir geceyi– daha önce başka kadınlarla denedikten sonra onun karşısına çıkmak için yaşıyordu ilkin (ve sapına kadar).

"Baksana, bize böyle hanımefendiymişiz gibi davranırsan, karına orospu gibi mi davranıyorsun?" diye sordu Soytarı'daki Dekartçı kızlardan biri.

Baltasar kendisinde olmayan şeylere hayranlık duyma eğiliminin kendisinde en iyi olarak ne varsa onları ortaya çıkaracağına inanırdı hep (bu onun zihinsel anlamda en sadık kaldığı şeydi). Yazgısını bu düşünceyle özetlemişti. Bu da, kendisini hayranlık tehlikesine açık tutmakla sonunda nasıl biri olacaksa makûl ölçüde onun en iyi olacağını düşünmenin bir başka biçimiydi. Sabah güneş doğduğu zaman –işgününün sonunda– Lutecia'yla ikisi, Maracaibo'nun yeni yeni başlayan sıcağından kepenklerle korunmuş, genelev patronunun odasında limonlu *papaya* ile kokulu *guayaba* yerlerken bütün bunları ona sabırla anlattı.

"İçinde yaşadığımız günlerde, kendi düşüncelerini başkalarına kabul ettirmeye çok istekli, ama onlara kendileri inanmaya o kadar istekli olmayan pek çok adam gördük," dedi Limalı kadına. Kadın onun konuşmasını dinledi ve gizemli bir biçimde, yıllar önce Baltasar'ın kendisine söylediği bir şeyi yineledi: "Ya da bu düşüncelere sahip olmadıkları için başkalarını cezalandırmaya. Haklısın."

Lima salonlarının eski Luz María'sı olan Lutecia'ya, Ofelia Salamanca'nın çocuğunu kaçırmak dışında kendi hayatıyla ilgili bildiği her şeyi anlattı. Kadın her zaman bilinmeyen ya da söylenmemiş birşeylerin kalacağını, çünkü şimdiye kadar işle söz arasında karşılık bulunmadığını söyledi. Birtakım şeyleri, sırası geldiğinde söylemek ya da yapmak üzere, hiç bilmeden bir kıyıda saklarız. Onlar hep oradadırlar, ama biz bilmiyoruzdur ve şaşırırız.

"Daha önce hiç dinlemediğim, içimdeki sesleri dinliyorum," dedi Baltasar ona.

"Ne demek istediğimi anlıyor musun? Onları susturma, ne olurlarsa olsunlar."

Bir gece soluk yüzlü İngiliz kızı kan kusmaya başladı, Bal-

tasar hiç bilmeden dünyanın en eski mesleğinin, kibarın kibarı bir pezevengine dönüşerek onu kendi kollarına alıp Maracaibo Hastanesine götürdü.

Ölmeye yanaşmayan çalılarla damı örtülmüş sarı barakalar sekiz yıldır boyanmamıştı. Ne gerek var? Yaralı İspanyol askerlerinin sayısı öylesine kabarıktı ki iki taraftan hangisinin kazandığı konusu kuşkuluydu, bu savaşın sonu gelmez bir savaş olduğu duygusu öylesine güçlüydü ki yapının ön yüzü için kaygılanmak en hafifinden saçmalık, en kötüsü de utanmazlıktı. Başlarındaki örtülerle tutsak martılara dönmüş Ursuline rahibeleri düşese bir yatak bulmayı başardılar. Baltasar için, takma adlar uydurmak, pampalı eğitmeni Julián Ríos'un gözetimi altında Platon'u okuduğu zaman başlamış köktenci bir oyunun parçasıydı. Eğitmeni ona, "Şunu unutmamak gerekir ki kendi adlarımızın bizim için taşıdığı büyü, yazın eleştirisi alanında ilk bilimsel yapıtının, yani Platon'un *Kratylos*'unun ortaya çıkmasına yol açmıştır. Hiç unutma, Baltasar, o diyalogda Sokrates adlarla ilgili her türlü kurama yer verir. Kimilerine göre ad, bir nesnenin doğasına ait bir şeydir. Kimileri bunun tam tersini söyler, adlar yalnızca üzerinde herkesin anlaşmaya vardığı şeylerdir. Sokrates için adlar nesnelerin bir yaklaşığıdır, kabaca bir kestirimi. Böylece adlar felsefenin kendisini de adlandırır, aşkı da, bütün insan eylemlerini de: Salt bir yaklaşıklık," demişti.

"Bir *approach*,"[1] diye yineledi Baltasar İngilizce olarak, İngiliz kızın soğuk elini tutuyordu. Kız bir İngiliz olduğuna göre bu iyi bir işaret miydi –ne kadar soğuksa o kadar mı hayat doluydu? Hayır; birkaç saat sonra Baltasar'ın kollarında, *approach* sözcüğünü yinelemesi için ona yalvararak öldü. Neye yaklaşmak? Ölüme mi? Kaybolmuş evine mi, o zavallı yabancı fahişenin bilinmeyen aşkına mı? Bunu Baltasar asla bilemedi. Onu kollarında tutarak uzun zaman onunla birlikte kaldı. Onu bırakmasını söyledikleri zaman bile ince, çırpı gibi kolları o açık renk, soluk gövdeyi bırakmadı. Bir ses ona, "Bu kıza sahip çık. Sonuna kadar. Dünyada kimsesi yok. Gömüleceği gün yanında

1. İng. Yaklaşım. (Çev.)

kimse olmayacak. Onun öldüğünü yalnızca sen kesin olarak bileceksin," demişti. Baltasar Tabay'daki koyu renk tenli generalin Zenci oğlu Eusebio'nun adsız mezarını anımsadı, İngiliz kızının mezarının adsız kalmasını istemedi. Adlar veren biri olduğuna göre kimlik kâğıtları olmayan bu kıza ne ad verecekti? Ölüm karşısında hayâl gücü aciz kalmıştı. Belki de salt düşes demek yeterdi. Malfi Düşesi. Yazına bir saygı olarak. Webster. Elizabeth Webster. Baltasar ona ad vererek onu yaratmış oldu. Ama o kendisine, "*Bu kıza sahip çık*," öğüdünü veren sese uyuyordu yalnızca.

Bu sesi dinlerse kendi yazgısının efendisi olmaktan çıkabilirdi, bundan korkuyordu. Kısa bir hayatın deneyimleri –hastanenin, portatif karyolalarında yatan, çoğu asker, yaralıların bulunduğu uzun geçidi boyunca yürürken– ona gene de yazgısının kendisine ve başkalarına ait seslerden oluşan bir koro olduğunu söylüyordu. Başka bir şey değil.

Her gece İspanyol subayları Lutecia'nın –kadının kendisi de artık bu adı kullanmaya başlamıştı– genelevine doluşuyordu, Baltasar onların bağırışlarını, sırlarını, arkadaşlık taşkınlıklarını uzaktan dinlerdi. Onlara hiç yanaşmazdı. Kendisini tiksindiriyorlardı, Limalı genelev patronuyla ikisinin arasındaki mutlu, rahat ilişkinin onlarla bir ilgisi yoktu. Kendisi kızları, biri bile dışında olmamak üzere hepsi hâlâ bakirken öğleden sonra ziyaret ederdi. Subaylardan çok söz ederler, onlar olmasa hiç fark edilmeden kalacak pek çok gözlemde bulunurlardı. Waterloo önünde bile savaşı görmüş olan Fransız mantıkçı kadınların salt bir bahane, Avrupa akademilerinden mezun olmuş, maçolukları ulusal kimliklerinin, askerî yeteneklerinin ayrılmaz bir parçası olan yakışıklı erkekleri heyecanlandıran bir şey olduklarında diretiyordu. Ama sınıf kimlikleri daha da önemliydi. Onlar birer tavuskuşuydu, kimi zaman da Maracaibo fahişelerinin aygırları, ama o, Fransız orospu, onların birbirlerine nasıl baktıklarını, birbirlerini kadınların yataklarında yakalamaktan nasıl hoşlandıklarını, *kadınlardan* ziyade *birbirlerine* nasıl istek duyduklarını fark etmişti. Pöf, İspanya'da olsalar kendi sınıflarından olan kadınları aynı sınıfın erkeklerine yeğlemeleri olasılığı vardı, bu olasılığı göz ardı etmiyordu, ama bu sıtmalı ve bit-

li limanda, *allez-y*.[1] Kadınlar da erkekler de aynı düşüncedeydi: İspanyol malafatlarını yeğliyordu.

Subaylardan biri öylesine zayıftı ki önden neredeyse görünmüyordu, çünkü sırf profildi —uzun burun, baygın gözler, yukarı taranmış bıyıklar, süvari çizmeleri kadar parlak cilalı saçlar, adam sağı-solu koklamak için bütün gövdesini kullanıyordu. Bir tazı gibiydi. Burnu kızarır, alışılmadık, tuhaf bir koku yüzünden sırf profil olmaktan çıkardı. Paez ve Bolívar'la ölesiye bir savaşa tutuşmuş olan alayı Maracaibo'ya gelip gidip duruyordu, ama o her zaman Soytarı Evine mitili sererdi. İngiliz fahişe dışında bütün kızlarla yatmış olmakla övünürdü. 'Kalleş İngiliz'den korkardı, özellikle yorganın altındayken; kızın öldüğünü öğrenince korkudan dondu kaldı. Dediğine göre, yatakta kendisinin üzerindeyken ölseymiş hiç kuşkusu yokmuş ki kendisini de denizin dibine, İngiliz cennetine sürüklermiş.

Bir gece burnuna alışılmadık bir koku geldi. Neşeli bir hal takındı, üniforma giymenin insana cehennemin tadını tattırdığı Madrid'de ağustos gecelerinden söz ederek yaklaştı, bu kez Baltasar'ın lavaboda yüzünü yıkıyormuş gibi yaptığı, oysa aslında İspanyol subaylarını gözlediği tuvaletin perdesini çekiverdi.

Göz göze geldiler, Baltasar bu gözleri daha önce nerede görmüş olduğunu merak etti, hangi çarpışmada, genel valilik salonunda ya da La Paz ile Titicaca Gölü arasında, hangi yol kavşağında? Nerede? Kral yanlısı subayın gözlerinde de aynı soru apaçık olarak vardı. Her ikisi de ilk kez nerede karşılaştıklarını ya da hatta hiç karşılaşıp karşılaşmamış olduklarını anımsamayacağını biliyordu.

Paez'in ova insanları güneyden ilerleyip Maracaibo'yu kuşattı. Yiyecek suyunu çekmeye başladı. Hastaneler yaralılarla doluydu. Ölümüne savaş Venezüella'yı içinde yaşanmaz duruma getirmişti. Zenci sığınmacılar geliyor, limanın adsızlığı içinde izlerini kaybettirebileceklerini düşünüyor, ama kaçınılmaz biçimde ayaklanmacı damgasını yiyordu, yönetime başkaldıranlar onları ne kadar çabuk yakalıyorsa kralcılar da o kadar çabuk

---

1. Fr. Haydi. (Çev.)

yakalıyordu. Kimin ya da neden asılacağını kimse bilmiyordu: Kralcı olduğu için, zengin, Zenci, ayaklanmacı...

Baltasar Bustos tifüse yakalanan, apandisiti olan ya da yalnızca bir tiki olan kızları alıp hastaneye götürüyordu. Pek çoğu hiç geri dönmedi. Ötekiler cıva klorür tedavisi gördükleri için geri döndü. Ama bir süre sonra sanatoryuma girebilmek için Baltasar'ın bir özre gereksinimi kalmadı. Baltasar acı çekiyor, hepsinin acıları karşısında dehşet içinde kalıyordu. Isırmak için bir peçete ile bir kadeh brendi dışında hiçbir uyuşturucu kullanılmadan kolların, bacakların kesilişini izlemekten daha kötü bir şey olamazdı. Baltasar onların yanıbaşında durur, ellerini tutar, bir kadeh ile bir peçeteden daha sıcak bir şeye gerek duyduklarını bilirdi. Kendisine nasıl sıkı sıkı yapıştıklarını bilirdi, hayata yapışır gibi. Boğazına kadar hastane dünyasına gömüldü. Kendi yerinin orası olduğu kanısındaydı, yaralıların kendisinin sonsuza kadar düşmanı olduğu gerçeğine karşın değil, asıl bu nedenle: İspanyollar, Rahip Francisco Arias'ın, Juan Echagüe'nün katilleri, Ofelia Salamanca'nın bozulmasına neden olanlar (bundan kim kuşku duyabilir?).

Onların içinde bir tanesi onu çok etkiledi. Yüzü havaya uçmuş bir adam. Kaşlarıyla ağzı arasında bir çiğ et oyuğu vardı. Çok güzel cilalanmış bir çift süvari çizmesi portatif yatağının ayakucunda dik duruyordu.

Baltasar o subayın ellerini tuttu. Soytarı Evinde onu tanıdığından ne kadar kuşkuluysa şimdi o kadar emindi. Hayır, birbirlerini ilk kez nerede gördüler, anımsamıyordu. Savaş sekiz yıl sürmüş, Sezar ya da Napoleon'un savaştıkları topraklardan üç kat büyük bir alanda yapılmıştı. Ama birbirlerini son kez nerede gördüklerini çok iyi anımsıyordu: Birkaç hafta önce bir genelevde tuvaletin perdesi açıldığı zaman.

Aynı adam olmalıydı bu. Değilse bile, o dar profilli, saçları biryantinli, burnu keskin, çapkın, kendinden hoşnut, evde dolaşırken biçimsiz biri olabileceği düşüncesi aklından bile geçmeyen, artık sonsuza kadar yitirilmiş Madrid yazlarını anımsayan, çevreyi koklayan aynı adam olabileceği olasılığı —bu olasılık Baltasar'ın kendi kendine ve ona, şunu söylemesi için yeterliydi: "Senin kim olduğunu biliyorum. Seni tanıdım. Merak et-

me. Senin kim olduğunu bilen hiç kimse olmadan ölmeyeceksin. Bana inan. Senin yanında olacağım. Seni yalnız bırakmayacağım. Mezar taşına bir ad yazdıracağım."

İspanyol subay öldüğü zaman Baltasar ağlayarak Soytarı Evine döndü ve Lutecia'ya olanları anlattı. Kadın onun bakır renkli buklelerini okşadı, "Seni buradan kurtarmak için bu ânı bekliyordum, ya da buna benzer bir ânı," dedi.

"Ben özgürüm. Seni seviyorum. Benim en iyi dostumsun. Seni kaybetmek istemem, zaten kaybettim..."

"Şu pusulayı al. Ofelia Salamanca'dan geldi. Meksika'da onu bulmanı istiyor. Veracruz'da Rahip Quintana ile birlikte bekliyor. İşte, yönergeler ve harita burada. Çabuk ol, Baltasar. Ah, evet, sana gözlük aldım. Gene gözlük kullanmaya başla. Bu mektubu dikkatle okumalısın. Sanrılar görmeye başlama. Her şeyi açik seçik görmelisin."

VIII

VERACRUZ

1

Guadalupe Bakiresi kurşunu yemeden önce çarmıhtaki oğluna öykünerek kollarını iki yana açacak zaman bulamadı.

Ellerini kavuşturmuş, gözlerini tatlılıkla indirmiş duruyordu, kurşunlar gözlerini, ağzını, daha sonra mavi pelerinini, bir ananın ayakları olan ayaklarını parçaladı.

Yıldızlar toz haline geldi, ayın boynuzları bin parça oldu, şaşıran melekler kaçıştı.

San Juan Kalesinin kumandanı nişan al, ateş buyruğunu yineledi, sanki bağımsızlık yanlısı Bakire için tek bir sağanak yetmiyormuş, omuzluklarında, ayaklanma bayraklarında onun imgesini taşıyan kışkırtıcıların, yoksulların büyük saygı gösterdikleri kuklası günde iki kez kurşunlanmayı hak ediyormuş gibi.

Guanajuato'da rahip Hidalgo, Michoacan'da Rahip Morelos, şimdi de Veracruz'da rahip Quintana, yükseklere kaldırılmış Guadalupe Bakireli sancaklarıyla kendilerini ayaklanmanın içine attılar. Sonunda hepsi yakalandı, hepsinin –ortalıkta hâlâ cirit atan o lânet olası Quintana dışında– kafaları uçuruldu, ama o Bakirenin yerini alacak ayaklanmacı bir önder her zaman bulunamıyorsa da Bakire Meryem'i ne zaman isteseler öldürebilirlerdi.

Baltasar Bustos Maracaibo'dan Veracruz'a vardığı gün Bakirenin vuruluş törenini izledi, Orta ve Güney Amerika'nın en tuhaf ülkesine geldiği sonucuna vardı.

Devrimci on yıl sona ermek üzereydi, Güney Amerika'da San Martin, Bolívar, Sucre, O'Higgins İspanyolları yenilgiye uğratmışsa, onlara öç alma şansı bırakmamışsa, Meksika'da tek

silâhlı kalkışma hareketi olan, sopalarla, kazmalarla silâhlanmış köylülerin, Kızılderililerin ayaklanmasına önderlik etmiş yoksul köy papazlarının feda edilmesi, bağımsızlığı, savaşçılar arasında yapılacak bir anlaşmanın ne olacağı belirsiz sonucuna bırakmıştı. Bir yanda İspanyol ordusunun yorgun askerleri, Viyana Kongresinden, VII. Fernando'nun tahta dönüşünden sonra eski güçlerini kazanan gericilerin temsilcileri, her zamankinden daha aptal, daha papacı askerler. Öte yanda tedirgin (güçten düşmüş) artık Fernando ya da Carlotta'yı desteklermiş gibi (kendi kendilerini kandırmak için bile olsa) görünemeyen *kreol* subayları, başlarında da Agustin de Iturbide. Gene de *kreol* askerler yüksek sınıfların çıkarlarını koruyacaklarına, lânetli soyların –Kızılderililerin, Zencilerin, Kızılderili melezlerin, *zambo*'ların, *cambujo*'ların, Zenci melezlerin, daha başka karışık soyların– yönetimi ele almalarını engelleyeceklerine söz verdi.

Böylece Baltasar Bustos'un Veracruz'a vardığı sabah Guadalupe Bakiresi bir kez daha kurşuna dizildi ve Tanrının annesinin delik gözlerinden kurşunsu, tropik güneşinin ışınları geçti. Baltasar Bustos Meksika'ya giriyordu: Onun aşk ve savaş seferinin son aşamasıydı. Buenos Aires'te beyaz bebeği çalıp yerine Zenci bebeği koyalı on yıl oluyordu; ama eski Luz María, Lutecia, Soytarı Evi patroniçesi kendisine o pusulayı vereli yalnızca iki ay oluyordu, Veracruz'da yazılmış o son derece basit, dolaysız pusulayı:

Hemen gel.
Ofelia.

Baltasar Maracaibo'dan yalnız bu notu değil başka şeyler de getirmişti: Meksika'ya bir tazı kadar sıska ve ürkek, yüzü havaya uçmuş, Baltasar'ın kollarında can vermiş olan bir İspanyol subayının belgeleriyle giriyordu.

Veracruz'a her şeyden önce, Lutecia'nın yönergesi uyarınca, Rahip Quintana'yı aramak için gidiyordu. Veracruz'a girmekse alev alev bir fırına girmek gibi bir şeydi.

Baltasar, Covadonga Bakiresi Beşinci Bomba Alayından liman reisi Yüzbaşı Carlos Saura'ya kâğıtlarını daha yeni vermişti ki, Gümrükevi Sokağındaki sefil bir adamın cesedinin üzeri-

ne örtmek için kralcı subay üniformasını üzerinden çıkarmak zorunda kaldı, çevresindeki öteki sefil heriflerin dediğine göre yoksul bir adammış, cenazesini kaldıracak para yokmuş.

"Hiç kimse, ne rahipler ne de hükümet bedavaya kaldırmak istemiyor cenazeyi."

2

"Rahip Quintana'yı arıyorsun ha? Eh, haydi bul bakalım!" dedi Orizaba'daki dişsiz adam gülerek, Baltasar Bustos volkana yakın o yağmurlu kentle yüz yüze geldiği zaman. Rahip Anselmo Quintana sırf –Veracruz'un kötü niyetli dedikodularına göre– İspanyolların tütün depolarını yerle bir etmek için ya da –aynı limanın iyiniyetli dedikodularına göre– Orizaba'da üretilen en iyi kumaşlarla askerlerini giydirmek istediği için ya da –edepsizlere göre– zengin İspanyollar mallarını manastıra sakladıkları, bu rahibin de, iyi bilindiği gibi, rahibelere –şu ya da bu rahibeyle kendi piçlerinden birini pek çok kez yakalamıştı kuşkusuz– saygısı olmadığı için, eh bu savaşın başlıca amacı İspanyolları korkutmak, ondan sonra en zengin, en sofu kente girip onu yağmalamak, ganimetleri alıp daha sonraki savaşa yollanmak olduğu için ayaklanmacı ordusuyla kenti işgal etmişti.

Veracruz'un bölge kilisesinin önünde yelpazelenen *kreol* kadınlar, "Ah Tanrım, ne zaman barış yüzü göreceğiz," diyordu.

"Tek umudumuz İturbide ve kralcı *kreol* subaylar," dedi bir başka hanım, Baltasar Bustos'a.

"Bırakın da savaş bitsin, İspanyolların hesabı görülse bile. Ama Tanrı aşkına, her şeyin Kızılderililerin ve Zencilerin eline geçmesine izin vermeyin, Orizaba kentini ele geçiren o afaroz edilmiş, sapkın Rahip Quintana'nın yaptığı gibi. Bütün saygın insanlar limana gelmişlerdi, o lânet olası rahibin zorbalıklarından kaçıyorlardı," dedi Cempoala'lı bir kahve üreticisi, Ruhsat Bürosunun girişinde dikiliyordu. Menchaca adlı bu adam vergi bağışıklıklarını araştırmaya gelmişti, kahvesini dışarıya satabilmek için. "Dediklerine göre buraları ele geçirme işini Kızılderili-

ler yapmış, onlar olmasa Aztekler Cortez'i de, yanındaki beş yüz İspanyolu da çiğ çiğ yermiş. Şimdi bağımsızlığı getirmek biz *kreol*'lere düşer, böylece Kızılderililer öç almaya kalkmasın."

"Şu bölge rahibi Quintana'nın kim olduğunu mu soruyorsun?" diye sordu rıhtımın, uyuşuk denizin yakınındaki barlarda bilardo oynayan, sigara içen adam Baltasar'a, özentili bir biçimde. "Tehlikeli bir adam. Bir zampara. Bir sürü çocuğu var. Kendisini afaroz eden engizisyon bildirgelerine kahkahayla gülüyor. La Antigua'ya yakın olan burada, bölge papazıydı. Elbette tanıyoruz onu. Chachalacas Irmağında serseri sürüsüyle birlikte çırılçıplak yıkanmaya bayılırdı. Ahlâksızın tekidir. Dövüş horozları üzerine bahse tutuşurdu. Neden ayaklanmacı oldu, biliyor musun, Yüzbaşı Saura? Çünkü 1804'te Bourbon'ların çıkardığı birleştirme yasası, daha küçük rütbeli kilise adamlarına özgü ayrıcalıklarını elinden aldığı için. Bu ayrıcalıkları kaybetti, özellikle sivil yargıdan bağışık olma ayrıcalığını. Nedeni bu. Şimdi de önlerine çıkan bütün büyük işletmeleri yağmalama hakkını kendilerine tanıdılar. Tıpkı Hidalgo'nun, Morelos'un, Matamoros'un yaptığı gibi. Burası ayaklanmacı rahipler ülkesi, dini kullanıp eşekleri kandıran, korsanlık eden rahiplerin."

"Gösterişçinin biri. Şık cüppeler giyiyor. Başına kırmızı bir kep geçiriyor, sanki kardinal herif."

"Hidalgo ile Morelos'un mirasçısı," dedi genç bir avukat, yarıda kesilmiş domino oyununun pulları giriş bölmesinin tabanına dökülürken eldivenini Baltasar'ın yüzüne çarparak. "Sizin gibi dolandırıcıların, katillerin, Yüzbaşı, Meksika'yı bir saniye daha soymasını engelleyecek olan kişi, son umudumuz o bizim. Iturbide'e ölüm! *Kreol*'lere ölüm! Yaşasın Rahip Quintana ve soyların eşitliği!"

Baltasar Bustos Veracruz'lu küçük avukatla ertesi sabah saat altıda Boca del Rio yolu üzerinde düello etmeyi kabul etmek zorundaydı, ama o aynı gece Orizaba'ya gitmek üzere atla oradan ayrıldı, durmadan yokuş yukarı ilerledi. İki gündoğumu sonra tropiklerin sonu gelmez bir Büyük Perhizin başörtülerini gerdiği sisli kasaba göründüğünde Kuzey Amerika'da eşitlikçi

bir devrimin tek savunucusu –ya da hiç değilse herkes böyle diyordu– olan ünlü Rahip Quintana'nın ele geçirmiş olduğu kasabaya girmekte güçlük çekmedi. Çoğa kalmadan bu devrime Iturbide'in ve *kreol* askerlerin ihanet edeceğini söyledi birkaç kişi.

Her neyse, bu devrimin başarılı olması hemen hemen beklenemezdi, haklı olarak sonuncusu olacaktı, Baltasar bize böyle yazıyordu, Buenos Aires'teki arkadaşlarına, Quintana'nın kampına tek bir nöbetçi tarafından durdurulmadan, hatta parola bile sorulmadan insan elini kolunu sallayarak girebildiğine göre. Yaa?

"Çünkü Rahip Quintana'ya göre kendisini öldürmeye gelen birinden Papanın kendisinin bile onu koruyamaz." Bunları söyleyen dişsiz adam Baltasar'a –mavi flanel pantolonuna, keten gömleğine, kaba pamuklu ceketine, Panama şapkasına, kahve üreticisi Menchaca'nın sırf onu sevdiği için verdiği ata– baktı, sanki onun gibi zengin, bu tür giysiler giymiş, altın çerçeveli gözlük takmış bir *kreol*'ün Rahip Quintana için bir tehdit oluşturmayacağını anlatmak istemişti. Ayrıca bir kez kurdun ağzından içeri girdikten sonra şu düz burunlu, favorileri keçeleşmiş, bal rengi bukleli beycik, bir yaramazlık yapmaya kalkışırsa ne kadar yaşatırlardı onu?

"Bizim asıl nöbetçilerimiz olan gece ile dağlar bizi nasıl koruyorsa, 'Beni arayan da bulur,' der Rahip Quintana. Şansını dene, genç arkadaş," diyerek yüreklendirmişti oğlan Baltasar'ı. "Rahip Anselmo Quintana'yı kendi başına bul; onun yerinin söylenmemesi konusunda genel ve değişmez bir emir var."

Yazın Veracruz yollarından geçmeye olanak yoktur. Yağmur hiç durmaz, ama sanki bütün sular Orizaba'dan çıkıyor sonra gene oraya geri akıyor gibidir. Çamurların altında kalan yollar görünmez olunca Baltasar ırmaklardan geçti. Gündüz yolculuğuna koyulmadan önce, hâlâ güneşin sıcaklığını taşıyan ananas ve mangoyla kahvaltı etti. Ama Orizaba'da her şey, reçel yapmak üzere büyük kazanlarda kaynatılmış meyvelere –portakal, çilek, ayva, çakaleriği– ve ıslak toprağa kokuyordu.

Ayaklanmacıların silâhları, Valparaiso'da gördüğü José de San Martin'inkilerle, Maracaibo'dan gemilere yüklenenlerle

karşılaştırıldığında etkileyici değildi. Birkaç tü ek, bir sürü mızrak, hatta ilkel sapanlar. Sanki silâhların azlığını kapatmak için aşırı büyüklükte arşivleri vardı. Askeri karargâh yapılmış tütün depolarının girişinde dağ gibi yığılmış kâğıtlar. Kızılderililerin Citlaltepetl, Yıldız Dağı dedikleri Orizaba doruğuyla, o kıskanç dağla yarışan, üst üste dağ gibi yığılmış kâğıtlar. Bu dev kâğıt peynirlerin çevresinde fare gibi koşuşturan sekreterler, hukukçular, harıl harıl bildirgeler kaleme alan kâtipler, her türlü ajan, propagandacı. Ayaklanma ordusunun askerlerinin sayısından kabarık sayıları.

Baltasar Bustos hiç kimsenin bir açıklama yapmasına gerek kalmadan bunların kim olduklarını bilecek kadar İspanyol Amerikası devrimine tanık olmuştu. Onlar yapılan işler için kanıt sunmak, inanmayanları inandırmak, kötülere yalan bulmak, yasalar kaleme almak, anayasaları açıklamak için oradaydılar. Bu yasayla ilgili dağın yıldızı lâftı, kolay, bol, tumturaklı, aynı zamanda akıl çelici: Bir uzsöz volkanı. Tutkulu olmalarına karşın bağımsızlığın bu hukukçuları hayasız değillerdi. Buenos Aires'te sonu gelmez biçimde saatlerimizi kuran bizler, Dorrego ile ben Varela, bağımsızlık devrimi durumunda Pascal'ın, Tanrının varlığı konusundaki bahsinin anlamsızlığını sık sık söylemiştik: Tanrıya inanmak insanın hiç kaybetmeyeceği bir bahistir. Tanrı varsa ben kazanırım. Yoksa, zaten önemi yok.

Bizim devrimlerimizde (özellikle Meksika Körfezi kıyısında Rahip Quintana'nınki gibi naif, çalkantılı bir devrimde) bağımsızlık hareketi başarısızlığa uğrarsa ayaklanmacılar kurşuna dizilirdi. Xavier Dorrego, San İsidro yolu üzerinde edindiği malikâneye en son aldığı saate hayranlıkla bakmam için beni çağırdığında, gerekli olan şey, demişti bana, öteki Anselm'in, düşleyebileceğimiz en büyük şey Tanrıysa onun yok olması olanaksızdır, çünkü onu daha yadsır yadsımaz yerini düşleyebileceğimiz en büyük şeyin, yani Tanrının aldığını görürüz diyen azizinki gibi bir inanç. Ama arkadaşımız Dorrego'dan biraz daha Jakoben olan ben Tanrıya inanmanın dayanağı olarak Tertulian'ın formülünü yeğliyordum: Doğru, çünkü saçma.

Her iki sav da –Anselm'in ve Tertulian'ın– bizim, diyorduk, Arjantin'deki XX yılının anarşisi içinde, bağımsızlığın er-

demlerine inanabilmemiz için gerekli. Marcos Kahvehanesinin üçüncü yurttaşı, erkek kardeşimiz Baltasar Bustos'u hayatını (inancını da mı?) son devrimin, Meksika devriminin ilk saflarında tehlikeye atarken düşünemiyorduk, hepsi de sanki kâğıda bağlı bir savaşı kazanmış, sanki yeni ulusumuzda yalnızca yazılı olan gerçek olabilirmiş, gerçek olansa yalnızca bir serapmış, yazılı ülküye bağlı kalmadığı oranda küçümsenmesi gerekirmiş gibi sevinçli, Çingene lânetlerinin en kötüsüne göre, hukukçular, yasa Tanrıbilimcileri, yeni doğmuş bir ulusun kilise papazlarıyla çevrilmiş bir halde düşünemiyorduk.

"Yasa düşünülebilecek en büyük şey."

"Bu doğru, çünkü saçma."

Asalaklar, dalavereciler, entrikacılar: Kendini onların arasında gördü, bizleri gördü ya da belki dünyayı, o dünyaya sözcükler fırlatarak değiştireceğine inanan, pişmanlık bilmez bir matbaacı olan ben Manuel Varela gibi adamları, ilkin zorbalığın, daha sonra anarşinin, her zamansa çoğunluğun cehaleti gibi basit ve ezici bir olgunun çökerttiği yoksul ulusları ancak aklın önderliğinde aydın bir kaymak tabakanın kurtarabileceğine inanan zengin *kreol*, Xavier Dorrego gibi adamları. Ama hepimiz kendi zamanımızın zayıf taşra kültürünü taşıyan, kendi kendini yetiştirmiş insanlar değil miydik? Yenilikçi Bourbon'ların yasakladıkları ayrıcalıklardan yararlanan, gümrük ödemeyen, eşyaları aranmayan basit rahiplerin süsü püsü, kutsal giysisi arasında Amerika'ya sokulan sansürlü kitaplardan öğrenmedik mi ne öğrendikse?

Bizler –Balta, Dorrego ve ben Varela, merhum Echagüe ile Arias'ı da unutmayalım– bir uygarlığın hamurunu sabırla yoğuruyorduk, ama henüz bu hamur ekmek haline gelmediği için dağıtılacak bir şey yoktu.

Bu düşünceler bizi birleştiren bir köprü gibiydi, burada, Río de la Plata'dakilerle, Meksika Körfezindeki erkek kardeşimizi.

Askeriyenin orospuları, başlarının üzerinde temiz çamaşır dolu sepetlerle gelip gidiyor, dev değirmenlerde çikolatayı öğütükten sonra gene dev kazanlarda çalkalayıp köpürtüyor, çamaşır yıkamak için yere diz çöküyor, mısır öğüten değirmen taşı-

nın başında gene öyle kölelere, annelere özgü bir oturuşla oturmuş bazlamalar doğuruyordu, içlerinden biri, hepsinin en hareketlisi, sanki her şeyi, herkesi birden çekip çevirirmiş gibi görünüyordu, saçları karmakarışık, ayakları çıplaktı, o belâlı soğuk yüzünden akan burnunu silip duruyordu.

Başlarına mendil bağlamış, ceketsiz askerler; palalı, kılıçlı süvariler, erzak sandıklarının üzerinde oturan, köşeleme düğümlenmiş eşarpları boyunlarının çevresinde gevşekçe kımıldayan, savaş çizmeleri pırıl pırıl parlatılmış, kloş paçalı pantolonları sırma ve pullarla işli, eski günlerin paralı askerlerine benzeyen yakışıklı, kendini beğenmiş atlılar. Sandıkların üzerinde oturmayanlar hasır iskemlelere oturmuştu, öyle çok kullanılmıştı ki iskemleler, onlar da altın sırma gibi görünüyordu. Ama hiçbirisi Quintana olamazdı kuşkusuz –Baltasar Bustos'un miyop, ama canlı, fıldır fıldır gözleri reisi yakalamayı başaramamış değilse– çünkü hiçbirinin ötekilerden farkı yoktu.

Belki de işte bu hasır ve altın sırma düşüncesi üzerine başını çevirmiş, tütün barakalarından birinin içine alelacele kaçan, körebe oynarken oraya saklanmış, gülüşen çocukların arasına karışan sarı saçlı bir baş görmüştü. Sarışın çocuk kaba pamuklu gömleğiyle pantolonunun kirliliği yanında daha beyaz görünen, gözlerime bağlanmış bir mendille dışarıya çıkmıştı. Baltasar'ın gövdesine çarpıp koşarak barakaya geri döndü, o arada küçük arkadaşlarının gülüşmeleri artmıştı.

Baltasar, savaş yüzünden uçsuz bucaksız kıtada uzakları yakın eden askerlerin, onlarla birlikte her yere giden çocukların ve orospuların serinkanlılığına şaşmıştı, onlar belki de savaş düşüncesini yüzlerce yıllık yalıtılmışlığın sonuyla birleştiriyordu; ölüm, acı ve başarısızlığın kusursuz bir özrüydü bu, bunların hepsi hareket adına, başka erkekler, kadınlar, çocuklarla ilişki adına yapılıyordu.

Serinkanlılık mı yazgıcılık mı? Baltasar'a neredeyse hiç bakmıyorlar, sorularına kısa, neredeyse bıçak gibi kesip atıcı yanıtlar veriyorlardı. Salt bir soruyu yanıtsız bıraktılar: "Quintana nerede? Hanginiz bir rahipsiniz?"

Sanki bu genç adam buraya kadar gelebilmişse bizden biridir, değilse nasıl olsa buradan canlı olarak ayrılmasına izin ver-

meyiz, der gibiydiler... Bu arada neden telâşlanmalı?

"Bir rahip olmadan önce o bir çiftlik işçisi ve katır sürücüsüydü; herhangi bir İspanyoldan ya da burada doğmuş *kreol*'den daha iyi bilir toprağı. Sonunda savaşı kazanamazsa da işin doğrusu şu ki düşmanlarımıza tek bir zafer armağan etmiş değil."

"Eskiden yoksuldu, hâlâ da yoksul. Bugün aldığını bugün yiyen bir rahip. Ötekiler özel bahşişlerden düzenli gelir, para alırlar. O almaz. Onun tek bir hayatı vardı, İspanya kralı gücünü ve iğrençliğini göstermek için onu bile elinden aldı."

"Yapma, Hermenegildo, Rahip Quintana hayatından oldu diye bunu onun başkaldırdığı beye yükleme."

"Hayır, bence o bu dünyadaki yalnızlığına başkaldırdı. Şurada oturan adama baksanıza."

"Dikkat, Hermenegildo, çok konuşma, bize verilen emri unuttun mu?"

"Özür dilerim, Atanasio. Ağzımdan kaçıverdi."

"Haydi bul bakalım onu," dedi Atanasio denen adam Baltasar'a. "Benim gözlerime inanma. Ben bir yarasadan da körümdür."

"Yalnızlık mı dedin sen? Kim demiş? Eskiden yaşadığı kasabada horoz dövüşlerini, kumarı severdi. İnsanların arasına karışırdı. Kumarı bırakmak için savaşmaya başlamadığını kim biliyor?"

"Ya da böylece savaştan sonra kumara dönebilsin diye," dedi oradan geçen, koca karınlı, neşeli, kah kah gülen bir adam. Ama o da Quintana değildi, dedi Baltasar kendi kendine, kimisi *zambo*, kimisi Zenci melezi, çok azı Kızılderili, çoğunluğu Kızılderili melezi, esmer yüzleri incelerken.

"Oyun oynayan birtakım sarışın çocuklar gördüm. Onlar nereden geldi?"

"Onlar buralı. Bilmez misin, Hernan Cortés'den bu yana Veracruz yabancıların Meksika'ya giriş kapısıdır ve buralarda mavi gözlü, sarı saçlı bir sürü çocuk vardır."

"Hepsi de uykusuz gecelerin çocukları!"

"Öyle değil. Biliyor musun, bizim reis saklanmayı çok iyi bilir. Bir keresinde Guanajuato'da, daha silâhlarımızın olmadığı

zamanlarda İspanyollardan kaçıyormuş, sonunda İspanyol Krallığının ünlü avukatlarından birinin karısının âşığı olmuş. Gözünü kırpıp bize, 'Hiç kimsenin beni o bayanın yatak odasında aramak gelmezdi,' dedi."

"Rahip Quintana'yı bulmak mı istiyorsun? Ya o öldüyse, kimsenin bilmesini istemiyorsak?"

"Ya öyle biri hiç olmadıysa, sırf İspanyolları korkutmak için uydurduysak biz onu?"

"Ama, efendim, bu öyküye inanmayın, çünkü Papa Anselmo'yu ölmüş sananlar, onu karşılarında görünce korkudan kendileri ölüyorlar."

"Onu yendiklerini sanıyorlar, onun açlıktan öldüğünü, bir mağarada yaşadığını, bir korkağa dönüştüğünü. Ama Quintana yeniden diriliyor, geri dönüyor, yeniden başlıyor. İşte bu yüzden o nereye giderse gideceğiz. O asla vazgeçmez."

"Çünkü onun kaybedecek bir şeyi yok. Yoksul bir mahalle papazı! Hayatı ve Krallık ayrıcalıkları, Yeni İspanya'da yoksul papazların sahip olduğu tek servet."

"Kilise adamlarının hiçbir şeyleri olmaması gerektiğine çünkü Roma yasalarının onların mal edinmelerini yasakladığına inandığı için savaşa giden birinin bir şeyi olabilir miydi?"

"Dur biraz, giymekten hoşlandığı o şık üniformalar ne oluyor? Bunu hepimiz biliyoruz."

"Peki, şık üniformayı kim sevmez? Bize partal dilenciler diyen İspanyolları neden haklı çıkaralım. İnsan bazan en iyi urbalarını giymeli, özellikle geçit törenlerinde, savaşta, kendi cenaze töreninde. Bu düşüncede değil misiniz?"

"En iyi yanı, efendim, bizim de iyi üniformalar giymemizi sağlaması."

"Ayrıca en azından bir kılıç ya da tüfek veremeyeceği kişiyi orduya almaması."

"Beni düşündüren General Rahip Dön Anselmo Quintana için çalışan terziler, çünkü İspanyollar onun paltolarını yakalasalar onları diken zavallı terzileri kurşuna dizecekler."

"Ondan nasıl nefret ediyorlar!"

"Aptal olma. Generalin paltolarının işte bu yüzden etiketi yok."

"Hatta herhangi bir hesap faturası da yok, defterlerde ne bir alındı ne bir ödeme kaydı," dedi, elinde bir tomar kâğıt taşıyan bir hukukçu. Nezleli kadının verdiği, buharları tüten fincandan kahve içiyordu, kadın kâğıtları bir arşivden ötekine götürmeyi önerdi. Hukukçu kâğıtları ona verip Baltasar'a döndü. "Quintana'yı arıyorsun, ha? Eh, sana parola verildi, evlât, öyle değil mi? İstersen onu bulabilirsin. Ya da elinden gelirse..."

"Burada mı o?"

"Bunu sana söyleyemem, oğlum. Sen kimsin?"

"Kim olduğumu söylemeyeceğim. Quintana için geçerli olan şey benim için de geçerli."

"Meksikalı gibi konuşmuyorsun. Ama İspanyola da benzemiyor konuşman."

"E, burası koca bir kıta. Hepimizin birbirimizi bilmesi olanaksız."

"Bak, oğlum, sana bir öğüt vereyim. General gerçekten yumuşak görünür, ama öfkelendi mi kaplan kesilir. Onun için adımına dikkat et. Onunla oynama."

"Ne demek istiyorsun?"

"Benimle böyle senli benli konuşma hakkını nereden buluyorsun?"

"Bana *oğlum* deme hakkını sen nereden buldun?"

"Michoacan'daki Valladolid Kraliyet Üniversitesinden, hukukbilimden mezunum ben."

"Anlıyorum. Öyleyse sizin ekselansları bana ne demek istiyor?"

"Bak oğlum, sana, Oaxaca Seferinde bizimle birlikte olan, sana benzeyen bir adamın başına gelenleri anlatayım. Senin yaşlarında, bir *kreol* subaycık, General Quintana'nın sözünü dinlemedi. Bir kadını ziyarete giderek emirlere karşı geldi. Ama kadını kasabadaki İspanyol komutanın kollarında buldu. Komutan iç çamaşırlarıyla kendini gülünç, yenik duruma düşmüş hissetti. Üniforması olmadığı zaman bir subay nedir ki, ister *kreol*, ister İspanyol olsun? Hiç! Bizim genç subayımız onu tehdit etti, komutan da ona askeri sırların kimilerini söyledi. Bizim subaycık öğrendiklerini iletmek üzere koştu, ama karargâhta kimseyi bulamadı. Bunun üzerine kendi başına hareket ede-

rek Oaxaca yolu üzerinde, Xoxotitlan'daki İspanyol garnizonunun artçı birliklerine saldırdı. Onun bu hareketi bizim Antequera'yı almamıza izin verdi, Bay...?"

"Anlıyorum. Siz, bayım, hem meraklı hem de küstahsınız."

"Oğlum, ben yalnızca doğruyu, tam ve eksiksiz doğruyu bilmek istiyorum, mahkemede dendiği gibi."

"Ben Yüzbaşı Baltasar Bustos. Son görevim And Seferinde General José de San Martin'in yardımcılığıydı."

"Yüzbaşı, binlerce özür dilerim. Öylesine şey görünüyordunuz ki..."

"Tüysüz. Evet. Anlattığın öykü beni ilgilendiriyor, lütfen onu bitir."

"Çok sevindim. Dur bakayım şimdi. Şuradaki sandığın üzerine otur. Bizde nezaket yok."

"Sen devam et. Quintana bir ikilemle karşı karşıyaydı: Subayı cezalandırsın mı?"

"Aynen öyle, Yüzbaşı. Kavrayış hızınız şaşırtıcı."

"Sizin muzipliğiniz kadar değil, avukat bey."

"Bana iltifat ediyorsunuz, Yüzbaşı. İkilem oydu. Onu cezalandırmak. Ya da yasaklara uymama, aklına eseni yapma geleneğinin gelişmesine göz yummak. Rahip Quintana için kendisini afaroz fermanlarına, sapkın düşünce lânetlerine karşı savunmak yeterince baş ağrısına neden oluyor."

"Ayrıca afaroza bir de disiplinsizlik eklemek istemiyordu."

"Hem sonra kentsoylu *kreol*'lerin –sizi incittimse özür dilerim, Yüzbaşı– yasanın üstünde bir yere oturmalarına izin veremezdi."

"Ki siz, avukat bey, onları temsil ediyorsunuz."

"Doğru. Akıllarına eseni yapmalarına."

"Bunun üzerine onu kurşuna dizdirdi."

"Öyle. Buraya gelip kendi toplumsal sınıflarını bir kıyıya ittiklerini, bizlerden biri olduklarını söyleyenleri uyarmak doğru olur."

"Benim derime iyice bakar mısınız, Yüzbaşı?" dedi, bir sandığın üzerinde oturan, kâğıt fişekler yaparken tam karşısındaki iki şarap şişesini inceleyen, beyaz gömlekli asker. "Sen beyaz-

sın, ben çok karayım. Senin özgürlüğünün içinde benim eşitliğimin yeri yoksa senin özgürlüğünden bana ne?"

"Ne yapıyorsun sen?" diye sordu Baltasar, kalın, yarı açık dudaklarıyla yüzü bir şarap tulumunun buruşuk derisi kadar esnek ve kaba görünen askere.

"Şu şişelerden birini seçmeye çalışıyorum."

"Neden?"

"Çünkü alkolün bir türü insaflıdır, öteki düşman. Şişelere bakıyor, acaba hangisi hangisi, diye düşünüyorum."

"Bunu kestiremezdim. Peki, o kâğıtlarla ne yapıyorsun?"

"Kutsal Engizisyonun önderimiz Rahip Quintana için çıkardığı afaroz fermanlarını fişek yapıyorum."

"Ama sen Rahip Quintana'sın," dedi Baltasar.

"Nereden çıkardın?" Asker kara, buruşuk yüzünü kaldırdı.

"Çünkü bu kampta iki şey arasında kararsızlık geçiren bir tek sen varsın, bu iki şey iki şişe şarap bile olsa. Ayrıca başını açık olarak bana gösteriyorsun, oysa ötekilerin hepsi örtmüşler. Başından hiç eksik olmayan kasketinden dolayı tanınmak istemiyorsun. Kasket seni ele verirdi, ama çıkarman daha çok ele veriyor."

"Hayır," dedi Quintana coşkusuzca, uzun kulakları olan sarımsı kahve bir kasketle siyah, bukleli başını örttü. "Beni ilgilendiren alkol değil, kutsal ekmekler. Ekmeği mısırla, tatlı patatesle, elimize ne geçerse onunla yapıyoruz. Bu bölgede buğday yok. Ayrıca ekmek ve şarap ayininin yalnızca İsa'nın değil kendi gövdem üzerindeki etkilerini de düşünmek zorundayım. Anlıyor musun?"

Bakışlarını Baltasar'ın açık renk gözlerine dikti, fişek yapmayı bırakmamış, şunu eklemişti: Bu oğlan kendilerine katılacaksa en başta şunu bilmeliydi ki her perşembe –yarın– herkes ekmeği ve şarabı yalnızca İsa'nın değil, Ekmek ve Şarap Ayinine katılan herkesin –Quintana'nın, Bustos'un, şuradaki dişsiz adamın, şu nezleli kadının, körebe oynayan çocukların– sözcüğün gerçek anlamıyla eti ve kanı kabul edip Babasız acı içinde yaşaması gerekiyordu –haftada salt bir kez, perşembeden cumaya kadar, ama hiç aksatmadan her hafta. "Yanımda kaç adamım olduğunu öğrenmeye çalışma, çünkü savaş sırasında ben

kendim onların sayısını karıştırdım. Hatta benim kafamı tasarılarla, yasalarla dolduran şu kabız avukatların bile." —Quintana, ilgili taraflar duyabilsin diye sesini yükseltti— "çünkü onlar bu devrimi kendi akıllarınca yürütmek isterlerdi, düzen ve yasayla, ama bensiz hiçbir çarpışmayı kazanamazlardı, hatta kayınvalidelerine karşı bile."

"Yani hepimiz, hepimiz, Yüzbaşı Bustos, Babasısız, çünkü İsa çarmıhta ölür ve biz onu Ekmek ve Şarap Ayininde diriltiriz; hepimiz bu acıyı, bu umudu perşembeden cumaya kadar yaşamalıyız yoksa kendimize Hıristiyan demeye hakkımız olmaz. Ama yalnızca ben, Yüzbaşı, ekmekle şarabı ağzımda birleştirme, tükürük ve alkol aracılığıyla iki bedeni –İsa'nınkiyle benimkini– özgürleştirme zevkini tadıyorum. Salt ilk cumaları tutmak yetmez, çünkü İsa Santa Margarita Maria'ya çok hoş bir söz verdi! Bu bir ahiret mutluluğu, Tanrı lütfu sorunu değil, bir acı ve zorunluluk sorunu: Hiç değilse her hafta, hiç kimseyi fazla sarsmamak için her gün değil."

Rahip Anselmo Quintana soluk almak için durdu, karışıp tek bir harman olmuş kendini beğenmişlik, neşe, alay, halkıyla bütünleşmişlikle çevresine baktı, sözünü şöyle tamamladı: "İşte bu yüzden kilise ayininde hangi şarabı içeceğime çok dikkatli karar vermeliyim. Gördüğün gibi afaroz fermanlarını fişek yapıp Roma mumları gibi, onları İspanyollara gerisin geri postalıyorum. Haydi gel, birşeyler ye, biraz konuş. Çok yorgun olmalısın."

Ayağa kalktı.

"Ah, evet, José de San Martin'in yanıbaşında savaşmış birinin elini sıkmama izin ver."

3

O sabah fırtına kokusunun estiği Orizaba'da hiçbir şey tüttürecek zaman yoktu. Bütün ordugâhın yeni gelen kişiye havale ettiği bilmeceyi o kişi çözdükten sonra düzenbaz avukatlar, kâtipler Quintana'nın başına üşüşmüş, öneriler, uyarılar, istekler, haberler yağdırıyordu: "Arşivler şimdiden on arabayı bul-

duysa onları ne yapacağız?" "Yakın," diyor Quintana. "Ama o zaman yapmakta olduğumuz işlerin hiçbir ipucu kalmayacak. Sizin savaşınız, Generalim, yalnızca çarpışmaların kazanılmış olmasıyla değil, yasa koymak, toprakları özgürleştirmek, toprakta çalışanlara, bugün için değilse bile kuşkusuz gelecek günler için anayasalar, federal güvenceler vermekle ötekilerden ayrılıyor." "Peki, ne istiyorsunuz? Hangilerini yakıp hangilerini saklayacağınıza karar vermek için bütün kâğıtları incelemek mi? Sizin kâğıtlarınız beni deli ediyor, ne isterseniz yapın, ama bana iki tanesini saklayın, çünkü onları saklamak sonsuza kadar anımsamak istiyorum." "Acaba bunlar hangi ikisi olabilir, General?"

Rahip, Baltasar'la birlikte gitmekte olduğu tütün barakalarının yolu üzerinde durdu. Puroyu gömleğinin cebinden çıkardı, ama yakmak için dudaklarına götürmedi. Avukatların, kâtiplerin gözlerinin önünde zufaotu ya da bir kırbaç ya da bir erkeklik organı gibi salladı.

"Bir tanesi bir rahip olarak ilk vaftiz kaydım, bayım. O günlerde yeni doğanların soyunu saklamak âdetti. Herkes İspanyol geçinmek istiyordu; hiç kimse kendisine Zenci, melez ya da bunun gibi bir şey denmesinin ayıbını taşımak istemiyordu. Bu yüzden o ilk çocuğu vaftiz ettiğimde doğal olarak 'İspanyol soyundan' yazdım. Bana o kâğıdı da saklayın, çünkü kutsal yağla yağladığım o ilk çocuk kendi çocuğumdu. Öteki kâğıtsa size Cordoba Kongresinde yazdırdığım, bundan böyle Zenci, Kızılderili ya da İspanyol diye bir şeyin kalmadığını, yalnızca Meksikalı diye bir şeyin var olduğunu söyleyen yasa. Onu da bana saklayın: Ötekiler özgürlükle ilgili, buysa eşitlikle, eşitlik olmadan bütün haklar bir masaldır. Daha sonra hepsini yakın, beni rahatsız edip durmayın."

Ama dediğini yapmadılar. Quintana ile Baltasar, kokusu tütün barakalarından yükselen (bereketli toprak, kadın kalçası, saçakotu, adamotu, çuhaçiçeği, bahçıvan sucuğu, domalan mantarı, hepsi bir arada, diye mırıldandı Quintana) kokularıyla yarışan ıslak mangrovların altında dururken çevrelerinde hızla daireler oluşturdular: "Önlem almalıyız, Calleja del Rey kralcı güçlerin kaçınılmaz yenilgisinden önce seni canlı canlı ya-

kalamayı kafasına koyduğunu söylüyor. Adam öldürmeler, rehin almalar, bize yardım etmeye yanaşmayan kasabalara ödül, yardım edenleri cezalandırmalar —bütün bunlar artıyor, General. En kötüsü de sizden en çok nefret edenlerin *kreol* Meksikalılar olması; bağımsızlıktan sonra iktidarı ele geçirdiklerinde siyaset ufkunda sizin varlığınızı istemiyorlar."

"Bana ne yapmamı öneriyorsunuz?" Bu kez Quintana sol gözkapağında sinirli bir seğirmeyle onlara baktı.

"Onlarla anlaşın, General, ne kurtarabilirseniz kurtarın, her şeyden önce de hayatınızı."

"Şunların dediklerini duyuyor musun, Baltasar? İşte devrimler böyle kaybedilir, hatta erkeklik de."

"Anlaşın, General."

"Şimdi tam işin sonuna gelmişken, tam şu anki düşmanım, İspanya, kaybetmek üzereyken, bundan sonraki düşmanım *kreol* subaylar olacakken? Ama ben hiç değilse Katolik Kraliçe İsabella'nın soyundan gelen İspanya kralıyla on yıl anlaşmamışsam, Don Agustin de İturbide gibi bir *kreol* parçasıyla neden anlaşayım? Siz beni ne sanıyorsunuz, baylar? On yılda hiçbir şey öğrenmediniz mi?"

"Peki öyleyse ne yapacaksınız?"

Avukatlar bu soruyu Quintana'dan çok kendilerine sordular.

"Baştan beri yaptığımız şeyin aynısını. Silâhımız yokken bu açığı sayımızın çokluğuyla, şiddetle kapattık. Silâh arayarak savaşımıza başladık. Başladığımız gibi bitireceğiz. Bizi kuşatmaya alırlarsa ağaç kabuğu, sabun, haşarat yiyeceğiz, tıpkı Cuautla'da Morelos'a katıldığımız zaman yaptığımız gibi. Bizi yakalar, ölüme mahkûm ederlerse ruhlarımızı Tanrıya teslim ederiz."

Böylesine bir yazgısı olmamalıydı, onları düşünmeliydi, İturbide'den önce davranmalı, Anselmo Quintana, halkın üzerindeki etkisine dayanarak kendini Yüksek Zatı Samileri ilan etmeli ve ötekilerle, danışmanlarıyla ülke için ileri gelen kişileri birleştiren bir Cunta oluşturmalıydı.

"Benim görüp göreceğim tek birleşme herhalde iki ırmağın birleşmesi olacak, yükseklik olarak da bir dağın tepesinden baş-

ka bir şey istemem. Meksika bir cumhuriyet olacak, krallık değil. Bunun tadını kötü bulan biri varsa pılısını pırtısını toplayıp gitsin. Başkaları var. Benimle nereye gittiğini biliyorsunuz. Ben yoksam bir yere gitmiyoruz. İspanyollarla birleşin. Sizi vururlar. Bağışlama bitti. Iturbide'le birleşin. Sizi aşağılayacaktır. Haddini bilmezlik ettiğim için beni bağışlayın. Bunun ciddi bir günah olduğunu biliyorum."

Quintana avukatlardan birinin, Baltasar'a 'oğlum' diyenin elini alıp öptü. Daha sonra, eli bırakmaksızın avukatın önünde diz çöküp gözlerini yere indirdi, gurura kapıldığı için özür diledi; onlara saygısı vardı; bilgili adamlara saygısı olan cahil bir rahipti kendisi. Onlara saygısı çoktu, çünkü her şeyden önemlisi onların yaptıkları kalacak, kendisininkilerse uçup gidecek, kuş pisliğine dönüşecekti. "Bir kitaptan daha büyük onur olamaz," dedi, gözleri hâlâ yere inikti, "askerî bir zaferden daha utanç verici bir şey de yoktur. Beni bağışlayın, devrim olmasaydı benim hayatım önemsiz bir hayat olacaktı, arasıra adsız bir kadınla bir gönül ilişkisi dışında önemli bir şey olmayacaktı hayatımda. Sizin bana ihtiyacınız yok."

Ayağa kalktı, her birinin tek tek gözlerine baktı. "Beni bağışlayın, gerçekten. Ama bu savaş sürdükçe burada tek şişman adam ben olacağım."

Kahkahalarla güldü, onlara sırtını döndü, onları Veracruz tarzı, yaylım ateşi gibi konuşmasıyla donup kalmış halde bıraktı, avukatlar konuşmasını yer yer içtenlikli, ama gülünç ve hiç de avukatça bulmadıklarını kendi aralarında konuşarak ona sırtlarını dönüp kâğıt dağları arasındaki derme çatma bürolarına yöneldiler: Ama bunu onlara ilk kez yapmıyordu, onlarsa hâlâ oradaydılar. Neden? Çünkü on yıl bu yörelerde bir ömür demektir, bir mucize olmadıkça hiç kimse kırk yaşından fazla yaşamaz, ayrıca rahip haklıydı da: Bu noktada artık onlar onun çocukları, kadınları, isterseniz ana-babası gibi diyelim ona aittiler. Taraf değiştirmeye kalksalar kimse onlara inanmazdı. Ama Pascal'ın bahsi işe yaramazdı, çünkü kralcılar kazanmazsa *kreol*'ler kazanacaktı. Onlara kimse inanmayacaktı.

"Evet, evet," dedi bir avukat –çarpışma başlasa bile herhalde siyah silindir şapkasını, siyah cenaze frakını çıkarmazdı–

gözlüğü daha fazla aşağı düşmesin diye burnunu buruşturarak. "Bu Yeni İspanya'da ihanet kadar başarısı kesin bir eylem yoktur. Cortéz, Moctezuma'ya ihanet etti, Tlaxcaltec'ler Azteklere, Oldaz ile Alvarado, Cortéz'e. Görürsünüz bakın, hainler kazanacak, Quintana kaybedecek."

Bu adamlar, kendi felâketleri pahasına ve her şeye karşın yakın kazançlarından çok gelecek kuşakları düşünüyorlardı. İşte her şeye karşın hâlâ Quintana ile birlikte olmalarının ve rahibin de, bütün takılmalarına karşın onlara saygı duymasının nedeni buydu. Tarihte kendilerine onurlu bir yer istiyorlarsa o buradaydı, rahibin yanında. Parlak ünün yolu köleliği kaldıran, topluluklara topraklarını geri veren, kişi haklarını güvenceye alan yasalar yazmaksa, ölüm mangasının karşısına çıkarılıncaya kadar onun yanında kalacaklardı.

Quintana bunu biliyor, hakaretleriyle her gün canlarını sıkmasına karşın ayda bir, dinsel törenin yanısıra dinsel olmayan bir tören de yapıyordu:

"Meksika tarihinde bugüne kadar sizin gibi yurtsever ve onurlu insanlar hiç olmadı, gelecekte de olmayacak. Sizi tanımış olmaktan onur duyuyorum. Bizi hangi korkuların beklediğini kim bilebilir? Siz, ayaklanmacılar, ulusun onurunu sonsuza kadar kurtarmış olacaksınız."

Savaşmıyorlardı. Yasa yazıyorlardı. Kaleme aldıkları ve yüreklerinde duyumsadıkları şey için tam anlamıyla ölebilecek insanlardı. Onlar haklıydılar, diye yazıyordu Baltasar, Dorrego ile ben Varela'ya. Yasa gerçekliğin kendisi değil miydi? Böylece yazılı olanın çemberi yazarlarının üzerine kapanıyor, onları kendi uydurma güçlerinin soylu yapıntısı içinde kıskıvrak yakalıyordu: Yazılı olan gerçektir, biz de onun yazarlarıyız.

İspanyol Amerikasında doğmuş bir avukat için bundan daha büyük bir onur, daha somut bir kesinlik olabilir miydi?

"Sonra, Arjantin'den Meksika'ya kadar, sorarım sana, Varela" —Dorrego mektubu okurken bana gülümsedi— "tek bir kişi var mıdır ki yüreğinde bir avukat, dışarı fırlayıp bir konuşma yapmak isteyen bir avukat barındırmasın?"

Kendisinin çobanlarından daha tilki olan Quintana, tütün barakalarından birinin giriş yerine sığınıp sigaralarını sonunda

yaktıkları zaman Baltasar'a şöyle dedi: "Belki beni bırakıp gidecekler. Belki de gitmeyecekler. Ama hepsi de kişiliklerini bana borçlu olduğunu biliyor. Beni köy papazlığına geri postalamayı isteseler bile."

"İnsan kişiliğindeki çelişkiler beni her zaman şaşırtacak," dedi Dorrego içini çekerek, ben bu satırları okurken: Oval, cam bir kubbesi olan, kupa arabası biçiminde bir saati kurmaya inatla kendini vermişti.

4

Tütün fabrikasının mutfağında Baltasar ile birlikte baş başa yemek yerlerken Quintana biraz daha geçmişinden söz etti. Kadınların yelpazeledikleri maltızlardan koyu bir duman tütüyor, bu arada kadınlardan biri, ordugâha geldiği zaman Baltasar'ın gördüğü hamarat, burnunu çeken kadın Körfez Kıyısının muz yaprağı sarmalarını metal tabaklarına koyuyordu. Bunun ardından Campeche tarzı, limon suyunda karides, istiridye, tarak karışımı bir şey ile Oaxaca türü, kırmızıbiber ve safran kokulu sarı *moles*.

Quintana, sırf ayrıcalıklarını kaybetme konusu yüzünden bir ayaklanmacı olduğu yargısına varılmaması gerektiğini söyledi, silâha sarılmasının gerçek nedeninin bu olmasına karşın. Böyle bir nedenden dolayı başkaldırmak öç almaya çok benziyordu, yönetime başkaldırmaksa hınca. Baltasar, Bourbon reformlarının gerçekliği yasayla aynı çizgiye getirmeyi savunan reformlar olarak düşünmeliydi. Güzel. O durumda, Papanın kendisinin bile kişisel rahatını sağlayacak şeylerden fazlasına sahip olma hakkı yoktu. Kilise adamlarının toprak, servet, saray sahibi olmalarına izin verilmemeliydi. Kilise yasası bunu yasaklardı.

Bağımsızlık devrimi başladı ve o, Quintana, bunun üzerinde düşündü, gerilla olmak için daha iyi bir neden aradı. Papaz yardımcılığının rahatlığını bırakıp hatta on yaş daha gençken bile, hayatını tehlikeye atmayı göze almak hiç kolay olmamıştı.

"Hiçbir şey yapmadan orada mı kalsaydım? Bunu yapabilirdim. Olabilirdi. Neden devrime katıldım? İspanya Krallığının

biz yoksul papazların maaşını kestiği, tek servetinin bu maaş olduğu gerçeğini yadsıyarak senin canını sıkmak istemiyorum. Ayrıca artık bana inanmayı bırakırsın. Bir adım daha atıp kendi kendime, bu iş yasaya saygı işiyse yolun sonuna kadar gitmeliyiz dedim, dersem bana inanmayacaksın, onun için sana daha önemli bir şey açıklamalıyım. O da şu: Rahat ve huzurumu bir yana bırakmam ya da herkes birşeylerin yanında yer alırken aptal gibi kendi kilise bölgemde kalmam için yaptığım işin bir öneminin olduğuna inanmam gerekiyordu. Yalnızca kendi için ya da ülkenin bağımsızlığı için değil, inancım, dinim, ruhum için de. İşte sorunlar bu noktada başladı, çünkü şimdi seni siyasal başkaldırımın dinsel başkaldırımla sıkı sıkıya bağlantılı olduğuna inandırmaya çalışacağım. Biliyorum, çünkü senin kim olduğunu biliyorum, Baltasar, çünkü senin yüzünü görüyorum, sizin gibi çocukların neler bildiğini, ne çok şeyler okuduklarını falan biliyorum, sizler için dinle özgürlüğün, kiliseyle bağımsızlığın, inançla aklın bağdaşmaz şeyler olduğunu."

İçini çekti, kırmızıbiberden kıpkırmızı olmuş, yaraya benzeyen o yaprak içindeki karışımdan ağzına şapırtıyla bir parça attı.

"Ama bütün bunları konuşabilmek için zamana ve fırsata gereksinimimiz var. Bizde ikisi de yok."

Sabırsızlanan Baltasar'ın bileğini tuttu. "Senin buraya beni dinlemek için değil başka nedenlerle geldiğini biliyorum."

"Yanılıyorsun. Sana karşı saygım sonsuz."

"Sabırlı ol. Bir şey başka bir şeye yol açıyor. Biliyor musun, benim yaşadığım kasabada kör bir dilenci var, hep köpeğiyle dolaşırdı. Bir gün köpek kaçtı ve adam görme gücüne kavuştu."

Uzun bir süre Baltasar, ağzını şapırdatarak, büyük bir hazla yemek yiyen rahibi seyretti, adam sarı *mole*'unu son pirinç tanesine kadar iştahla yedi. Sonunda Baltasar ona sormaya karar verdi: "Neden bana bu kadar güveniyorsun, peder?"

Quintana ağzını sildi, genç Arjantinliye içten, dost bir suçortağı gibi baktı. "Aynı zaman diliminde aynı dava için savaşıyoruz. Bu, sana yeterli bir neden gibi görünmüyor mu?"

"Bu yalnızca bir olgu. Beni doyurmuyor."

"O zaman sende, senin kendinde gördüğünden daha fazla,

daha iyi bir şey gördüğümü düşün. Bana öyle geliyor ki yapmış olduğun her şeye karşı yüreğinde hafif bir hoşnutsuzluk taşıyorsun."

"Bu doğru. Suçum ve tutkum var, ama bende büyüklük yok. Kendimi gülünç buluyorum."

"Büyüklük için kaygılanma. Ruhun için kaygılan."

"Seni uyarırım, ben kiliseye, Tanrıya ya da sende var olduğunu sandığın mutlağın mutlak gücüne inanmıyorum."

"Daha iyi ya. Bugün dinlen, yarın öğle üzeri tütün deposundaki kilisecikte buluşuruz. Unutma, yarın perşembe ve perşembe günleri ben çok güçlü, çok ruhanî olurum. Benimle kavgaya hazırlan. O zaman ödülünü alacaksın, her şey çözülecek. On yıllık savaşımın bence boşa gitmemiş olacak."

Baltasar konuşmanın orada bitmesine izin vermedi. İçinde öyle bir duygu vardı ki –bize daha sonra böyle yazmıştı– rahip haklıydı; yıllar süren aşk ve adalet savaşımının son saatleri olacaktı bunlar.

"Bende ne görüyorsun, Peder? Bana bu kadar saygı ...ya da ilgi göstermenin nedeni ne? Bunu sorma cesaretini gösterdiğim için beni bağışla."

Quintana onun yüzüne, tam gözlerinin içine bakabilirdi. Bunu yapacağı yerde geri kalan *mole* ile birlikte sarmayı gövdeye indirmeyi yeğledi.

"Başka hayatların sorumluluğunu yüklendin."

"Ama ben..."

"Hepimiz suç işledik. Sana bir şey söyleyeyim mi? Benim suçumun ne olduğunu duymak ister misin?"

"Peder, adalet adına ben beşiğindeki zengin bir çocuğu alıp yerine yoksul bir çocuk bıraktım. Yoksul çocuk benim yüzümden öldü. Zengin bir çocuğu annesinden çalıp kimbilir hangi yazgıya mahkûm ettim. Bu yetmiyormuş gibi annesine âşık olup Amerika kıtalarının yarısını onu arayarak sersemce dolaştım. Tam on yıl, Peder, ne bir başarı, ne bir ödül, bu on yılı salt, senin deyiminle, bir budalaya dönüşmeye harcadım... Buna sen adalet mi diyorsun? Bunun saygı duyulacak bir yanı var mı? Bir an bile düşünmeden, kızkardeşimi kendi tutkum uğruna, onun geleceğini hiç umursamadan yüzüstü bırakmamın?

Babama son bir umut ve sevgi armağan etmedim. Chacabuco'da yoldaşlarım ölürken ben hayatta kaldım diye acınmaya değer miyim? Cabra Markisine ölüm yatağında acı gerçeği haykırırken acımasızlık etmiyor muydum? Peder Quintana ...çarpışmada bir adam öldürdüm."

"Bu doğal."

"Ama onu bir asker olarak öldürmedim. Bir insan, kardeş olarak öldürdüm. Onu bir Kızılderili olduğu için öldürdüm. Benden daha güçsüz olduğu için öldürdüm. Bir birey olarak öldürdüm, onu horladım, adını bile bilmememe, yüzünü anımsayamama karşın."

Tam bir inançtan gelen bir güçle Quintana ona susmasını söyledi. "Sana kendi günahlarımı itiraf etmeye zorlama beni."

"Ne yani, çapkın bir adam olduğunu, horoz dövüşlerini sevdiğini, ülkenin dört bir yanında yasadışı çocuklarının bulunduğunu, şık cüppeleri sevdiğini mi? Bunlar ciddi günahlar mı, Peder?"

"Yarın senin önünde günahlarımı itiraf edeceğim," dedi, birden yorgunlukla derin derin içini çekerek. "Bu işi yarın yapacağım. Söz veriyorum. Sen mutlakın gücüne inanmasan bile ben senin önünde günah çıkaracağım. Maracaibo'da düşmüş bir kadına, yaralı bir düşmana karşı sorumluluk duyan kardeşimin önünde günah çıkaracağım. Bu işi yarın yapacağım. Yarın, perşembe günü, kardeşimle, yüreğimde insafla konuşacağım."

5

O gece Baltasar bir hamakta uyudu. Hamak onu beşik gibi uyutmuştu, ama daha da etkili olan şey tek bir günün değil on yılın birikiminin yorgunluğuydu. Bir şey sona ermek üzereyken insana bastıran bir uykuydu bu, ona şöyle diyen, tehdit edici bir uyku: Burada yollarımız ayrılıyor; artık değişmek zorunda kalacaksın, Rahip Quintana'ya eşlik eden bütün bu mutemetler, kâtipler gibi alacak verecek hesabı yapmak zorunda olacaksın.

Quintana, Baltasar Bustos'un hayatının gerçek noteri ola-

bilir miydi?

Yarın perşembeydi. Buluşacaklardı; rahip ona öğle üzeri küçük kiliseye gelmesini söylemişti. Birbirlerine söyleyecek başka birşeyleri var mıydı? Baltasar o öğleden sonra rahibe günahlarını itiraf ettiğini sanıyordu, rahibin günahlarıysa Veracruz'da konuşulanlardı. Birbirlerine başka ne söyleyebilirlerdi? Anlaşılmaz bir kendini yadsıyış havası içindeki bu gururlu adam kendisini ne gibi bir törene çağırıyordu?

Bu genç adamda başkalarının sorumluluğunu yüklenen birini gördüğünü söylemişti kendisine. Soytarı Evindeki kadınlar, düşes; dış görünüşü bozulan, o ince subay... Baltasar'ın borç hanesinin yanında Quintana'ya andığı küçük bir alacak listesiydi bu.

Ama şimdi uykuya dalar, sallanan hamakta uykunun derinliklerine sürüklenirken (Peki hamağı kim sallıyordu? Esinti yoktu, Orizaba göğü yaslıydı, ama gözyaşı dökmüyordu, kendisiyse, hiç kımıldamadan, derinlere iniyordu) Baltasar içtenlikten uzak bir davranışı yüzünden kendini suçladı, ayaklanmacı rahibe, kendisinin iyi ya da kötü yaptığı her şeyin kösnül, cinsel (rahibin yeğlediği deyimle) sevdaya ilişkin bir amacının bulunduğunu söylemiş olmalıydı, bu amacın da Ofelia Salamanca'ya ulaşmak, koca kıtayı arşınlamış, hem iç çekmelere hem şakalara yol açmış, *corrido*'larda, *cueca*'larda, *zamba*'larda dile gelmiş on yıllık romantik aşkından sonra ona dokunabilmek olduğunu.

Ona ulaşmak, tutkusunun takınaklılık ve biricikliğini korumak için güzel Gabriela Cóo'nun aşkını feda etmek zorunda kalmıştı, yoksa Ofelia Salamanca'ya sadakatsizlik etmek, o bunu bilmese bile, o tapılası Gabriela'ya da etmek demekti.

Onunla yüz yüze gelmek. Ona, seni seviyorum, demek. Ona, seni bağışlıyorum, demek. İki kadından hangisine bunları söyleyecekti? Onlardan biri ötekini beslemiyor muydu ve her ikisi de aynı kaynaktan su içmiyor muydu –yani yokluktan? Sırf sahip olamadığı için mi onları bu kadar arzu ediyordu?

Gözlerini açtı. Hamak durdu. Yeniden kapadı, varsayımının büyüklüğü altında ezilmişti. Ofelia Salamanca'nın nesini bağışlayacaktı? Onunla ilgili ne biliyordu aslında, dedikodu-

dan, gevezelikten, sırf uyak uğruna yeni bir şey yumurtlayan tekerlemelerden başka? Ne cesaretle? Şili Santiagosu'nda Gabriela kendisine söylememiş miydi, oyunculuk yalancı, uçucudur, arkasında sözcüklerden başka bir şey bırakmaz diye?

Harekete geçmiş olan bilincinin doruklarından sonra gene aşağı hoş bir bilinçsizliğin içine yuvarlandı, on yıllık coşkunluktan sonra rahat ve huzur önsezisiyle sarhoşlamıştı. Uykusunun derinliklerinde de hep El Dorado'ya dönüş yolu üzerinde buluyordu kendini. Simón Rodríguez'in elinden tutarak, o en yüksekteki uçuruma, Quechua Dağının yüreği, uykunun orta göbeği, derinlerdeki o yüksek buruna dönüyor, orada öfkeyle, umutsuzlukla, şansını yitirmiş olmanın o korkunç duygusuyla, bir an için durup her şeyin ışık içinde devindiği, ışıktan doğup ışığa geri döndüğü kentin halkının aydınlık gözlerinden geçen düşlere bakmadığı için kendini suçluyordu.

Düşlere burun kıvırırdı. Kendisinin olmayan, akla, maddesel ilerleme inancına, insanın şaşmaz kusursuzluğunun kesinliğine, mutlulukla tarihin, özneyle nesnenin bir daha ayrılmamacasına birleşeceği ululamasına gitmeyen bir düş yoluyla birşeyleri anlama olasılığını kabul etmiyordu.

Belki de her şey karanlık olduğu için ışığa gerek duyulan, bu nedenle de herkesin gözleri kapalı olarak görebildiği ve düşlerini ekran gibi gözkapaklarına yansıtabildiği El Dorado'da yaşayan insanların gözünde, öteki öykü, kaçma uyarısı, aynı zamanda da olasılığı Baltasar Bustos'u her bir akla karşılık bir akıldışının bulunduğu, bu olmadığı sürece aklın makûl olamayacağı konusunda uyarıyordu: Aklı hem yadsıyan hem de kabul eden bir düş. Her yasayı kısmî ve hoş görülebilir kılan, o yasaya uymayan birşeylerin bulunduğu konusunda. Ama El Dorado'dan ayrılırken kafasında kalan en canlı izlenim, şeylerin birbirini tamamladığı değil, tam tersine olumsuzladığıydı:

Kötülük aklımızın sakladığı, düşünmek istemediği şeydir.

Asıl günah, duyumsanan dünyayı manevi dünyadan ayırmaktır.

Daha sonra bir düşte Ofelia Salamanca, çok gerilerde kalmış o mayıs gecesinde, Buenos Aires'teki bir balkondan gözlerinin muştuladığı kadar olağanüstü haliyle, bir Kızılderili mağa-

rasının duvarına yansıyan görünür, görünür ama dokunulmaz bir resim olmayı bıraktı.

Şu anda artık o dokunulabilir (titreşen ipekler giymiş, sonu gelmez tek bir hayvandı), sesi duyulabilir (çölde bir kilise ayini sesi, o andan sonra kendisine hiç yanıtlama fırsatı vermeden, "Beni seviyorsun!" "Beni sevmiyorsun!" diyen, bilincin dışından gelen bir ses), koklanabilen (dünyanın en hoş kötü kokusu, aşkın onsuz olamayacağı pis bir koku, kirli bir yonca yaprağının kokusuydu o), görülebilir bir nesneydi: Ofelia Salamanca'nın meme uçlarında kendisine öfkeli, ayartıcı, küçümseyici, alaycı bakışlarla bakan gözleri vardı, sonunda onun sıçrayarak uyanmasına yol açtı.

Hamağın sallanması durdu. Ofelia Salamanca dünyanın sahibiydi.

6

Anselmo Quintana mihrabın önünde ayakta duruyordu. Baltasar Bustos'un karaltısı küçük kilisenin giriş bölümünde belirdi, rahip bu yağmurlu iklim için çok yumuşak olan, ufalanan tuğla zeminin üzerinde Baltasar'ın çizmelerinin topuklarından çıkan ses duruncaya kadar bekledi. Yanına geldiği zaman Quintana kolunu onun omzuna koyarak şöyle dedi: "Dün sana günahlarımı itiraf etmeme izin vermedin. Bugün günah çıkartma yerinde sen oturacaksın, ben senin yanına diz çöküp kafesin arkasından görünmeden anlatacağım.

"Biliyorum, ayine inanmıyorsun. Onun için bunu nerede yaptığımızın önemi olmasa gerek. Gene de seninle konuşmak için benim diz çökmem, benim için önemli. Bugün perşembe, şu andan yarına kadar, her hafta İsa gene bizler için ölüyor. Pek çok kişi bunu unutur; ben unutmam. Yaptığım en önemli iş, bana kulak veren herkese, buradaysak, yaşıyorsak, yeryüzünde bizim yaşayabilmemiz için İsa'nın kendisini feda ettiği için yaşadığımızı anımsatmak. Şunu unutma o zaman, Baltasar, sana söyleyeceğim en üstün inanç eylemine, yani ekmek ve şarap ayinine hazırlıktır. Ekmek ve şarap ayini İsa'nın çarmıha gerilişinden ayrılamaz. Golgota yeterdi, ama İsa'nın kanını her

içişimde, etini her yiyişimde onun eylemine bir katkıda bulunuyor, yaşayanların ve ölülerin adına hareket ediyorum. Haç her şeyin kesiştiği yerdir: Fedakârlık, hayat, ölüm. Golgota, bize papaz okulunda öğrettiklerine göre, kendi başına yeterliydi. Ama benim için ekmek ve şarap ayini o esirgemezliğin yeterlilik derecesine en yakın olan şeydir. İsa'ya, şaraplı ekmek ayinine giden bundan daha emin bir yol bilmiyorum."

Quintana'nın sözleri hiçbir yanıta izin vermiyordu, zaten günah çıkarma yerine öylesine güçlü bir biçimde sürüklüyordu ki herhangi bir karşı çıkmaya olanak tanımıyordu.

Baltasar günah çıkarma iskemlesine, sanki kadifeleri, kapana kısmış kedi gibi kokan tabutun tıpatıp benzeri iğrenç bir hapisane hücresine kendisini demirleyen kurşun gibi bir duyguyla çöktü.

Anselmo Quintana dışarıya, Baltasar'ın isteksiz kulağının yanına diz çöktü.

"Dün benim günahlarımı itiraf etmeme izin vermedin," dedi rahip.

"Ama sana söylemiştim, mutlakın gücüne inanmıyorum."

"Senin günahlarından söz edeceğimi sanıyordun, bu yüzden de konuşmamı istemedin. Ama senin günahların beni ilgilendirmiyor. Yazgın öyle değil. Sana itiraf edeceğim şeyler benim yazgımın da bir parçası. Haydi başlayalım: Hapisanelerde hatta hastanelerde tutulan yüz İspanyol askerinin öldürülmesini buyurduğumu itiraf ediyorum, kardeşim, kralcıların elinde can veren en büyük oğlumun intikamını almak için. Boğazlarının kesilmesini buyurdum. Bağışlama düşüncesi aklımın kıyısından bile geçmedi. Gözüm hiçbir şeyi görmüyordu. Ben senin baban olsaydım, sen de benim ölen oğlum, beni bağışlar mıydın?"

Baltasar hiçbir şey söylemedi. Gittikçe artan bir utangaçlık duygusu, sesi karalaşan, kalınlaşan, genizselleşen, Afrika'daki kökenlerine dönen bu adama karşı birbirinden ayrılması olanaksız bir saygı, bir acıma duygusu kendisine egemen oluyordu, neredeyse bir ilahi okuyucusunun sesine dönüşen bu sesi Baltasar her şeyi duyuncaya kadar kesmek istemiyordu, belki de bir mümine, İsa'nın şehitliğinin yeterliğinden en küçük bir

şey eksiltmeden, Golgota'da kurban edilişini yineleme olanağı veren kefaret eylemine benzer bir eylem.

Sonuna kadar, hiç tartışmadan onu dinlemeye karar verdi, oradan oraya tekmelenmiş bir topa benzeyen yüzüyle, diz çökmüş halde konuşan adamı dinlemeye: "Susmanı anlıyorum, Baltasar, sesini çıkarmamanı anlıyorum, ama benimkini de anla; zayıflıklarımızla ilgili korkunu ben de paylaşıyorum, senin gibi ben de korkuyorum, bizi dinleyen birinin gizlice söylenmiş bir sözü alıp kalabalıkların arasına karışacağından, bir gün umutsuzluk ya da zorunluluk sonucu başkalarına söylerse onun insafına kalacağımızdan; bana, benim rahiplik beraatıma ya da günahları bağışlama gücüme inanmıyorsan seni anladığımı söyleyeceğim gene, bu yüzden senden bana resmen itirafta bulunmanı istemiyorum, ama senin önünde diz çökerken, dinsel ayine inanmayan biri olarak sırrımı alıp dünyaya yayacak birine yüreğimi açarken gösterdiğim alçakgönüllülüğü kabul et. Kendimi sana bir örnek olarak sunuyorum. Senin önünde günah çıkarıyorum, Baltasar, çünkü dün öyle şeyler söyledin ki onlara karşı sorumluluklarımı üstlenmeliyim, daha yeni başlamış olan belki de pek uzun sürmeyecek ilişkimizin yükünün benim omuzlarıma binmesi bana doğru görünmüyor: Bir gün gelecek yalnızca kendimizin değil birşeyler söylediğimiz, kendisinden birşeyler duyduğumuz insanların da hesabını vereceğiz. Senden bunu kabul etmeni, dün yalnızca kendinin konuştuğunu, vicdanının yükünden kurtulduğunu, bugün de benim aynı şeyi yapacağımı düşünmemeni istiyorum: Senin sorumluluğun, bu sabah seninle benim, ikimizin sorumluluğu bizi dinleme iyiliğinde bulunmuş bütün varlıkların hesabını vermek. Bir şey bilmek ister misin? Mahkûmlara karşı işlediğim suçu sana anlattım, tıpkı günah işlediğimiz zamanki gibi, evrensel ahlâka karşı bir suç işlediğimi anlamalısın. Aziz Paul günahın insanların vicdanlarında yazılı olan doğal yasaya bir saldırı olduğunu söylüyor. Benim durumumdaysa bu aynı zamanda hayat alma yetkisinin tek sahibi olan Tanrının iradesine saygı, bağışlayıcılık ve acıma içeren rahiplik yeminine bir saldırıdır. Yaptığım şeyden dolayı, zavallı oğlumun intikamını aldığım gün cehennemde cezalandırılmaktan korktum, kendisini bağımsızlık sa-

vaşına adamış yirmi yaşında bir oğlandı, başına kırmızı mendil bağlamış yiğit bir çocuk, azgın İspanyol Yüzbaşı Lorenzo Garrote ölüm cezasını yerine getirdiği zaman o mendil kanın görünmesini engellemişti. Garrote kendi hayatını kurtardı, ama benimkini kötüleştirdi... Ama Baltasar, o bildiğimiz alevler, bedensel acılarla dolu cehennemden değil, kendi düşlediğim cehennemden korktuğumu anladım, o cehennem hiç kimsenin konuşmadığı bir yer: Başlangıçsız, sonsuz, tam bir sessizliğin egemen olduğu bir yer; tek bir sesin, tek bir sözcüğün duyulmadığı. Bu yüzden senin önünde diz çöküyor, beni dinlemen, benimle konuşmasan, bu inatçı suskunluğunda bir horgörü belirtisi olsa bile sessizlik cehennemini ertelemen için sana yalvarıyorum. Dilimizin ölmesine izin vermedikçe önemi yok, küçük kardeşim, sana yemin ediyorum önemi yok. Beni dinle öyleyse: Kabul ediyorum, maaşımı kaybettiğim zaman mutsuz olduğum için başkaldırdım, ama şimdi başkaldırım bunun çok ötesine geçti. Başkaldırım beni kazançtan kazanca götürdü: Sana iletmek istediğim bu; senin anlaman gereken şey bu. Dinsel inancımı kaybetmeksizin akılcı inancımı kazandım: Yalnızca şunu diyebilirdim, 'Ben ayaklanmacı bir rahibim; beni afaroz edenler haklı. Kendimi bağımsızlığa, çağın bilgeliğine, gelişmekte olan inanca adayacağım; dinsel inancıysa yalnızca lânetleyeceğim.' Her şey inancıma karşı el birliği ediyordu: Beni bir kâfir, dine küfreden biri ilan ettikleri zamanki öfkem, mayasız ekmekten yoksun bırakıldığımda duyduğum korku, oğlumu öldürdükleri zamanki hıncım, salt akılcı bir ayaklanmacı olma dürtüm. Bu benim en korkunç savaşımımdı, askerî savaşların hepsinden kötüydü, dökülen kanlardan, öldürme zorunluluğundan daha kötü: Hâkimlerimin önünde pes etmemek, haklı olduklarını kabul etmemek, onlara, 'Bakın, biz haklıymışız, bu adam kâfir, bir Tanrıtanımazmış, afaroz edilmeyi hak etmiş,' deme zevkini vermemek. Benden pişmanlık duyduğumu söylememi istiyorlar. Bunun kendimi cehenneme yollamak anlamına geleceğini bilmiyorlar. Kendimdeki saltık kötülüğe inanmak demek olacaktı bu –inançsız akıl– çünkü beni atan Kiliseyi kaybedebilirim, ama Tanrıyı kaybedemem; pişmanlık duymak, kiliseye dönmek, ama Tanrıyı tam anlamıyla kaybetmek olacaktı,

–kiliseyle birlikte var olabilen aklı değil, kilise olmadan da, akıl olmadan da var olabilen Tanrıyı kaybedecektim."

Quintana başını eğdi, Baltasar onun koyu renk, bukleli saçlarını saklayan ünlü kasketinin sarımsı kahverengi kumaşını gördü; rahip ordugâhta öteki adamlardan ayrılmamak için saçlarını açmıştı, ama böyle yaparak kendini daha da çok ele vermişti, bando-mızıkayla ilan eder gibi: Silindir şapka giyen avukatların, başlarına kırmızı mendil bağlayan askerlerin ortasında yalnızca Anselmo Quintana kasket giyiyor; böylece Anselmo Quintana, kendini gizlemek için kasket kullanmayan, tıpkı bunun gibi, frak giymeyen, başına kırmızı mendil bağlamayan, tıpkı akıl ile kilise arasında bir seçim yapar gibi iyi alkol ile kötüsü arasında bir seçim yapabilmek için iki şişeye dikkatle bakan adamdır. Ama yalnızca Tanrıyı seçemezsiniz: Tanrı vardır, kilise, akıl ya da inananlar olsa da olmasa da. "İşte asıl başkaldırımı bu noktaya yönelttim," diye sözünü sürdürdü Rahip Anselmo. "Bunu sana söylüyorum, Baltasar, çünkü sen benim dünyada küçük kardeşim gibisin, o dünyanın yasalarına karşı sen de başkaldırıyorsun, ama aynı zamanda yeni inançlara da açıksın. Benim asıl başkaldırım kilisemi kaybetme acısını yaşamak, ama Tanrımı kaybetmemekti... Geçim kaynağımı kaybetmenin öfkesiyle Körfez Kıyısında silâha sarıldığım zaman ruhumda olan bitenleri düşün. Düşün bir kez, benim gibi yassı burunlu, gözü görmeyen, bundan tam on yıl önce şehvet ateşiyle yanan, kumar delisi, kadın delisi, işe yaramaz bir rahip bir yığın aşağılık herifin arasında; bu herifler kadınların ırzına geçer, sonra gelir yanıma diz çöker, benden bağış koparabilmek için kendilerini bana vermelerinin gerektiğini düşünürlerdi, ben de onların cesaretlerini kırıcı bir şey yapmazdım... Ben de ben olduğum için silâha sarıldım, o zaman tepemden aşağı afarozla birlikte sıfatlar yağmaya başladı: Kutsal Katolik Dininden dönme, ahlâksız, kışkırtıcı, devrimci, hizipçi, Hıristiyanlığın ve devletin amansız düşmanı, Tanrıcı, maddeci, Tanrıtanımaz, Tanrıya ve insana ihanetten suçlu, çapkın, tövbe etmez, şehvet düşkünü, ikiyüzlü, kralına, ülkesine ihanet etmiş adam. Tek bir şey kalmadı Baltasar. Kutsal Engizisyon'un bana yüklemediği tek suç. Hepsini zavallı kafama fırlattılar ve ben ne zaman iki kaşı-

mın arasına bir suç damgası yesem, 'Haklılar,' dedim, 'haklı olsalar gerek. Doğru, ben bunu hak ettim, bana başkaldırtan o zavallı, alçak güdü bütün öteki konularda da suçlu duruma düşmeme yol açıyor, bu da doğru olsa gerek...' Ama bana öyle geliyor ki, kardeşim Baltasar, Engizisyon her zamanki gibi çok ileri gitti; beni çok fazla şeyle suçladı, kimileri haklı, kimileri tuhaf, o zaman kendi kendime şunu dedim: 'Tanrı bana hâkimler kadar adaletsizlikle bakmaz. Tanrının sözcük dağarcığında benim için belki de çok az sayıda sözcük var, ama herhalde İsa Hazretleriyle onun kulu Anselmo Quintana'nın ortak bir sözlükleri var. Bana pek çok sözcük fırlatıyorlar, ama yeterli olmuyor anlaşılan ki, sen sevgili İsa Hazretleri, hâlâ her hafta perşembeden cumaya kadar, kullarının bu en şehvetlisi, tövbe tanımazı, ayartıcısıyla konuşamıyorsun..."

"Her şey yararsız, haince, gözdağı verici bir duruma geldiği zaman bizi birbirimize bağlayan tek şey sözdür. Söz İsa'nın en son gerçekliğidir, aramızdaki uyanıklığıdır, bize gurura kapılmadan, 'Ben de O'nun gibiyim,' deme olanağını veren şey..."

Quintana bu birkaç sözcüğü söylerken sanki inancı bu birkaç sözcüğe indirgenebilirmiş gibi sesini yükseltti, günah çıkarma hücresindeki Baltasar kafesin arasından Rahip Anselmo'nun kasketinin sallanan kulaklarını değil Gabriela Cóo'nun bulutlarla, yosunlarla taçlanmış başını görüyordu. Bu görüntüyü kovmak zorundaydı, çünkü rahibin sesi, şimdi daha alçak, ama kendinden emin bir halde duyuluyordu: "O zamandan beri yalnızca O'nunla konuştum, ama bütün hâkimleri yan yana koysan onun kadar sert olamazlar, çünkü O'nu kimse aldatamaz. Ona küçük oyunlar oynayamazsın. Tanrı her şeyi bilen üstün bir varlıktır, bizim kendisini kafamızda nasıl canlandırdığımızı bile bilir, bizden önce davranarak ilkin o bizi kafasında canlandırır; O'na inanıp inanmamanın bize bağlı olduğunu düşünecek olursak O bir kez daha erken davranıp ne olursa olsun, ister O'nu yüzüstü bırakalım, ister yadsıyalım kendisinin bize inanmaya devam edeceğini söylemenin bir yolunu bulur. Kiliseden kovulma fermanı ve tövbe etmeye çağrılar yüzünden o gece büyük bir sıkıntı yaşarken dinlediğim ses buydu: Bana şunları söyleyen İsa'nın sesi: 'Sana inanmaya devam edeceğim, Ansel-

mo Quintana, sen istediğin kadar çapkın, şehvetli, ahlâksız, ikiyüzlü, olursan ol, ki öylesin de, bunu neden yadsımalı? Ama sen, Anselmo, oğlum, dinden sapmış biri değilsin, bir kâfir, Tanrıtanımaz ya da ülkesine ihanet etmiş biri, ha bak işte öyle biri değilsin...'

"'Beni iyi dinle, bak Tanrın sana ne diyor: Bu yalanın yutturulmasına asla izin vermeyeceğim.'"

Gözlerini yerden kaldırdı ve Baltasar'a on yıl savaşmak, 'ülkem ya da Yaratana duyduğum sevgi ve inanç adına savaştan yılmamak' için Tanrının sesinden duymak istediği sözcüklerin bunlar olduğunu söyledi. "Düşünsene, biri olmadan öteki ne olurdu –ne ulus, ne Tanrı. Bu benim büyük acım olacaktı, bunu biliyorlardı, işte bu yüzden bana kâfir dediler, beni aforoz ettiler, benden tövbe etmemi, koyun ağılına geri dönmemi istediler. Ama İsa bana, 'Anselmo, oğlum,' dedi, 'rahat bir Hıristiyan olma; kiliseye ve krala hayatı cehennem et, çünkü onlar kuzu gibi Hıristiyanlara bayılıyorlar. Oysa ben senin gibi ele avuca sığmaz Hıristiyanları severim; sorunsuz bir Katolik olmakla bir şey kazanmazsın, inancın saçma olduğunu, bu yüzden de akıl değil salt inanç olduğunu bile anlamayan inançlı bir adam, bir dindar olursun. Akıl mantıksız olamaz; inanç olur, olmak zorundadır da, çünkü bütün kanıtlara karşın bana inanmak zorundasın, ben bir mantıkçı olsaydım Tanrı olmazdım. Kendimi feda etmezdim. Çöldeki bütün kışkırtmaları kabul eder ve —beni dinliyor musun, oğlum, Anselmo, beni dinliyor musun, kardeşim Baltasar?— 'Düşünüyorum, öyleyse varım' cümlesini uyduran, o uzun kuyruklu, iflah olmaz şeytanın kendisi olurdum.' Ne sav! Kendi düşüncelerim bile kendimin değil, hatta kendi varlığım bile. Tekbaşıma ne düşünüyorum ne de var oluyorum. Her sözcüğü Tanrıyla, senin e paylaşıyorum, Baltasar, her bir yürek atışını da. Daha sonra bir başka şey daha öğreniyorum, bu dünyanın basit insanları adına benim karmaşık olmamın zorunluluğunu, hemen şimdi, şu anda ben sana bakar, seni dinlerken kendine sor bakalım, acaba kendi felsefen içinde çok rahat değil misin, çünkü akla ve ilerlemeye inanmakla, bu dünyasal inançla çok basitleştirmiş oluyorsun her şeyi. Kiliselerde her gün kiliseyi süpürerek, mumları yakarak yaşlanan ka-

dınlar kadar sersemce sofusun. Lütfen, Baltasar, her zaman bir sorun ol, Rousseau'n, Montesquieu'n, bütün öteki filozofların için bir sorun ol. Senin ruh evinin kapısından gümrük ödemeden geçmelerine izin verme; kendi zihin karışıklığını, karmaşıklığını, ayrılıklarını, bütün doğruların biçimini bozan hayâl gücünü eklemeden inancını hiçbir yöneticiye, dünyasal devlete, felsefeye, askerî ya da ekonomik güce teslim etme.

"Evet!" diye bağırdı Rahip Quintana, bir anlık bir neşeyle. "İnancımı kaybedip onca acıdan kurtulmak benim için daha iyi olmaz mıydı? Hayır, efendim, çünkü o zaman bağımsızlık için savaşmazdım. Bu kadar basit bu. İlk çarpışmada yenilirdim. Olmasını istediğim özgür, kölesiz bir topluma, cahil, açlıktan ölen binlerce binlerce sefil köpeğe o dehşet verici gereksinimi duymayan bir ülkeye inancım kalmazdı, Tanrıya inanmasaydım. Senin kendi formülün olabilir. Benimki bu. Benim inandığım şeye inanmanı istemiyorum senden. Ben o kadar basit değilim. Dünyasal inancını karmaşıklaştırmanı istiyorum senden. Sen uzaklardan, çok uzaklardan geldin, bu kıta da çok geniş. Ama bizim iki ortak yanımız var. Birbirimizi anlıyoruz, çünkü İspanyolca konuşuyoruz. İster hoşuna gitsin, ister gitmesin Yeni Dünyada Hıristiyanlık simgelerinin, değerlerinin, çılgınlıklarının, cinayet ve düşlerinin damgasını taşıyan üç yüzyıllık Katolik Hıristiyan kültürüne sahibiz. Senin gibilerini gördüm: Hepsi buradan geçti, onları zaten gördün, senin gördüklerin benim yanımdaki avukatlar, kâtipler, yasaların, bildirgelerin yazarları gibi senden biraz daha bitkin insanlar olmasına karşın. Hepinizle on yıldır konuşuyorum. Bana ne yazık ki hiç yapamadığım eğitimi verdiniz. Anam-babam katır sürücüsüydü kıyı bölgesinde. Gençken din okuluna gidiyordum, şimdi büyüdüğüm için sizlerle birlikte dünya okuluna devam ediyorum. Ama gelin bunu sürdürelim. Bir öngörüde bulunmuyorum –yassı, ezik de olsa şu burnumun dibinde duruyor. Hepiniz size saçma ve adaletsiz gelen geçmişe bir son vermek, onu unutmak istiyorsunuz. Evet, kurucumuz Torquemada yerine Montesquieu olsaydı ne kadar iyi olurdu. Ama öyle olmadı işte. Şimdi biz çağdaş, zengin, yasaların ruhu ve evrensel insan haklarıyla yönetilen Avrupalılar gibi olmak istiyoruz. Peki, o zaman size şunu söy-

leyeyim ki geçmiş denen cesedi yanımızda taşımadıkça bunu başaramayacağız. Senden istediğim, evlât, hiçbirini kaybetmemek, ne Kızılderililerin büyüsünü, ne Hıristiyanların Tanrıbilimini, ne de Avrupalı çağdaşlarımızın aklını. Var olmaya devam etmek, en sonunda da daha iyi olabilmek için en doğrusu bizde olanları bir araya toplamak. Tek bir düşünenin seni bölmesine, gözünü kamaştırmasına izin verme, Baltasar. Bütün düşüncelerini terazinin bir kefesine koy, öteki kefesine de onları olumsuzlayan şeyleri, işte o zaman doğruya daha çok yaklaşmış olacaksın. Dünyasal inancına karşıtlık et, kardeşim. Onun yanına benim dinsel inancımı koy, ama safra, ağırlık, karşıtlık olarak, dünyasal inancının parçası olarak. Ben de aynı şeyi yapıyorum, kendi inancımdan başlayıp seninkine geçerek... Beni eskisinden daha çok hesaba kat, yarın bugünden fazla, şunu ciddi olarak düşün, ben devrime katılıp onu sonuna kadar sürdürmeseydim tarih kiliseyi –*benim* kilisemi– geride bırakmayacaktı. Sen de kendi romantik kiliseni, kiliseye karşı olan filozoflarını geride bırakmamaya çalış. Bundan on yıl sonra seni de başarısızlığa uğramış ütopyalardan, ihanet edilmiş ülkülerden bıkmış insanlardan biri olarak görmek istemiyorum. Hepinize kuşkuculuğunuzdan dolayı, iyi avukat arkadaşlarıma teşekkür etmediğimi sanma. Ama sende olmayan bir şey var bende, bunu da bağışlayıcılık ve alçakgönüllülükle söylememe izin ver. Gece geç vakitlere kadar Thomas Aquinas'ı, Albertus Magnus'u, Aziz Bonaventure'yi, Duns Scotus'u okurdum. Rousseau ile Voltaire, yanlışlarımı düzeltti, hatta birer kusturucu yerine geçti. Ama siz çağdaş arkadaşlar, öğrendiğiniz şeylerin yanlışlarını düzeltici olarak neyi kullanacaksınız? Deneyimlerinizi kuşkusuz. Ama düşünceler olmadan deneyim bir yazgı, bir ruh durumuna gelemez... Ayrıca ruh gövdenin bir biçimi olmak dışında nedir, diye sorar Aziz Thomas? Bunu düşün, aykırı bir düşünce olmayacağını göreceksin: Ruh gövdenin bir biçimidir. Ruh olmadan gövde yaşayamaz, hemen kokmaya, ayrışmaya başlar... Gövdene bir ruh armağan et, Baltasar, umalım ki on yıl sonra birbirimizi gene görürüz... Pöf, belki de yarın yakalanacağım, belki de bu yüzden seninle bugün konuşma gereksinimini duydum. Benim sonumu duyduğun zaman beni düşün. Benim anı-

ma sahip çıkmanı da istiyorum."

Rahip uzun süre sustu, daha sonra Baltasar Bustos kişiliğinin en kötü yönlerini –soyluluktan uzak tartışmacılığını, kendinde olmayanı kıskanma, zayıfları hor görme, kendinden aşağı olanları küçümseme huyunu– zamanla doğrulayan bir korkaklık olarak gördüğü şey için kendini cezalandırdı... Daha sonraları kendisini kandırmadı. Ama o an, Quintana'nın sustuğu an, rahibin yüreğini kendisine açtıktan sonra kendisinin yapmasını istediği şeyi yaptığı kanısındaydı, kör olduğu için Baltasar Bustos rahibin kendisine salt bir ders verdiğini düşünürken.

"Seni dinlerken düşünüyordum, sende beni en çok rahatsız eden şeyi –tekbaşına temiz bir rahip ya da kendi çocukları olan uçkuru gevşek bir rahip."

Quintana ikisini ayıran kafesin öte yanına gözleriyle ulaşmaya çalışıyordu, Baltasar rahibin incindiğini, büyük bir yorgunluktan çok beklenmedik bir şaşkınlıktan dolayı sustuğunu anlasın diye.

"Benimle boğuşmak mı istiyorsun–"

"Dövüşken olmamı bana sen söyledin. Bana öyle geliyor ki iyi bir günde Papa afarozu kaldıracak, sen de o zamana kadar yaptıklarının yararsız, boş işler olduğunu düşüneceksin..."

"Beni bağışla, senin mantığını izleyemiyorum."

"Yani şunu demek istiyorum, dilerim bir gün kilise seni bağışladığı, 'Ben yanılmışım,' dediği zaman hayatta olmazsın."

"İyi bir şey yapmaya çalışmak kendi başına yeterlidir."

"Başarısızlığa uğrasa bile."

"Tanrıaşkına, Baltasar, bütün her şeyi birbirine karıştırma. Ben sana yalnızca ikimizin birbirimize benzediğimizi söylemeye çalışıyorum. İkimiz de ruhumuz için savaşıyoruz, sen ruhu bedenle karıştırıyorsun, ama olsun. Haklı olabilirsin. Ruh gövdenin bir biçimidir. Ama seninle ikimiz ...İlerde, para ve iktidar için savaşan insanlar gelecek. Beni korkutan bu. Ülkenin başarısızlığı olacak bu. İşte o zaman seninle ikimiz –ya da bizlerden geriye ne kaldıysa– hırsızlara, hırslı insanlara, ruhlarına kavuşmalarında yardım etmeliyiz. Bundan iki yüzyıl sonra bağışlayacaklara yanıtım bu olacak."

"Ama bir yere kadar sen onlarla aynı düşüncedesin." Baltasar, günah çıkarma hücresinin kapısındaki kafes işi yüzünden Quintana'nın parçalanmış, kafes kafes olmuş, daha da çirkinleşmiş yüzünün görüntüsünü kestirmeye çalıştı. "Şehvet düşkünü, ikiyüzlü, ırz düşmanı biri oldun hep..."

"*Diablo*[1] sözcüğünün anlamını biliyor musun?" diye sordu rahip, gözlerini indirip kaşlarını çatarak. Benim sorunum etin kışkırtmalarına bağışık olamamamdan geliyor. Senin sorunun ruhun kışkırtmalarına bağışık olamamaktan doğacak. *Diablo* yalancı demektir."

"Bak gördün mü, seni yargılayanlar kadar acımasızca yargılıyorsun sen de beni..."

"Ha, aynı zamanda *suçlayıcı* anlamına da geliyor. Beni nasıl yargılayacaklarını bilmeni istiyorum, Baltasar. Piskoposun önünde diz çöktürerek onurumu kıracaklar. Afaroz ve lânetlemeyi yineleyecekler. Daha sonra beni sivil yetkililere teslim edecekler. Arkamdan vuracaklar, gene diz çökmüş durumda. Başım kesilecek, kardeşim. Veracruz Alanında başımı demir bir kafesin içine koyacaklar. Başkaldırma dürtüsü duyan herkese bir örnek olacağım..."

Cümlesini bitiremedi, çünkü Baltasar rahip iskemlesinde bir saattir oturmakta olduğu günah çıkarma hücresinden dışarı çıktı, şimdiyse rahibi kucaklıyor, ondan özür diliyor, kendisi için yaptıklarını neden yaptığını soruyor, Quintana'nın kendi coşkusunu dizginlemek için harcadığı, fırtınalı bir denizin gücüne benzer gücü duyumsuyordu, dev fırtınaların dev bir kımıltısızlık halinde göründüğü, fırtınada suyun değil rüzgârın başrolü oynamasına izin veren donuk denizlerdekine benzer gücü.

Ama rahip Baltasar'ı kucakladı, başını öptü, ona hoş geldin, dedi, Baltasar da kendisini bekleyen şeyin sorumluluğunu yüklenebilmesi için Rahip Anselmo'nun kendisine sahip çıktığını anladı...

---

1. İs. Şeytan. (Çev.)

7

Bir katır sürücüsünün gücüyle, eski savaşçı Rahip Anselmo Quintana, küçük kardeşi, Buenos Aires'li yüzbaşı Baltasar Bustos'un kasılmış gövdesini döndürdü. Küçük kilisenin giriş yerine bakmasını istiyordu.

Bir saat önce Baltasar'ın doldurduğu aynı ışık dikdörtgeninin içinde şimdi apaçık iki karaltı görünüyordu, hem cinsiyet hem giyiniş olarak karşıt iki kişi. Bir kadınla bir çocuk.

"Gelin buraya, girin içeri..."

Baltasar'ın tersine ikisi sessizce ilerledi. Her ikisi de yalın ayaktı ve kilisenin sessizliğini bozacak bir şey söylemediler. O sessizlik Baltasar'ın topuklarının askerî takırtısını yutmamıştı. Baltasar gövdece iki değişik kişi arasında, şişman miyop genç adam ile ince gövdeli, uzun saçlı savaşçı arasında bir yerde bulunuyordu; Buenos Aires balkonlarının Baltasar'ı ile Yukarı Peru dağ savaşlarının Baltasar'ı; Lima salonlarının Baltasar'ı ile Maracaibo'nun ateşli genelevlerinin Baltasar'ı arasında.

Şu anda, otuz beşinde olan Baltasar'ın yarı kör, ama sorgulayıcı bakışı, iriyarı, ama çevik gövdesi, küçük, ama dolgun dudaklarına bir kararlılık katan zayıf bıyığı bir denge noktasına ulaşmıştı. Saçları ele avuca sığar gibi değildi; kendine özgü bir yaşamları var gibiydi, Byron ile Shelley'in şiirleri Yeni Dünya ya ulaştığı zaman Dorrego ile ben Varela'nın 'romantik' demeye karar verdiğimiz çağımız için gereğinden de fazla bir yaşam... Güzel Romalı burnu Baltasar'a bir soyluluk, direnç, dayanıklılık havası veriyordu. Altın çerçeveli gözlükleri burun kemerinin üzerinde rahatsız bir biçimde duruyordu.

Yaklaşan çifti ilk bakışta tanımak olanaksızdı, her ne kadar oğlan evvelsi gün körebe oynayan, on yaşlarında, sarışın, keçe gibi kirli saçları, kirli pantolonu ve gömleği yüzünden teninin rengi anlaşılmayan, ama beyaz olması gereken çocuktuysa da.

Yaşı belirsiz bir kadındı, saçı arkada toplanmış, firketelerle gelişigüzel tutturulmuştu. Aradan kurtulan saçlar kırışıklarla kaplı alnına dökülmüştü. Ağzının çevresinde, dudaklarının

iki yanında, çenesinde belirmiş yaşlılık çizgilerini kapatmak için makyaj yapmamıştı. Oğlan çocuğu gibi yalınayak olan kadın sanki olmayan bir şala sarınmış gibi kollarını kavuşturmuştu, titreyen gövdesi Orizaba'daki tropiklerin kalleşliğini, sürekli nem ve yağmurun sonuçlarını yansıtıyordu. Şiddetli soğukalgınlığı inatçı bir öksürüğe dönüşüyordu.

"Ofelia," dedi rahip, en yumuşak sesiyle, "yüzbaşıya oğlanı kendisiyle birlikte Arjantin'e götürmesine razı olduğunu söyledim bile."

Quintana –kederlerin en gizlisine, sarsılmazına çakılıp kalmış, yerinden kımıldayamayan bir kaya parçası gibi duran– Baltasar'a baktı, bu arada Baltasar da bütün hayatına bakıyordu; sümkürmeye fazlaca dalmış olan kadınsa ona hiç bakmamıştı bile. Quintana ona çocuğun on yıl önce Buenos Aires'te doğduğunu, çok anlaşılmaz bir biçimde çalındığını anlatmıştı. Ama annesi çocuğu yangından kurtaran, daha sonra da fidye isteyen Zenci dadılardan onu geri almayı başarmıştı. Rahip Quintana'nın yanına verilmek üzere oğlanı Veracruz'a yollamış, birinin gelip onu oradan alacağı ve ona sahip çıkacağı umuduyla.

"Dün sana söyledim, kardeşim. Senin yazgın sana gereksinimi olanlara sahip çıkmak. Ülkenin hem sana hem bu oğlana gereksinimi olacak. Seninle birlikte gitmesi gerek. Biz burada yaşamayı sürdürürüz. Biz çok eskiyiz. Siz Arjantinliler Güney Amerika'nın çocuklarısınız, eski kıtanın küçük kardeşleri. Bu çocuğu yanında götür ve ona iyi arkadaşlarınla birlikte dünyanın en iyi şeylerini öğret. Huzur ve refaha kavuşacaksın. Biz kavuşamayacağız."

"Ya bu bayan?" dedi birden düşünmeden.

"Ofelia Salamanca Amerika'daki bağımsızlık devriminin en sadık eri oldu hep," dedi Quintana, sersemlemiş, dinlemiyormuş gibi görünen kadına dikti gözlerini. "Bu kıtada bizim için çok güç olan bir iletişim ağı yaratarak savaşımızı canlı tuttu. San Martin ve Bolívar ile ilişkim sürmüşse onun sayesinde sürdü. İspanyol destek güçlerinin El Callao'dan ayrılıp Acapulco'ya mı gittiğini yoksa Maracaibo'dan Veracruz'a mı, onun sayesinde öğreniyorduk. O bir kahramandır, Baltasar, bizim büyük saygımızı hak eden bir kadındır. Sırları öğrenmek için adı-

nı lekeledi, ayaklanmacı olarak geçinen, aslında kralcılara hizmet eden hainlerin kanıyla ellerini kirletti. Bir gün onun öyküsü yazılacak. Çoğu kez öyle büyük beceri gösterdi ki! Bize haber göndermek için Amerika kıtasında şimşekten hızlı giden şarkılarla bir haberleşme ağı oluşturdu, kendisi ile Buenos Aires'li *kreol* bir subay arasındaki aşk dedikodularından yararlandı."

"Peder, o subay benim. Şarkılarda benim adım geçiyor. Beni kandırmaya çalışma."

"Tek bir sözcük daha söyleme, Baltasar. Bu kadın bağımsızlık savaşının bir başka kahramanının buraya gönderilmesini istedi, kendisi gibi gizli haberler almak, dedikodular yaymak için kralcı gibi görünmüş adamı. Bu kahramanın, senin, oğluna sahip çıkmanı istiyor. İşte bu yüzden Maracaibo'daki arkadaşı Luz María'ya mektup yazıp senin buraya gelmeni istedi."

Quintana kolunu Ofelia'nın omzuna doladı.

"Şu anda kendisi çok hasta, ne çocuğuna bakacak ne bizim için çalışacak hali var. Çocuğun seninle birlikte Arjantin'e gitmesini kabul ediyor. Bana kalırsa sen..."

"Evet," dedi Baltasar kısaca. "Ben de kabul ediyorum."

Tam Ofelia Salamanca rahibin yanından ayrılırken Buenos Aires'li yüzbaşı da yaklaştı. Kadın sendeledi, Baltasar ayağa kalkmasına yardım etti. İlk kez ona dokunuyordu. Kadın güçsüz bir sesle "Teşekkür ederim," dedi.

Hemen ayrıldılar. Kadın ona asla bakmadı. Baltasar'ın görülmemiş derecede hayran olduğu gözlerindeki ölümcül kederi görmek istemiyordu. Baltasar kolunu oğlanın omzuna doladı, "Sana gereken şey iyi bir banyo. Gör bak, pampayı seveceksin. Bugünden sonra benim küçük kardeşim olacaksın..." gibi birşeyler söyledi.

Baltasar'ın sıkılmış yumruğunun içinde bir mayıs gecesi Ofelia Salamanca'nın boynuna taktığı kırmızı kurdele vardı. Miyop gözlü genç adam onu Lima'da bir başka ölüm gecesinde Cabra Markizinden çalmıştı.

Şimdi onu Ofelia'ya geri vermek isterdi, göğsüne taksın diye, ama kadının sersemlemiş gözleri onu olduğu yere çiviledi.

IX

ERKEK KARDEŞ

Balta'nın arkadaşları, Xavier Dorrego ile ben Manuel Varela rıhtımda ayakta dikilmiş onu bekliyorduk. Ona verilecek haberlerle dolup taşmıştık. Birbirimizi on bir yıldır görmemiştik! Arjantin'de olup bitenleri ona çabucak özetledik. Bütün gözler liberal ilkeler, parasız eğitim, iletişim serbestliği, iç bölgenin sömürgeleştirilmesi, kamu malı toprakların açık arttırmayla satılması, bir halk kitaplığı oluşturmak, kitap yayımlamak, yerel yetenekleri yüreklendirmek için savaş veren başbakan genç Bernardino Rivadavia'ya çevrilmişti... Söylediği bir cümle her şeyi özetler gibiydi: "Geleceği öne alıyoruz..."

Ama Balta bizi dinlemiyor gibiydi. Büyük bir ciddilikle bize bakıyor, yüz çizgilerimizdeki değişiklikleri okuyor, belki de ruhlarımızdaki değişiklikleri kestirmeye çalışıyordu.

Evet, ideolojisi kiliseye ne kadar karşı olursa olsun aile mirasının ekonomide tutucu olmaya zorladığı Dorrego'nun hâlâ inatla Jakoben felsefeye bağlı kaldığını çoğa kalmadan anladı.

Dorrego'nun kısacık kesilmiş saçları hızla aklaşmış, derisinin porselensi renklerine bir kırmızımsılık katıyordu. Ama başında süssüz bir kasket gibi duran kısa saçlarıyla daha modaya uygun görünüyordu. Peruk çağına karşı köktenci bir başkaldırı. O perukları bir daha asla görmeyecektik.

Ben, gene de bir basımcıydım ve ömrümün sonuna kadar öyle kalacaktım. Artık çağdaş yazarları sansür korkusu olmadan basma olanağı bulunduğuna göre bu alanda büyük ilerleme göstermiştim. Ben kendi yazarlarımızın yetişmesini beklerken önümde Kurtarıcı Simón Bolívar'ın hayatı duruyordu, yağmurdan lekelenmiş, adının Aureliano García olduğunu söyleyen yazarının Barranquilla'dan, elinden geleni yaparak, bana gönderdiği, üç renkli kurdeleyle bağlanmış bir elyazması. Acıklı bir ta-

rihçeydi, ama Baltasar'ın bana yazdığı Tabay'lı kör kemancının öyküsü gibi Kurtarıcının kendisinin, yaptığı işlerin kötü sonunu haber veriyordu. Voltaire ve Rousseau basmaya devam ediyor (*La Nouvelle Héloise* Güney Amerika tarihinde yazın alanında eşi görülmemiş bir başarı kazanmıştı), Amerikan birliği, ülkelerimizde yurttaşlık özgürlüğü düşleri kadar yenik ve hasta bir Bolívar'ın hüzünlü öngörülerini başka bir zamana bırakıyordum.

Gene de yeniden birlikte olmak üçümüze sınırsız bir sevinç vermişti. Baltasar, 'Dorrego ile Varela'ya (bir şirket adı gibi olmaya başladı bu) sürekli gönderdiği mektuplarla o yılların –şu anda benim elimde, bir gün, sevgili okur, senin de elinde olacak– bir tarihçesini yazdığını biliyordu.

Baltasar bizden izin alıp oğlanı José Antonio Bustos'un eski çiftliğine, Sabina'yla tanıştırmaya götürdü. Kız hafifçe keçileri kaçırmış: Her gece başka bir yatakta uyumak gibi bir çılgınlığı varmış –babası José Antonio'nun; yıllar önce ölmüş annesi Mayté'nin; çekip gitmiş olan Baltasar'ın ve unutulmuş Cizvit eğitmene ait olması gereken Julián Ríos'un yatağında– böylece onların hepsini sıcak tutabiliyormuş.

Yararı yoktu. Bir kızkardeş ile erkek kardeş birbirlerini asla anlayamazlardı, Baltasar'ın dönüşte bize söylediği gibi Sabina kendisine bir erkek bulma yürekliliğini bile gösterememişti, hatta –Baltasar alışık olmadığımız bir hainlikle gülümsemiştişimdi, Rivadavia'nın çağdaşlaştırma yasaları göçmen sığırtmaçları çiftliklere yerleştirdiği, onları yedek asker olmanın yanısıra çiftlik işçisi, sığır yetiştiricisi olmaya zorladığı bir zamanda bile.

"Sabina için özlem dışında olup biten bir şey yok," dedi erkek kardeşi içini çekerek. "Karşı suçlamanın canlı bir örneği."

Tuhaf bir yazgı çakışmasıyla ne Dorrego ne de ben evlenmiştik, kırkımıza merdiven dayamış olmamıza karşın Buenos Aires'li olarak zamparalık hayatımızı olabildiğince uzatmayı yeğlemiştik. İşin doğrusu içki âlemi bir bahaneydi, hem de son derece Buenos Aires'vari bir bahane, çünkü bu kent, gençliklerinin heyecan verici özgürlüğünden vazgeçmeye yanaşmayan *vieux garçons*'larla[1] her zaman dolu olmuştur. Buenos Aires

1. Fr. Yaşlı bekâr erkek. (Çev.)

yazgıların kesiştiği, haydutsu sığırtmaçların, kaçak erlerin –kendilerini seven kadınları da artlarınca sürükleyerek geldikleri– atlarının sırtından indikleri, dendiği gibi, doğru yoldan çıktıkları bir kent olduğuna göre; ama orası aynı zamanda iş için gelen İspanyolların, inşaat mühendisliği işleri yaratmaya gelen İngilizlerin de kentiydi, hepimiz genelevlerde, barlarda, meyhanelerde buluşuyorduk. Buenos Aires'imizin kuruluşlar kenti olduğunun sakin bilinciyle dans ediyor, içki içiyor, seviyorduk; kent başlangıçta iki kez kurulmuştu, iç bölgelerden ya da Avrupa'dan buraya her gelen yabancıyla birlikte üç, dört, hatta yüz kez kuruluyordu.

Baltasar'ı kendi kerhanelerimize sürükleyemezdik, onun için biz onları boşlamaya başladık. İçki âlemlerimizin gerçek nedeninin, birlikte ne yapabileceğimizi görmek için 'küçük kardeşimizi' beklemek olduğunu anladık. Kimin aklına gelirdi ki? Devrim onyılında ayrılırken, onu Buenos Aires'ten ayrılmaya yüreklendiren bizdik, Castelli'nin yaptığını yaparak Yukarı Peru'ya gitme görevini ona biz yükledik, Dorrego ile benim, evet, hiç yaşamadığımız serüven ve tehlikelerle dolu bir hayata onu biz ittik. Çok geçmeden biz devrim siyasasından hayâl kırıklığına uğramış, babadan kalma alışkanlıklarımıza dönmüştük: Dorrego aldığı kiralarla geçiniyordu; ben basımcıydım. Ama şimdi Rivadavia umutlarımızı yeniden canlandırıyor.

Daha başka bir şey de vardı. Güney ve Orta Amerika'nın bir ucundan öteki ucuna kadar her yerde söylenen şarkılara konu olmuş Baltasar Bustos ile Ofelia Salamanca arasındaki heyecanlı aşk öyküsü (ayrı ayrı nedenlerle de olsa) ikimizi, Dorrego ile beni merakta bırakmıştı. Bu öykünün nasıl sonuçlandığını bilmeden evlilikle ilgili herhangi bir karar veremiyorduk.

Baltasar çocuğun kim olduğunu bize söylemek zorunda değildi. 24-25 Mayıs gecesi yanan Krallık Mahkeme Sarayında neler olduğunu herkesten önce biz öğrenmiştik. Oğlana bütün sevecenliğimizi gösteriyorduk. Öyle ya, ona dördüncü bir kardeş, bu kez gerçekten yaşça küçük bir kardeş gibi davranıyorduk. Oğlan zekiydi, hüzünlüydü, ama Meksika Körfezi Kıyı Bölgesi ağzıyla, çok hoş konuşuyordu. Annesinin adını ağzına almadı, sanki yemin etmiş gibi. Ama her şeye karşın İspanyolca konuşu-

yordu ve birbirimizi anlıyorduk.

Dorrego'nun Buenos Aires'in varoşlarında, San İsidro yönünde, ırmağa yakın küçük bir mülkü vardı, cumartesi-pazar günleri oraya giderdik. Kendimize gene Yurttaş demeye başlamış, Rousseau ile Voltaire'in düşüncelerinin gerçekleşip gerçekleşmemesinin salt bize bağlıymış gibi göründüğü o çıplak, ama sımsıkı dolu Marcos Kahvesindeki gençlik dalaşmalarımızı anımsamıştık.

Dorrego saatlerini Buenos Aires ile San İsidro arasında getirip götürüp duruyordu, oğlan bu olağanüstü saat derlemesini seyretmeye, saatlerin değişik biçimlerine –kubbe, davul, kupa arabası, taht, yüzük, yumurta biçimli saatlere– bayılıyordu, bizse acaba bizim için zaman bir anlamda durdu mu, diye merak ediyorduk. Ama o sarışın oğlan için, hayatına damgasını vuracak, birbirinden öylesine uzak, farklı güneşlere özgü ölçü birimlerini içlerinde göreceği o saatler ne kadar farklılık gösteriyorsa o kadar farklılık içeriyordu.

Baltasar çocuğu evlât edindi, çocuğun soyadı Bustos oldu, ama beni onurlandırmak için ona vaftiz edilirken verilmiş Leocadio adı yerine benimkini, yani Manuel adını verdi. Çocukla ikimiz hiçbir yönden birbirimize benzemiyorduk gene de. Yeni yeni ağaran saçlarım, doğru, kara yüzümü yumuşattı, ama yüzümdeki gizli kusuru azgın bıyığım kapatamıyordu: Üst dudağım çok kalın. Ama ne gözlerimin altındaki morluklar ne de zayıflığım bu çocukta vardı, annesinin, o tapılası Ofelia'nın gençliğini yansımış olsa gerekti onda.

Kır evinde geçirdiğimiz pazar günleri onu oynarken seyrediyorduk. Gözünü bağlatmaktan, körebe oynamaktan hoşlanıyordu. Böylesine yakışıklı, zarif, mutlu oğlana bakarken bir gün onun üvey babasına Veracruz'a gittikten, Rahip Quintana, Ofelia ve çocukla karşılaştıktan sonra bize asla göndermediği son mektubuna ne olduğunu sorma yürekliliğini kendimizde bulduk.

Baltasar uzun bir süre bizim için o sıralarda ağır akmaya başlayan yıllardan daha ağır akan ırmağa baktı, gümüş kaplamayla hiç ilgisi olmayan, daha çok iç bölgelerin madenlerinin, sık ormanlarının dev bir boşaltım kanalına benzeyen ırmağa.

Bize her zaman doğruyu yazdığını, şimdi bize yalan söylemenin kendisine zor geldiğini belirtti. Rahip Quintana'nın tıpkı kendisinin daha önceden söylediği gibi öldürüldüğünü, diz çökmüş halde arkadan vurulduğunu, başının kesilip bir demir kafes içinde Veracruz Alanında sergilendiğini gazeteden zaten öğrenmiştik.

Quintana gizemli, kendine dönük, Meksikalı bir Kızılderili meleziydi, diye ekledi Baltasar, ama onda o insan soyunun korkunç hıncı içinde kendine yol bulan doğuştan gelme bir deha vardı. Yaşadığı dramı, askerî kararları, tarihsel dili anlama yetisi vardı. Ama hepsinden önemlisi de İsa'ya, dil aracılığıyla Tanrıyla ilişki kurulabileceğine gerçekten inanıyordu.

Baltasar gözlüklerini çıkardı, gözlerini kapadı.

Onu Cuernavaca yakınlarında, dağda, yenilgiye uğrayıp kaçan askerlerinin, büyük bir korkuya kapılan avukat sürüsünün arasında yakalamışlar. Hepsine bağırıyormuş: "Kaçmayın —sırtınızdan giren kurşunları göremezsiniz."

En şık cübbesiyle öldürmelerini istemiş. Terziyi cezalandırabilmek için boş yere adını aramışlar.

"Quintana gerçek devrimcilerin sonuncusuydu," dedi Baltasar, Río de la Plata yakınındaki karanlık otların üzerinde altın renkli benekleriyle o öğle sonrasının sonunda. "Ben Veracruz'dan gemiyle yola çıktığım zaman herkesin Meksika'da beklediği şeyler olacak. Uzlaşma, salt yasada kalan özgürlük, yenilen, parçalanan ülke... Eşitlik olmadan özgürlük olabilir mi?" Rahip Quintana'nın en önemli sorusuydu bu, onu şimdi Baltasar yineliyordu. Biz, arkadaşlarıysa gülüyorduk: "Gene başlama yoksa gene çocuk kaçıracaksın. Eskisi gibi genç değiliz. Otur oturduğun yerde..."

"Bir sorunun olması gerek. Her zaman bir sorunun olması gerek," diye mırıldanıyordu Baltasar.

"Ne diyorsun?" diye sordum, çünkü Dorrego daha fazla dinlemek istemiyordu.

"Hiç," dedi Baltasar, "ama ruhumdan geçen her kuşkuyu ayrıntılarıyla anlattığıma göre, bunların en kötüsünün o öğleden sonra, küçük kilisede Rahip Quintana'nın bana doğruyu söyleyip söylemediğini bilmemek olduğunu da eklemem gerek-

tiği kanısındayım."

"Neden düşünesin böyle bir şeyi?" diye sordum telâşla.

"Sırf iyi yürekliliğinden, bana dediği gibi, Ofelia Salamanca'nın anısına sahip çıkmak için bana yalan söylemiş olabilir. Onun bağımsızlık hareketi için çalıştığına, böyle bir öyküye inanmak benim için güç. Kötü ünü Şili'den Venezüella'ya kadar yayılmıştı, işlediği suçların kanıtları bini aşıyordu..."

Kendisine eziyet etmemesini, Meksikalı rahipten daha acımasız olmamasını söyledim ona. Üstelik çocuğu da düşünmeliydi –çocuk hiç kuşku yok ki Ofelia'nın çocuğuydu. Büyük bir olasılıkla kadın ölmüştü. Baltasar da bunca yıldır kendisine işkence eden tutkunun ona verdiği soluk alma olanağını geri çevirmemeliydi.

"Ama o tutku benim varoluş nedenimdi," dedi o zaman bize kardeşimiz, acılı, melodili bir sesle.

Ona vaazlar vererek ya da onun deneyiminden kesin sonuçlar çıkararak başını ağrıtmıyorduk. Aklımıza parlak bir düşünce geldi, Buenos Aires'in en kalburüstü sosyetesinin genç kızlarını anneleri ya da yaşlı dadılarıyla birlikte ırmak kıyısındaki yürüyüşlerimize katılmaya çağırdık, ama sıradan görgü kurallarının sınırları ötesine geçen bir şey olmadı.

Hiçbir şey olmadı, Dorrego'nun zenginlikle Jakobenciliğini kolayca uzlaştırarak, benimse girişimci bir basımcı olarak çabalarımla, (her ikimizin içki âlemleriyle) –Peru'da hâlâ askerî savaşlar sürerken bağımsızlığın şimdiden pekiştirildiği– burada, Buenos Aires'te kurduğumuz dengeyi bozmaktan başka.

Galiba Baltasar bunu anlamıştı, telâş etmememizi söyledi, ama yalana başvurmadan.

"Çok şey yitirdim. Echagüe ile Arias sizin kadar iyi arkadaşlarımdı. And Seferine hazırlanırken ne güzel vakit geçirmiştik! Amerika tarihinde bu kadar kardeşçe ya da hoş bir zaman olmamıştır. Bunu onlarla paylaştığım için öylesine mutluyum ki. Hayır, yakınmıyorum, pek çok kez ölümle burun buruna gelmiş olmama karşın. Ama kendi kendimi tanımaya başladım kanısındayım. İlkeler benim için somut hale geldi. Savaş ve bağımsızlık, başkalarına saygı, adalet ve inanç. Bu şeylerin anlamını biliyorum. Bütün bunlar geçtikten sonra sizlerin, siz arkadaş-

larımın var olduğunu, sizlerle birlikte belki de Rahip Quintana'yı çok ilgilendiren günah ve bağışlamayla birleşmiş ruhların bağlaşıklığını tanıyacağımı biliyorum. Ama, tam anlamıyla içten olmam gerekirse şunu kesin olarak bilmenizi isterim: Şimdiye kadar yaşadıklarımdan sonra daha yaşamam gerekenlere ulaşıncaya kadar gidilecek uzun bir yolum var. Bunu bilmenizi istiyorum. Bu süreyi barış içinde geçirmeyeceğim. Ne ben, ne Arjantin, ne de Güney ve Orta Amerika."

Durakladı, parmaklarını dalgalı, söz dinlemez saçlarının arasından geçirdi.

"Bunu bildiğinize göre gelin sonsuza kadar arkadaş olalım."

"Ne diyor bu?" dedi Dorrego bu kez. Arkadaşımıza karşı sabrı tükenmek üzereydi.

"Hiç," dedim ona, ama Baltasar'ın gözlerinde gene o delilik parıltısı vardı. Dorrego daha sonra bana arkadaşımızın biraz çatlak gibi göründüğünü –"Sen fark etmedin mi?"– söyledi, ama ben o kanıda olmadığımı ekledim; bunun bir coşku olduğunu. Küçük erkek kardeşimiz coşkuluydu, hepsi bu...

"Umarım hep böyle olur."

Benim ancak şu an okuma hakkına sahip olduğum bu son sayfaların okuru, arkadaşım Baltasar'a, evet, Rahip Quintana sana yalan söylemedi, demek iyiliğinde neden bulunmadığımı –ne o zamanlar ne de hiçbir zaman– şimdi anlayacak. Ofelia Salamanca her zaman bağımsızlık yanlısıydı, Rahip Camilo Henriquez ile Carrera kardeşler zamanından bu yana, daha sonra burada, Buenos Aires'te bizlerle –daha doğrusu, benimle ilişkideydi, 1809-1810 yılları arasında Buenos Aires Krallık Yüksek Mahkeme Sarayında yaşadıkları on iki ay süresince eski kocası Cabra Markisinden haber ulaştırıyordu, o aylarda birbirimize âşık olduk, asmaya tırmanarak her gece odasına giriyordum, etinin esrikliğini yaşadım, oğlumu taşımaya başlayıp şişinceye kadar onun tadını çıkardım. Ama tek bir gün bile davamıza hizmet edecek bir şey bulup bize iletmediği, büyük oranda mayıs başarısını olanaklı kılacak bir şey yapmadığı olmadı.

Şimdi bunu yazıyorum, Barranquilla'lı yazarın tarihçesi gibi bu elyazması da yayımlanıncaya kadar uzun bir süre bekleye-

cek, arkadaşım Baltasar'ın, Veracruz Eyaletinde, Malarya Limanı Coatzcoalcos'ta, bilinmeyen bir günde kanserden ölen, bağımsızlığın bilinmeyen kadın kahramanı Ofelia Salamanca ile benim oğlumun hayatının son bulacağı güne kadar.

Şu dileği yazıp ileteceğim kimse yok: Zavallı tabutunun çevresine, oğlumuzun doğduğu yıl yirmi beşi bulan yaşanmış yaşıyla aynı sayıda mum dikin, güzel Ofelia'nın belleğimde hep yaşayacağı yaşıyla.

Ofelia söylencesi ve onun platonik âşığı, arkadaşım Baltasar, *vidalida*'larda, *cumbia*'larda, *corrido*'larda yaşamayı sürdürecekti.

Bu elyazmasını bir yere kilitledim, Dorrego ile ikimiz malikânenin ırmak kıyısındaki çimenliğine gittik.

On yıl önce alevlerden, ölümden, adsız, Zenci bir çocuğa karşılık bir rastlantı sonucu kurtulmuş olan çocuk, tekbaşına gözleri bağlı olarak körebe oynuyordu.

Kendisini evlât edinmiş babası, kardeşimiz Baltasar, sessizce, hiç gülümsemeden onu seyrediyordu, ellerini çenesinin altında birleştirmişti, işaret parmakları büzülmüş dudaklarının ve uzun, açık kumral sakalının üzerini örtüyordu. Beyaz, sepetörgü, rahat bir masada oturmaktaydı, yaz ışıkları otlarda ışıldıyordu.

Sanki, dedim kendi kendime, Baltasar doğayla ilişki kurma konusundaki ateşli isteğini gerçekleştirmiş gibi, ama babasıyla kızkardeşinin yaban pampasında değil, Miguel Lanza'nın tehlikeli kum düzlüklerinde, sık ormanlarında da değil, hatta San Martin'le birlikte Andların kesişme noktasında, kuşatılmış Maracaibo Limanında, Rahip Anselmo Quintana'nın son ordugâhında da değil; şimdi, burada, San İsidro'da, hafif yaz melteminin dalgalandırdığı söğütlerin tepelerini yansıtan ırmağa bakan bir malikânenin bu uygar köşesinde. Bu ağaçlar, binlerce görünmez kalkanla som, güçlü güneşi süzüyordu.

"Yalnız olup düşünebildiğim bu saatler... tam anlamıyla kendimim, dikkatim dağılmadan, engellenmeden... doğa ne olmamı istiyorsa oyum."

Mutluluğun kaynağının içimizde olduğunu, Rousseau gibi, kabul etmemiz için aslında herhangi bir neden var mı?

Manuel'e, mutlu bir biçimde oyun oynayan çocuk Manuel Bustos'a baktık ve üçümüz de –saatlerini bırakıp çimenliğe çıkan Xavier, koca kıtayı tutkuyla bir baştan bir başa geçmiş olan kardeşim, Baltasar'a kardeşçe bir sevgiyle bakan ben, Ofelia Salamanca'ya salt bir kez dokunmuş, bunu da onun ayağa kalkmasına yardım ederken yapmış, Balta'nın kendisi– 1810'un o korkunç 24-25 Mayıs gecesini anımsadık, çocuğu sonsuza kadar yitirdiğimizi düşündüğümüz, sabaha kadar onu genelevlerde, et tuzlama barakalarında, ırmak kıyısındaki hasır çatılı kulübelerde aradığımız geceyi. Baltasar şimdi o aynı ırmağa ince, kırmızı bir iplik attı.

Yalnız başına oynayan çocuk birkaç kez kendi çevresinde döndü, daha sonra gözündeki bağı çözmeden, bahçedeki bir duvarın önünde kollarını iki yana açıp ateş emri verdi, *tak, tak, tak* diye bağırıp yere düştü, iki eliyle yüreğini kavradı.

Bu şakaya tam gülmek üzereydik ki şaşkınlıktan donakaldık. Bir etek hışırtısı duyduk, yaz ışığında çocuğa doğru koşan bir kadın gördük, kadın çocuğun başını tuttu, onu göğsüne bastırdı, eldiven gibi saran ve yumuşak, gri tafta bir elbise giymişti, hafif tülünün gerisindeki kadını Dorrego ile ben tanımıştık, Xavier ile ikimizin sık sık gittiği Buenos Aires gecelerinde büyük başarı toplamış genç oyuncunun o tapılası yüz çizgilerini nasıl tanımazdık: Herkesçe bilinen takma adıyla, Küçük Sevgili.

Ama aslında bu zeki ve güzel Şilili oyuncunun adı Gabriela Cóo'ydu. Bizim pazar günlerimizin bahçesine beklenmedik bir biçimde girmiş, çisenti renkli şemsiyesini bir kenara atmış, benim çocuğumun, Ofelia ile ikimizin çocuğunun, Baltasar Bustos'un evlâtlığının yanına diz çökmüştü; bu Küçük Sevgili, döndü, o ünlü, kalın, hiç dokunulmamış kaşlarının altından kara gözleriyle bize baktı, daha sonra kırmızı dudaklarında beliren bir gülümsemeyle ışıyan gözlerini arkadaşımız, küçük erkek kardeşimiz Baltasar Bustos'a dikti.

Sefer sona ermişti.

Mommsenstrasse, Berlin, Haziran 1989
Paseo del Prado, Madrid, Ağustos 1989
Kingsand, Cornwall, Ocak 1990
Mendoza, Arjantin, Şubat 1990

Carlos Fuentes

SEFER

"1810 yılının 24 Mayıs gecesi arkadaşım Baltasar Bustos, Rio de la Plata Genelvaliliği Yüksek Mahkeme Başkanının karısı Cabra Markizinin yatak odasına girdi, onun yeni doğmuş bebeğini aldı, o bebeğin yerine de, kısa bir süre önce halkın önünde kırbaçlanmış bir fahişenin çocuğu olan Zenci bir bebek bıraktı."

Meksikalı yazar *Carlos Fuentes*'in devrimci Güney Amerika'nın 'romantik çağı' dediği büyük ayaklanmalar çağını, 19. yüzyıl başlarını anlatan bu romanı, bu cümleyle başlıyor. Arjantinli zengin bir çiftlik sahibinin oğlu olan kahramanı Baltasar Bustos, Rousseau, Voltaire ve Diderot'nun ateşli bir okurudur. Kitaplardan öğrendiklerini yaşama geçirme kararıyla yukarıda sözü edilen eylemde bulunur. Ama çocuğu kaçırırken annesi güzel Ofilia'yı görüp ona âşık olmuştur. O günden sonra tutkusu ikileşir. Kendisi gibi devrimci arkadaşlarıyla sık sık buluştuğu Buenos Aires kahvelerini, oralardaki devrimci söylevleri bırakıp harekete katılmak üzere yollara düşer. Arjantin pampalarından And Dağlarının yüksek ovalarına, oradan sık orman bataklıklarına, Lima'nın kibar salonlarına, Maracaibo genelevlerine, Meksika Körfezi kıyılarına kadar uzanan bu Don Kişotvari seferinin romantik bir nedeni de vardır: Ofelia Salamanca'yı bulmak. Baltasar, Romantik çağda bölünmüş benliğin bir örneğidir. Akıl Çağı özlemiyle Ofelia Salamanca tutkusu aynı derecede güçlü ve yönlendiricidir, ikisi de aynı derecede ulaşılmazdır. Ama sonunda Baltasar, "ya olanaksız bir şeyi gerçekleştirmeye çalışmak ya da hazırda var olana uymak dışında bir seçeneği olup olmadığını," sorar. *Sefer,* Carlos Fuentes'in Latin Amerika'nın bağımsızlık tarihiyle ilgili olarak yazmayı planladığı üç ciltlik romanın birincisidir.

ISBN 975-510-488-7

9 789755 104881 >

Kapaktaki resim: RAFAL OLBİNSKİ

KDV İÇİNDEDİR